

แนวคิดผีฟ้าในเชิงปรัชญาของชุมชนบ้านนาเลี้ยว ตำบลนาเลี้ยว

อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ

CONCEPT OF PHILOSOPHICAL OF PHIFA BAN NASIAW COMMUNITY

NASIAW SUB-DISTRICT, MUANG DISTRICT, CHAIYAPHUM PROVINCE

นางจิราภรณ์ จันทรโณม

ดุขฎิณิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาปรัชญา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๑

แนวคิดไฟฟ้าในเชิงปรัชญาของชุมชนบ้านนาเลี้ยว ตำบลนาเลี้ยว

อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ

นางจีราภรณ์ จันทรโณม

คุณูปนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาปรัชญา

บัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พุทธศักราช ๒๕๖๑

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Concept of Philosophical of Phifa Nan Nasiaw Community Nasiaw Sub-
District, Muang District, Chaiyaphum Province

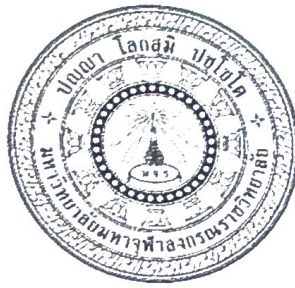
Mrs. Cheeraphron Chanchom

A Dissertation Submitted in Partial Fulfillment of
the Requirements for the Degree of
Doctor of Philosophy
(Philosophy)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University

C.E. 2018

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับดุขฎิณิพนธ์เรื่อง “แนวคิดผีฟ้าในเชิงปรัชญาของชุมชนบ้านนาเสียว ตำบลนาเสียว อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ” เป็น ส่วนหนึ่งของการศึกษา ตามหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา

(พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบดุขฎิณิพนธ์

(ศ.ดร.ประยงค์ แสนบุราณ)

ประธานกรรมการ

(พระราชวรเมธี, รศ.ดร.)

กรรมการ

(ผศ.ดร. หอมหวล บัวระภา)

กรรมการ

(ผศ.ดร. สุวิน ทองปั้น)

กรรมการ

(ผศ.ดร. จรัส ลีกา)

กรรมการ

คณะกรรมการควบคุมดุขฎิณิพนธ์

ผศ.ดร. สุวิน ทองปั้น

ประธานกรรมการ

ผศ.ดร. จรัส ลีกา

กรรมการ

ชื่อผู้วิจัย

(นางจิราภรณ์ จันทรโณม)

- ชื่อคุณูปนิพนธ์** : แนวคิดผีฟ้าในเชิงปรัชญาของชุมชนบ้านนาเสียว ตำบลนาเสียว
อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ
- ผู้วิจัย** : นางจิราภรณ์ จันทน์โหม
- ปริญญา** : พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (ปรัชญา)
- คณะกรรมการควบคุมคุณูปนิพนธ์**
- : ผศ. ดร.สุวิน ทองปิ่น, พธบ. (ปรัชญา), M.A. (Philosophy),
Ph.D. (Philosophy)
 - : ผศ. ดร.จรัส ลีกา, ปธ.๗, พธบ. (ศาสนา), M.A. (Philosophy),
Ph.D. (Philosophy)
- วันสำเร็จการศึกษา** : ๗ มีนาคม ๒๕๖๒

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ คือ ๑) เพื่อศึกษาแนวคิดผีฟ้า ๒) เพื่อศึกษาแนวคิดผีฟ้าของชาวชุมชนบ้านนาเสียว ตำบลนาเสียว อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ และ ๓) เพื่อศึกษาแนวคิดผีฟ้าในเชิงปรัชญาของชาวชุมชนบ้านนาเสียว ตำบลนาเสียว อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เครื่องที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก แบบสังเกต และแบบสนทนากลุ่ม ผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้แก่ ผู้ประกอบพิธีกรรม ผู้ป่วย และผู้มีส่วนร่วม จำนวน ๑๘ คน วิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการพรรณนาตามหลักอุปนัยวิธี

ผลการวิจัยพบว่า

ความเป็นมาแนวคิดผีฟ้า มีพื้นฐานมาจากความเชื่อ ๓ แนวคิด คือ ๑) แนวคิดของศาสนาพราหมณ์ในเรื่องพระพรหมเป็นผู้สร้างสรรพสิ่ง ส่วนพราหมณ์จะทำหน้าที่เป็นสื่อกลางระหว่างพระพรหมกับมนุษย์ ๒) แนวคิดเรื่องผีของชาวอีสาน ชาวอีสานมีความเชื่อเรื่องภูญาแถนซึ่งเป็นผีหรือเทพพระเจ้าสูงสุด และเป็นผู้สร้างสรรพสิ่ง และ ๓) แนวคิดของพระพุทธศาสนาในเรื่องการเวียนว่ายตายเกิด ถ้าใครทำบุญตายไปจะไปเกิดบนสวรรค์ ถ้าใครทำบาปตายไปจะเกิดในนรก ดังนั้น แนวคิดผีฟ้ามาจากการหล่อหลอมแนวคิดทั้งสามแนวคิดเข้าด้วยกัน คือแนวคิดเรื่องพระพรหมเป็นเทพพระเจ้าแห่งผู้สร้าง แนวคิดภูญาแถนเป็นเทพพระเจ้าแห่งผู้สร้างและแนวคิดเรื่องพระอินทร์พระพุทธศาสนา

แนวคิดผีฟ้าของชาวชุมชนบ้านนาเสียว ตำบลนาเสียว อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ ชาวบ้านนาเสียวเชื่อว่าผีฟ้ามีอยู่จริง และความเชื่อนี้มีมาตั้งแต่สมัยที่จังหวัดชัยภูมิยังตกอยู่ภายใต้การปกครองของอาณาจักรล้านช้าง ในสมัยพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช ได้ส่งเจ้าพ่อพระยาแลจากนครเวียงจันทน์มาปกครองเมืองชัยภูมิ และเจ้าพ่อพระยาแลก็ได้นำเอาผีฟ้ามาจากเวียงจันทน์ จุดประสงค์

ที่นำผีฟ้ามาด้วยเพื่อให้ผีฟ้ามาปกป้องรักษาทหารและชาวประชา (คนชัยภูมิ) และความเชื่อเกี่ยวกับผีฟ้ายังสืบทอดมาจนถึงปัจจุบันนี้ ชาวบ้านนาเลี้ยวจึงมีพิธีกรรมต่างๆ ในการบวงสรวงเพื่อสื่อสารกับผีฟ้า

แนวคิดผีฟ้าในเชิงปรัชญาของชาวชุมชนบ้านนาเลี้ยว ผีฟ้าถ้าศึกษาในเชิงปรัชญาก็จะเป็นการศึกษาในแง่ของอภิปรัชญา เพราะอภิปรัชญาคือสาขาที่ศึกษาเกี่ยวกับสิ่งที่เป็นนามธรรมหรือสิ่งที่ไม่สามารถพิสูจน์ได้ด้วยประสาทสัมผัสทั้งห้า แต่สามารถพิสูจน์ได้ด้วยเหตุผลหรือประสาทสัมผัสที่หก (จิต) ดังนั้น ผีฟ้าในเชิงปรัชญาสามารถอธิบายได้ใน ๓ ทศณะคือ ๑) ทศณะพุทธปรัชญา ในทางพระพุทธศาสนาเชื่อว่าพระอินทร์มีจริงซึ่งมีอยู่ในภาพของจิต ๒) ทศณะชาวอีสานเชื่อว่าผีฟ้าหรือพญาแถน มีอยู่จริงในฐานะเป็นเทพพระเจ้าสูงสุด เป็นผู้มีอำนาจ และเป็นผู้สร้าง ๓) ทศณะพราหมณ์ พราหมณ์มีความเชื่อว่าพระพรหมเป็นเทพพระเจ้าแห่งผู้สร้าง พระองค์ทรงสร้างมนุษย์ จักรวาลและสรรพสิ่งในจักรวาล ดังนั้น ผีฟ้าในความหมายของชาวชุมชนบ้านนาเลี้ยว หมายถึง พระอินทร์ในพระพุทธศาสนา พญาแถนของชาวอีสาน และพระพรหมของพราหมณ์ ทั้งสามทศณะได้ยืนยันถึงแนวคิดของตนว่าเป็นสิ่งที่มีอยู่จริง มีว่าจะเป็นเรื่องการมีอยู่ของพระอินทร์ การมีอยู่ของผีฟ้าและการมีอยู่ของพระพรหม

Dissertation Title : The Philosophical Concepts of Phee-Fa of Ban Na Siew villagers, Na Siew sub-district, Mueang district, Chaiyaphum province

Researcher : Mrs. Cheeraphron Chanchom

Degree : Doctor of Philosophy (Philosophy)

Dissertation Supervisory Committee

: Asst. Prof. Dr. Suwin Thongpan, B.A. (Philosophy), M.A. (Philosophy), Ph.D. (Philosophy)

: Asst. Prof. Dr. Jaras Leeka, Pali VII. B.A. (Religion), M.A., (Philosophy), Ph.D. (Philosophy)

Date of Graduation :

Abstract

The aims of this research were: 1) to study the concepts of ‘Phee-Fa’; 1) to study the concepts of ‘Phee-Fa’ of Ban Siew villagers, Na Siew sub-district, Mueang district, Chaiyaphum province; ๓) to study the philosophical concepts of ‘Phee-Fa’ as mentioned. This qualitative research had its research tools as an in-depth interview form, an observatory form and group dynamic with the key informants including ๑๘ of ceremony conductors, patients and participants. The obtained data were interpreted by the descriptive analysis based on the deductive method.

The research results were as follows:

1) The concept of ‘Phee-Fa’ is based upon three aspects of belief: 1) Brahmanism belief indicating that the Brahma is the creator of all things, the Brahman is the medium between the Brahma and human beings; 1) ghost belief of I-san people relating to their belief of ‘Phaya Than’ (ghost) and the supreme god as the creator of all things; 1) Buddhist belief concerning the belief of cycle of birth and death; those who conducted the meritorious deeds will be reborn in the heavens and those with evil deeds will be reborn in hells. The belief of ‘Phee-Fa’ is thus the combination of the mentioned views of belief mentioning the Brahma and Phaya Than as the creators of all things and Indra in Buddhism.

2) In regards to the concepts of ‘Phee-Fa’ of Ban Siew villagers, the villagers have believed in the existence of the ghost since the time that Chaiphum province was governed by Lan Chang Empire. In such period, the King Chaichetthadhiraj sent Phrayalea from Vientiane to govern Chaiphum and Phrayalea brought ‘Phee-Fa’ from his city with the aim of protecting his army and local people. Today, the villagers still practice and organize the ceremony to worship and communicate with the spirit.

3) The philosophical concepts of ‘Phee-Fa’ is a metaphysic study because metaphysics is a branch that studies about abstraction or things that cannot be proven with all five senses but by reason or the sixth sense (mind). Therefore ‘Phee-Fa’ can be explained in three perspectives: 1) Buddhist philosophy, in Buddhism, it is believed that Indra is real and exists in the mental vision; 2) the views of the Isan people believe that ‘Phee-Fa’ or Phaya Than actually exists as the supreme god as the powerful one and creator; 3) The Brahmanism view, Brahma is the god of the creator who created man, universe and all things in the universe. Therefore, ‘Phee-Fa’ in the meaning of the community of Ban Na Siew means Phra Indra in Buddhism, Phaya Than of the Isan people and Brahma of Brahmanism. All three views confirmed the idea of its existence of Indra, ‘Phee-Fa’ and Brahma.

กิตติกรรมประกาศ

ดุขฉุฉนัฟนัฟเล่มนัฟสำเร้จลู่่งตามวัตตุประสงค้ โดยได้ร้บความเมตตานูเคราะห์ จาก ผศ.ดร. สุวทน ทองป้่น และ ผศ. ดร. จรัส ลีกา อาจารย์ที่ปรึษา ที่ให้ความรู้ แนวคต คำนะนำ และข้อส้งเกต อันเป้นประโยชน์อย่างย้งต่อการทำดุขฉุฉนัฟนัฟ ตลอดถึการตรวจสอบความถุ่ต้องของเนื่อหาทาง วชการด้วยดีเสมอมา และขอขอบพระคุณ ผู้มีส่วนเติมเต็มเนื่อหาสาระของดุขฉุฉนัฟนัฟนี้ให้สมบูรณ์ ย้งขึ้น และขอขอบพระคุณคณะกรรมการสอบป้่งกันดุขฉุฉนัฟนัฟ และขอขอบพระคุณผู้เชียวชาญใน การตรวจสอบคร่่องมือเพื่อการวชย ตลอดถึขอขอบพระคุณผู้เข้าร่วมในกัจกรรม และได้ตอบแบบ สัมภาษณ์ที่เป็นประโยชน์ต่อการวชยคร้งนี้

ขอขอบพระคุณประธานและคณะกรรมการสอบดุขฉุฉนัฟนัฟ ที่เมตตานะนำแนวทางและ ช้แนะ ในส่วนที่บกพร่่อง ให้ผู้วชยได้นำไปปรึปรุ่่งให้ถุ่ต้อง ทั้งเนื่อหา ระเบียบวิธีวชย ทำให้ผู้วชย เข้าใจประเด้นมากย้งขึ้น

ขอขอบคุณมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยที่เปิดโอกาสให้ผู้วชยได้เข้ามาศกษา หาความรู้ ตลอดถึ คณาจารย์ เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องรวมถึกัลยาณมิตรทุกท่าน

บุญกุศลที่เกิดจากดุขฉุฉนัฟนัฟเล่มนัฟ ผู้วชยขอถวายเป้นพุทธบูชา และขอบอบให้บิดา มารดา ครู อาจารย์ กัลยาณมิตร ทั้งหลายที่มีส่วนและเป็นกำลังใจให้ผู้วชยทำดุขฉุฉนัฟนัฟให้สำเร้จลง ได้ ขอให้จงประสบแต่ความสุข ความเจรญ ด้วยอายุ วรรณะ สุขะ พละ ทุกท่าน เทอญ

จิราภรณ์ จันทรโณม

.....

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	ฉ
สารบัญภาพ	ฅ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ญ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ คำถามการวิจัย	๔
๑.๓ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๔
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย	๕
๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๕
๑.๖ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย	๖
บทที่ ๒ แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๗
๒.๑ แนวคิดเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดในพุทธปรัชญา	๗
๒.๑.๑ ความหมายของกรรม	๘
๒.๑.๒ การให้ผลของกรรม	๙
๒.๑.๓ กรรมกับการเวียนว่ายตายเกิด	๑๒
๒.๑.๔ ความเป็นสาเหตุของการเวียนว่ายตายเกิด	๑๘
๒.๒ แนวคิดเรื่องพระอินทร์ในพุทธปรัชญา	๒๘
๒.๓ แนวคิดเรื่องจิตในพุทธปรัชญา	๓๒
๒.๓.๑ ความหมายของจิต	๓๒
๒.๓.๒ ลักษณะของจิต	๓๗
๒.๔ แนวคิดเรื่องวิญญูณนิยม	๓๘

๒.๕ แนวคิดทฤษฎีสัญวิทยา	๓๘
๒.๖ แนวคิดดนตรีบำบัด	๔๓
๒.๖.๑ ความหมายดนตรีบำบัด	๔๔
๒.๖.๒ ความเป็นมาของดนตรีบำบัด	๔๕
๒.๖.๓ แนวคิดเกี่ยวกับการบำบัดฟื้นฟูทางจิตวิทยา	๔๕
๒.๗ แนวคิดของชาวอิสาน	๔๗
๒.๘ แนวคิดเกี่ยวกับการนั้บถือผีของชาวอิสาน	๖๓
๒.๘.๑ คติความเชื่อเกี่ยวกับการนั้บถือผีของชาวอิสาน	๖๓
๒.๘.๒ ประเภทของผีที่ทำให้เกิดความเจ็บป่วย	๖๙
๒.๙ แนวคิดเรื่องผีฟ้า	๗๐
๒.๙.๑ ความหมายของผีฟ้า	๗๐
๒.๙.๒ ความเป็นมาของผีฟ้า	๗๒
๒.๑๐ บริบทชุมชนบ้านนาเสียว	๗๖
๒.๑๑ พิธีกรรมรำผีฟ้าของชุมชนบ้านนาเสียว	๘๑
๒.๑๑.๑ แนวคิดเกี่ยวกับพิธีกรรม	๘๑
๒.๑๑.๒ องค์ประกอบของพิธีกรรมการรำผีฟ้า	๘๔
๒.๑๑.๓ พิธีกรรมการรำผีฟ้า	๘๗
๒.๑๑.๔ พิธีไหว้ครูของผีฟ้า (ปลงพาช้าว)	๙๕
๒.๑๑.๕ ดนตรีที่ใช้ประกอบพิธีรำผีฟ้า	๑๐๔
๒.๑๑.๖ กลอนลำผีฟ้า	๑๐๕
๒.๑๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๑๐๖
๒.๑๓ กรอบแนวคิดในการวิจัย	๑๑๕
บทที่ ๓ ระเบียบวิธีวิจัย	๑๑๖
๓.๑ รูปแบบการวิจัย	๑๑๖
๓.๒ พื้นที่การวิจัย	๑๑๗
๓.๓ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	๑๑๗
๓.๔ เครื่องมือการวิจัย	๑๑๘
๓.๕ การสร้างเครื่องมือและการหาคุณภาพเครื่องมือการวิจัย	๑๑๘
๓.๖ การเก็บรวบรวมข้อมูล	๑๑๙
๓.๗ การตรวจสอบข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล	๑๑๙

บทที่ ๔ ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	๑๒๑
๔.๑ ความเป็นมาของแนวคิดผีฟ้า	๑๒๑
๔.๒ แนวคิดผีฟ้าของชาวชุมชนบ้านนาเสียว ตำบลนาเสียว อำเภอมืองชัยภูมิ จังหวัดชัยภูมิ	๑๓๑
๔.๓ แนวคิดผีฟ้าในเชิงปรัชญาของชาวชุมชนบ้านนาเสียว ตำบลนาเสียวอำเภอมืองชัยภูมิ จังหวัดชัยภูมิ	๑๔๑
๔.๔ องค์ความรู้จากการวิจัย	๑๔๕
บทที่ ๕ สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	๑๕๐
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๑๕๐
๕.๒ ข้อเสนอแนะ	๑๕๔
บรรณานุกรม	๑๕๖
ภาคผนวก	๑๖๕
ภาคผนวก ก แบบสัมภาษณ์การวิจัย	๑๖๕
ภาคผนวก ข ภาพการสนทนากลุ่ม	๑๗๒
ภาคผนวก ค ภาพการสัมภาษณ์ประชาวิจารณ์	๑๗๖
ประวัติผู้วิจัย	๑๘๐

สารบัญภาพ

เรื่อง	หน้า
ภาพประกอบที่ ๑ การแต่งกายของหมอลำผีฟ้า	๘๔
ภาพประกอบที่ ๒ การแต่งกายของหมอแคน	๘๕
ภาพประกอบที่ ๓ แต่งกายของผู้ป่วยหญิง	๘๖
ภาพประกอบที่ ๔ การแต่งกายของผู้ป่วยชาย	๘๖
ภาพประกอบที่ ๕ คาย	๘๗
ภาพประกอบที่ ๖ เข้าคาย	๘๗
ภาพประกอบที่ ๗ ชันนิมนต์	๘๘
ภาพประกอบที่ ๘ การเข้าเทียมของผีฟ้า	๙๑
ภาพประกอบที่ ๙ เจริญอ่อนนวนผี	๙๑
ภาพประกอบที่ ๑๐ การปิด เป่า วิด พาย	๙๒
ภาพประกอบที่ ๑๑ เครื่องคายเดิมที่ใช้ในพิธีส่งเครื่อง ๙	๙๓
ภาพประกอบที่ ๑๒ กระทงหน้าวัว ๙ ชั้นในพิธีส่งเครื่อง ๙	๙๕
ภาพประกอบที่ ๑๓ สำหรับคว - หวาน ในพิธีปลงพาศาว	๙๗
ภาพประกอบที่ ๑๔ พาศาวนายด่าน	๙๘
ภาพประกอบที่ ๑๕ พาศาวเจ้าพ่อพญาแล	๙๘
ภาพประกอบที่ ๑๖ หิ้งบูชาผีฟ้า	๙๙
ภาพประกอบที่ ๑๗ กรอบแนวคิด	๑๑๕

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

อักษรย่อในวิทยานิพนธ์นี้ ใช้อ้างอิงจากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ.๒๕๓๙ โดยได้กล่าวอ้างอิงถึงแหล่งที่มา/เล่ม/ข้อ/และหน้า ตามลำดับ เช่น อจ.ติก. (ไทย).๒๑/๓๕/๑๑๙. หมายถึง อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต เล่มที่ ๒๑ ข้อที่ ๓๕ หน้า ๑๑๙. เป็นต้น

พระวินัยปิฎก

คำย่อ	ชื่อคัมภีร์	ภาษา
วิ.มหา. (ไทย) = วินัยปิฎก	มหาวิภังค์	(ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

คำย่อ	ชื่อคัมภีร์	ภาษา
ที.ม. (ไทย) = สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ปา. (ไทย) = สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค	(ภาษาไทย)
ม.ม. (ไทย) = สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์	(ภาษาไทย)
ส.ส. (ไทย) = สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย สคาถวรรค	(ภาษาไทย)
อง.จตุกก.(ไทย) = สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต	(ภาษาไทย)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

มนุษย์มีความผูกพันอยู่กับความเชื่อตลอดเวลา ตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย การดำเนินชีวิตของมนุษย์นั้นมักมีความเชื่อมาเกี่ยวข้องอยู่เสมอ อีกทั้งมนุษย์ได้ใช้ความเชื่อเหล่านั้นเป็นเครื่องมืออธิบายเหตุผลของการกระทำนั้นๆ แม้ว่าบนวิถีของการพัฒนาสังคมไทยจะเปลี่ยนแปลงไปทุกยุคทุกสมัย วิทยาการต่างๆ เจริญก้าวหน้ามากขึ้น แต่เชื่อว่าคงไม่มีใครกล้าปฏิเสธว่า ความเชื่อเรื่อง “ผี” วิญญาณสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และสิ่งที่เกิดมาจากความเชื่อนั้นจะก่อให้เกิดการบูชา บวงสรวง และพิธีกรรมขึ้นอยู่อย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้เกิดสัมพันธภาพอันดีกับสิ่งที่มีอำนาจเหนือมนุษย์นั้น ซึ่งเป็นเรื่องที่มีมาช้านานแล้ว และยังคงอยู่ในสังคมไทยได้อย่างกลมกลืนจนถึงปัจจุบัน เพราะความเชื่อเรื่องผีได้ฝังรากลึกลงในสังคมไทย เนื่องจากสังคมไทยดั้งเดิมนั้นเป็นสังคมเกษตรกรรม วิถีชีวิตของผู้คนต้องพึ่งพิงธรรมชาติอย่างแนบชิดและแน่นแฟ้น ดังนั้นคนไทยจึงมีความเชื่อในสิ่งต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นความเชื่อเกี่ยวกับปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ โชคลาง ไสยศาสตร์ เครื่องรางของขลัง คาถาอาคม สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ตลอดจนไปจนความเชื่อเรื่องภูตผีปิศาจ เมื่อเชื่อว่าผีมีจริง และมีความสามารถเหนือคนธรรมดาทั่วไป รู้อดีต ทานายชะตาชีวิตได้ ให้ยารักษาโรคได้ ผู้คนจึงให้ความเคารพยำเกรง และเกิดเป็นประเพณีและพิธีกรรมต่าง ๆ เช่นการเซ่นไหว้ผี เลี้ยงผี เพื่อที่จะขอความคุ้มครองปกป้องภัยอันตรายที่อาจจะเข้ามา เช่น ภัยธรรมชาติ การเจ็บไข้ได้ป่วย หรืออันตรายจากมนุษย์ด้วยกันเอง

พื้นฐานความเชื่อของชาวอีสาน เกิดจากการผสมผสานของระบบความเชื่อหลักสามประการ คือพุทธศาสนา ศาสนาพราหมณ์ และการนับถือผี โดยแสดงออกผ่านการดำเนินชีวิต พิธีกรรม และจารีตของชุมชน ค่านิยมหลักมักเกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตและการทำมาหากิน คือการแก้ปัญหาปากท้อง การแสวงหาที่ทำกิน และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในชุมชน มีระบบครอบครัวและเครือญาติเป็นแรงยึดเหนี่ยว เมื่อพิจารณาถึงลึกลงไปในรายละเอียดแล้วจะพบว่า ประเพณีที่ชาวอีสานทำอยู่ส่วนใหญ่เป็นประเพณีที่มีพิธีกรรมคลี่คลายมาจากลัทธิพราหมณ์และการนับถือผีที่ยิ่งใหญ่สูงสุดเป็นเทพเจ้าแห่งผีทั้งหมดคือ “แถน” หรือพญาแถน ปู่แถน ย่าแถน ก็เรียก พญาแถนอยู่บนฟ้า ผู้ที่ติดต่อกับแถนจึงเรียกว่า “ผีฟ้า” บางครั้งก็เรียกรวมกันไปว่า “ผีฟ้าพญาแถน” ผีฟ้าช่วยชาวบ้านในการติดต่อกับพญาแถนในการทำนายทายทักและรักษาโรคภัยไข้เจ็บต่าง ๆ โดยมีความเชื่อว่า โรคที่เกิดจากการกระทำของภูตผี จะต้องรักษาด้วยการรำผีฟ้านั่นเอง การรำผีฟ้าต้องอาศัย “คนทรง” หรือ “นางทรง” แม้ว่าชาวบ้านจะนิยมไปรักษาที่โรงพยาบาล และใช้ยาสมัยใหม่ แต่ยาสมัยใหม่ก็

รักษาได้ไม่หมดทุกโรค บางโรคหมอโรงพยาบาลเอง ก็ไม่อาจบอกได้ว่าคนไข้เป็นโรคอะไร คนไข้จึงมา รักษาโดยการรำผีฟ้า^๑

วิถีชีวิตหรือที่เรียกว่าวัฒนธรรมของชาวอีสานนั้น เป็นไปตามคติความเชื่อของ พระพุทธศาสนาเชื่อว่ามีผี มีเทพ มีเทวดา มีพระอินทร์ พระพรหม ชาวอีสานเชื่อว่าทุกสิ่งทุกอย่างมี ผี เฝ่าที่ ผีเป็นผู้ดูแลต้องมีการทำพิธีขอขมาโทษแล้วผีจะยกโทษให้แล้วอาการเจ็บป่วยก็จะหาย การ เจ็บป่วย ในสมัยอดีตจะมีการรักษากันด้วยแพทย์แผนโบราณ คือยาพื้นบ้าน ชาวอีสานเชื่อว่า ยา พื้นบ้าน สามารถรักษาโรคได้ทางกายทุกอย่าง ถ้ารักษาด้วยยาพื้นบ้านไม่หาย หรือบางท้องถิ่น ไป รักษาแผนปัจจุบันแล้วไม่หาย ชาวบ้านว่าต้องมี ผีมาต้องจะต้องรักษาด้วยวิธีการพุดจากับผี การรักษา อาการที่เกิดจาก ผีต้อง มี ๒ ทาง คือการอยู่กับธรรม เป็นการอาศัยธรรมเข้ามาขับไล่ผีทุกอย่างทุก ชนิด คือ การปฏิบัติธรรม ถือนศีล มีหมอธรรมเป็นผู้ดูแลรักษา หมอธรรมจะใช้ฝ้ายผูกแขนแล้วสวด มนต์เสกเป่าน้ำให้ดื่มพร้อมทั้งพุดจาอบรมสั่งสอนต่างๆ นานา หมอธรรมที่มีอาคมแก่กล้า มีคนยกย่อง เชื่อถือมากๆ ก็รักษาได้ไม่ยาก เพียงแต่ว่าการอยู่กับธรรมค่อนข้างจะลำบากเรื่องข้อห้ามหรือที่ชาว อีสานเรียกว่า คะลำ รวมทั้งการประพฤติธรรมด้วยการอยู่กับผีโดยการล่ำรักษา การอยู่กับผีเป็น วิธีการที่ชาวบ้านชอบมาก นอกจากจะได้มีการรวมญาติแล้ว ยังมีการร้องรำทำเพลงกันสนุกสนานไป ด้วย การล่ำรักษาแบ่งชั้นกันไว้ ๒ ระดับลำทรง การรักษาด้วยลำทรงเป็นวิธีการแรกที่ชาวบ้านเลือก ผี ที่มีมาทำให้เจ็บป่วยนั้น ชาวบ้านถือว่าเป็นผีที่อยู่ในโลกมนุษย์ เช่น ผีเมือง ผีภู ผีป่า ผีตาแฮก ผีเชื้อ ผี บ้าน ผีปู่ตา ผีน้ำ เป็นต้น ส่วนสาเหตุที่เกิดจากอำนาจเหนือธรรมชาตินั้น มีหลายประเภท เช่น การถูก ผีทำ การถูกคนทำด้วยวิธีทางคาถาอาคม ชะตา กาฏแห่งกรรม และการผิดขนบธรรมเนียมประเพณี ฯลฯ ซึ่งต่างก็จะทำให้เกิด โรคภัยไข้เจ็บ ตามความคิดความเชื่อของชาวบ้าน เมื่อมีเหตุเหล่านี้ผู้ป่วย ต้องหาวิธีการรักษาพยาบาลตามสาเหตุของโรคนั้น ชาวอีสานจะเชื่อถือศรัทธา “ผีฟ้า” ว่าสามารถที่ จะ บันดาลทุกสิ่งได้ แม้แต่การเกิดการตายของมนุษย์ ตลอดจนเป็นผู้กำหนดโชคชะตากรรมของ มนุษย์ ขณะที่มีชีวิตอยู่บนโลกและเชื่อว่าผีบรรพชนกับผีฟ้านั้นมีความสัมพันธ์กันอย่างต่อเนื่อง กล่าวคือ เชื่อว่ามนุษย์มีขวัญประจำตัวอยู่ทุกคนเมื่อตายลงขวัญจะออกจากร่างไปพบบรรพชนและจะ เดินทางไปยังเมืองฟ้าเพื่อไหว้ผี

การทรงเจ้าเข้าผีนั้นมีวัตถุประสงค์อันหลากหลาย หนึ่งในนั้นคือเพื่อการรักษาโรค ด้วย ความหลากหลายของโลกทัศน์สุขภาพไทยที่ผสมผสานกันในชีวิตของผู้คน การรักษาโรคด้วยอำนาจ ของสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือพลังอำนาจเหนือธรรมชาติ จึงเป็นทางเลือกหนึ่งของการดูแลสุขภาพยังอยู่ในมือ

^๑ ยุทธภณห์ เตชะแก้ว, “พิธีกรรมและระบบความเชื่อการล่ำผีฟ้าในภาคอีสาน”, วิทยานิพนธ์ศึกษา ศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๐), หน้า ๓.

ของชาวบ้าน อาการเจ็บป่วยที่จะให้ผีฟ้าช่วยรักษานั้นจะเป็นอาการเจ็บป่วยเป็นมานานรักษาอย่างไรก็ไม่หาย แม้แต่การเซ่นไหว้ผีปูดหรือทำพิธีกรรมอื่นๆ แล้วก็ไม่หาย ก็เชื่อว่าจะเกิดจากการล่องละเมิดผีหรือที่เรียกว่า ผิดผี จึงมีการลงโทษให้มันเป็นไปต่างๆ จึงต้องใช้การล่าผีฟ้ามารักษา ซึ่งการเชิญผีฟ้าลงมานั้นต้องอาศัยคนกลางที่จะช่วยให้เกิดการสื่อสารระหว่างผีกับมนุษย์ได้ คือร่างกายของคนทรงหรือหมอลำผีฟ้า บางแห่งก็เรียกว่า ผีฟ้านางเทียม หรือบางแห่งก็เรียกครูบา หมอลำผีฟ้าจะเป็นผู้สื่อสารต่อรองกับผีฟ้า ผู้ป่วยไม่ได้เป็นผู้สื่อสารโดยตรง หมอลำผีฟ้าไม่ได้รับการรักษาทุกโรคแต่จะรับเฉพาะโรคที่เป็นจากการผิดผี จะรู้ว่าผิดผีอย่างไรก็ต้องเข้าขั้นตอนของการรักษา เริ่มด้วยการเชิญผีฟ้าลงมาเรียกว่า ลำเชิญ จากนั้นก็เป็นการล่าส่งบางที่ก็เรียกว่ามาสอมาแหล่ง เป็นการวินิจฉัยว่ามีเหตุมาจากอะไร ผีฟ้าจะบอกว่าผู้ป่วยไปทำอะไรมา ส่วนใหญ่เป็นเรื่องของการทำผิดฮึดคง ทำให้ผีหรืออำนาจศักดิ์สิทธิ์มาลงโทษ ขั้นที่สองล่าป่วยหรือล่ำรักษาเป็นขั้นตอนของการรักษา การล่ำรักษาเป็นการขอขมาอ้อนวอนและต่อรองการเซ่นสังเวยต่างๆ เพื่อให้อำนาจศักดิ์สิทธิ์พอใจ บางแห่งมีการล่าเอ็นขวัญ (เรียกขวัญ) ก่อนการรักษา บางแห่งก็หลังการรักษา และอาจมีล่าส่งสอนต่อจากลำป่วย เพื่อเป็นการสั่งสอนผู้ป่วยและญาติมิตร บางแห่งอาจจะมีพิธีตัดกรรม ขั้นตอนสุดท้ายเป็นการล่าส่งหรือแต่งส่ง เพื่อส่งแถนหรือผีฟ้ากลับคืนฟ้า เป็นพิธีที่จัดเมื่อผู้ป่วยหาย ถ้าไม่หายก็ไม่ต้องจัดขั้นตอนนี้

จังหวัดชัยภูมิ เป็นพื้นที่ที่คนในพื้นที่เชื่อถือพิธีการล่าผีฟ้า แหล่งชุมนุมที่สำคัญของกลุ่มหมอลำทรงหรือลำผีฟ้า อยู่ที่ภูพระจังหวัดชัยภูมิ มีพระเจ้าองค์ตื้อ ซึ่งตามที่ถือปฏิบัติกันต่อๆ มาว่า หมอลำทรง หมอลำผีฟ้า จะต้องมาไหว้และค้างคืนที่ ภูพระ ๔ ครั้งในรอบปี คือ ขึ้น ๑-๒ ค่ำ เดือน ๓ ขึ้น ๑๓-๑๕ ค่ำ เดือน ๕ เข้าพรรษาและออกพรรษา โดยถือว่างานนมัสการพระเจ้าองค์ตื้อที่ใหญ่ที่สุดคืองานเดือน ๕ แม้ว่าโลกสมัยใหม่จะเชื่อถือในเหตุผลนิยมและประจักษ์นิยม ไม่ให้น้ำหนักกับเรื่องเหนือธรรมชาติ เพราะเห็นว่าไม่มีหลักฐานหรือหลักการที่จะพิสูจน์ได้ แต่หมอลำผีฟ้ายังคงได้รับความนิยมอยู่และเป็นทางออกที่สำคัญกับผู้ป่วยที่ไม่เห็นทางออกจากการรักษาด้วยแพทย์สมัยใหม่ ด้วยการเสริมพลังใจจากอำนาจเหนือธรรมชาติ ญาติมิตร และประเพณีวัฒนธรรม

ชาวบ้านนาเสียว ตำบลนาเสียว อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ เป็นชุมชนที่เชื่อถือความเชื่อเกี่ยวกับพิธีการล่าผีฟ้า ชาวบ้านนาเสียว แสดงถึงการสืบเนื่ององค์ความรู้ ภูมิปัญญาที่ใช้พิธีกรรมเลี้ยงผีเป็นสิ่งที่กำหนดพฤติกรรมและบทบาทของผู้คนในสังคม ประเพณีติดตามจารีตประเพณี ซึ่งจะเกี่ยวข้องกับโครงสร้างทางการเมือง (ในอดีต) เศรษฐกิจและสังคมวัฒนธรรมซึ่งกระบวนการจัดพิธีกรรมเลี้ยงผีประจำปี มีลักษณะคล้ายการแสดงละครที่มีตัวแสดงตามบทบาทสมมุติ ซึ่งปฏิบัติเป็นประจำทุกปีโดยไม่มีการเปลี่ยนแปลงที่มีการร่ายรำถวายเทพเจ้าหรือผีบรรพบุรุษ มีระเบียบแบบแผนและท่าทางที่เป็นสัญลักษณ์เพื่อสื่อสารกับสิ่ง ว่าเป็นสมัยซึ่งมีความเชื่อแน่อนลงไปมากขึ้นถึงธรรมชาติและการทำงานที่อย่างมีระเบียบ อันทำให้เกิดความเชื่อถือในอำนาจของผีบางเทวดาบ้าง

บรรพบุรุษบ้าง กษัตริย์ซึ่งเป็นเทพบ้าง สัตว์หรือเครื่องหมายซึ่งถือกันว่าเป็นต้นตระกูลบ้างท่านผู้ยิ่งใหญ่เหนือสิ่งทั้งหลายบ้าง^๒ ในเชิงรูปธรรม เช่น เรื่องการแต่งกาย ดนตรี ทำนองเพลง ท่ารำ เป็นสำรสำคัญในการแสดงออก เพราะการกระทำแต่ละอย่างก็มีความหมายจากความคิด และสามารถตีความตามบริบทนั้นๆ เพราะมนุษย์พัฒนาตัวตน ขึ้นมาจากรู้สึกโดยอาศัยจิต (Mind) จิตจะรู้จักคิดก็ต้องอาศัยสัญลักษณ์ในการสื่อสาร^๓

จากสภาพปัญหาดังกล่าว ทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาความมีอยู่ของผีฟ้าในเชิงปรัชญาของชาวมุขชนบ้านนาเสียว ตำบลนาเสียว อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ โดยอาศัยแนวคิดทางปรัชญา มาเป็นพื้นฐานในการวิเคราะห์ ซึ่งผลการวิจัยนี้จะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาทางปรัชญาสืบต่อไป

๑.๒ คำถามการวิจัย

๑.๒.๑ แนวคิดผีฟ้ามีความเป็นมาอย่างไร?

๑.๒.๒ แนวคิดผีฟ้าของชาวมุขชนบ้านนาเสียว ตำบลนาเสียว อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิเป็นอย่างไร

๑.๒.๓ แนวคิดผีฟ้าในเชิงปรัชญาของชาวมุขชนบ้านนาเสียว ตำบลนาเสียว อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ เป็นอย่างไร

๑.๓ วัตถุประสงค์การวิจัย

๑.๓.๑ เพื่อศึกษาแนวคิดผีฟ้า

๑.๓.๒ เพื่อศึกษาแนวคิดผีฟ้าของชาวมุขชนบ้านนาเสียว ตำบลนาเสียว อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ

๑.๓.๓ เพื่อศึกษาแนวคิดผีฟ้าในเชิงปรัชญาของชาวมุขชนบ้านนาเสียว ตำบลนาเสียว อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ

^๒ ปราณี วงษ์เทศ, สังคมและวัฒนธรรมในอุษาคเนย์, (กรุงเทพมหานคร: เรือนแก้ว, ๒๕๔๓), หน้า ๑๓.

^๓ สัญญา สัญญาวิวัฒน์, ทฤษฎีสังคมวิทยาการสร้างความประเพณีและการใช้ประโยชน์, (กรุงเทพมหานคร: เจ้าพระยา, ๒๕๓๔), หน้า ๓.

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยในนี้ผู้วิจัยได้กำหนดเนื้อหาการวิจัยออกเป็น ๓ ส่วน คือ ศึกษาแนวคิดผีฟ้า แนวคิดผีฟ้าของชุมชนบ้านนาเสียว ตำบลนาเสียว อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ และ แนวคิดผีฟ้าในเชิงปรัชญาของชุมชนบ้านนาเสียว ตำบลนาเสียว อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านเอกสาร

๑. เอกสารชั้นปฐมภูมิ ได้แก่ พระไตรปิฎก ฉบับภาษาไทย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙

๒. เอกสารชั้นทุติยภูมิ ได้แก่ หนังสือ ตำรา เอกสารวิชาการ และงานวิจัยที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับผีฟ้าและแนวคิดทางปรัชญา

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านพื้นที่

การวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่ในศึกษา ได้แก่ ชุมชนบ้านนาเสียว ตำบลนาเสียว อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีคนนับถือ ปฏิบัติเกี่ยวกับผีฟ้าตามความเชื่อ มีพิธีกรรมเกี่ยวกับผีฟ้าที่ยังคงสืบทอดมาตั้งแต่บรรพบุรุษอย่างเหนียวแน่น และยังมีการนำเอาพิธีกรรมเกี่ยวกับผีฟ้ามาใช้ในการรักษาผู้ป่วยอยู่มากกว่าพื้นที่อื่นๆ ในจังหวัดชัยภูมิ

๑.๔.๔ ขอบเขตด้านผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants)

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการทำวิจัยครั้งนี้ จำนวน ๑๘ คน ในการสัมภาษณ์แบบเชิงลึก ซึ่งผู้วิจัยได้แบ่งออกเป็น ๓ กลุ่ม ดังนี้

๑. ผู้ประกอบพิธี ร่างทรง และหมอแคน	จำนวน ๓ คน
๒. ผู้ที่ได้รับการรักษาจากการรำผีฟ้า	จำนวน ๑๐ คน
๓. ผู้ที่มีประสบการณ์	จำนวน ๕ คน
รวมทั้งสิ้น	จำนวน ๑๘ คน

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

แนวคิดผีฟ้า หมายถึง ความเชื่อของชาวชุมชนนาเสียวเกี่ยวกับสิ่งที่มีอยู่เหนือธรรมชาติ ซึ่งเป็นสิ่งที่มีอยู่อีกมิติหนึ่ง ที่มนุษย์ไม่สามารถสัมผัสได้ด้วยประสาทสัมผัส มีสภาพเป็นวิญญาณและวิญญาณเหล่านี้เป็นวิญญาณที่คอยบังคับและควบคุมชะตากรรมของมนุษย์ ชาวบ้านเชื่อว่าเป็นเทวดา จึงเรียกอีกชื่อหนึ่งว่าผีฟ้า ซึ่งเป็นผีที่อยู่ระดับสูงกว่าผีชนิดอื่นๆ

แนวคิดเชิงปรัชญา หมายถึง ทักษะหรือความเห็นเกี่ยวกับการมีอยู่ของสิ่งที่เป็นนามธรรม ตามแนวความคิดของชาวชุมชนนาเลียว ที่มีต่อสิ่งที่มีอยู่ในสภาวะต่อที่มีอยู่เหนือประสาทสัมผัสทั้งห้า ซึ่งเป็นแนวคิดในเชิงอภิปรัชญาใน ๓ ทศนะดังนี้

ผีฟ้าในมิติพุทธปรัชญา หมายถึง จิตหรือวิญญาณของมนุษย์ในขณะที่ยังเป็นมนุษย์อยู่นั้น ได้กระทำคุณงามความดี หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าจิตที่มีการประกอบด้วยบุญกุศลเมื่อจิตของบุคคลเหล่านั้นจิตหรือที่เคลื่อนจากโลกมนุษย์ก็จะไปเกิดในอีกภพๆ หนึ่ง ซึ่งเรียกว่า สวรรค์ ซึ่งมีสภาวะเป็นนามธรรม ดำรงอยู่ตามผลบุญที่ทำเอาไว้ในขณะที่เป็นมนุษย์

ผีฟ้าในมิติความเชื่อบ้านนาเลียว หมายถึง วิญญาณที่ได้ละจากโลกมนุษย์แล้วไปเกิดในสวรรค์ ผีฟ้าจึงเรียกอีกอย่างหนึ่ง ว่าเทวดาหรือเทพ ซึ่งเป็นเทวดาหรือเทพชั้นสูงที่สามารถดลบันดาลสิ่งต่างๆ เป็นไปในทางดีก็ได้ ทางที่ร้ายก็ได้ และอีกความเชื่อหนึ่ง ผีฟ้า หมายถึง ผีแถน ซึ่งเป็นเทพเจ้าสูงสุดในตำนานหรือในความเชื่อของคนอีสานซึ่งเป็นเทพเจ้าแห่งผู้สร้างสรรพสิ่ง

ผีฟ้าในมิติพราหมณ์ หมายถึง วิญญาณชั้นสูงหรือเป็นวิญญาณบรรพบุรุษที่คอยปกป้องดูแลในเครือญาติตนเอง บางครั้งก็แสดงออกมาในลักษณะของการผ่าเข้ามาสิ่งสถิตในบุคคลเพื่อบอกสื่อข่าวต่างหรือเพื่อสื่อสารกับเครือญาติ และอีกความเชื่อหนึ่ง ผีแถน ถ้าเปรียบเทียบกับความเชื่อของพราหมณ์ คือ พระพรหม ซึ่งเป็นเทพเจ้าแห่งผู้สร้างสรรพสิ่ง

ลำผีฟ้า หมายถึง บุคคลที่ทำหน้าที่ลำซึ่งอาจจะเป็นผู้หญิงที่สูงอายุ ผู้หญิงสาว ผู้ชาย หรือเด็กก็ได้ โดยไม่จำกัดอายุ รวมทั้งหมอแคน (หมอม้า) ด้วย ที่เป็นผู้ประกอบพิธีกรรมในการใช้กลอนลำและการแสดงโดยการลำชักชวนให้คนป่วยให้ร่วมฟ้อนรำสนุกสนานกับกลุ่มหมอลำผีฟ้าที่มารักษา โดยมีจุดมุ่งหมายให้คนป่วยคลายความกังวล คลายความเครียด ความสิ้นหวังในชีวิต และต้องการให้คนป่วยได้ลุกเดิน

๑.๖ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

๑.๖.๑ ได้ทราบถึงแนวคิดผีฟ้า

๑.๖.๒ ได้ทราบถึงแนวคิดผีฟ้าของชุมชนบ้านนาเลียว ตำบลนาเลียว อำเภอมือง จังหวัดชัยภูมิ

๑.๖.๓ ได้ทราบถึงแนวคิดผีฟ้าในเชิงปรัชญาของชุมชนบ้านนาเลียว ตำบลนาเลียว อำเภอมือง จังหวัดชัยภูมิ

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิด ทฤษฎีไฟฟ้าในเชิงปรัชญา ของชุมชนบ้านนาเสียว ตำบลนาเสียว อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ ที่ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในประเด็นดังต่อไปนี้

๒.๑ แนวคิดเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดในพุทธปรัชญา

๒.๒ แนวคิดเรื่องพระอินทร์ในพุทธปรัชญา

๒.๓ แนวคิดเรื่องจิตในพุทธปรัชญา

๒.๔ แนวคิดเรื่องวิญญาณนิยม

๒.๕ แนวคิดเรื่องสัจยวิทยา

๒.๖ แนวคิดดนตรีบำบัด

๒.๗ ความเชื่อของชาวอีสาน

๒.๘ คติความเชื่อเกี่ยวกับการนับถือผีของชาวอีสาน

๒.๙ แนวคิดเรื่องผีฟ้า

๒.๑๐ บริบทชุมชนบ้านนาเสียว

๒.๑๑ พิธีกรรมรำผีฟ้าของชาวชุมชนบ้านนาเสียว ตำบลนาเสียว อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ

๒.๑๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๑๓ กรอบแนวคิดในการงานวิจัย

๒.๑ แนวคิดเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดในพุทธปรัชญา

แนวคิดเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดในพุทธปรัชญาเป็นแนวคิดที่สำคัญในพุทธปรัชญาซึ่งชาวพุทธทุกคนควรศึกษา เพื่อป้องกันความเข้าใจผิดและนำไปสู่ความเข้าใจที่ถูกต้อง ทั้งนี้ ก็เนื่องมาจากเราได้มีชาวพุทธไทยจำนวนมากทั้งในอดีตและปัจจุบัน เข้าใจความหมายของกรรมและผลกรรมคลาดเคลื่อนผิดไปจากความหมายที่ถูกต้อง เช่น ประการแรก คนโดยมากมองกรรมไปในแง่ตัวผล คือเป็นผลของการกระทำ เพราะฉะนั้น จึงพูดว่ากัมหนำรับกรรม คำว่ากรรมในที่นี้เป็นผลประการต่อไป มักพูดถึงกรรมโดยมุ่งเอาแง่ชั่วแ้งไม่ดี เรื่องร้าย ๆ อย่างที่ว่ากัมหนำรับกรรม หรือว่ากรรมของสัตว์ ก็หมายถึงแง่ไม่ดีทั้งนั้น คือเป็นเรื่องร้าย ๆ เป็นเรื่องทุกข์ เรื่องโศก เรื่องภัยอันตราย

ความวิบัติ เหตุร้ายนานา^๑ นอกจากนี้ ยังเข้าใจว่ากรรมคือผลของความชั่วร้ายที่เราได้กระทำไว้แต่ชาติปางก่อน เชื่อว่ากรรมเป็นกฎสำเร็จรูป ตายตัว ที่เราไม่มีโอกาสแก้ไข หรือทำอะไรไม่ได้ และเชื่อว่าทำอย่างไรก็ต้องได้รับอย่างนั้น ไม่มีเปลี่ยนแปลง^๒ อีกทั้ง กำลังสับสนและไม่ค่อยมั่นใจในการให้ผลของกรรม เพราะเห็นบุคคลบางคนทำชั่วมาโดยตลอด กลับได้ผลดีมากมาย เต็มไปด้วยลาภ ยศ สุข สรรเสริญ แต่ในทางตรงกันข้าม บุคคลบางคนทำความดีมาโดยตลอด กลับได้รับแต่ผลร้ายเต็มไปด้วยความทุกข์ทรมานต่าง ๆ เช่น เสื่อมลาภ เสื่อมยศ ถูกนินทา ถูกใส่ความให้ร้าย และเจ็บป่วยอยู่เสมอ ๆ^๓

ดังนั้น เพื่อป้องกันความเข้าใจผิดและเพื่อความเข้าใจที่ถูกต้อง ตลอดถึงเพิ่มความเชื่อมั่นในเรื่องกรรมและการให้ผลของกรรม ที่ถูกต้องตามทัศนะพุทธปรัชญา ผู้วิจัยเห็นว่า สิ่งแรกที่ควรศึกษาเพื่อความเข้าใจในเบื้องต้นก่อน คือความหมายและประเภทของกรรมตาม

๒.๑.๑ ความหมายของกรรม

จากการศึกษาความหมายของกรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ทำให้ทราบว่ากรรม เป็นคำกลาง ๆ แปลว่า การกระทำ หมายถึง การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา จะแสดงออกทางกายก็ตาม วาจาก็ตาม หรือใจคิดก็ตาม จัดเป็นกรรมทั้งนั้น ดังพระพุทธพจน์ที่ว่า “เจตนาหิ ภิกขเว กัมมํ วทามิ”^๔ แปลความว่า ภิกษุทั้งหลาย เจตยานั่นเองเราเรียกว่ากรรม บุคคลจงใจแล้วจึงกระทำ ด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยใจ^๕ และกรรมนั้นก็ไม่ได้หมายถึงเฉพาะกรรมชั่ว ที่บุคคลทำไว้ในอดีตตามที่คนทั่วไปเข้าใจเท่านั้น แต่หมายถึงกรรมทั้งดีและชั่ว ที่บุคคลได้ทำไว้ทั้งในอดีต ปัจจุบันและที่จะเกิดขึ้นในอนาคตด้วย คือ ถ้าพูดถึงการกระทำเมื่อไรก็ตามเมื่อไหร่จะผ่านไป จะเป็นอดีต ปัจจุบัน หรืออนาคตก็ตาม การกระทำนั้น ๆ เป็นกรรมทั้งสิ้น^๖ นอกจากนี้ ยังทำให้ทราบว่า พระพุทธองค์ทรงแสดงความหมายของกรรมไว้ ๒ ชั้น คือ กรรมชั้นหยาบ และกรรมชั้นละเอียด ดังนี้

^๑ พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต), *กรรมและนรกสวรรค์สำหรับคนรุ่นใหม่*, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธรรมสภา, ม.ป.ป.), หน้า ๓-๔.

^๒ เสฐียรพงษ์ วรรณปก, *เพื่อความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับกรรม*, (กรุงเทพมหานคร: หจก.หอรัตนชัยการพิมพ์, ๒๕๔๔), หน้า ๒.

^๓ วศิน อินทสระ, *หลักกรรมและการเวียนว่ายตายเกิด*, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๔.

^๔ อัง.ฉก. (ไทย) ๒๒/๖๓/๓๙๕.

^๕ อัง.ฉก. (ไทย) ๒๒/๖๓/ ๕๗๗.

^๖ อ่างแล้ว, พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต), *กรรมและนรกสวรรค์สำหรับคนรุ่นใหม่*, พิมพ์ครั้งที่ ๓, หน้า ๔๖.

๑) **กรรมชั้นหยาบ** หมายถึง กรรมที่เมื่อพระพุทธองค์ทรงแสดงแล้ว คนทั่วไปสามารถเข้าใจความหมายได้ทันที กรรมชั้นหยาบนี้ ทรงหมายถึง “อาชีพการงานที่บุคคลทำ” ดังข้อความในวาทะสูตร ที่ตรัสไว้ว่า “บุคคลเป็นชวานาก้เพราะกรรม เป็นโจรก็เพราะกรรม เป็นพราหมณ์ก็เพราะกรรม เป็นกษัตริย์ก็เพราะกรรม”^๗ หมายความว่า นายคนนี้ เขาดำนา หว่านข้าว ไถนา เขาก็เป็นชวานา การงานที่เขาทำนานั่นเอง ทำให้เขาเป็นชวานา คือเป็นไปตามการกระทำหรืออาชีพการงานของเขา เป็นชั้นที่มองดูอย่างหยาบ^๘

๒) **กรรมชั้นละเอียด** หมายถึง กรรมที่เกิดขึ้นภายในจิตใจของแต่ละบุคคล ซึ่งพระพุทธองค์ทรงหมายถึง เจตนา ดังพระพุทธพจน์ที่กล่าวไว้ข้างต้นว่า “เจตนาหิ ภิกขเว กัมมํ วทามิ”^๙ เจตนา ตัวความคิดจิตใจ เจตจำนง ความตั้งใจคิดมุ่งหมาย เป็นตัวกรรม เมื่อบุคคลจิตใจ มีเจตนาอย่างใดแล้วก็แสดงออกมาเป็นการกระทำทางกายบ้าง แสดงออกมาทางวาจาเป็นการพูดบ้าง นี่คือความหมายของกรรมที่ค่อย ๆ มองละเอียดเข้ามา^{๑๐}

๒.๑.๒ การให้ผลของกรรม

หลักกรรม หรือกฎแห่งกรรมมีอยู่ว่า “บุคคลทำกรรมใดไว้ ดีก็ตาม ชั่วก็ตาม เขาย่อมต้องรับผลแห่งกรรมนั้น”^{๑๑} แต่เนื่องจากกรรมบางอย่าง หรือการกระทำบางครั้งอาจไม่มีผลปรากฏชัดในทันที ผู้มีปัญญาน้อยจึงมองไม่เห็นผลแห่งกรรมของตน จึงทำให้สับสน และเข้าใจไขว้เขว^{๑๒} จนกลายมาเป็นปัญหาที่ถกเถียงกันมากที่สุด^{๑๓} การแก้ปัญหาในเรื่องนี้ ที่เหมาะสมและถูกต้องที่สุด คือการกลับไปศึกษาหาคำตอบจากพระพุทธพจน์เรื่องกรรมและการให้ผลของกรรม ที่มีปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกและอรรถกถา จากการศึกษาครั้งนี้ ทำให้ผู้วิจัยได้ทราบว่าเรื่องกรรมและการให้ผลของกรรมนี้ พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้ในที่ต่างๆ หลายนัย แต่ในงานวิจัยนี้ จะขอนำมากล่าวเฉพาะพระสูตรที่เห็นว่ามีค่าสำคัญและตรงกับประเด็นที่ศึกษาเท่านั้น

ในจุฬามณีวงศ์สูตร^{๑๓} พระพุทธองค์ทรงตอบปัญหาของสุภมาณพ ถึงเหตุที่ทำให้สัตว์ทั้งหลายผู้เกิดมาเป็นมนุษย์มีความแตกต่างกัน เช่น อายุสั้น อายุยืน โรคมาก โรคน้อย ผิวพรรณทรมาน ผิวพรรณผ่องใส เป็นต้น เพราะกรรมของตนที่ทำไว้ในอดีตชาติ ส่งผลในปัจจุบันชาติ ดังนี้

^๗ ม.ม. (ไทย) ๑๓/๔๖๐/๕๘๒.

^๘ อ้างแล้ว, พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต), **กรรมและนรกสวรรค์สำหรับคนรุ่นใหม่**, หน้า ๔๖.

^๙ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๗.

^{๑๐} อ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๕๗/๑๐๑.

^{๑๑} วสิน อินทสระ, **หลักกรรมและการเวียนว่ายตายเกิด**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, หน้า ๔.

^{๑๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**, พิมพ์ครั้งที่ ๘, หน้า ๑๘๗.

^{๑๓} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๒๘๙-๒๙๖/๓๔๙-๓๕๕.

สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน มีกรรมเป็นทายาท มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย กรรมจำแนกสัตว์ทั้งหลายให้ทราบและดี สุภมาณพ กราบทูลว่า ข้อความที่ทรงแสดงนั้นยังย่อมนัก ขอให้ทรงแสดงโดยพิสดาร เพื่อเขาจักได้เข้าใจโดยแจ่มแจ้ง พระพุทธองค์จึงทรงแสดงปัญหาทั้ง ๑๔ ข้อ โดยพิสดาร แต่ในที่นี้จะขอย่อความโดยจัดเป็น ๗ คู่ ดังนี้

คู่ที่ ๑ คนที่มีอายุสั้น ก็เพราะเมื่อชาติก่อนเป็นผู้ชอบฆ่าสัตว์ ด้วยผลแห่งกรรมชั่วนั้น หลังจากตายแล้วจึงต้องไปเกิดในอบาย ทคติ วินิบาต นรก หรือหลังจากตายแล้ว ถ้าไม่ได้ไปเกิดในที่เหล่านั้น ได้เกิดมาเป็นมนุษย์ ก็จะเป็นคนมีอายุสั้น ส่วนคนที่มีอายุยืน ก็เพราะเมื่อชาติก่อน เป็นผู้งดเว้นจากการฆ่าสัตว์ ด้วยผลแห่งกรรมดีนั้น หลังจากตายแล้วจึงได้ไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ หรือหลังจากตายแล้ว ถ้าไม่ได้ไปเกิดในที่นั้น ได้เกิดมาเป็นมนุษย์ ก็จะเป็นคนมีอายุยืน

คู่ที่ ๒ คนที่มีโรครมาก ก็เพราะเมื่อชาติก่อนเป็นผู้ชอบเบียดเบียนสัตว์ ด้วยผลแห่งกรรมชั่วนั้น หลังจากตายแล้วจึงต้องไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก หรือหลังจากตายแล้ว ถ้าไม่ได้ไปเกิดในที่เหล่านั้น ได้เกิดมาเป็นมนุษย์ ก็จะเป็นคนมีโรครมาก ส่วนคนที่มีโรคน้อย ก็เพราะเมื่อชาติก่อน เป็นผู้ไม่เบียดเบียนสัตว์ ด้วยผลแห่งกรรมดีนั้น หลังจากตายแล้วจึงได้ไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ หรือหลังจากตายแล้ว ถ้าไม่ได้ไปเกิดในที่นั้น ได้เกิดมาเป็นมนุษย์ ก็จะเป็นคนมีโรคน้อย

คู่ที่ ๓ คนที่มีผิวพรรณทราม ก็เพราะเมื่อชาติก่อนเป็นผู้ชอบโกรธ ผูกพยาบาทและปองร้าย ด้วยผลแห่งกรรมชั่วนั้น หลังจากตายแล้วจึงต้องไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก หรือหลังจากตายแล้ว ถ้าไม่ได้ไปเกิดในที่เหล่านั้น ได้เกิดมาเป็นมนุษย์ ก็จะเป็นคนมีผิวพรรณทราม ส่วนคนที่มีผิวพรรณผ่องใส ก็เพราะเมื่อชาติก่อนเป็นผู้ไม่ชอบโกรธ ผูกพยาบาทและปองร้าย ด้วยผลแห่งกรรมดีนั้น หลังจากตายแล้วจึงได้ไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ หรือหลังจากตายแล้ว ถ้าไม่ได้ไปเกิดในที่นั้น ได้เกิดมาเป็นมนุษย์ ก็จะเป็นคนมีผิวพรรณผ่องใส

คู่ที่ ๔ คนที่เกิดมามีอำนาจน้อย ก็เพราะเมื่อชาติก่อนเป็นผู้มีใจริษยา ในลาภสักการะและการบูชาของบุคคลอื่น ด้วยผลแห่งกรรมชั่วนั้น หลังจากตายแล้วจึงต้องไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก หรือหลังจากตายแล้ว ถ้าไม่ได้ไปเกิดในที่เหล่านั้น ได้เกิดมาเป็นมนุษย์ ก็จะเป็นคนมีอำนาจน้อย ส่วนคนที่มีอำนาจมาก ก็เพราะเมื่อชาติก่อนเป็นผู้ไม่มีใจริษยา ในลาภสักการะและการบูชาของบุคคลอื่น ด้วยผลแห่งกรรมดีนั้น หลังจากตายแล้วจึงได้ไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ หรือหลังจากตายแล้ว ถ้าไม่ได้ไปเกิดในที่นั้น ได้เกิดมาเป็นมนุษย์ ก็จะเป็นคนมีอำนาจมาก

คู่ที่ ๕ คนที่มีโภคะน้อย ก็เพราะเมื่อชาติก่อนเป็นผู้ไม่ชอบให้ข้าว น้ำ ผ้า เป็นต้น แก่สมณะหรือพราหมณ์ ด้วยผลแห่งกรรมชั่วนั้น หลังจากตายแล้วจึงต้องไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก หรือหลังจากตายแล้ว ถ้าไม่ได้ไปเกิดในที่เหล่านั้น ได้เกิดมาเป็นมนุษย์ ก็จะเป็นคนมีโภคะน้อย

ส่วนคนที่มีโภคะมาก ก็เพราะเมื่อชาติก่อนเป็นผู้ชอบให้ข้าว น้ำ ผำ เป็นต้น แก่สมณะหรือพราหมณ์ ด้วยผลแห่งกรรมดีนั้น หลังจากตายแล้วจึงได้ไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ หรือหลังจากตายแล้ว ถ้าไม่ได้ไปเกิดในที่นั้น ได้เกิดมาเป็นมนุษย์ ก็จะเป็นคนมีโภคะมาก

คู่ที่ ๖ คนที่เกิดในตระกูลต่ำ ก็เพราะเมื่อชาติก่อนเป็นผู้กระด้าง เย่อหยิ่ง ไม่สักการะ เคารพและนับถือ ผู้ที่ควรแก่สักการะ เคารพและนับถือ ด้วยผลแห่งกรรมชั่วนั้น หลังจากตายแล้วจึงต้องไปเกิดในอบาย ทุกติ วินิบาต นรก หรือหลังจากตายแล้ว ถ้าไม่ได้ไปเกิดในที่เหล่านั้น ได้เกิดมาเป็นมนุษย์ ก็จะได้เกิดในตระกูลต่ำ ส่วนคนที่เกิดในตระกูลสูง ก็เพราะเมื่อชาติก่อนเป็นผู้ไม่กระด้าง เย่อหยิ่ง ย่อมสักการะ เคารพและนับถือ ผู้ที่ควรแก่สักการะ เคารพและนับถือ ด้วยผลแห่งกรรมดีนั้น หลังจากตายแล้วจึงได้ไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ หรือหลังจากตายแล้ว ถ้าไม่ได้ไปเกิดในที่นั้น ได้เกิดมาเป็นมนุษย์ ก็จะได้เกิดในตระกูลสูง

คู่ที่ ๗ คนที่มีปัญญาทราม ก็เพราะเมื่อชาติก่อนเป็นผู้ไม่ชอบเข้าหาสมณะหรือพราหมณ์ เพื่อสอบถามถึงสิ่งที่เบ็นอกุศล กรรมอะไรที่ทำแล้ว ไม่ก่อให้เกิดประโยชน์ แต่ให้เกิดทุกข์ตลอดไป และกรรมอะไรที่ทำแล้ว เป็นไปเพื่อประโยชน์และความสุขตลอดไป ด้วยผลแห่งกรรมชั่วนั้น หลังจากตายแล้วจึงต้องไปเกิดในอบาย ทุกติ วินิบาต นรก หรือหลังจากตายแล้ว ถ้าไม่ได้ไปเกิดในที่เหล่านั้น ได้เกิดมาเป็นมนุษย์ ก็จะเป็นคนมีปัญญาทราม ส่วนคนที่มีปัญญามาก ก็เพราะเมื่อชาติก่อนเป็นผู้ชอบเข้าหาสมณะหรือพราหมณ์ เพื่อสอบถามถึงสิ่งที่เบ็นอกุศล กรรมอะไรที่ทำแล้ว ไม่ก่อให้เกิดประโยชน์ แต่ให้เกิดทุกข์ตลอดไป และกรรมอะไรที่ทำแล้ว เป็นไปเพื่อประโยชน์และความสุขตลอดไป ด้วยผลแห่งกรรมดีนั้น หลังจากตายแล้วจึงได้ไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ หรือหลังจากตายแล้ว ถ้าไม่ได้ไปเกิดในที่นั้น ได้เกิดมาเป็นมนุษย์ ก็จะเป็นคนมีปัญญามาก

จากการศึกษาจุฬามณีวงศ์สูตร ทำให้ทราบว่าพระสูตร ๆ นี้ เป็นพระสูตรที่แสดงถึงเรื่องกรรมและการให้ผลของกรรม ที่ตรงไปตรงมาที่สุด ทำให้หายสงสัยและเข้าใจยิ่งขึ้นว่าการที่มนุษย์เกิดมาแล้วมีความแตกต่างกัน เช่น อายุสั้น อายุยืน โรคมาก โรคน้อย ร่ำรวย ยากจน เป็นต้น ก็เพราะกรรมชั่วและดีในชาติก่อน ที่แต่ละคนได้ทำไว้ไม่เหมือนกันหรือเท่ากัน ได้ให้ผลในชาตินี้นั่นเอง แต่ก็ไม่ได้หมายความว่า คนเราจะต้องเป็นเช่นนั้นตลอดไปจนตาย เช่น คนที่เกิดมาในครอบครัวที่ยากจน มีความเป็นอยู่อย่างแร้นแค้นยากลำบาก ก็ไม่ได้หมายความว่าเขาจะต้องเป็นคนยากจน เพราะกรรมชั่วในชาติก่อนให้ผลไปจนตาย ทั้งนี้ ก็เพราะว่าอดีตกรรมที่ทำหน้าที่นำสัตว์ทั้งหลาย ให้มาเกิดเป็นมนุษย์ในชาตินี้ ในกรรม ๑๒ พระอรุณกถาจารย์เรียกกรรมตัวนี้ว่า **ชนกรรม** คือ กรรมแต่งให้เกิด^{๑๔}

^{๑๔} ๑๐๐ ปี สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร), **คัมภีร์วิสุทธิมรรค**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, หน้า ๙๗๐.

เมื่อนำมาเกิดแล้ว ก็จะหยุดให้ผลคือหมดหน้าที่^{๑๕} ในชาตินี้ ดังนั้น หากชาตินี้เขามีความขยันขันแข็งในการทำงาน งานหนักก็เอา งานเบาก็สู้ เมื่อหาทรัพย์มาได้ก็รู้จักใช้จ่ายอย่างประหยัด รู้จักเก็บออมตลอดถึงรู้จักปรับปรุงพัฒนาอาชีพที่ทำให้เจริญก้าวหน้าขึ้น เขาก็จะสามารถพลิกสถานะภาพจากคนที่เกิดมายากจน กลายเป็นเศรษฐีในชาตินี้ได้ เพราะกรรมดีที่เขาทำ คือ ขยันทำงาน รู้จักใช้จ่าย รู้จักเก็บออม ได้ให้ผลดีแก่เขาในชาตินี้ ส่วนคนที่เกิดมาในครอบครัวที่ร่ำรวย มีความเป็นอยู่สุขสบาย ไม่ยากลำบาก ก็ไม่ได้หมายความว่าเขาจะต้องเป็นคนร่ำรวย เพราะกรรมดีในชาติก่อนให้ผลไปจนตาย กล่าวคือ ถ้าในชาตินี้เขาประมาท ใช้จ่ายทรัพย์ที่มีอยู่อย่างมากมายนั้นในทางที่ผิด เช่น นำไปเลี้ยงเพื่อนชั่ว เล่นการพนัน ซื้อสิ่งเสพติด เป็นต้น อีกทั้ง ไม่ประกอบอาชีพทำการงานใด ๆ เพื่อแสวงหาทรัพย์มาเพิ่ม ในที่สุดทรัพย์ที่มีอยู่มากมายนั้น ก็ย่อมที่จะหมดลงได้ ทำให้ต้องเปลี่ยนสถานะจากเดิมที่เกิดมาร่ำรวย กลายเป็นคนยากจน เพราะกรรมชั่วที่ตนเองทำในปัจจุบัน ได้ให้ผลชั่วในชาตินี้ ตามกฎแห่งกรรมที่ว่า “บุคคลทำกรรมใดไว้ ดีก็ตาม ชั่วก็ตาม เขาย่อมต้องรับผลแห่งกรรมนั้น”^{๑๖}

เพราะฉะนั้น พุทธปรัชญาจึงเห็นว่า บุคคลจึงต้องยอมรับ แต่ไม่ควรยอมจำนนต่อผลแห่งกรรมชั่ว ในชาติก่อน ที่ได้ให้ผลในชาตินี้ โดยเฉพาะในเรื่องชาติกำเนิดที่ได้เกิดมาทรมาน และไม่ควรหลงเร่ใจตั้งตนอยู่ในความประมาท หากได้เกิดมาดีในชาตินี้ แต่ทั้งที่เกิดมาทรมานและเกิดมาดีเป็นคนในชาตินี้ ก็ควรจะใช้โอกาสนี้ทำแต่กรรมดี เพื่อให้ผลแห่งกรรมดีที่ทำในชาตินี้ ช่วยผันแปรสถานะเดิมที่เกิดมาทรมาน ให้กลับกลายเป็นดีและมีความสุขในชาติปัจจุบัน อีกทั้ง เพื่อให้ผลแห่งกรรมดีที่ทำในชาตินี้ ช่วยสนับสนุนให้ผู้ที่มีความสุข ความเจริญเพราะเกิดมาดีแล้ว มีความสุข ความเจริญยิ่ง ๆ ขึ้นในชาตินี้ ทั้งนี้ ก็เพราะว่า บุคคลไม่ได้เป็นคนดีหรือเป็นคนชั่วเพราะชาติกำเนิด แต่จะเป็นคนดีหรือเป็นคนชั่วเพราะกรรมดีกรรมชั่วที่ตนทำนั่นเอง

๒.๑.๓ กรรมกับการเวียนว่ายตายเกิด

ภพและภูมิโดยทั่วไป หมายถึง สถานที่เกิด และที่อยู่ของสัตว์ซึ่งในงานวิจัยนี้หมายถึงเฉพาะมนุษย์ กล่าวคือ มนุษย์ผู้ที่ยังมีกิเลสจะต้องเวียนว่ายตายเกิดในภพภูมิต่าง ๆ ตามอำนาจของกรรมที่ตนได้ทำไว้ในทางพระพุทธศาสนา ได้กล่าวถึงภพภูมิว่ามีมากมาย แต่เมื่อจำแนกเป็นประเภท

^{๑๕} อ่างแล้ว, เสฐียรพงษ์ วรรณปก, เพื่อความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับกรรม, หน้า ๒๔.

^{๑๖} ออ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๕๗/๑๐๑.

ใหญ่ๆ แล้ว ก็มี ๒ ประเภท คือทุกตฤณี และสุตตฤณี^{๑๗} แต่ในงานวิจัยนี้ ภาพ^{๑๘} หมายถึง โลกเป็นที่อยู่ของสัตว์ ภูมิ^{๑๙} หมายถึง ชั้นที่เกิด และชั้นแห่งจิต ดังนี้

๑. อบายภูมิ ๔ ภาวะหรือที่อันปราศจากความเจริญ^{๒๐}

- ๑) นิรยะ นรก, สภาวะหรือที่อันไม่มีความสุขความเจริญ, ภาวะเร่าร้อนกระวนกระวาย
- ๒) ตีรจฉานโยนิ กำเนิดตีรจฉาน, พวกมิดมัวโง่เขลา
- ๓) ปิตติวิสัย แดนเปรต, ภูมิแห่งผู้กระหายไร้สุข
- ๔) อสุรกาย พวกอสูร, พวกหวาดหวั่นไร้ความรื่นเริง

๒. คติ ๕ ที่ไปเกิดของสัตว์, แบบการดำเนินชีวิต^{๒๑}

- ๑) นิรยะ นรก, สภาวะหรือที่อันไม่มีความสุขความเจริญ, ภาวะเร่าร้อน กระวนกระวาย
- ๒) ตีรจฉานโยนิ กำเนิดตีรจฉาน, พวกมิดมัวโง่เขลา
- ๓) ปิตติวิสัย แดนเปรต, ภูมิแห่งผู้กระหายไร้สุข
- ๔) มนุษย์ ชาวมนุษย์
- ๕) เทพ พวกเทพ ได้แก่ภูมิ ๒๖ ตั้งแต่จาตุมหาราชิกา ขึ้นไปทั้งหมด

๓. วิญญานฐิติ ๗ ภูมิเป็นที่ตั้งแห่งวิญญาน^{๒๒}

- ๑) สัตว์บางพวก มีกายต่างกัน มีสัญญาต่างกัน เช่น พวกมนุษย์ เทพบางเหล่า วินิปาติกะ (เปรต) บางเหล่า
- ๒) สัตว์บางพวก มีกายต่างกัน มีสัญญาอย่างเดียวกัน เช่น เหล่าเทพจำพวก พรหม ผู้เกิดในภูมิปฐมฌาน
- ๓) สัตว์บางพวก มีกายอย่างเดียวกัน แต่มีสัญญาต่างกัน เช่น พวกเทพ อาภัสสระ
- ๔) สัตว์บางพวก มีกายอย่างเดียวกัน มีสัญญาอย่างเดียวกัน เช่น พวกเทพ สุภกิณหะ
- ๕) สัตว์บางพวก ผู้เข้าถึงชั้นอากาสาณัญจายตนะ
- ๖) สัตว์บางพวก ผู้เข้าถึงชั้นวิญญานัญจายตนะ
- ๗) สัตว์บางพวก ผู้เข้าถึงชั้นอากิญจัญญายตนะ

^{๑๗} ฟั่น ดอกบัว, แนวความคิดเกี่ยวกับสังสารวัฏ: การเวียนว่ายตายเกิดในพระพุทธศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: ศิลปาบรรณาการ, ๒๕๔๓), หน้า ๒๒.

^{๑๘} พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๘, หน้า ๑๙๘.

^{๑๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๐๗.

^{๒๐} ชุ.อิตติ. (ไทย) ๒๕/๙๓/๔๖๗.

^{๒๑} ที.ปา (ไทย) ๑๑/๓๐๔/๓๐๑.

^{๒๒} ที.ปา (ไทย) ๑๑/๓๒๒/๓๓๕-๓๓๖.

๔. สัตตาวาส ๙ ภพเป็นที่อยู่แห่งสัตว์^{๒๓}

๑) สัตว์บางพวก มีกายต่างกัน มีสัญญาต่างกัน เช่น พวกมนุษย์ เทพบางเหล่า วินิปาติกะ (เปรต) บางเหล่า

๒) สัตว์บางพวก มีกายต่างกัน มีสัญญาอย่างเดียวกัน เช่น เหล่าเทพจำพวก พรหม ผู้เกิดในภูมิปฐมฌาน

๓) สัตว์บางพวก มีกายอย่างเดียวกัน แต่มีสัญญาต่างกัน เช่น พวกเทพ อภิสสระ

๔) สัตว์บางพวก มีกายอย่างเดียวกัน มีสัญญาอย่างเดียวกัน เช่น พวกเทพ สุภิกขะ

๕) สัตว์บางพวก ไม่มีสัญญา ไม่เสวยเวทนา เช่น เหล่าเทพจำพวกอสัญญีสัตว์

๖) สัตว์บางพวก ผู้เข้าถึงชั้นอากาศาณญายตนะ

๗) สัตว์บางพวก ผู้เข้าถึงชั้นวิญญาณญายตนะ

๘) สัตว์บางพวก ผู้เข้าถึงชั้นอากิญจัญญายตนะ

๙) สัตว์บางพวก ผู้เข้าถึงชั้นเนวสัญญานาสัญญายตนะ

๕. ภูมิ ๓๑ ชั้นแห่งจิต, ระดับจิตใจ, ระดับชีวิต^{๒๔}

๑. อบายภูมิ ๔ ภาวะหรือที่อันปราศจากความเจริญ

๑) นิรยะ นรก, สภาวะหรือที่อันไม่มีความสุขความเจริญ, ภาวะเร่าร้อน กระวนกระวาย

๒) ตีรจฉานโยนิ กำเนิดติรจฉาน, พวกมีตมัวโง่เขลา

๓) ปิตติวิสัย แดนเปรต, ภูมิแห่งผู้กระหายไร้สุข

๔) อสุรกาย พวกอสูร, พวกหวาดหวั่นไร้ความรื่นเริง

๒. กามสุคติภูมิ ๗ กามาวจรภูมิที่เป็นสุคติ, ภูมิที่เป็นสุคติซึ่งยังเกี่ยวข้องกับกาม

๑) มนุษย์ ชาวมนุษย์

๒) จาตุมหาราชิกา สวรรค์ชั้นที่ท้าวมหาราช ๔ ปกครอง

๓) ดาวดึงส์ แดนแห่งเทพ ๓๓ มีท้าวสักกะเป็นใหญ่

๔) ยามา แดนแห่งเทพผู้ปราศจากความทุกข์

๕) ดุสิต แดนแห่งเทพผู้เฝ้าด้วยสิริสมบัติของตน

๖) นิมมานรดี แดนแห่งเทพผู้ยินดีในการเนรมิต

๗) ปรินิมิตตสวรรค์ แดนแห่งเทพผู้ยังอำนาจให้เป็นไปในสมบัติที่ผู้อื่น นิรมิต

ให้ ภูมิทั้ง ๑๑ ใน ๒ หมวดนี้ รวมเป็น กามาวจรภูมิ ๑๑

^{๒๓} ที.ปา (ไทย) ๑๑/๓๔๑/๓๕๔-๓๕๕.

^{๒๔} ที.ปา (ไทย) ๑๑/๓๐๔/๓๐๑.

๓. รูปาวจรภูมิ ๑๖ (ชั้นที่ท่องเที่ยวอยู่ในรูป, ชั้นรูปพรหม)

ก. ปฐมฌานภูมิ ๓ (ระดับปฐมฌาน)

- ๑) พรหมปาริสีชา พวกบริษัทบริวารมหาพรหม
- ๒) พรหมบุโรหิตา พวกบุโรหิตมหาพรหม
- ๓) มหาพรหม พวกท้าวมหาพรหม

ข. ทุตติยฌานภูมิ ๓ (ระดับทุตติยฌาน)

- ๔) ปริตรตาภา พวกมีรัศมีน้อย
- ๕) อัปมาณภา พวกมีรัศมีประมาณไม่ได้
- ๖) อาภัสสรา พวกมีรัศมีสุกปลั่งกันไป

ค. ตติยฌานภูมิ ๓ ระดับตติยฌาน

- ๗) ปริตตสุภา พวกมีลำรัศมีงามน้อย
- ๘) อัปมาณสุภา พวกมีลำรัศมีงามประมาณมิได้
- ๙) สุภิกิณา พวกมีลำรัศมีงามกระจ่างจ้า

ง. จตุตถฌานภูมิ ๓-๗ ระดับจตุตถฌาน

- ๑๐) เวทปผลา พวกมีผลไพบูลย์
- ๑๑) อสัณญีสัตว์ พวกสัตว์ไม่มีสัญญา

จ. สุทธาวาส ๕ พวกมีที่อยู่อันบริสุทธิ์ หรือที่อยู่ของท่านผู้บริสุทธิ์ คือ ที่เกิด ของพระอนาคามี คือ

- ๑๒) อวิหา เหล่าท่านผู้ไม่เสื่อมจากสมบัติของตน หรือผู้ไม่ละไป เร็ว, ผู้คงอยู่นาน
- ๑๓) อตปปา เหล่าท่านผู้ไม่ทำความเดือดร้อนแก่ใคร หรือผู้ไม่เดือดร้อนกับใคร
- ๑๔) สุทัสสา เหล่าท่านผู้คงงามน่าทัศนา
- ๑๕) สุทัสสี เหล่าท่านผู้มองเห็นชัดเจนนดี หรือผู้มีทัศนาแจ่มชัด
- ๑๖) อภินิฐา เหล่าท่านผู้ไม่มีความด้อยหรือเล็กน้อยกว่าใคร, ผู้สูงสุด

๔. รูปาวจรภูมิ ๔ ชั้นที่ท่องเที่ยวอยู่ในอรูป, ชั้นอรูปพรหม

- ๑) อากาสนัญญายตนภูมิ ชั้นที่เข้าถึงภาวะมีอากาศไม่มีที่สุด
- ๒) วิญญานัญญายตนภูมิ ชั้นที่เข้าถึงภาวะมีวิญญาณไม่มีที่สุด
- ๓) อาภิญญายตนภูมิ ชั้นที่เข้าถึงภาวะไม่มีอะไร
- ๔) เนวสัญญานาสัญญายตนภูมิ ชั้นที่เข้าถึงภาวะมีสัญญาก็ไม่ใช่ ไม่มีสัญญา
ก็ไม่ใช่ ปุขชน พระโสดาบัน และพระสกทาคามี ย่อมไม่เกิดในสุทธาวาส
ภูมิ: พระอริยะไม่เกิดในอสัญญภูม และในอบายภูมิ: ในภูมินอกจากนี้ ย่อม

มีทั้งพระอริยะและมีไชอริยะไปเกิด

ภพและภูมิทั้งหมดเหล่านี้ เป็นสถานที่ที่มนุษย์ผู้ยังมีกิเลสจะต้องไปเวียนว่ายตายเกิด คือ ไปเสวยผลแห่งอดีตกรรมและปัจจุบันกรรม ทั้งกรรมดีและกรรมชั่ว ที่ตนได้ทำไว้ หรือจะกล่าวอีกนัยหนึ่งก็ได้ว่า ภพและภูมิทั้งหมดนี้ เป็นการให้ผลของกรรมดีและกรรมชั่ว ที่มนุษย์ทั้งหลายได้เคยทำไว้ ทั้งในอดีตชาติและปัจจุบันชาตินั้นเอง หมายความว่า กรรมดีและกรรมชั่วนั้น จะให้ผลโดยการนำมนุษย์ผู้ยังไม่สิ้นกิเลส สู่วงจรแห่งการเวียนว่ายตายเกิดในภพภูมิเหล่านี้ กล่าวคือ ถ้ากรรมดีให้ผล ก็จะนำไปเกิดในภพภูมิที่ดีที่เรียกว่า “สุคติภูมิ” ได้แก่ การไปเกิดในกามสุคติภูมิ ๗ รูปาวจรภูมิ ๑๖ และอรุ pawจรภูมิ ๔ แต่ถ้ากรรมชั่วให้ผล ก็จะนำไปเกิดในภพภูมิที่ชั่วที่เรียกว่า “ทุคติภูมิ” ได้แก่ การไปเกิดในอบายภูมิ ๔ มินรก เป็นต้น การเวียนว่ายตายเกิดในภพภูมิเหล่านี้ จะเกิดขึ้นแก่มนุษย์ผู้ยังไม่สิ้นกิเลสเรื่อยไปอย่างไม่มีที่สิ้นสุด จนกว่าเขาจะเจริญวิปัสสนากรรมฐานจนดับกิเลสได้อย่างหมดสิ้น การเวียนว่ายตายเกิดในภพภูมิต่างๆ ทั้งหมดเหล่านี้ จึงจะจบสิ้นลงอย่างสิ้นเชิง

จากการศึกษาเรื่องกรรมและการให้ผลของกรรม ตามที่กล่าวมาแล้วทั้งหมดข้างต้น ทำให้สามารถสรุปได้ว่า คำว่า “กรรม” เป็นคำกลางๆ แปลว่า การกระทำ หมายถึง การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา ซึ่งเป็นตัวเหตุที่จะก่อให้เกิดผลดีและผลชั่ว จะเป็นการแสดงออกทางกาย วาจา หรือใจคิดก็ตาม จัดเป็นกรรมทั้งนั้น และกรรมนั้นก็ไม่ได้หมายถึงเฉพาะกรรมชั่วที่บุคคลทำไว้ในอดีตตามที่คนทั่วไปเข้าใจเท่านั้น แต่หมายถึงกรรมทั้งดีและชั่ว ที่บุคคลได้ทำไว้ทั้งในอดีต ปัจจุบันและที่จะทำในอนาคตด้วย และยังทำให้ทราบว่พระพุทธองค์ทรงแสดงความหมายของกรรมไว้ ๒ ชั้น คือ กรรมชั้นหยาบและกรรมชั้นละเอียด กรรมชั้นหยาบ คือกรรมที่เมื่อพระพุทธองค์ทรงแสดงความหมายแล้ว คนทั่วไปสามารถเข้าใจความหมายได้ทันที ซึ่งกรรมชั้นหยาบนี้พระพุทธองค์ทรงหมายเอาอาชีพ การงานที่บุคคลทำ เช่น ถ้าบุคคลใดทำนา บุคคลนั้นก็ป็นชาวนา และถ้าบุคคลใดลักขโมย ปล้นทรัพย์ของคนอื่น บุคคลนั้นก็ป็นโจร เป็นต้น ส่วนกรรมชั้นละเอียด คือกรรมที่เกิดขึ้นภายในจิตใจของแต่ละบุคคล ซึ่งหมายถึง “เจตนา” ดังพระพุทธพจน์ที่ว่า “เจตนาหิ ภิกขเว กัมมํ วทามิ”^{๒๕} แปลว่า เรา กล่าวว่าเจตนาเป็นตัวกรรม^{๒๖} อีกทั้ง กรรมนั้นก็ยังสามารถแบ่งออกได้เป็นกลุ่มใหญ่ ๆ ๒ กลุ่ม คือ ประเภทของกรรมตามนัยแห่งพระไตรปิฎกและตามนัยแห่งอรรถกถา ดังนี้

๑. กรรมตามนัยแห่งพระไตรปิฎก ประกอบด้วยกรรม ๒ ประเภทบ้าง ๓ ประเภทบ้าง ๔ ประเภทบ้าง โดยกรรม ๒ ประเภท จำแนกตามคุณภาพ หรือตามธรรมชาติที่เป็นมูลเหตุ ได้แก่ อกุศลกรรมและกุศลกรรม กรรม ๓ ประเภท จำแนกตามทวาร คือทางที่ทำการกรรม หรือทางแสดงออก

^{๒๕} อัง.ฉก. (ไทย) ๒๒/๖๓/๓๙๕.

^{๒๖} อัง.ฉก. (ไทย) ๒๒/๖๓/ ๕๗๗.

ของกรรม ได้แก่ กายกรรม วจีกรรมและมนิกรรม กรรม ๔ ประเภท จำแนกตามสภาพที่สัมพันธ์กับ วิบากหรือการให้ผล ได้แก่ กรรมดำ มีวิบากดำ กรรมขาว มีวิบากขาว กรรมทั้งดำและขาว มีวิบากทั้งดำและขาว และกรรมไม่ดำไม่ขาว มีวิบากไม่ดำไม่ขาว

๒. กรรมตามนัยแห่งอรรถกถา ประกอบด้วยกรรม ๑๒ ประเภท หรือกรรมสี่ ๓ หมวด ได้แก่ หมวดที่ ๑ ว่าโดยปากกาล คือ จำแนกตามเวลาที่ให้ผล ประกอบด้วย ทิฏฐธรรมเวทนิยกรรม อุปปัชชเวทนิยกรรม อปราคิริยเวทนิยกรรมและอโหสิกรรม หมวดที่ ๒ ว่าโดยกิจ คือจำแนกการให้ผลตามหน้าที่ ประกอบด้วย ชนกรรม อุปัตถัมภกรรม อุปปีฬกรรมและอุปฆาตกรรม หมวดที่ ๓ ว่าโดยปากทานปริยาย คือจำแนกตามแรงที่ยกเยื้องกัน คือ ลำดับความแรงในการให้ผล ประกอบด้วย คุกรกรรม พหุลกรรม อาสันนกรรมและกตัตตกรรม

ส่วนการให้ผลของกรรมนั้น ก็จะเป็นไปตามกฎแห่งกรรมที่ว่า “บุคคลทำกรรมใดไว้ดีก็ตาม ชั่วก็ตาม เขาย่อมได้รับผลแห่งกรรมนั้น”^{๒๗} เพียงแต่ว่ากรรมบางอย่างทั้งดีและชั่ว เมื่อทำแล้วยังไม่ปรากฏผลเป็นรูปธรรมทันที ต้องถึงเวลาจึงจะให้ผล แต่กรรมบางอย่างที่เป็นคุกรกรรมคือกรรมหนักทั้งดีและชั่ว เมื่อทำแล้วย่อมปรากฏผลที่เป็นรูปธรรมทันที กล่าวคือผู้ทำย่อมได้รับผลในชาติปัจจุบันนี้ ไม่ต้องไปรอรับผลในชาติหน้าหรือชาติต่อ ๆ ไป ซึ่งจากการศึกษาการให้ผลของกรรม ทำให้ทราบว่ากรรมนั้น จะให้ผลเป็นรูปธรรมในลักษณะใหญ่ ๆ ๒ ประการ คือ กรรมชั่ว-กรรมดีในชาติก่อน ให้ผลชั่ว-ผลดีในชาตินี้ และกรรมชั่ว-กรรมดีในชาตินี้ ให้ผลชั่ว-ผลดีในชาตินี้

แต่ว่ากรรมดีและชั่วทุกอย่างที่บุคคลทำแล้ว ย่อมให้ผลทางนามธรรมคือทางด้านจิตใจของผู้ทำในชาติปัจจุบันทันที กล่าวคือ ถ้าบุคคลใดทำกรรมชั่ว แม้จะไม่มีใครรู้เห็นหรือได้รับโทษทางกฎหมาย แต่เขาก็ย่อมได้รับผลแห่งความชั่วทางด้านจิตใจในชาติปัจจุบัน นั่นคือ จิตใจของผู้ทำกรรมชั่วย่อมเศร้าหมองทันที เมื่อได้ทำกรรมชั่ว ส่วนบุคคลที่ทำกรรมดีก็เป็นเช่นกัน กล่าวคือเมื่อทำกรรมดีแล้ว ถึงแม้จะไม่มีใครรู้เห็นหรือได้รับลาภ ยศ สุข สรรเสริญ อันเป็นผลทางรูปธรรม แต่เขาย่อมได้รับผลทางนามธรรมคือทางด้านจิตใจ นั่นคือ จิตใจของผู้ทำกรรมดีย่อมบริสุทธิ์ผ่องใสทันที เมื่อได้ทำกรรมดี

สำหรับสถานที่ที่สัตว์คือมนุษย์ผู้ยังมีกิเลสจะต้องไปเวียนว่ายตายเกิด คือไปเสวยผลตามอำนาจแห่งกรรมดีและชั่วที่ตนทำนั้น ในทางพระพุทธศาสนาได้แสดงไว้ ๓๑ ภูมิโดยแบ่งออกได้เป็น ๒ ประเภท คือทุกคติภูมิและสุคติภูมิ ทุกคติภูมิ หมายถึง การได้ไปเกิดในอบายภูมิ ๔ มินรก เป็นต้น ส่วนสุคติภูมิ หมายถึง การได้ไปเกิดในกามสุคติภูมิ ๗ รูปาวจรภูมิ ๑๖ และอรูปาวจรภูมิ ๔ ซึ่งการเวียน

^{๒๗} อย.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๕๗/๑๐๑.

ว่าตายเกิดในภพภูมิเหล่านี้ จะเกิดขึ้นแก่มนุษย์ผู้ยังไม่สิ้นกิเลสเรื่อยไปอย่างไม่มีที่สิ้นสุด จนกว่าเขาจะเจริญวิปัสสนากรรมฐานจนดับกิเลสได้หมดสิ้น การเวียนว่ายตายเกิดในภพภูมิทั้ง ๓๑ นี้ จึงจะจบสิ้นลงอย่างสิ้นเชิง

๒.๑.๔ ความเป็นสาเหตุของการเวียนว่ายตายเกิด

ความเป็นสาเหตุของสังสารวัฏ คือ สาเหตุของสิ่งที้นำความเป็นชีวิตเข้าสู่วงจรแห่งการเวียนว่ายตายเกิดจนยากที่จะหลุดพ้นได้ ในทัศนะพุทธปรัชญาเถรวาทมองความเป็นสาเหตุดังกล่าวได้เป็น ๒ แนวทาง ด้วยกันคือ

๒.๑.๔.๑ ความเป็นสาเหตุในเชิงอภิปรัชญา (Metaphysical Causality)

ในกรณีนี้ผู้วิจัยมุ่งศึกษาความเป็นสาเหตุที่ไม่สามารถพิสูจน์ในความเป็นปัจจุบัน เป็นลักษณะของการเวียนว่ายตายเกิดแบบข้ามชาติข้ามภพ ด้วยความเป็นเหตุปัจจัยของกัน ดังนี้

๑. **อิทัปปัจจยตา (Conditionality)** ในทัศนะของพุทธปรัชญาเถรวาทถือว่า อิทัปปัจจยตา เป็นไวยากรณ์กับคำว่า ปฏิจจสมุปบาท เพราะถือว่ามีความหมายอย่างเดียวกัน มีลักษณะเป็นสภาวะธรรมที่เป็นกฎของความสัมพันธ์ของการเกิดดับ โดยอิงอาศัยความเป็นเหตุปัจจัยของการเกิดขึ้นเป็นกระบวนการทางปัจจัยภาพ (Causality) ซึ่งเป็นลักษณะของสภาวะที่ต้องอิงอาศัยการเกิดขึ้น ดังพุทธพจน์ที่ว่า “ภิกษุทั้งหลาย ตถตา (ภาวะที่เป็นอย่างนั้น) อวิตถตา (ภาวะที่ไม่คลาดจากการเป็นอย่างนั้น) อนัญญตตา (ภาวะที่ไม่เป็นอย่างอื่น) คือ อิทัปปัจจยตา ดังกล่าวมานี้แลเรียกว่า ปฏิจจสมุปบาท”^{๒๘}

ปฏิจจสมุปบาท มาจากคำบาลีว่า “ปฏิจจสมุปบาท” ซึ่งประกอบด้วยคำว่า ปฏิจจ กับคำว่า สมุปบาท คำว่า ปฏิจจ แปลว่า อาศัย คำว่าสมุปบาท (แยกเป็น สัม + ภูมิ) แปลว่า การเกิดขึ้นร่วมกัน^{๒๙} เมื่อรวมคำทั้ง ๒ เข้าด้วยกัน จึงแปลว่า การเกิดขึ้นร่วมกันโดยอาศัยกัน การเกิดขึ้นร่วมกันโดยอาศัยกันของอะไร คำตอบก็คือ การเกิดขึ้นร่วมกันโดยอาศัยกันของอวิชชา สังขาร วิญญาณ นามรูป สฬายตนะ ผัสสะ เวทนา ตัณหา อุปาทาน ภพชาติ ชรามรณะ^{๓๐}

กฎปฏิจจสมุปบาท (Dependent Origination) ในพุทธปรัชญาเถรวาทถือว่า กฎปฏิจจสมุปบาท เป็นหลักการของความเป็นเหตุปัจจัยของการเวียนว่ายตายเกิด คำว่า ปฏิจจสมุปบาท แปลตามศัพท์ได้ว่า “การเกิดขึ้นพร้อมกันโดยการอิงอาศัยกัน” เป็นการผสมกันระหว่างคำว่า ปฏิจจ + ส + อุปาท, ปฏิจจ แปลว่า อิงอาศัย, ส แปลว่า พร้อมๆกัน และอุปาท แปลว่า การ

^{๒๘} ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๖๑/๓๐.

^{๒๙} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ, พิมพ์ครั้งที่ ๘, หน้า ๑๕๑.

^{๓๐} บรรจบ บรรณรุจิ, ปฏิจจสมุปบาท, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๓๕), หน้า ๑.

เกิดขึ้น ดังนั้นเมื่อรวมความกันแล้วจึงแปลความหมายในเบื้องต้นได้ว่า การเกิดขึ้นพร้อมแห่งธรรมทั้งหลายโดยอาศัยกัน การที่สิ่งทั้งหลายอาศัยกันจึงเกิดมีขึ้น หรือเพราะทุกข์เกิดขึ้นเพราะอาศัยปัจจัยสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกันมา^{๓๑}

ปฏิจสุมุปาบทนี้ เป็นหลักธรรมที่พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้ในที่ต่างๆ เป็นจำนวนมาก ดังมีปรากฏในพระไตรปิฎกจำนวนหลายเล่ม แต่ที่จะกล่าวถึงในงานวิจัยนี้ เป็นหลักปฏิจสุมุปาบทที่แจ้งหัวข้อ หรือหลักประยุกต์ ซึ่งพระพุทธองค์ทรงแสดงแก่ภิกษุสงฆ์ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี มี ๒ ท่อน คือ ท่อนแรกแสดงกระบวนการเกิดเรียกว่า “สมุทยวาร” เป็นการแสดงตามลำดับ จึงเรียกว่า “อนุโลมปฏิจสุมุปาบท” เทียบในอริยสัจเป็นข้อที่ ๒ คือ ทุกขสมุทัย ท่อนหลังแสดงกระบวนการดับ เรียกว่า “นิโรธวาร” เป็นการแสดงย้อนลำดับจึงเรียกว่า “ปฏิโลมปฏิจสุมุปาบท” เทียบในหลักอริยสัจเป็นข้อที่ ๓ คือ ทุกขนิโรธ^{๓๒} มีใจความ ดังนี้

๑) สมุทยวาร อนุโลมปฏิจสุมุปาบท

เพราะอวิชชาเป็นปัจจัย จึงมีสังขาร
 เพราะสังขารเป็นปัจจัย จึงมีวิญญาณ
 เพราะวิญญาณเป็นปัจจัย จึงมีนามรูป
 เพราะนามรูปเป็นปัจจัย จึงมีสฬายตนะ
 เพราะสฬายตนะเป็นปัจจัย จึงมีผัสสะ
 เพราะผัสสะเป็นปัจจัย จึงมีเวทนา
 เพราะเวทนาเป็นปัจจัย จึงมีตัณหา
 เพราะตัณหาเป็นปัจจัย จึงมีอุปาทาน
 เพราะอุปาทานเป็นปัจจัย จึงมีภพ
 เพราะภพเป็นปัจจัย จึงมีชาติ
 เพราะชาติเป็นปัจจัย จึงมีชราและมรณะ

โสภปริเทวทุกขโทมนัสและอุปายาส

ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้ นี้เราเรียกว่า ปฏิจสุมุปาบท

๒) นิโรธวาร ปฏิโลมปฏิจสุมุปาบท

เพราะอวิชชาดับด้วยการสํารอกโดยไม่เหลือ สังขารจึงดับ
 เพราะสังขารดับ วิญญาณจึงดับ

^{๓๑} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธธรรม** ฉบับปรับปรุงและขยายความ, พิมพ์ครั้งที่ ๘, หน้า ๑๕๒.

^{๓๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๑.

เพราะวิญญานดับ นามรูปจึงดับ

เพราะนามรูปดับ สฬายตนะจึงดับ

เพราะสฬายตนะดับ ผัสสะจึงดับ

เพราะผัสสะดับ เวทนาจึงดับ

เพราะเวทนาดับ ตัณหาจึงดับ

เพราะตัณหาดับ อุปาทานจึงดับ

เพราะอุปาทานดับ ภพจึงดับ

เพราะภพดับ ชาติจึงดับ

เพราะชาติจึงดับ ชราและมรณะโสภณทุกขโทมนัสและอุปายาสจึงดับ ความดับแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้^{๓๓}

จากการศึกษาหลักปฏิจจสมุปบาท ทำให้ทราบว่าปฏิจจสมุปบาทนี้ เป็นหลักธรรมที่แสดงถึงขบวนการเกิด-ดับของสรรพสิ่งทั้งหลาย ที่ต้องอาศัยกันและกันในการเกิด-ดับ ครอบคลุมกฎทุกกฎ จึงมีชื่อเรียกหลายอย่าง เช่น กฎแห่งเหตุผลบ้าง กฎแห่งสากลจักรวาลบ้าง กฎแห่งขบวนการชีวิตบ้าง สายโซ่แห่งชีวิตบ้าง เป็นต้น หรือในบาลีก็เรียก ปฏิจจสมุปบาทในชื่ออื่นก็มี เช่น อิทัปปัจจยา ปัจจยาการ เป็นต้น ปฏิจจสมุปบาทมีองค์ประกอบทั้งหมด ๑๒ หัวข้อ คือ อวิชชา สังขาร วิญญาน นามรูป สฬายตนะ ผัสสะ เวทนา ตัณหา อุปาทาน ภพ ชาติ และชรามรณะ ส่วนโสภณ บริเวหา ทุกข์ โทมนัส อุปายาส เป็นเพียงตัวเกิดร่วม หรือตัวพลอยผสมเท่านั้น และองค์ประกอบทั้ง ๑๒ นี้ ล้วนเป็นปัจจัยแก่กันและกัน คือต่างอาศัยกันและกันเกิดขึ้น เช่น ปัจจัยให้ต้นไม้งอกขึ้น มิใช่หมายถึงเพียงเมล็ดพืช แต่หมายถึง ดิน น้ำ ปุ๋ย อากาศ อุณหภูมิ เป็นต้น เป็นปัจจัยแต่ละอย่าง และการเป็นปัจจัยแก่กันและกันนี้ เป็นความสัมพันธ์ที่ไม่จำเป็นต้องเป็นไปตามลำดับก่อนหลังโดยกาลหรือเทศะ เช่น พื้นกระดานเป็นปัจจัยแก่การตั้งอยู่ของโต๊ะ เป็นต้น^{๓๔}

นอกจากนี้ในคัมภีร์อรรถกถา^{๓๕} ได้แสดงปฏิจจสมุปบาทแบบเข้าใจง่าย ๆ จะเรียกว่าแบบชาวบ้าน หรือแบบย่อก็ได้ โดยแยกประเภทองค์ ๑๒ ของปฏิจจสมุปบาท ตามหน้าที่ของมันในวงจรออกเป็น ๓ พวก เรียกว่า “วิภังค์ ๓” หรือ “ไตรวิภังค์” ซึ่งแปลว่า วน ๓ คือกิเลสวิภังค์ วน คือกิเลส กัมมวิภังค์ วน คือกรรม วิปากวิภังค์ วน คือวิปาก ดังนี้

^{๓๓} ส.น. (ไทย) ๑๖/๑-๓.

^{๓๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธธรรม** ฉบับปรับปรุงและขยายความ, พิมพ์ครั้งที่ ๘, หน้า ๘๔.

^{๓๕} ๑๐๐ ปี สมเด็จพระพุทธาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร), **คัมภีร์วิสุทธิมรรค**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, หน้า ๙๓๙-

๑) อวิชชา ตัณหา อุปาทาน เป็น กิเลส คือตัวสาเหตุผลักดันให้คิดปรุงแต่งกระทำการต่าง ๆ เรียกว่า กิเลสวัฏฏ์

๒) สังขาร (กรรม) ภพ เป็น กรรม คือกระบวนการกระทำหรือกรรมทั้งหลายที่ปรุงแต่งชีวิตให้เป็นไปต่าง ๆ เรียกว่า กรรมวัฏฏ์

๓) วิญญาณ นามรูป สฬายตนะ ผัสสะ เวทนา เป็น วิบาก คือสภาพชีวิตที่เป็นผลแห่งการปรุงแต่งของกรรม และกลับเป็นปัจจัยเสริมสร้างกิเลสต่อไปได้อีก เรียกว่า วิปากวัฏฏ์^{๓๖}

วัฏฏะทั้ง ๓ นี้ หมุนเวียนต่อเนื่องเป็นปัจจัยอุดหนุนแก่กัน ทำให้วงจรแห่งชีวิตดำเนินไปไม่ขาดสาย เมื่อแยกองค์ประกอบทั้ง ๑๒ ของปฏิจจสมุปบาท ออกเป็น ๓ พวก คือ ไตรวัฏฏ์แล้ว ก็แสดงให้เห็นว่ากรรมและการเกิดใหม่ (วิบาก) นั้น มีความสัมพันธ์กันกับปฏิจจสมุปบาท ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งในกระบวนการแห่งปฏิจจสมุปบาท ซึ่งเห็นได้ชัดเมื่อแยกส่วนในกระบวนการนั้นออกเป็น ๓ วัฏฏะ คือ กิเลส กรรม และวิบาก หลักปฏิจจสมุปบาทแสดงถึงกระบวนการทำกรรมและการให้ผลของกรรมทั้งหมด ตั้งต้นแต่กิเลสที่เป็นเหตุให้ทำกรรม จนถึงวิบากอันเป็นผลที่จะได้รับ เมื่อเข้าใจปฏิจจสมุปบาทดีแล้ว ก็เป็นอันเข้าใจหลักกรรมชัดเจนไปด้วย

๒.๑.๔.๒ ความเป็นสาเหตุในเชิงจริยศาสตร์ (Ethical Causality)

ในพุทธปรัชญาเถรวาทมีทัศนะว่าการเวียนว่ายตายเกิดนั้น เป็นผลจากการกระทำ หรือกรรม ด้วยการวิเคราะห์คุณค่าของการกระทำในเชิงจริยศาสตร์ ซึ่งมีเกณฑ์การตัดสินที่ ทำดี-ได้ดี , ทำชั่ว-ได้ชั่ว ส่วนผลของการกระทำนั้นจะส่งผลต่อการเวียนว่ายตายเกิดอย่างไร แบบไหนนั้น ผู้วิจัยจะอภิปรายรายละเอียดดังนี้

๑. กิเลส ในพุทธปรัชญาเถรวาทเชื่อว่ากิเลสเป็นตัวจุดรั้งหรือดึงดูดจิตวิญญาณ ไปสู่การกระทำความต่าง ๆ จากคำถามที่ว่า กิเลสนั้นเป็นอย่างไร อธิบายความได้ว่า กิเลส หมายถึง สิ่งที่ทำให้จิตเศร้าหมอง ซึ่งตามปกติจิตนี้ประภัสสรส่องไสตามธรรมชาติ แต่จิตต้องเศร้าหมองเพราะมีกิเลสเข้ามาแปดเปื้อน พระพรหมบัณฑิต ได้กล่าวไว้ในหนังสือชื่อ กรรมและการเวียนว่ายตายเกิด ว่ากิเลสนั้นมีทั้งหมดอยู่ ๓ ชั้นด้วยกัน คือ^{๓๗}

๑) อนุสัยกิเลส หมายถึง กิเลสอย่างละเอียดที่ตกตะกอนนอนอยู่กันบึงส่วนลึกของจิต กิเลสชั้นนี้มักไม่ปรากฏเด่นชัด จึงเปรียบได้กับตะกอนที่นอนอยู่กันตม่น้ำ ในตม่น้ำที่ใสอยู่ข้างบน และมีตะกอนนอนอยู่กันตม่น้ำอย่างนั้น หากมีผู้ใดไปกวนน้ำในตม่น้ำ ตะกอนข้างล่างก็จะฟุ้งขึ้นมา น้ำก็จะขุ่น เช่นเดียวกับจิต เมื่อยังไม่ถูกอารมณ์ภายนอกมากระทบจิตก็ย่อมสงบอยู่ได้ อนุสัยกิเลสก็จะไม่

^{๓๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, พิมพ์ครั้งที่ ๘, หน้า ๑๐๔.

^{๓๗} พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), กรรมและการเวียนว่ายตายเกิด, ธรรมสภา, หน้า ๓๗-๓๙.

ฟุ้ง ความบริสุทธิ์ประภัสสรผ่องใสของจิตก็ยังคงอยู่ เหมือนความใสของน้ำในตุ่มก่อนที่จะสกปรกจะฟุ้งขึ้นมา แต่หากจิตถูกอารมณ์ยั่วชวนอนุสัยกิเลสที่เปรียบเหมือนตะกอนก็จะฟุ้งขึ้นมา จิตก็จะขุ่นมัว ดังนั้นพระพุทธเจ้าจึงทรงตรัสว่า “จิตนี้ประภัสสรผ่องใสแต่เศร้าหมองเพราะอุปกิเลสจรมากกระทบ” ซึ่งจิตที่ประภัสสรก็ยังคงมีอนุสัยกิเลสอยู่ แต่ที่ดูเหมือนบริสุทธิ์ผ่องใสอยู่ก็เพราะกิเลสตกตะกอนนอนอยู่ในส่วนลึก เมื่อครั้งมีอะไรมาทวนกิเลสส่วนนี้ให้ฟุ้งขึ้นมาจิตก็จะเศร้าหมอง อนุสัยกิเลสนี้มี ๓ ชนิดด้วยกัน คือ ราคะนุสัย (เชื้อแห่งความกำหนัดหรือความอยาก) ปฏิฆานุสัย (เชื้อแห่งความชัง) และ อวิชานุสัย (เชื้อแห่งความหลง)

๒) ปริยฐานกิเลส หมายถึง กิเลสอย่างกลางที่กลุ่มมูมิจิตให้ความกระวนกระวาย จนอยู่ไม่เป็นสุข ซึ่งเป็นเหตุความต่อเนื่องจากการฟุ้งของอนุสัยกิเลสที่ถูกทวนขึ้นมาในระดับหนึ่งต่อเนื่องกันทั้ง ๓ ระดับ คือ ราคะนุสัยฟุ้งออกมาเป็น ราคะ ปฏิฆานุสัยฟุ้งออกมาเป็น โทสะ และ อวิชานุสัยฟุ้งออกมาเป็น โมหะ และเมื่อจิตถูกกิเลสทั้ง ๓ กองนี้เข้ามาครอบงำจนหาความสงบไม่ได้ เช่น หากเราถูกยั่วชวนให้เกิดความอยากได้ในสิ่งที่เป็ความปรารถนาบางประการ ความอยากอันเป็นราคะนี้เองจะทำให้จิตมีความหงุดหงิด เคร่งเครียด จนไม่สามารถอยู่เป็นสุขได้ และนี่เองคือปริยฐานกิเลส ที่เข้ามาปล้นความสุขสงบภายในจิตใจ ถ้าเราควบคุมไว้ได้ก็จะเป็นเพียงอึดอัด กัดกรุ่น และคับข้องในจิตใจ เช่นเดียวกับน้ำเดือดที่มีตะกอนหมุ่นวนอยู่ภายในหม้อน้ำนั้น แต่หากเราไม่สามารถควบคุมไว้ได้กิเลสก็จะเอ่อล้นออกมาก เป็นเหตุแห่งการประกอบกรรมชั่วต่างๆ นาๆ ต่อไปจนกลายเป็นกิเลสขั้นที่ ๓

๓) วิตีกมกิเลส หมายถึง กิเลสอย่างหยาบที่ควบคุมไม่ได้จนเกิดการกระทำที่ล่วงละเมิดศีลธรรม ในข้อนี้หมายความว่า หากเรามีราคะที่มีกำลังแรงขึ้น ความเพ่งเล็งอยากได้ใคร่มีในสิ่งนั้นของผู้อื่นจนกลายเป็น อภิขมา และเมื่อโทสะก็มีกำลังแรงขึ้น เกิดเป็นความขัดเคืองขุ่นข้องหมองใจจนกลายเป็น พยาบาท และเมื่อใดก็ตามที่โมหะมีกำลังแรงมากจนกลายเป็น มิจฉาทิฎฐิ คือ การเห็นผิดเป็นชอบได้แล้ว ทั้ง อภิขมา พยาบาท และมิจฉาทิฎฐิ ทั้ง ๓ สิ่งนี้เป็นวิตีกมกิเลส คือ กิเลสที่ทำให้ล่วงละเมิดศีลธรรมทางกาย และทางวาจา เป็นความแปดเปื้อนรบกวนต่อผู้อื่น

นอกจากกิเลสทั้ง ๓ ประเภทแล้ว สิ่งที่น่ามูมิจิตให้กระทำในสิ่งต่างๆ จนปรากฏเป็นกรรมในลำดับต่อมา คือ กรรม แปลว่า การกระทำ^{๓๘} ซึ่งการกระทำนั้นต้องประกอบด้วยเจตนา จะแสดงออกทางกายก็ดี ทางวาจาก็ดี หรือทางใจก็ดี ล้วนถือเป็นกรรมทั้งสิ้น กรรมในที่นี้ไม่ได้หมายความว่ากรรมชั่วที่ได้เคยกระทำแล้วเท่านั้น หากแต่หมายถึงทั้งกรรมดีและกรรมชั่วที่ได้เคย

^{๓๘} อ้างแล้ว, พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), กรรมและการเวียนว่ายตายเกิด, ธรรมสภา, หน้า

กระทำไปแล้วในอดีต และที่กระทำในปัจจุบัน รวมถึงที่จะกระทำในอนาคตอีกด้วย ทั้งหมดนั้นล้วนเป็นกรรมทั้งสิ้น^{๓๙} การกระทำความหรือวิธีกรรมนั้นกระทำได้ ๓ ทางด้วยกัน คือ

๑. การกระทำที่แสดงออกทางกายเรียกว่า กายกรรม เป็นการกระทำทางกายที่มีทั้งดีและไม่ดี เช่น การละเว้น หรือไม่ละเว้นจากการฆ่าสัตว์หรือเบียดเบียนสัตว์ทุกชนิด การลักทรัพย์หรือถือเอาทรัพย์ของผู้อื่นมาเป็นของตน และการประพฤติดังกล่าวมรณ์ อันมีรูป รส กลิ่น เสียง เป็นต้น

๒. การกระทำที่แสดงออกทางวาจาเรียกว่า วาจากรรม เป็นการกระทำทางวาจาที่มีทั้งดีและไม่ดี เช่น การละเว้น หรือการไม่ละเว้นจากการกล่าวเท็จ การกล่าวส่อเสียด การกล่าวคำหยาบ และการกล่าวที่เหลวไหลไร้สาระ

๓. การกระทำที่แสดงออกทางใจเรียกว่า มโนกรรม เป็นการกระทำทางใจที่มีทั้งดีและไม่ดี เช่น การละเว้น หรือการไม่ละเว้นจากการอยากได้ทรัพย์สมบัติของผู้อื่น การคิดประทุษร้ายต่อผู้อื่น และการคิดผิดหลักธรรมคือความจริง

การกระทำในส่วนที่ละเว้นทั้งหมดรวม ๑๐ ประการด้วยกัน เรียกว่า “กุศลกรรมบถ ๑๐” หมายถึง ทางแห่งการทำความดี ๑๐ ประการ ส่วนการกระทำที่ไม่ละเว้นรวมทั้งหมดได้ ๑๐ ประการด้วยกัน เรียกว่า “อกุศลกรรมบถ ๑๐” หมายถึง ทางแห่งการทำความชั่ว ๑๐ ประการ

กรรมหรือการกระทำจะเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับกิเลส เพราะกิเลสเป็นเหตุแห่งกรรม ถ้ากิเลสเป็นเหตุให้กระทำความไม่ดีจึงได้ชื่อว่า อกุศลกรรม และถ้ากิเลสเป็นเหตุแห่งการทำความดีย่อมได้ชื่อว่ากุศลกรรม ส่วนกรรมหรือการกระทำที่จะมีผลต่อวิบาก จะต้องเป็นการกระทำที่มีเจตนาเป็นตัวนำเสมอ หากเชื่อว่ามีเจตนาเจตจำนงเสร็จแล้ว การเลือกตัดสินใจว่าจะกระทำให้สิ่งใดลงไป มนุษย์ก็ต้องยอมรับผลของการกระทำนั้นๆ ด้วย ในพุทธศาสนาก็เช่นเดียวกัน ถ้ามนุษย์มีเจตนาเลือกตัดสินใจที่จะทำหรือไม่ทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดแล้ว ถือว่ามนุษย์ผู้นั้นได้เลือกกระทำความกรรมเอง เขาจึงจำเป็นต้องยอมรับวิบากซึ่งก็คือผลของการกระทำ ทางพุทธศาสนาถือว่า ความตั้งใจ หรือเจตนา สัมพันธ์กับกรรม ดังที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสว่า “เจตนาห ภิกขเว กम्म วทามิ”^{๔๐} แปลว่า ภิกษุทั้งหลาย เราเรียกเจตนาว่าเป็นกรรม

ดังนั้น การกระทำใดที่มีเจตนาหรือความตั้งใจเป็นตัวนำจึงจะเป็นกรรม คือถ้าการกระทำที่มีเจตนาประกอบด้วยอกุศลมูล ทั้งโลภะ โทสะ และโมหะ กรรมที่กระทำด้วยเจตนาไม่ดีนี้จะเป็น

^{๓๙} พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), กรรมและนรกสวรรค์สำหรับคนรุ่นใหม่, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธรรมสภา), หน้า ๔๖.

^{๔๐} อง.ปญจก. (ไทย) ๒๒ / ๓๓๔ / ๔๖๔.

อกุศลกรรม และกรรมที่กระทำด้วยเจตนาดีมีกุศลมูลเป็นฐาน คือมีทั้ง อโลภะ โทสะ และโมหะ จัดเป็นกรรมดีหรือกุศลกรรม ส่วนการกระทำใดที่ไม่มีเจตนาเป็นเครื่องประกอบจะไม่ถือว่าเป็นกรรม กรรมที่อาศัยเจตนาเป็นเครื่องกำหนดนั้นแบ่งได้เป็น ๓ ฝ่ายด้วยกัน คือ

๑. กุศลกรรม กรรมดี เป็นกรรมที่กระทำด้วยความฉลาด กระทำด้วยเจตนาที่ดี ตั้งใจที่จะกระทำในสิ่งที่ดีงาม เช่น คิดดี พูดดี และกระทำดี ผู้ที่คิดดี พูดดีและกระทำดี ถือว่าเป็นผู้ฉลาด กรรมเช่นนี้เรียกว่า กรรมขาว^{๔๑}

๒. อกุศลกรรม คือ กรรมไม่ดี กรรมที่เป็นอกุศล กรรมที่กระทำด้วยความไม่ฉลาด เพราะกระทำด้วยเจตนาที่ไม่ดี มีความตั้งใจชั่ว และกระทำด้วยความไม่ฉลาดขาดสติ เช่น คิดชั่ว พูดชั่ว และกระทำชั่ว การกระทำเช่นนี้ถือเป็นคนโง่ คนไม่ดี กรรมเช่นนี้เรียกว่า กรรมดำ^{๔๒}

๓. อัปายาทกรรม คือกรรมที่เป็นลักษณะกลางๆ ไม่ดีและไม่ชั่ว ผู้กระทำบางครั้งก็ฉลาดบ้าง ไม่ฉลาดบ้าง กรรมประเภทนี้บางครั้งอาจจะกระทำไปโดยที่ไม่ได้ตั้งใจ ถูกบังคับ รู้เท่าไม่ถึงการณ์ ประมาท หรือหลงเชื่อคำชักชวนของผู้อื่น กรรมแบบนี้จะจัดเป็นกรรมดีก็ได้ กรรมไม่ดีก็ได้ เช่น เห็นเด็กเดินเล่นอยู่ริมฟุตบาท ขณะนั้นมีวัสดุบางอย่างล่นลงมาจากตึกที่กำลังก่อสร้างอยู่ข้างๆ เมื่อเห็นเช่นนั้นจึงวิ่งไปผลักให้เด็กพ้นจากรั้วรั้วของตึกที่กำลังก่อสร้างอยู่ข้างๆ แต่บังเอิญเด็กล้มและแขนไปกระแทกกับกำแพงจนหัก การที่ผลักเด็กจนล้มแขนหักโดยไม่เจตนาเช่นนี้ถือเป็นกรรมที่ไม่มีเจตนา ไม่ได้ตั้งใจ กรรมเช่นนี้เรียกว่า กรรมไม่ขาวไม่ดำ

อย่างไรก็ตาม เจตนาที่ดีก็ไม่สามารถเป็นหลักประกันได้ว่าผลกรรมจะออกมาดีเสมอไป เช่น แพทย์และพยาบาลพยายามใช้ยากระตุ้นการหายใจเพื่อช่วยชีวิตคนไข้ แต่ใช้ยาในปริมาณที่มากเกินไป ในที่สุดผู้ป่วยก็เสียชีวิต ปัญหาที่เกิดขึ้นคือ การกระทำของแพทย์และพยาบาลเป็นกรรมดีหรือไม่ และใช้อะไรเป็นเกณฑ์ตัดสินกรรมดีและกรรมชั่ว ในพุทธศาสนาประมวลเกณฑ์วินัยกรรมดีและกรรมชั่วไว้ ๒ ประการคือ

๑. พิจารณาจากมูลเหตุของการกระทำ ว่ากรรมนั้นเกิดจากเจตนาเช่นไร ถ้าเป็นเจตนาที่ดีมีกุศลมูลเป็นฐาน ถือเป็นกรรมดีที่จัดเป็นกุศลกรรม แต่ถ้าหากมีเจตนาที่ไม่ดีมีอกุศลมูลเป็นฐาน ถือว่าเป็นกรรมชั่วหรืออกุศลกรรม

^{๔๑} บุญมี แท่นแก้ว, ความจริงของชีวิต (Meaning of life), พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๖), หน้า ๑๐๖.

^{๔๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๖.

๒. พิจารณาจากผลลัพธ์หรือวิบากของกรรม หมายความว่า กรรมใดที่ทำไปแล้วก่อให้เกิดความเดือดร้อนใจในภายหลัง ถือว่า กรรมนั้นไม่ดี ส่วนกรรมใดที่กระทำไปแล้วไม่เดือดร้อนใจในภายหลัง ถือว่า กรรมนั้นดี

จากเกณฑ์ดังกล่าว ในพุทธศาสนาจะพิจารณาจากทั้งสองส่วนร่วมกัน คือ เจตนาและผลลัพธ์ที่ตามมาประกอบกัน การกระทำความกรรมแบบใดก็ตามย่อมให้ผลของกรรมเสมอ และจากการศึกษากรรมในประเภทต่างๆ ข้างต้นแล้วพบว่า กรรมที่จัดว่าสำคัญและมีอิทธิพลต่อการกระทำที่สุด คือ มโนกรรม เพราะวามนุษย์เราเริ่มต้นด้วยการคิด เมื่อคิดแล้วจึงพูดหรือกระทำการสิ่งต่างๆ ต่อไปกรรมถือว่าเป็นการสะท้อนผลของการกระทำของบุคคลได้อย่างชัดเจน เพราะเมื่อกรรมนั้นมีเจตนาแล้ว ผลกรรมจึงเป็นผลจากเจตนาด้วยเช่นกัน คือ บุคคลกระทำความกรรมอย่างไร ย่อมต้องได้รับผลแห่งกรรมนั้นเสมอ ส่วนเวลาแห่งการปรากฏผลกรรมนั้น บางคราวก็ไม่มีผลชัดเจนในทันทีก็เป็นได้ เพราะฉะนั้น บุคคลทั้งหลายจึงไม่ควรประมาทในกรรม หากว่าได้กระทำดีอยู่แล้วในชาตินี้ แต่ยังไม่ได้รับผลกรรมนั้นก็ไม่ต้องท้อแท้ใจและประมาท เพราะการเสวยวิบากกรรมนั้นมีระยะเวลายาวนานหลายแสนกัปแสนกัลป์^{๔๓} หากผลกรรมในชาติก่อนๆ อ่อนกำลังหรือหมดลง กรรมดีที่กระทำไว้ในชาตินี้ย่อมปรากฏและให้ผลอย่างแน่นอน

๓. วิบาก คือ ผลของกรรมที่ถูกจดจำไว้ในภวังคจิต^{๔๔} เช่นเดียวกับข้อมูลที่ถูกบันทึกไว้ในหน่วยความจำของเครื่องคอมพิวเตอร์ ภวังคจิตหรือจิตใต้สำนึกนี้เองเป็นสิ่งที่จดจำกรรมทุกอย่างที่เรากระทำ ทั้งกรรมที่กระทำด้วยเจตนาดีมีจิตใจผ่องใสและให้ผลลัพธ์ออกมาเป็นความสุข ที่เรียกว่าบุญ และกรรมที่กระทำด้วยเจตนาไม่ดีมีจิตใจเศร้าหมองและมีผลลัพธ์ของการกระทำออกมาเป็นความทุกข์ ซึ่งเรียกว่าบาป เมื่อเป็นเช่นนี้ไม่ว่าจะเป็นกรรมดีหรือกรรมชั่วก็ตามจะถูกเก็บไว้อย่างดีไว้ในภวังคจิต และจะติดตามไปให้ผลกับเราทั้งในชาตินี้และชาติหน้า คำว่าภวังคจิตหรือจิตใต้สำนึก เป็นกระแสนจิตที่มีลักษณะคล้ายสายน้ำ ที่ไหลไปตามปกติไม่ออกมารับรู้เรื่องราว (อารมณ์) ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ เพราะจิตในขณะนั้นคิดโดยไม่มีความรู้สึกตัว เป็นอาการของจิตที่ตกภวังค์ไม่ออกมาใส่ใจเรื่องราวภายนอก เช่น คนที่นอนหลับโดยไม่ฝัน หรือผู้ที่เข้านิโรธสมาบัติ ถือเป็นผู้ที่มีจิตตกภวังค์ เมื่อถึงโอกาส วิบากกรรม ก็จะให้ผลที่เด่นชัดออกมาเป็นรูปธรรม ผลกรรมที่ให้ผลมี ๒ ระยะด้วยกัน คือ

^{๔๓} พระมหาวังสรศักดิ์ ธมฺมรโส (แสงสีลม), “ความสัมพันธ์ของกรรมและการเกิดใหม่ที่มีอิทธิพลต่อการระลึกชาติ”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๓๘.

^{๔๔} พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตโต), *กรรมและการเวียนว่ายตายเกิด*, ธรรมสภา, หน้า ๔๙.

๑. ระยะแรก เป็นผลกรรมที่ถูกเก็บไว้ในภวังคจิต ผลกรรมในขั้นนี้ยังมีลักษณะของผลกรรมที่เป็นนามธรรม

๒. ระยะที่สอง เป็นช่วงที่ผลกรรมให้ผลอย่างเป็นรูปธรรม เปรียบเทียบได้กับการฝากเงินไว้กับธนาคาร เมื่อครบกำหนดครึ่งปีหรือหนึ่งปี เราก็จะได้รับดอกเบี้ยออกมาเป็นเงินก้อนใหญ่ ซึ่งก่อนที่จะได้รับดอกเบี้ยนี้เราต้องฝากเงินต้นไว้กับธนาคาร และให้ธนาคารเก็บรักษาเงินของเราไว้ ผลกรรมของเราก็เป็นเช่นนี้คือถูกเก็บสะสมไว้ในภวังคจิตเพื่อรอวันที่จะให้ผลอย่างเป็นรูปธรรม เมื่อกรรมไม่ได้สูญหายไปไหน เพราะไม่ว่าจะกระทำความดีหรือทำความชั่ว ภาพแห่งการกระทำนั้นๆ จะถูกบันทึกไว้ในภวังคจิตทันที ดังเช่นคำกล่าวที่ว่า “ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว” จึงหมายถึงการเก็บวิบากดีหรือวิบากชั่วไว้ในภวังคจิตนั่นเอง และวิบากกรรมนี้เองที่มีผลต่อการเวียนว่ายตายเกิด เพราะกรรมบางประเภทที่ถูกสะสมไว้ในภวังคจิตนั้นไม่ได้ให้ผลที่เป็นรูปธรรมในชาตินี้ แต่รอให้ผลในชาติหน้า พระพุทธศาสนาจึงสอนว่า “ชาติหน้ามีจริง” เพราะการเกิดใหม่ของมนุษย์ว่าจะไปเกิดที่ไหน อย่างไร นั้นขึ้นอยู่กับผลกรรมที่สะสมไว้ในภวังคจิต หากภวังคจิตสะสมแต่บาปและกรรมชั่ว จิตใจย่อมเศร้าหมอง จึงไปเกิดในที่ไม่ดี และถ้าภวังคจิตสะสมบุญและกรรมดี จิตใจย่อมผ่องใสและไปเกิดในที่ดี

ในทัศนะของพุทธปรัชญาเถรวาทยอมรับว่าการเวียนว่ายตายเกิด หมายถึงวัฏวนแห่งสังสาร คือ ท่องเที่ยวเวียนว่ายตายเกิดอยู่ซ้ำแล้วซ้ำเล่า การที่มีชีวิตโดยเฉพาะอย่างมนุษย์เวียนตายเวียนเกิด คือเกิดแล้วตาย ตายแล้วเกิดใหม่ แล้วตายอีก แล้วเกิดใหม่อีก วนเวียนอยู่อย่างนี้ ไม่มีวันจบสิ้น นั่นคือการท่องเที่ยวเป็นวงกลม หรือสังสารวัฏฏ์ ที่เรียกว่าเป็นการท่องเที่ยวไปก็เพราะการมีชีวิตอยู่ เปรียบเสมือนการเดินทาง นับตั้งแต่ปฏิสนธิขึ้นในครรภ์มารดาจนกระทั่งออกมาสู่โลกภายนอก ภาวะทางกายและทางจิตของมนุษย์ไม่เคยหยุดอยู่กับที่ แต่ก้าวไปข้างหน้าทุกขณะ จนถึงวาระสุดท้ายของชีวิต นี้ก็ผ่านจากภพนี้ไปสู่ภพอื่น เมื่อสิ้นสุดชีวิตในภพอื่นก็ผ่านไปสู่ภพอื่นต่อไปและต่อไปไม่สิ้นสุด^{๔๔} ในเรื่องของการเวียนว่ายตายเกิดในภพภูมิต่างๆ ของสัตว์ทั้งหลาย พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงไว้ในพระสูตรติงสมัตตสูตร ว่าด้วยภิกษุ ๓๐ รูป โดยทรงแสดงให้ภิกษุชาวเมืองปาวาฟังว่า สัตว์ทั้งหลายถูกอวิชชาตัณหาผูกไว้จึงได้ท่องเที่ยวไปในสังสารวัฏฏ์ ได้เกิดในกำเนิดต่างๆ มีกำเนิดสัตว์ดิรัจฉานเป็นต้น ได้เสวยความทุกข์ ถูกฆ่า ถูกตัดศีรษะจนโลหิตที่ไหลออกมานั้น มากกว่าน้ำในมหาสมุทรทั้ง ๔

พุทธปรัชญาเถรวาทมีทัศนะที่เห็นว่าเพราะสังสารวัฏฏ์ที่มีระยะเวลาอันยาวนาน จนหาจุดเริ่มต้นและจุดสุดท้ายไม่ได้มนุษย์เราเคยเกิดมาแล้วมากมายหลายภพหลายชาติ ท่องเที่ยวมาแล้วนานนักหนา และเพราะความที่เคยเกิดมาแล้วมากมายจนนับไม่ได้ จึงมีโอกาสที่จะเกี่ยวข้องกับผู้อื่นแทบ

^{๔๔} อ่างแล้ว, สุนทร ณ รั้ง, พุทธปรัชญาจากพระไตรปิฎก, หน้า ๒๒๗.

ทุกคนที่เดิยวตั้งคํากล่าวของพระพุทธเจ้าในมตฺตสูตร ปิตฺตสูตร ภาตฺตสูตร ภคินิสฺสสูตร ปุตฺตสูตร และ อิตฺตสูตร ทิวา สัตว์ผู้ไม่เคยเป็นมารดา ไม่เคยเป็นบิดา ไม่เคยเป็นพี่ชายน้องชาย ไม่เคยเป็นพี่สาวน้องสาว ไม่เคยเป็นบุตรไม่เคยเป็นธิดา โดยกาลนานนี้ มิใช่หาได้ง่าย เพราะว่าสงสารนี้มีเบื้องต้นและเบื้องปลายรู้ไม่ได้^{๔๖} การที่สิ่งมีชีวิตโดยเฉพาะอย่างมนุษย์เวียนตายเวียนเกิด คือเกิดแล้วตาย ตายแล้วเกิดใหม่ แล้วตายอีก แล้วเกิดใหม่อีก วนเวียนอยู่อย่างนี้ ไม่มีวันจบสิ้น นั่นคือการท่องเที่ยวเป็นวงกลม หรือสงสารวัฏฏ์ ที่เรียกว่าเป็นการท่องเที่ยวไปก็เพราะการมีชีวิตอยู่ เปรียบเสมือนการเดินทาง นับตั้งแต่ปฏิสนธิขึ้นในครรภ์มารดาจนกระทั่งออกมาสู่โลกภายนอก ภาวะทางกายและทางจิตของมนุษย์ไม่เคยหยุดอยู่กับที่ แต่ก้าวไปข้างหน้าทุกขณะ จนถึงวาระสุดท้ายของชีวิต นี้ก็ผ่านจากภพนี้ไปสู่ภพอื่น เมื่อสิ้นสุดชีวิตในภพอื่นก็ผ่านไปสู่ภพอื่นต่อไปและต่อไปไม่สิ้นสุด^{๔๗} หลักกรรมจะเป็นไปไม่ได้ ถ้าไม่มีการเกิดใหม่หรือการเวียนว่ายตายเกิด เพราะมีปัญหาชีวิตหลายอย่างที่ไม่อาจเข้าใจได้ ถ้าปราศจากการเวียนว่ายตายเกิด หรือที่เรียกว่าสังสารวัฏฏ์ เช่นปัญหาเรื่องคนดีบางคนมีชีวิตอยู่อย่างทุกข์ทรมาน และคนชั่วบางคนมีชีวิตอยู่อย่างสุขสำราญเป็นต้น ปัญหานี้จะเป็นเรื่องค้างโลก ถ้ากฎแห่งกรรมและการเกิดใหม่ไม่เข้ามาช่วยแก้ ช่วงชีวิตเพียงช่วงเดียวของบุคคลสั้นเกินไป ไม่เพียงพอที่จะพิสูจน์กรรมที่บุคคลทำไว้แล้วได้ทั้งหมด การเกิดใหม่จะช่วยอธิบายกรรมในอดีตของคนที่ได้อย่างดีที่สุด ดังนั้นชีวิตมนุษย์จึงเป็นสนาม หรือวิธีสำหรับทดลองแรงกรรม ว่าใครได้ทำกรรมอะไรไว้มากน้อย เบาบางหรือรุนแรงเพียงใด^{๔๘}

ดังนั้น สรุปได้ว่า พุทธปรัชญาผลกรรมที่ได้สะสมไว้ในจิต จะเป็นตัวกำหนดว่า เราจะไปเกิดในภพใดภูมิใด แต่เนื่องจากในช่วงชีวิตของคนเรานั้นกระทำการต่างไว้มากมายจนอาจนับไม่ถ้วน ก่อนจะดับจิตนั้นประสาทสัมผัสจะค่อยๆหมดความรู้สึกไปก่อน คงไว้แต่จิตที่ยังคงทำงานในระดับภวังคจิต เมื่อจิตนึกถึงกรรมใดเราก็จะไปเกิดในภพใหม่ภูมิใหม่ตามพลังอำนาจแห่งกรรมนั้น พุทธปรัชญาเห็นว่าจิตนั้นบริสุทธิ์ สะอาด และว่างเปล่า แต่จิตถูกเจตสิกปรุงแต่ง ชักจูง และเคลือบไว้ จิตนั้นมีอารมณ์และความอยากให้เกิดกระทำที่เรียกว่ากรรม ซึ่งมีทั้งกุศลกรรมและอกุศลกรรม ซึ่งไม่ว่าจะเป็นกรรมแบบไหน ผู้กระทำความย่อมได้รับผลกรรมเสมอ และผลกรรมนี้เองที่นำไปสู่การเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏฏ์อย่างไม่รู้เบื้องต้น เบื้องปลาย และจุดสิ้นสุดใดๆเลย จนกว่าจะตัดวงจรของความ เป็นสาเหตุในการเวียนว่ายตายเกิดลง อันเป็นเป้าหมายแห่งสังสารวัฏฏ์

^{๔๖} ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๑๓๖/๒๒๖-๒๒๗.

^{๔๗} สุนทร ฌ รัชชี, **พุทธปรัชญาจากพระไตรปิฎก**, หน้า ๒๒๗.

^{๔๘} พระธรรมวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณฺโณ), **อนุปฺพุทฺธิกาที่ปณี ภาค ๓ พรรณนาสวรรค์**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์กรีนปัญญาญาณ, ๒๕๕๑), หน้า ๑๖.

๒.๒ แนวคิดเรื่องพระอินทร์ในพุทธปรัชญา

จากการศึกษาในประเด็นที่ผ่านมา เห็นได้ว่าชาวอีสานมีความเชื่อว่าผีฟ้าเป็น มากกว่าเป็น ผี ผีฟ้าจึงเป็นผีที่อยู่ระดับสูงกว่าผีชนิดอื่นๆ ส่วนแกนนั้น มีความเชื่อว่าเป็นคำเรียกรวมถึงเทวดา และ แกนที่ใหญ่ที่สุดคือ "แกนหลวง" ซึ่ง เชื่อว่าเป็นพระอินทร์ ผีฟ้าหรือผีแกนนั้นแต่ละพื้นที่มีการเรียกที่แตกต่างกันไป และมีความเชื่อว่าผีฟ้าเหล่านั้นสามารถที่จะดับยุคเข็ญหรือทำลายล้างอุปสรรคทั้งปวงได้ และสามารถที่จะช่วยเหลือมนุษย์ที่เดือดร้อนได้

ดังนั้น ในประเด็นนี้ เพื่อให้เนื้อหางานวิจัยมีความชัดเจนขึ้น ผู้วิจัยจึงต้องศึกษา ความสัมพันธ์ของแนวคิดผีฟ้ากับแนวคิดเรื่องพระอินทร์ มีความเป็นมาอย่างไรวิวัฒนาการความเป็นมาของเทพเจ้าในศาสนาพราหมณ์- ฮินดู และเมื่อพัฒนาเริ่มแรกก็มาจากความเชื่อที่ต้องการสร้างความเชื่อมั่นแก่ตนเอง มี ๒ ประเภท คือ ความเชื่อเรื่องเทพจากการนับถือวิญญาณบรรพบุรุษ และสถานภาพของเทพ^{๔๙} ดังนี้

๑. ความเชื่อเรื่องการนับถือวิญญาณบรรพบุรุษ ชาวอริยกะหรือชาวอารยันโบราณเมื่อยังอยู่รวมกันเป็นหลักแหล่งนับถือวิญญาณบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วว่าเป็นสิ่งสำคัญเสมอเหมือนหมู่เทวะ โดยมีการเชื่อถือกันว่า มนุษย์ที่ตายแล้ว มีสิ่งหนึ่งที่ไม่ตายตาม สิ่งนั้นคือวิญญาณ ซึ่งยังคงสภาพอยู่และยังมีการบริโภคอาหาร เพื่อดำรงเป็นอยู่เช่นเดียวกับมนุษย์ที่ยังไม่ตาย เพราะความเชื่อถือดังนี้ จึงเกิดเป็นธรรมเนียมของบุตรหลานผู้ตายจะต้องจัดอาหารเป็นเครื่องบัตพลีเช่นวิญญาณต่อมาพวกอริยกะมีความเห็นเพิ่มขึ้นอีกข้อหนึ่งว่า วิญญาณนั้นสามารถอำนวยความสุขทุกข์ให้แก่ครอบครัวของตนได้ ทำให้เกิดสำนึกรู้สึกเกรงกลัวต่อวิญญาณ และเพื่อที่จะให้วิญญาณโปรดปรานจึงเกิดการประกอบพิธีบนบานศาลกล่าวขึ้น ครั้นต่อมา เมื่อชาวอริยกะได้แยกย้ายไปตั้งถิ่นฐานอยู่ที่ต่างๆ บางพวกเชื่อว่า คนที่ประกอบคุณงามความดีในมนุษย์โลก เมื่อถึงแก่ความตาย พระยมจะพาวิญญาณไปสู่สถานที่ได้เตรียมไว้ให้ ซึ่งเป็นสถานบรมสุขของวิญญาณบรรพบุรุษและเทวะ ผู้ที่ได้ไปอยู่ในสถานที่เช่นนี้แล้วก็จะไม่ต้องประสบความตายอีก พิธีที่จะกระทำให้วิญญาณโปรดปรานนั้น ก็คือจัดการพิธีพลีบูชาตนเอง ซึ่งกระทำไปพร้อมกันกับพิธีบูชาเทวะ โดยอัญเชิญวิญญาณบรรพบุรุษให้เข้าร่วมกับเทวมามากม การเช่นวิญญาณเป็นหน้าที่ของหัวหน้าในสกุลซึ่งมีอำนาจหน้าที่เหนือกว่าผู้ที่อยู่ในโคตรสกุลเดียวกัน เพราะเหตุที่จำกัดผู้จะทำการเช่นวิญญาณได้เฉพาะบุรุษผู้เป็นหัวหน้าครอบครัวคนเดียวเช่นนี้ จึงเกิดมีการหาลูกชายไว้เป็นทายาทสำหรับเช่นไหว้บรรพบุรุษสืบไป

^{๔๙} สมเด็จพระมหาธีรวงศ์(พิมพ์ ธรรมมหาเถระ), **สากลศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๙๑-๙๓, อ้างใน พระอาคม อาภุโร (หอมชะเอม), “การศึกษาเปรียบเทียบคุณธรรมของเทพในทัศนะของพระพุทธศาสนาเถรวาทกับศาสนาพราหมณ์-ฮินดู”, หน้า ๘๖-๘๗.

๒. ความเชื่อเรื่องสถานภาพของเทพ สำหรับความเชื่อเรื่องเทพในศาสนาพราหมณ์- ฮินดู นั้นถือว่ามีพัฒนาการมาจากความเชื่อของชาวอารยันที่เชื่อเรื่องวิญญาณนิยมโดยเฉพาะความเชื่อเรื่องพระอินทร์ว่าเป็นเทพเจ้าสูงสุดและในระยะต่อมาความเชื่อดังกล่าวก็ได้พัฒนามาเป็นความเชื่อของศาสนาพราหมณ์ ซึ่งความเชื่อเรื่องเทพเจ้านั้น ได้มีปรากฏรายชื่อเทพเจ้าหรือความเชื่อเรื่องเทพเจ้าในคัมภีร์ที่สำคัญหลายเล่ม ที่มีพัฒนาการมาตามลำดับ ซึ่งนอกจากเราจะแบ่งคัมภีร์พระเวทได้เป็น ๔ คัมภีร์แล้วยังพบว่านักวิชาการฝ่ายฮินดูศึกษาได้จัดแบ่งคัมภีร์ในยุคพระเวทต่อไปถึงยุคหลังคือยุคอุปนิษัทและยุคอวตารได้เป็น ๒ ประเภท คัมภีร์ คือเป็นเทพเจ้าผู้กุมชะตาชีวิตของมนุษย์ในโลกชีวิตเบื้องหลังแห่งความตาย^{๕๐}

ในบรรดาเทพเจ้าทั้งหลายนี้ เราจะพบว่าพระอินทร์เป็นเทพเจ้าผู้ยิ่งใหญ่ นั่นก็เป็นผลจากการแต่งแต้มของพราหมณ์ ผู้เขียนคัมภีร์หรือแต่งคัมภีร์เพื่อยกย่องความยิ่งใหญ่ของพระอินทร์ หลายประการ เช่น มีปราสาทราชวัง มีช้างทรงชื่อ เอราวัณ มี พระชายา ๔ องค์ คือ สุธัมมา สุชาดาสุนันทา และสุจิตรา หรืออินทราณี หรือศจี เพิ่มมามาก นอกนั้นยังมีนางฟ้าอีกเป็นจำนวนมาก และในเทพเจ้าบนสรวงสวรรค์นั้น พระอินทร์ถือว่าเป็นเทพเจ้านักรบมีพระวรณเป็นผู้คอยจัดระเบียบจักรวาล เรียกว่าฤตะ คอยตรวจตราดูความประพฤติชีวิตของมนุษย์และคอยอารักขาพระอินทร์ ซึ่งคนจะกลัวพระวรณมากกว่าพระอินทร์ เพราะพระวรณจะรู้ความประพฤติของมนุษย์ในทุกอย่าง ดังนั้นคนที่ทำความผิดแม้ว่าคนอื่นจะไม่รู้แต่ว่าพระวรณจะรู้ จึงพากันกลัวพระวรณมาก ส่วนพระอินทร์นั้นจะถือว่ามีความสำคัญกับกษัตริย์ เพราะต้องเป็นเทพเจ้าที่คอยให้ชัยชนะแก่ตน ดังนั้น เหล่าบรรดากษัตริย์ในยุคพระเวทจึงมักจะทำพิธีบวงสรวงพระอินทร์ก่อนออกรบทุกครั้ง แต่ในระยะต่อมา ความเป็นเทพเจ้านักรบของพระอินทร์ก็เริ่มเสื่อมลงเพราะการรบกับอสูรนั้น ก็ปรากฏว่าแพ้อยู่ขึ้นทำให้ประชาชนไม่นิยมมากนัก^{๕๑} ในเรื่องของเทพเจ้าหรือเรื่องเล่าปรัมปราของฮินดูที่ปรากฏในพระเวท ความเชื่อเกี่ยวกับพระอินทร์ในศาสนาพราหมณ์ - ฮินดู เกิดจากความเชื่อในความเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติว่าสรรพสิ่งที่บังเกิดขึ้นในจักรวาลนี้มีผู้สร้าง โดยมีนักบวชซึ่งต่อมาเรียกว่าพราหมณ์เป็นผู้กำหนดบทบาทและหน้าที่ของเทพขึ้นมา และกำหนดพิธีกรรมในการแสดงความนอบน้อมต่อเทพเจ้าเหล่านั้น โดยในยุคแรกมีความเชื่อว่าพระอินทร์เป็นเทพเจ้าผู้สร้างสรรพสิ่งในโลก มีความเป็นนักรบผู้สามารถ มีสายฟ้าเป็นอาวุธ ช่วยขจัดภัยอันตรายต่าง ๆ แก่มวลมนุษย์ได้ ซึ่งมีลักษณะคล้ายกษัตริย์ในโลกมนุษย์ ที่ให้ความปกป้องคุ้มครองราษฎรให้อยู่เย็นเป็นสุข ดังนั้น การเซ่นสรวงในวัตถุที่พระอินทร์ปรารถนา คือน้ำโสม จึงเป็นยัญบูชาที่ถูกสร้างขึ้นมาจากความเชื่ออย่างจริงใจแต่ต่อมาถึงยุคพราหมณะ

^{๕๐} ดนัย ไชยโยธา, ลัทธิศาสนาและระบบความเชื่อกับประเพณีนิยมในท้องถิ่น, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๐), หน้า ๔.

พราหมณ์เจ้าพิธีก็ลดทอนอำนาจของพระอินทร์ลงให้มีอำนาจเพียงเทพอารักษ์ โดยกล่าวหาว่าพระอินทร์มีพฤติกรรมไม่เหมาะสมแก่ความเป็นเทพเจ้าผู้สูงสุด เช่น การชอบดื่มน้ำโสมจนทำให้รบแพ้อสูร การเป็นผู้มักมากในกามคุณ กามเป็นชู้กับภรรยาฤาษี การชอบขโมยเป็นต้น ถึงกระนั้น พระอินทร์ยังมีอิทธิพลในความเป็นเทพแห่งสงคราม ซึ่งได้รับการบูชาจากกษัตริย์เช่นเดิม

ส่วนพระอินทร์ในทัศนะของพุทธปรัชญาเถรวาทนั้น หลังจากได้ฟังธรรมจากพระพุทธเจ้า และเป็นผู้ฝึกฝนในทางธรรม พระองค์มักจะเสด็จลงมาฟังธรรมจากพระพุทธเจ้าเสมอ ทรงเป็นเทพผู้รักษารธรรมแห่งพระพุทธเจ้า นอกจากนั้นยังเป็นผู้ช่วยเหลือให้บุคคลอื่นกระทำความดี ผู้ใดที่ถูกกลั่นแกล้ง ท้าวเธอก็จะปรากฏตัวเพื่อช่วยเหลือ ให้พวกเขาเหล่านั้นได้บรรลุถึงกรรมดี ซึ่งหน้าที่ของพระอินทร์หรือท้าวสักกะมีดังนี้

๑. ทรงอยู่ในฐานะนักปกครอง เนื่องจากทรงเป็นเทพสูงสุดของสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ปกครองด้วยความสง่างามของราชาและคุณลักษณะของหัวหน้าอันเป็นผู้ปกครอง พระอินทร์จะประกาศศักดิ์ของกษัตริย์ โดยการออกคำสั่ง เหล่าเทพทั้งหลายย่อมต้องประนมกรน้อมเกล้าคอยสนองเทวโองการ ลักษณะเช่นนี้มีผลต่อชุมชนต่อมาในสมัยหลัง โดยมักจะยกย่องกษัตริย์ให้มีฐานะเสมือนพระอินทร์ผู้เป็นเจ้าแห่งเทพทั้งหลาย ซึ่งเราเรียกระบบนี้ว่า เทวราชา

๒. ทรงอยู่ในฐานะพุทธศาสนูปถัมภก พระอินทร์ในพุทธศาสนานี้มีบทบาทในการแพร่พระพุทธศาสนาเป็นอันมาก จากคัมภีร์บาลีจะเห็นว่าพระอินทร์ทรงเกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้าและพระธรรมของพระองค์มาโดยตลอด ในปางที่เสวยพระชาติต่าง ๆ ในการบำเพ็ญบารมีเพื่อเป็นพระพุทธเจ้านั้น พระอินทร์ก็เคยให้ความช่วยเหลือมาด้วยดีเช่นกัน เช่น ในครั้งที่พระโพธิสัตว์เสด็จออกสู่มหาภิเนชกรรม และทรงเสด็จสู่แม่น้ำอนาโณมา ทรงเปลี่ยนเครื่องทรงเป็นนกกบวช และตัดพระเกศาด้วยพระขรรค์ทรง แล้วทรงโยนพระเกศาขึ้นไปในอากาศ พระอินทร์ก็ได้เหาะไปรับในทันที แล้วนำไปบรรจุในพระเจดีย์จุฬามณีบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ และเมื่อคราวที่พระพุทธรองค์เสด็จลงมาจากดาวดึงส์ หลังจากสอนพระอภิธรรมแก่พุทธมารดาแล้วนั้น พระอินทร์ทรงเนรมิตบันไดแก้ว บันไดทอง และบันไดเงินถวายพุทธองค์และบริวาร นอกจากนี้ในพุทธประวัติและชาดกหลาย ๆ ตอน ก็ได้กล่าวถึงพระอินทร์ในฐานะผู้เป็นอุปถัมภกของพุทธศาสนา

๓. ทรงอยู่ในฐานะเป็นมิตรแห่งผู้ประพฤติธรรม โดยการที่พยายามสนับสนุนศิษย์ตถาคต ทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ เพื่อให้บรรลุความสำเร็จทางจิตตามเป้าหมาย จะเห็นว่าพระอินทร์ได้สนับสนุน ป้องกัน และแนะนำผู้ชอบธรรมทั้งหลาย ดังจะเห็นได้จากชาดกต่าง ๆ เช่น เรื่อง จันทกุมารโมหสถ เป็นต้น อันแสดงถึงความช่วยเหลือของพระอินทร์ได้เป็นอย่างดี ในชาดกเรื่องอื่น ๆ อาจสะท้อนเห็นความปรารถนาของพระอินทร์ที่ต้องการให้มีการก้าวหน้าทางด้านจิตใจของผู้ประพฤติธรรมโดยแท้ และในแง่ตรงกันข้าม พระอินทร์ก็ไม่พอใจต่อความเกียจคร้านของหมู่สงฆ์ หากพระ

อินทร์พบว่าพระสงฆ์ผู้ใดไม่ขะมักเขม้นต่อการบำเพ็ญเพียรทางจิต ก็จะไปตักเตือน ซึ่งสิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นว่า พระอินทร์คือเพื่อนผู้ปรารถนาดียิ่งต่อบุคคลผู้ประพฤติธรรม

๔. พระอินทร์ในฐานะนักรบ กษัตริย์ย่อมมีหน้าที่หลัก ๒ ประการ คือ การบำบัดทุกข์และบำรุงสุขในแผ่นดิน กล่าวคือ การยังให้เกิดความสงบสุขแก่ประชาราษฎร์ และการกวาดล้างอริราชศัตรูมิให้มารบกวนย่ำยีแผ่นดินได้ ในกรณีหลังนี้ ราชาย่อมเป็นจอมทัพโดยตำแหน่ง พระอินทร์ก็เช่นกัน นอกจากจะทรงไว้ซึ่งกฎและระเบียบอันงามดังกล่าวมาแล้ว ย่อมมีหน้าที่ในฐานะนักรบด้วย โดยปรากฏในเทวสุรสงคราม ซึ่งสงครามดังกล่าวเป็นการต่อสู้ระหว่างเทพผู้ต้องการอาณาจักร และอสูรผู้สูญเสียอำนาจ โดยพระอินทร์ทรงลักษณะนักรบโดยบริบูรณ์^{๕๑}

ดังนั้น ความเชื่อเกี่ยวกับพระอินทร์ในศาสนาจึงมีอิทธิพลต่อแนวคิดผีฟ้าในภาคอีสานค่อนข้างมาก เพราะเกิดจากการได้รับอิทธิมาจากศาสนาพราหมณ์และศาสนาพุทธ ประกอบกับพื้นฐานความเชื่อในความเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติว่าสรรพสิ่งที่บังเกิดขึ้นในจักรวาลนี้มีผู้สร้าง เป็นผู้กำหนดบทบาทและหน้าที่ของเทพขึ้นมา และกำหนดพิธีกรรมในการแสดงความนอบน้อมต่อเทพเจ้าเหล่านั้น โดยในยุคแรกมีความเชื่อว่าพระอินทร์เป็นเทพเจ้าผู้สร้างสรรพสิ่งในโลก ช่วยขจัดภัยอันตรายต่าง ๆ แก่มวลมนุษย์ได้ซึ่งมีลักษณะคล้ายกษัตริย์ในโลกมนุษย์ที่ให้ความปกป้องคุ้มครองราษฎรให้อยู่เย็นเป็นสุข ดังนั้น การเช่นสรวงในวัตถุที่พระอินทร์ปรารถนา แต่ต่อมาถึงยุคพราหมณ์เจ้าพิธีก็ลดทอนอำนาจของพระอินทร์ลงให้มีอำนาจเพียงเทพอารักษ์ โดยกล่าวหาว่าพระอินทร์มีพฤติกรรมไม่เหมาะสมแก่ความเป็นเทพเจ้าผู้สูงสุด ด้วยเหตุนี้ชาวลาวจึงเชื่อว่าผีฟ้าเป็นผีที่มีอำนาจสูงสุดที่มีอยู่บนฟ้าบนสวรรค์มิได้อยู่ตามต้นไม้ ภูเขาพื้นโลกผีฟ้าเป็นผีที่ชาวอีสานทุกท้องถิ่นให้ความเคารพนับถือซึ่งเรียกแตกต่างกันออกไป บางท้องถิ่นเรียกว่า ผีหลวง ผีไท้ ผีเทิง ผีแถน หรือแถนหลวง ภายหลังที่ชาวไทยเริ่มมานับถือพุทธศาสนาและศาสนานาพราหมณ์จึงเรียกผีพวกนี้ว่า ผีเทวดา แต่ไม่ละทิ้งคติความเชื่อเกี่ยวกับผีฟ้าพญาแถน

ศาสนาชาวบ้านในภาคอีสานโดยภาพรวมไม่ได้แตกต่างจากรูปแบบความเชื่อของภูมิภาคอื่น ๆ มากนัก คือได้รับอิทธิพลจากลัทธิความเชื่อผี ศาสนาพราหมณ์ และพุทธศาสนา แต่ทั้งนี้รายละเอียดประเพณีพิธีกรรมบางอย่างก็มีความแตกต่างออกไป ชาวอีสานมีความเชื่อถือศรัทธาในพระพุทธรูปค่อนข้างมากถึงแม้จะมีความเข้าใจในหลักคำสอนไม่ลึกซึ้ง แต่ก็มีความผูกพันในเรื่องการทำความดีละเว้นความชั่วและทำจิตใจให้สงบ ขณะเดียวกันชาวอีสานก็มีความเชื่อถือในเทพเจ้าของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู เช่นพระอินทร์ ว่าสามารถบันดาลให้มีความสุขและประสบความสำเร็จ

^{๕๑} วัชรนัย เสนาะล้ำ, “คติความเชื่อเรื่องพระอินทร์ในศิลปกรรมแบบเขมรในประเทศไทย”, สารนิพนธ์ศิลปศาสตรบัณฑิต, (ภาควิชาโบราณคดี: มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๓๐), หน้า ๒๓.

ได้ ส่วนความเชื่อผีสาเกตนั่นชาวอีสานต่างก็มีความเชื่อถือในเรื่องนี้อยู่มาก เป็นการนำเอาพุทธศาสนามาสัมพันธ์กับการนับถือผี ประเพณีบุญ ๑๒ เดือน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นประเพณีศาสนาพุทธที่มีการปฏิบัติที่มาจากความเชื่อผีผสม งานบุญที่มีความเชื่อผีผสมอยู่ชัดเจนที่สุด คือบุญสู่ขวัญข้าวในเดือนยี่ บุญบั้งไฟในเดือนหก และบุญซำฮะในเดือนเจ็ด บุญแจกข้าวระหว่างเดือนสาม ถึงเดือนห้า ชาวบ้านจะทำบุญให้แก่ญาติที่ล่วงลับไปแล้ว โดยการนิมนต์พระมาเทศน์ พร้อมทั้งตั้งสำรับไว้แล้วจัดรูปเทียนเชิญให้ผีมากิน ชาวอีสานจึงมีแบบแผนในการดำเนินชีวิตส่วนใหญ่สืบเนื่องมาจากการนับถือศาสนา โดยเคารพศรัทธาในองค์พระพุทธเจ้าและพระสงฆ์สาวกของพระพุทธเจ้า ยึดมั่นปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า มีความศรัทธาแรงกล้าในการที่จะเป็นผู้สืบศาสนา และพยายามปฏิบัติตนเป็นพุทธมามกะที่ดี แต่ขณะเดียวกันการปฏิบัติพิธีกรรมในชีวิตประจำวันมาจากคติพราหมณ์

๒.๓ แนวคิดเรื่องจิตในพุทธปรัชญา

๒.๓.๑ ความหมายของจิต

พุทธปรัชญามองสิ่งทั้งหลายในรูปของส่วนประกอบต่างๆ ที่มาประชุมกัน ตัวตนที่แท้จริงของสิ่งทั้งหลายไม่มี เมื่อแยกส่วนประกอบต่างๆ ก็ไม่พบตัวตนของสิ่งนั้นเหลืออยู่ อย่างเช่น รถถ้าแยกส่วนประกอบของรถออกก็จะหาตัวตนของรถไม่ได้ รถจึงเป็นเพียงคำบัญญัติซึ่งสิ่งทั้งหลายมีเพียงส่วนประกอบต่างๆ มาประชุมรวมกันเข้าด้วยกัน การแยกส่วนประกอบของสิ่งมีชีวิตที่มีองค์ประกอบทั้งหมดที่มีบัญญัติว่า สัตว์ บุคคล ซึ่งควบคุมทั้งวัตถุและจิตใจหรือทั้งรูปธรรมและนามธรรม เรียกทางธรรมว่า เบญจขันธ์ มีรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ที่เน้นตัวมนุษย์เป็นสำคัญ^{๕๒}

รูปขันธ์ ส่วนประกอบฝ่ายรูปธรรมทั้งหมด ร่างกายและพฤติกรรมทั้งหมดของร่างกายมีความแตกสลายไปด้วยปัจจัยภายนอก เช่น อุณหภูมิ ไม่เหมาะให้รูปดำรงอยู่ ปัจจัยภายใน เช่น ธาตุขาดความสมดุลกัน รูปขันธ์มีสองกลุ่มใหญ่คือ มหาภูตรูป และอุปทายรูป ประกอบกันเป็นร่างกายเป็นกลุ่มของวัตถุและคุณลักษณะอาศัยวัตถุเกิดขึ้น ภูตรูปมี ๔ อย่าง คือ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม เรียกว่า มหาภูตรูป เพราะมีจำนวนไม่จำกัด ยิ่งใหญ่อัศจรรย์ ให้เห็นถึงลักษณะพิเศษ มีสีเขียวเป็นต้น หลอกลวงสัตว์ แสดงลักษณะความเป็นหญิง ความเป็นชาย และยังมีสิ่งที่อาศัยมหาภูตรูปเกิดขึ้นเรียกว่า อุปทายรูป ซึ่งประสมกันทำให้เกิดคุณลักษณะต่างๆ มี ๒๔ อย่าง เป็นพื้นฐานของส่วนประกอบที่เกิดขึ้นของกายหรือส่วนที่เป็นวัตถุ^{๕๓}

^{๕๒} พระราชมุนี (ประยุทธ์ ปยุตโต), **พุทธธรรม**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๙), หน้า ๑๕-๒๙.

^{๕๓} สนธิ ศรีสำแดง, **ปรัชญาเถรวาท**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๑๕๔-๑๕๙.

เวทนาขันธ คือ ความรู้สึกสุข ทุกข์ เฉยๆ เกิดขึ้นจากผัสสะทางประสาททั้ง ๕ และทางใจ เป็นส่วนที่เป็นนามหรือเจตสิก

สัญญาขันธ คือ ความจำได้หมายรู้ ๖ อย่างที่เกิดจากอารมณ์ ๖ อย่าง จำรูป เสียง กลิ่น รส ที่มากระทบกายประสาทเป็นจุดเริ่มต้นของการเรียนรู้ทั้งยังเป็นบ่อเกิดของความรู้ขั้นพื้นฐานเป็นส่วนหนึ่งของเจตสิก

สังขารขันธ คือ องค์ประกอบหรือคุณสมบัติต่างๆ ของจิตมีเจตนาเป็นตัวนำ ซึ่งแต่งจิตให้ ดีหรือชั่วหรือกลางๆ ปรับปรุงแปรเปลี่ยนความนึกคิดในจิตใจและการแสดงออกทางกายวาจา ให้เป็นไปต่างๆ รวมความก็คือ เครื่องปรุงแต่งจิต ความคิด และกรรม ทั้งสามอย่างนี้จะเกิดขึ้นกับจิตในอภิธรรมเรียกว่า เจตสิก

วิญญาณขันธ ได้แก่ ความรู้แจ้งอารมณ์ทางประสาททั้ง ๕ และทางใจ วิญญาณเป็นตัวรู้ ความต่างจำเพาะรู้ความหมายจำเพาะหรือรู้แยกต่าง ในทางอภิธรรมวิญญาณขันธ เรียกว่า จิตเบญจขันธนี้เป็นส่วนประกอบของชีวิต มีสองส่วน คือ ส่วนที่เป็นรูปขันธที่เป็นกาย และนามขันธทั้งสี่อย่างเป็นส่วนของใจ (จิต) หรือนามรูปใช้เรียกสิ่งที่มีชีวิตที่ประกอบด้วยจิตและวัตถุ ทุกสิ่งทุกอย่างเกี่ยวข้องกับขันธ ๕ รอบตัวเราก็ดีในจักรวาลอื่น ๆ ก็ดี

จิตกับกายหรือนามรูปมีความสัมพันธ์กันอย่างสอดคล้องมีกิจกรรมร่วมกัน มีแต่กายไม่มีจิตหรือมีแต่จิตไม่มีกาย ก็ไม่ได้ กายเป็นที่อาศัยของจิตพฤติกรรมของจิตจึงแสดงออกที่กาย จิตก็คือความคิดหรือรู้อารมณ์ที่เกิดจากความรู้แจ้งทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกายและทางใจตามอภิธรรมวิญญาณขันธทั้งหมดเรียกว่า จิต และจำแนกจิตออกไปเป็น ๘๙ ดวง หรือ ๑๒๑ ดวงจิตเกิดดับอยู่เรื่อยๆ ดังพุทธพจน์ว่า “ภิกษุทั้งหลาย ปุณฺณผู้ไม่ได้สติ พึงยึดถือกายซึ่งเป็นประชุมแห่งมหาภูตรูปทั้ง ๔ นี้ โดยความเป็นอัตตา ยังประเสริฐกว่า ส่วนการยึดถือจิตโดยความเป็นอัตตาไม่ประเสริฐเลย เพราะกายซึ่งเป็นที่ประชุมแห่งมหาภูตรูปทั้ง ๔ นี้เมื่อดำรงอยู่ ๑ ปี บ้าง ๒ ปี บ้าง ๓ ปี บ้าง ๔ ปี บ้าง ๕ ปี บ้าง ๑๐ ปี บ้าง ๒๐ ปี บ้าง จนถึง ๑๐๐ ปี บ้าง หรือเกินกว่าบ้าง ยังปรากฏตลาคตเรียกสิ่งนั้นว่า จิตบ้าง มโนบ้าง วิญญาณบ้าง จิตดวงหนึ่งดับ ดวงหนึ่งเกิดขึ้น ดวงหนึ่งดับไปแล้วตลอดทั้งคืนและวัน^{๕๔} จากพุทธพจน์นี้ก็จะเห็นว่า ร่างกายมีส่วนประกอบด้วยมหาภูตรูป ๔ มีการเสื่อมสลายหรือเปลี่ยนแปลงไปคนจะยึดถือว่าเป็นตัวตนก็จะเห็นสภาพความเป็นจริงของร่างกาย ในขณะที่จิตที่คนจะยึดถือว่าเป็นตัวตนก็ยากที่จะเห็นสภาพของจิตได้ เพราะจิตมีการเกิดดับอยู่ตลอดทั้งวันทั้งคืน

^{๕๔} ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๖๒/๑๑๗.

จิต ในทัศนะของพุทธปรัชญา จึงมีความหมายว่า ความคิด สภาพที่นึกคิด ใจ ธรรมชาติที่รู้อารมณ์ หรือวิญญาณ การรับรู้อารมณ์ทั้งภายนอกและภายในอยู่เสมอ มีวิเคราะห์ว่า “จินตเตตติ จิตต อารมณฺ วิชานาตติ อตฺถโธ ธรรมชาติที่ชื่อว่า จิต เพราะคิดหรือรู้อารมณ์”^{๕๕} นอกจากนั้น จิตยังมีความหมายอื่นๆ อีก เช่น

๑. คำที่เป็นไวยากรณ์ของจิต

ไวยากรณ์ หมายถึง สิ่งที่มีความหมายเหมือนกัน หรือสิ่งที่ใช้แทนกันได้ ถ้าพูดถึงคำ ก็คือคำที่มีความหมายเหมือนกัน หรือคำที่ใช้แทนกันได้ สำหรับคำว่า “จิต” มีคำที่เป็นไวยากรณ์ หรือคำที่ใช้แทนหลายคำ ซึ่งแต่ละคำจะบอกถึงลักษณะของการทำหน้าที่ของจิต หรือสภาวะของจิตที่เกี่ยวข้องกับสภาวะอื่นๆ อย่างไรก็ตามคำต่างๆ เหล่านี้ก็อยู่ในความหมายของการคิดและการรู้อารมณ์นั่นเอง คำว่า “จิต” มีไวยากรณ์ที่ใช้แทนมากมาย ดังคำที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ว่า “มโน มานัส มนัส หทัย ปณฺธระ มนายตนะ มนินทริย วิญญฺญาณ วิญญฺญาณขันธฺและมโนวิญญฺญาณธาตุ” คำเหล่านี้มีความหมายโดยอ้อมกันมิใช่ตรงโดยสมบูรณ์ในพระอภิธรรมได้กล่าวถึงคำเหล่านี้ไว้ว่า^{๕๖} “จิต มโน มานัส หทัย ปณฺธระ มโน มนายตนะ มนินทริย วิญญฺญาณ วิญญฺญาณขันธฺ มโน วิญญฺญาณธาตุ ที่เหมาะสมกัน ในสมัยนั้นคำเหล่านี้ชื่อว่า จิตที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น” ดังมีคำอธิบายไว้ดังนี้

๑. มโน แปลว่า คิด มีความหมายว่า ความคิดเป็นตัวรู้หรือสภาพที่คิดหรือมโน แปลว่า ใจ นำมาใช้กับวิญญาณ เป็นมโนวิญญาณ ซึ่งแสดงถึงสภาวะของการรับรู้ทางอารมณ์โดยตรง คือ รับรู้อารมณ์ทางใจหรือรู้ถึงความนึกคิด

๒. มานัสหรือมนัส แปลว่า คิด มีความหมายเช่นเดียวกับมโน

๓. หทัย คือ ธรรมชาติที่รวบรวมอารมณ์ไว้ในภายในในที่นี้หมายถึงจิต

๔. ปณฺธระ คือ ธรรมชาติที่ผ่องใส หมายถึงจิต ที่ใช้ปณฺธระเป็นชื่อจิต ก็เพื่อแสดงให้เห็นว่า จิตนี้สามารถทำให้ผ่องใสได้ ดังพระพุทธดำรัสที่ว่า “จิตนี้ผุดผ่อง แต่จิตนั้นแลเศร้าหมองเพราะอุปกิเลสที่เกิดขึ้นภายหลัง”^{๕๗} อุปกิเลส หมายถึง อวิชชา ตัณหา อุปาทาน ซึ่งหมักหมมอยู่ในจิตใจของเราเป็นต้นเหตุทำให้จิตไปเกาะอยู่กับอารมณ์ต่างๆ ที่ดีและไม่ดี นำปรารถนาและไม่นำปรารถนาหรือพอใจหรือไม่พอใจ ทำให้จิตต้องเศร้าหมองไป ไม่แจ่มใสอย่างที่เราควรจะเป็น ลักษณะที่ผ่องใสคือจิตที่

^{๕๕} พระราชวรมณี (ป.อ.ปยุตโต), *พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์*, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๔๓.

^{๕๖} อภิ.ส. (ไทย) ๓๔/๖/๒๘.

^{๕๗} อง.เอกก. (ไทย) ๒๐/๔๙/๙.

ปราศจากกิเลส มีความบริสุทธิ์แน่วแน่ ไม่หวั่นไหวไปกับอารมณ์ภายนอก อ่อนโยน และเหมาะแก่การทำงานคือสามารถบังคับให้เป็นไปตามจุดประสงค์^{๕๘}

๑. มนายตนะ คือ ธรรมชาติใดที่ต้องอาศัยอายตนะเป็นเครื่องติดต่ออารมณ์ที่มากระทบธรรมชาตินั้น

๒. มนินทรีย์ คือ ธรรมชาติใดที่ต้องอาศัยอายตนะเป็นอินทรีย์ที่ครอบคลุมความเป็นใหญ่ในกิจการทั้งปวง

๓. วิญญาณ คือ ธรรมชาติใดที่รู้แจ้งอารมณ์ เป็นการรับรู้โดยผ่านทางประสาทสัมผัสทั้ง ๕ และทางใจด้วย เช่น การเห็น การได้ยิน การได้กลิ่น การรู้รส การรู้สัมผัสทางกาย และรู้อารมณ์ทางใจ

๔. วิญญาณขันธ์ คือ ธรรมชาติที่มีจิตวิญญาณเป็นเหตุเป็นปัจจัยมาประกอบธรรมชาติ แปลว่า กองแห่งวิญญาณ เป็นศัพท์ที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติใช้ในขันธ์ ๕ เพื่อแสดงวิญญาณว่า มีหลายหมู่หลายประเภท เช่น จักขุวิญญาณ วิญญาณทางตา (การเห็นรูป) เป็นกองหนึ่ง

๕. มโนวิญญาณธาตุ คือ ธาตุหรือมโนวิญญาณ เป็นธาตุที่รู้อารมณ์^{๕๙}

๒. จิตในความหมายตามนิรุกติศาสตร์

จิตในด้านนิรุกติศาสตร์ หรือ จิต ในด้านภาษาศาสตร์ สามารถแปลความหมายไปได้หลายอย่าง และสามารถมองได้หลายมุม ถ้ามองจิตในลักษณะของการเกิดขึ้น ตั้งอยู่และดับไปโลกนั้น ล้วนแต่เป็นการสรรค์สร้างของจิตทั้งสิ้น เพราะจิตเป็นตัวการสำคัญในการสร้างสรรค์สรรพสิ่ง ให้เจริญก้าวหน้า และให้ทุกสิ่งทุกอย่างเป็นไปตามอำนาจจิตของมนุษย์ ถ้าพูดถึงคน ก็ตัวจิตนั้นแหละที่จะทำให้คนแตกต่างกัน กลายเป็นคนฉลาด คนเก่ง คนดี หรือคนเลว ล้วนแล้วแต่เกิดจากจิตทั้งนั้น จิตจะเป็นตัวบัญชาการให้ร่างกายกระทำการต่างๆ ตามที่จิตสั่ง ดังนั้น ศูนย์กลางของจักรวาลคือจิต จึงมีคำกล่าวว่า “จิตเป็นนาย กายเป็นบ่าว”

โลกนี้ จักรวาลนี้ จะสดใสสวยงามก็ขึ้นอยู่กับการสร้างสรรค์ของจิต หรือการรับรู้ของจิตทั้งสิ้น แม้แต่งาน ศิลปะ สิ่งทีก่อสร้างที่สวยงาม และภาพวาดจิตรกรรมที่แสดงให้เห็นถึงความวิจิตรบรรจงแห่งอารยธรรมของมนุษย์ล้วนเกิดจากจิตเป็นตัวสั่งการให้ทำทั้งหมด ความดี-ความชั่ว คือ การ

^{๕๘} จันทรัชพันธ์ สิงห์หัต, “การศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องจิตในพระพุทธศาสนาเถรวาทและหายานอินเดีย : ศึกษากรณีพระสูตร พระอริยธรรม และลัทธิดาวดารสูตร”, **วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๓๙), หน้า ๔๕.

^{๕๙} พระสมุทร ถาวรรณโม. “การศึกษาเปรียบเทียบปัญหาจริยธรรมเรื่องการทำแท้ง : ทศนะพุทธปรัชญาเถรวาทกับกฎหมายการทำแท้ง”, **วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ๑๘.

จะทำ ความดี ความชั่ว ขึ้นอยู่กับพื้นฐานทางจิตใจว่า มีความดีความชั่วมากน้อยเพียงใด ซึ่งจะเป็นเหตุให้สามารถทำความดี ความชั่วได้มากหรือน้อย^{๖๐} ซึ่งทางธรรมเรียกว่า “วิบาก” พระพุทธเจ้าทรงตรัสไว้ว่า สัตว์เดรัจฉานมีหลายเผ่าพันธุ์ มีสี่สันสวงามวิจิตรบรรจงขึ้นมาได้นั้น เพราะอาศัยจิตของมันเอง ถึงสัตว์เหล่านี้จะดูวิจิตรอย่างไร ก็สู้มีจิตที่วิจิตรกว่าสัตว์เดรัจฉานทั้งหลาย^{๖๑} ถูกกิเลสทำให้วิจิตร จิตถูกกรรมกิเลสทำให้วิจิตรสิ่งที่ทำให้วิจิตรคือ กรรมกิเลส (กิเลสเป็นเหตุให้ทำกรรม) ได้ อวิชา ตัณหา อุปาทาน เป็นตัวทำให้วิจิตร กิเลสเป็นแรงผลักดันที่เป็นเหตุให้ทำกรรม ส่วนกรรมคือการกระทำที่เกิดมาจากกิเลสสรุปได้ว่า จิตวิจิตรก็เพราะเป็นเหตุทำให้คิดทำกรรมต่างๆ ถูกร่างกายรักษาไว้ซึ่งความวิจิตร จิตมีสภาวะที่รักษาไว้ซึ่งความวิจิตร ความวิจิตรในที่นี้ก็คืออาการหรือคุณสมบัติต่างๆ เช่น ความรู้ ความถนัด ความสามารถ ความเคยชิน อุปนิสัย เป็นต้น ซึ่งเป็นความวิจิตรของจิตเกิดมาจากจิต เพราะจิตเป็นผู้เก็บรักษาไว้ ซึ่งกรรมทั้งหมดที่ทำได้ จิตเป็นตัวที่รักษาวิบากผลกรรมไม่ได้สูญหายไปไหน เมื่อมีโอกาสนี้จะปรากฏออกมา มีความวิจิตรในการสั่งสมสันดานของตน จิตมี เพราะการสั่งสมไว้ซึ่งการแผ่ขยายของตน สั่งสมไว้ซึ่งการสืบทอดของตนและสั่งสมไว้ซึ่งการสืบทอดเพื่อการมีตัวตนต่อไป การแผ่ขยายหมายถึง การที่จิตขึ้นสู่วิถีสู่ธรรม เพื่อรับอารมณ์ และสั่งสมผลของการเสวยอารมณ์นั้นลงสู่ภวังคจิตจากนั้นก็สามารถกลับขึ้นสู่วิถีสู่ธรรม สั่งสมเพื่อการสืบทอดหมายความว่า จิตเป็นธรรมชาติเกิดดับต่อเนื่องอยู่ตลอดเวลา จิตขณะเก่าที่ดับไปส่งผ่านผลที่สั่งสมไปสู่จิตขณะใหม่ที่เกิดขึ้นสั่งสมไว้ซึ่งการสืบทอดเพื่อการมีตัวตนต่อไป หมายความว่า จิตมีความยึดมั่นถือมั่นในตัวตนว่า เป็นเรา เป็นเขาสิ่งใด เมื่อทำไว้เสมอๆ จิตก็ย่อมสั่งสมสิ่งนั้นไว้ทำให้เกิดความชำนาญหรือความคุ้นเคยในการกระทำสิ่งนั้นเรื่อยๆ จนทำให้ติดเป็นนิสัยสันดาน มีความวิจิตรด้วยอารมณ์ต่างๆ จิตนั้นมีอารมณ์อันวิจิตรมากมาย จิตนี้รับรู้อารมณ์ต่างๆ อยู่เสมอทั้งในด้านการเห็นรูป ฟังเสียง ดมกลิ่น ลิ้มรส รู้สัมผัสกาย และนึกคิดเรื่องต่างๆ สับเปลี่ยนหมุนเวียนอยู่ในอารมณ์ทั้ง ๖

จิตในพุทธปรัชญาเถรวาทยังเป็นจิตที่มีลักษณะอนิจจัง คือ มีความเปลี่ยนแปลงทุกขณะ หรือกล่าวได้ว่า จิตเกิดดับทุกขณะ จิตที่เกิดดับแต่ละขณะนี้นิยมเรียกว่า ดวง จิตเกิดดับขณะหนึ่งจัดเป็นจิต ๑ ดวง จิตแต่ละขณะเกิดเร็วที่สุดดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราอย่ามัวเล็งเห็นธรรมอันแม้สักอย่างหนึ่ง ที่เปลี่ยนแปลงเร็วเหมือนจิตนี้ เปลี่ยนแปลงเร็วจนเปรียบเทียบกับ

^{๖๐} บรรจบ บรรณรุจิ, จิต มโน วิญญาน, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๒๗), หน้า ๑๖-๑๙.

^{๖๑} จันทวิชฌน์ต สิงห์ต, “การศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องจิตในพระพุทธศาสนาเถรวาทและมหายานอินเดีย: ศึกษากรณีพระสูตร พระอริยธรรม และลัทธิดาวารสูตร”, หน้า ๔๘.

อะไรไม่ได้ง่าย” และทรงแบ่งช่วงเวลาที่เกิดดับแต่ละขณะออกเป็น ๑ ระยะ^{๖๒} คือ ๑. อุปาทะ ระยะที่เกิดขึ้น ๒. ฐิติ ระยะที่จิตดำรงอยู่ ๓. ภังคะ ระยะที่จิตดับการเกิดขึ้นของจิตแต่ละดวง แบ่งเป็น ๓ ระยะคือ จิตดวงเก่าที่เกิดขึ้นแล้วดับไป จิตดวงใหม่เกิดขึ้นแทนที่แล้วก็ดับไป เพื่อให้ดวงใหม่เกิดสืบต่อไป การสืบต่อเนื่องนี้เรียกว่า สันตติ

พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้กล่าวเปรียบเทียบเรื่องจิตไว้ในหนังสือพุทธศาสนากับปรัชญาว่า “เมื่อจิตคิดถึงสิ่งใดก็ตาม ก็จะประกาศเปิดเผยสิ่งนั้นให้ปรากฏในโลกไม่มีจิตสิ่งต่างๆ ที่มีอยู่ก็ไม่ถูกรับรู้ สิ่งเหล่านั้นมีก็เหมือนไม่มี เช่น ทุงหย้าไม่รู้ตัว ตัวเองอยู่บนแผ่นดิน แผ่นดินไม่รู้ว่ามีภูเขา ภูเขาไม่รู้ว่ามีลำธารอยู่ข้างๆ ทุกสิ่งทุกอย่างอยู่ในความลึบดำมืด เพราะไม่มีการรับรู้ซึ่งกันและกัน เพราะโลกนี้มีจิตความมีอยู่ของสิ่งต่างๆ จึงถูกประกาศเปิดเผยออกมาจิตจึงเหมือนกับแสงไฟ ซึ่งส่องสว่างโลกนี้”^{๖๓}

ดังนั้น จิต ในทัศนะพุทธศาสนาเถรวาท หมายถึง มโน มนัส ใจ ซึ่งเป็นสิ่งที่เป็นนามธรรม อันได้แก่ เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ มีธรรมชาติในการรับรู้และมีส่วนประกอบที่เกิดขึ้นพร้อมกับจิตเรียกว่าเจตสิก ทั้งหมดนั้นล้วนแล้วแต่เป็นสิ่งที่เป็อนัตตา คือ ไม่มีตัวไม่มีตน ส่วนที่เราเห็นหรือที่เรารับรู้ว่ามีจิตมีอยู่นั้นเพราะว่ามันประกอบกันขึ้นของเวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ

๒.๓.๒ ลักษณะของจิต

ลักษณะของจิตตามทัศนะของพุทธปรัชญาเถรวาทแบ่งได้เป็น ๒ อย่าง ได้แก่^{๖๔}

๑. สามัญญลักษณะ หมายถึง ลักษณะทั่วไปของจิตที่เป็นไปตามธรรมชาติที่ถูกครอบงำด้วยกฎไตรลักษณ์ ได้แก่ ๑) ลักษณะอนิจจัง คือ ไม่เที่ยงไม่มั่นคงไม่ยั่งยืนตั้งอยู่ไม่ได้มีสภาวะที่เสื่อมและสลายไป ๒) ลักษณะทุกขัง คือ ทนอยู่ไม่ได้ เพราะเป็นสิ่งที่ไม่ยั่งยืนทนอยู่ไม่ได้ตลอดกาล มีอาการเกิดดับอยู่ร่ำไป ถูกบีบคั้นด้วยการเกิดขึ้นและสลายตัว ภาวะที่กดดันฝืนและขัดแย้งอยู่ในตัว และ ๓) ลักษณะอนัตตา คือ ไม่เป็นสิ่งที่มีความเป็นตัวตน บังคับบัญชาไม่ได้ทนอยู่ไม่ให้เกิดดับไม่ได้ ไม่มีตัวตนที่แท้จริง

^{๖๒} อภิธัมมัตถสังคหบาลีและอภิธัมมัตถวินิฎ્ฐิกาฉบับแปล, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหา มกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๙), หน้า ๑๕๒.

^{๖๓} พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), พุทธศาสนากับปรัชญา, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ อมรินทร์พรินต์ติ้ง จำกัด, ๒๕๓๓), หน้า ๓๓๓.

^{๖๔} โสภณ ศรีฤทธาพร, “การศึกษาวิเคราะห์ความคิดเรื่องกายและจิตในพุทธปรัชญา”, วิทยานิพนธ์ หลักสูตรอักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๗), หน้า ๙๖-๙๗.

๒. วิเสสลักษณะ คือ ลักษณะเฉพาะตัวที่ทำให้เป็นจิตมี ๔ ประเภท^{๒๔} คือ ๑) ลักษณะ คือ ลักษณะธรรมชาติของจิตได้แก่ การรู้แจ้งในอารมณ์ ๒) รส คือ หน้าที่ที่ดำเนินไปตามลักษณะเฉพาะตัวมันได้แก่เป็นประธานในการรู้ทั้งปวงหรือทางอายตนะทั้ง ๖ ๓) ปัจจุปัฏฐาน คือ อาการที่ปรากฏอันเกิดจากการทำงานของจิตได้แก่ การดับขึ้นต่อเนื่องไม่ขาดสาย และ ๔) ปุฏฐาน คือ เหตุไฉนที่เกิดของจิต เช่น วัตถุรูป อายตนะและมนสิการกระทบกันของเหตุที่ไฉนทั้ง ๓ อย่างทำให้เกิดการทำงานของจิตที่ต่อเนื่องไม่ขาดสาย ความจริงเรื่องของจิต (นาม) นั้น เป็นเรื่องที่เข้าใจยากที่สุดและไม่สามารถอธิบายให้เห็นได้เนื่องจากจิตเป็นสภาวะที่ปรากฏออกจากกาย (รูป)

ดังนั้น จิตในพุทธปรัชญาจึงมีลักษณะที่ละเอียดมีการเกิดดับทุกขณะสืบต่อกันเป็นสันตติ คือ เกิดขึ้นตั้งอยู่และดับไป จิตจึงเป็นศูนย์กลางของชีวิตมนุษย์ มีระยะในการเกิดดับในตนเองสั้นกว่ารูป จิตอยู่โดดเดี่ยวไม่ได้จึงต้องอาศัยกาย จิตจะแสดงออกได้ต้องอาศัยกายเป็นที่แสดงออก เช่นอาการเจ็บปวด หรือหิว เป็นต้น

๒.๔ แนวคิดเรื่องวิญญาณนิยม

แนวคิดวิญญาณนิยม (Animism) คำว่า มีรากศัพท์มาจากภาษาเยอรมัน คือ animismus ซึ่ง โดยอธิบายถึงชีวิตของสัตว์ที่มีวิญญาณสิงอยู่ภายในซึ่งเป็นความเชื่อทางศาสนาที่ว่า วัตถุสิ่งของ สถานที่ หรือ สัตว์ทั้งหลาย ต่างมีสารัตถะทางจิตวิญญาณ (Spiritual essence) ที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตน เป็นรูปแบบวัฒนธรรมที่เชื่อเรื่องวิญญาณ วิญญาณลักษณะนี้มีรูปแบบแตกต่างกัน อาจมีอยู่ในต้นไม้ ลำธาร ก้อนหิน หรือ ไฟ วิญญาณจะคอยทำหน้าที่ป้องกันรักษาบุคคลหรือบ้านเรือน หรือ สิ่งอยู่ในร่างของสัตว์ต่างๆ ความเชื่อเหล่านี้พบในสังคมที่ยังไม่เจริญและขาดการศึกษา เช่น สังคมเก็บของป่าล่าสัตว์ หรือโลกทัศน์เกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์และพลังอำนาจเหนือธรรมชาติ เช่น ผีสงฆ์เทวดา วิญญาณที่สิงสถิตย์อยู่ในวัตถุและธรรมชาติ โดยมนุษย์จะแสดงความเคารพและบูชาสิ่งเหล่านี้ ในการศึกษาทางมานุษยวิทยา ความเชื่อเรื่องอำนาจเหนือธรรมชาติจะสัมพันธ์กับความเชื่อทางศาสนา และการแสดงออกทางพิธีกรรมต่างๆ สามารถพบเห็นได้ในสังคมชนเผ่าในภูมิภาคต่างๆ ของโลก ลัทธิวิญญาณนิยมเป็นศาสนาที่เก่าแก่ที่สุดในโลก โดยมีอยู่ก่อนศาสนาจัดตั้งทุกรูปแบบ และถือกันว่าเป็น มุมมอง/ทัศนคติทางจิตวิญญาณ หรือของความเชื่อเหนือธรรมชาติอย่างแรกที่เกิดขึ้นในโลก ซึ่งพบหลักฐานเกี่ยวกับความเชื่อนี้ย้อนหลังไปถึงยุคหินเก่า ซึ่งเป็นสมัยมนุษย์ยังท่องเที่ยวไปตามพื้นที่ต่างๆ เพื่อล่าสัตว์ หรือเก็บรวบรวมของป่า และสื่อสารกับจิตวิญญาณของธรรมชาติคือ ประการแรก การแยกความแตกต่างระหว่างคนเป็นกับคนตาย และการหาสาเหตุของการตาย การเป็นโรค การตื่น การ

^{๒๔} พระสมุทร ถาวรมโน, “การศึกษาเปรียบเทียบปัญหาจริยธรรมเรื่องการทำแท้ง: ทรรศนะพุทธปรัชญาแนวรวาทกับกฎหมายการทำแท้ง”, หน้า ๒๐.

นอน และการเปลี่ยนสภาพ ประการที่สอง คือ การอธิบายความฝันและจินตนาการของมนุษย์ สิ่งที่เกี่ยวข้องกับปัญหาดังกล่าวคือความเชื่อเรื่องวิญญาณ ซึ่งเป็นบ่อเกิดของศาสนา แนวคิดเกี่ยวกับ animism ปรากฏในทฤษฎีทางศาสนา และข้อถกเถียงเกี่ยวกับปรากฏการณ์ทางศาสนา และระบบความเชื่อที่บูชาพระเจ้าซึ่งมีสถาบันชัดเจน เป็นระเบียบและอยู่ชั้นสูงสุด ในแง่ของความเชื่อแบบศาสนาเชมัน (shaman) หรือลัทธิที่นับถือพ่อมดหมอผีว่าเป็นผู้ที่สื่อสารกับธรรมชาติได้ จึงมีความเกี่ยวข้องและเป็นส่วนหนึ่งของระบบความเชื่อแบบวิญญาณนิยม ในวิชามานุษยวิทยาว่าด้วยศาสนาวินญาณนิยม เป็นคำที่ถูกใช้เพื่อสื่อถึงระบบความเชื่อดั้งเดิมของชาวพื้นเมืองโดยเฉพาะเวลาที่นำไปเปรียบเทียบกับระบบความเชื่อทางจิตวิญญาณ หรือศาสนาจัดตั้งที่เกิดขึ้นภายหลัง เนื่องจากแต่ละวัฒนธรรมจะมีตำนานความเชื่อ นิทานเทพปกรณัม และพิธีกรรมที่แตกต่างกันไป แนวคิดวิญญาณนิยมจึงใช้สื่อถึงสายใยความต่อเนื่องในระดับรากฐานของทัศนคติทางจิตวิญญาณ หรือในเรื่องเหนือธรรมชาติของชนพื้นเมือง ที่ไม่ได้รับอิทธิพลจากความคิดความเชื่อ หรือคำสอนของลัทธิที่มาจากภายนอก จนถึงขนาดว่าบางครั้งทัศนคติทางวิญญาณดังกล่าวอาจจะฝังรากลึกลงไปในระบบความเชื่อของชนพื้นเมืองนั้นมาแต่ปฐมกาล จนทำให้ชนพื้นเมืองดังกล่าวไม่มีคำที่ใช้เรียกระบบความเชื่อนั้นในภาษาของตน

๒.๕ แนวคิดทฤษฎีสัญวิทยา

ในการศึกษาแนวคิดเรื่องผีฟ้าในเชิงปรัชญาของชาวชุมชนบ้านนาเสียว ตำบลนาเสียว อำเภอมือง จังหวัดชัยภูมิ ใช้ศึกษาองค์ประกอบและขั้นตอนการลำผีฟ้าได้ และเน้นถึงความสัมพันธ์ของสัญลักษณ์ที่มนุษย์ที่ใช้ร่วมกันหรือท่าทางที่แสดงออก โดยการกำหนดสัญลักษณ์ต่างๆ มาใช้ในแนวทางการศึกษาได้ ซึ่งแนวคิดทฤษฎีสัญวิทยามีแนวคิดดังนี้

สัญศาสตร์ หรือ สัญวิทยา มาจากคำว่า Semiotics และ Semiology ตามลำดับ ทั้งสองคำมาจากคำภาษากรีกที่มีรากศัพท์เดียวกัน คือ Semeion หรือ Sign สัญลักษณ์นั่นเอง Semiotics เป็นคำที่นักปราชญ์ชาวอเมริกัน^{๖๖} ใช้และทำให้เป็นที่แพร่หลายในวงการวิชาการอเมริกัน ส่วน Semiology เป็นคำที่นักภาษาศาสตร์ชาวสวิสผู้มีชื่อเสียง^{๖๗} ตั้งขึ้นและนิยมใช้ในหมู่นักวิชาการชาวยุโรป สำหรับความของสัญวิทยานั้นได้มีผู้ให้คำอธิบายไว้ดังนี้

^{๖๖} บุญวัช บุญเจือ, **สัญลักษณ์สัมพันธ์**, พิมพ์ครั้งที่ ๒. (กรุงเทพมหานคร: อรุณการพิมพ์, ๒๕๔๔), หน้า ๑๓.

^{๖๗} สุเทพ สุนทรเกสัช, **ทฤษฎีสังคมร่วมสมัย : พื้นฐานแนวความคิดทางสังคมและวัฒนธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (เชียงใหม่: โกลบอลวิชั่น, ๒๕๔๐), หน้า ๙.

เฟอดินัน เดอ ซูว์ซอร์ (Ferdinand de Saussure) ได้ให้คำอธิบายถึงสัญวิทยาว่าเป็นศาสตร์ที่ศึกษาถึงวิถีชีวิตภายในของสังคมที่สัญภูณะนั้นถือกำเนิดขึ้นมา เมื่อขยายความคำว่า วิถีชีวิตของสัญภูณให้กว้างออกไป ก็จะหมายถึงการศึกษาการกำเนิด การเจริญ การแปรเปลี่ยน การสูญสลายของสัญภูณตัวหนึ่งๆ รวมทั้งวิเคราะห์กฎที่อยู่เบื้องหลังวิถีชีวิตดังกล่าว ศาสตร์นี้จึงสอนเราให้รู้ว่าสัญภูณประกอบขึ้นมาจากอะไรและกฎเกณฑ์ใดที่ควบคุมมัน ตามแนวคิดของซูว์ซอร์ อธิบายว่า สัญภูณ (Sign) ประกอบขึ้นมาจากองค์ประกอบสองส่วน คือ รูปสัญภูณ (Signifier) ที่เราสามารถรับรู้ได้ผ่านทางระบบประสาทสัมผัส เช่น เสียง (Acoustic Image) ของคำพูดที่เปล่งออกมาและผู้รับสารได้ยินกับ “ความหมายสัญภูณ” (Signified) ที่เกิดขึ้นภายในใจของผู้รับสาร ความสัมพันธ์ระหว่างสัญภูณตัวหนึ่งกับสัญภูณตัวอื่นๆ เกิดขึ้นโดยตรรกะว่าด้วยความแตกต่าง (The Logic Of Difference) นั่นคือสัญภูณแต่ละตัวจะมีความหมายได้เกิดจากการเปรียบเทียบกับตัวมันแตกต่างไปจากสัญภูณตัวอื่นๆ ในระบบเดียวกัน หากปราศจากความแตกต่าง ความหมายไม่อาจเกิดขึ้นได้ ความแตกต่างที่ทำให้ค่าความหมายเด่นชัดที่สุดคือความแตกต่างแบบตรงกันข้าม (Opposition) เช่น บนกับล่าง ขาวกับดำ ร้อนกับหนาว ซึ่งต่างก็สร้างความหมายให้แก่กันและกัน ในแง่นี้ความหมายของสัญภูณหนึ่งเกิดจากความไม่มี หรือไม่เป็นของสัญภูณอื่นๆ การรวมตัวระหว่างรูปสัญภูณและความหมายสัญภูณเป็นเรื่องของขนบทางวัฒนธรรม (Cultural Convention) เป็นความสัมพันธ์ที่ไม่เป็นไปตามธรรมชาติ/อธิบายไม่ได้ตามตรรกะ แต่เป็นเพียงการสมมุติขึ้นลอยๆ (Arbitrary) จึงไม่มีเหตุผลสากลที่ลอยอยู่โดดเหนือความเข้าใจ (Transcendent) ที่กำหนดให้รูปสัญภูณหนึ่งๆ ต้องใช้ความหมายกับสัญภูณหนึ่งๆ ซึ่งกฎเกณฑ์ กติกาต่างๆ ที่สร้างขึ้นอย่างเป็นระบบ อันซ่อนอยู่เบื้องหลังการจับคู่กันของรูปสัญภูณและความหมายสัญภูณนั้น เราเรียกว่า รหัส (Code)

ซูว์ซอร์ กล่าวถึง การจัดระบบระเบียบระบบสัญภูณหรือรหัสสัญภูณว่ามี ๒ ระนาบ คือ ความสัมพันธ์แนวตั้งหรือกระบวนทัศน์ (Paradigmatic Relation) และความสัมพันธ์แนวระนาบหรือวากยสัมพันธ์ (Syntagmatic Relation) กระบวนทัศน์หรือ Paradigm คือ ชุดสัญภูณซึ่งประกอบด้วยสัญภูณที่มีความเหมือนมากพอที่จะอยู่ในชุดเดียวกัน (Set of signs) แต่ก็มี ความแตกต่างกันมากพอที่จะแยกออกจากกันได้ ออกอย่างชัดเจน ตัวอย่างเช่น ชุดกระบวนทัศน์ที่พักแรม ประกอบด้วย โรงแรม รีสอร์ท โฮมสเตย์ บังกะโล เกตส์เฮ้าส์ การวิเคราะห์ความหมายในกระบวนทัศน์นี้เป็นการหาแบบแผนที่ซ่อนเร้นของคู่ตรงข้ามและสร้างความหมายขึ้น (Hidden Pattern of Opposition) ทั้งนี้เนื่องมาจากข้อเท็จจริงเกี่ยวกับความหมายที่ได้กล่าวมาแล้วว่าหากปราศจากความแตกต่าง ความหมายก็กลายเป็นสิ่งที่ไม่มี ความหมาย

ความสัมพันธ์แบบกระบวนทัศน์ของสัญภูณนี้เป็นความสัมพันธ์แบบเปรียบเทียบความแตกต่างบนความเหมือน ความแตกต่างทำให้เลือกได้ แยกได้ แทนค่าได้แต่ความหมายทำให้เกิดการ

โยง (Association) ระหว่างหน่วยที่ถูกแยกหรือถูกเลือกใช้กับหน่วยที่ไม่ถูกเลือก เกิดเป็นความสัมพันธ์แบบโยง (Association Relation) ซึ่งเป็นวิธีการสร้างความหมายอีกแบบหนึ่ง ในส่วนวากยสัมพันธ์เป็นความสัมพันธ์แบบเรียงลำดับก่อนและหลัง (ในกรณีที่เป็นประโยคเรื่องเล่า) หรือแบบจัดรวม (กรณีที่เป็นอวัจนภาษา) เราสามารถนำสัญญาณที่เลือกออกมาจากกระบวนทัศน์ชุดใดชุดหนึ่งมาจัดรวมกับตัวอื่นๆ เกิดเป็นความหมาย หลักการวิเคราะห์แบบนี้จะให้ความสำคัญกับองค์ประกอบในระบบความหมายโดยจะเน้นการลำดับขั้นหรือช่วงระยะเวลาของเหตุการณ์หรือการปรากฏของสัญญาณ ตัวอย่างของการสร้างความหมายผ่านความสัมพันธ์แบบเรียงลำดับก่อนหลัง จากประโยค หากกั๊ดแมว ถ้ามีการสลับตำแหน่งระหว่างประธานและกรรมเป็น แมวกั๊ดหมา ความหมายก็จะเปลี่ยนไป หรือเมื่อเราเห็นภาพห้องสีชมพู เครื่องนอนเป็นลายการ์ตูน มีตุ๊กตาตั้งวางเรียงรายอยู่บนเตียงก็สามารถคิดไปได้ว่าห้องนี้เป็นของเด็กผู้หญิง ทั้งนี้เกิดจากการนำเอาองค์ประกอบต่างๆ ที่เห็นมาประกอบสร้างแบบจัดรวมเกิดขึ้น

อาจพอสรุปได้คร่าวๆ ว่าการสร้างและสื่อความหมายแบบซูว์ส คือการใช้รหัสหรือการเลือกและรวม สัญญาณอย่างมีระบบตามขอบหรือกติกาที่สังคมกำหนดไว้เกิดเป็นความสัมพันธ์ที่มีความหมาย ความหมายสัญญาณที่ถูกเลือกเกิดจากความหมายของสัญญาณอื่นๆ ที่ไม่ถูกเลือก และความหมายของสัญญาณที่ถูกจัดรวมเกิดจากความสัมพันธ์ของสัญญาณหนึ่ง ๆ กับสัญญาณอื่นๆ ที่มาก่อนหลัง หรือที่ปรากฏรวมอยู่ในโครงสร้างเดียวกัน การเลือก ไม่เลือก และการจัดรวมจึงเป็นการประกอบสร้างความหมาย

ชาร์ลส์ แซนเดอร์ส เพิร์ซ (Charles Sanders Peirce) มีความเห็นแตกต่างจาก Saussure อยู่เล็กน้อยในเรื่ององค์ประกอบของสัญญาณสำหรับ Peirce แล้วสัญญาณเป็นรูปแบบความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นจาก ๓ ส่วนคือ

๑. สื่อกลางหรือพาหนะที่เป็นตัวนำความคิดไปสู่จิตใจของผู้รับเรียกว่า Representamen
๒. ความคิดที่แปลได้จากสัญญาณ เรียกว่า Interpretant หรือส่วนของความหมายนั่นเอง
๓. วัตถุอ้างอิง (Object , referent) ที่ Presentamen สื่อถึงในฐานะเป็นภาพตัวแทน ซึ่งอาจเป็นสิ่งของหรือสถานการณ์ที่มีความเกี่ยวข้องสืบเนื่องมาจากการรับรู้ Representamen นั้นๆ

จะเห็นว่า Representamen เทียบได้กับ รูปสัญญาณ (Signifier) และ Interpretant จะใกล้เคียงกับ ความหมายสัญญาณ (Signified) ของ Saussure แต่ไม่เหมือนกันเสียทีเดียวเพราะ Interpretant จะรวมความหมายที่เกิดจากสัญญาณและเกิดจากตัวผู้สัมผัสสัญญาณนั้นๆ ด้วย Interpretant ไม่ใช่ตัวผู้แปลสัญญาณแต่เป็น ผล ของการที่สัญญาณสัมผัสผู้ใช้จึงรวมเอาประสบการณ์ของผู้ใช้ที่มีต่อ “ของจริง” (Object) เอาไว้ในความหมายด้วย

กระบวนการสร้างความหมาย (Signification) จึงเป็นผลรวมจากประสบการณ์ในโลกแห่งวัตถุและกระบวนการทางสมองที่ทำงานร่วมกัน องค์ประกอบทั้งสามส่วนนี้สร้างความสัมพันธ์ระหว่างกัน องค์ประกอบตัวหนึ่งสามารถเปลี่ยนไปอยู่ในฐานะขององค์ประกอบตัวอื่นๆได้โดยอิสระโดยขึ้นอยู่กับสถานการณ์ (Circumstance) สัญญาหนึ่งแปรรูปเป็นอีกสัญญาหนึ่ง และกระตุ้นให้เกิดสัญญาอื่นๆ ตามมากลายเป็นกระแสของเครื่องหมายที่ไหลต่อเนื่องกันไปอย่างไม่จบสิ้น

เพิร์ซได้จัดแบ่งสัญญานออกเป็น ๓ ประเภทตามความสัมพันธ์ของสัญญากับของจริงที่ถูกแทนที่กัน ได้แก่

๑. รูปเหมือน (Icon) เป็นเครื่องหมายที่มีรูปร่างลักษณะเหมือน (Resemblance) หรือคล้ายกับของจริง หรือสิ่งที่บ่งถึง และเป็นที่ยอมรับได้ง่าย ตัวอย่าง เช่น ภาพถ่าย แผนที่ ภาพวาด ภาพบนป้ายจราจรที่เป็นรูปจำลองในลักษณะต่างๆ หรือคำพูดบางคำที่เป็นการเลียนเสียงธรรมชาติ

๒. ดัชนี (Index/Indices) เป็นเครื่องหมายที่เชื่อมโยงของจริงแบบเป็นเหตุเป็นผลกัน (casual connection) เป็นเครื่องบ่งชี้ถึงสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เช่น ควันไฟเป็นเครื่องบ่งชี้ว่ามีไฟไหม้

๓. สัญลักษณ์ (Symbol) เป็นเครื่องหมายที่แสดงถึงบางสิ่งบางอย่าง แต่มันไม่ได้คล้ายคลึงกับสิ่งที่บ่งชี้ ความเชื่อมโยงระหว่างสัญลักษณ์กับของจริงที่อ้างถึงนั้นไม่ใช่การเชื่อมโยงกันตามธรรมชาติแต่เป็นผลมาจากข้อตกลงที่เกิดขึ้นในสังคม (Social convention) และอาศัยการเรียนรู้ ตัวอย่างเช่น ภาษา เครื่องหมายจราจร และเครื่องหมายทางคณิตศาสตร์

ในบางครั้ง สัญญาที่เราพบเห็นเพียงสัญญาเดียวอาจมีรูปแบบความสัมพันธ์กับของจริงได้หลายรูปแบบ เช่น ในกรณีของป้ายจราจร ดังตัวอย่างที่ได้ยกมาแล้วว่ารูปจำลองของรถยนต์หรือจักรยานยนต์จัดอยู่ในความสัมพันธ์แบบ Icon แต่ลักษณะของเส้นวงกลมสีแดงขีดทแยงบนพื้นขาวนั้นจัดเป็นสัญลักษณ์ ซึ่งเกิดจากการตกลงและการเรียนรู้ว่าหมายถึง การห้ามกระทำการบางอย่าง เป็นต้น

โรลิ่ง บาร์ต (Roland Barthes) เป็นนักสัญวิทยาชาวฝรั่งเศสที่มีอิทธิพลอย่างมากในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ และเป็นนักคิดที่เริ่มนำเอาการวิเคราะห์แบบสัญวิทยาไปใช้กับวัฒนธรรมศึกษา แนวคิดสำคัญของ Barthes เกี่ยวข้องกับความหมายของสัญญา โดยให้ความเห็นว่าความหมายของสัญญามีอยู่ ๒ ระดับ ได้แก่

๑. Denotation เป็นระดับความหมายตรง ที่ถูกสร้างขึ้นมาอย่างเป็นภวนิสัย (Objective) เป็นความหมายที่ผู้ใช้เข้าใจตามตัวอักษร เป็นที่ยอมรับโดยทั่วไปตามข้อตกลงที่กำหนดขึ้นมามีจัดอยู่ในลักษณะของการอธิบายหรือพรรณนา (Descriptive level)

๒. Connotation เป็นระดับความหมายแฝง ที่เกิดขึ้นจากการตีความโดยอัตวิสัย (Subjective) ขึ้นอยู่กับตัวบุคคล จากประสบการณ์ต่างๆ ที่ได้ประสบมาในชีวิตหรือบริบททางสังคมวัฒนธรรมหนึ่งๆ

ผลงานที่ชื่อ มายาคติ (Mythologies) ความคิดของบาร์ตยังได้นำไปสู่ความคิดเรื่อง มายาคติ (Myth) ซึ่งในขั้นต้นนั้น สามารถนิยามได้ว่า หมายถึงการสื่อความหมายด้วยคติความเชื่อทางวัฒนธรรมซึ่งถูกกลบเกลื่อนให้เป็นที่รับรู้เสมือนว่าเป็นธรรมชาติ บาร์ตเห็นว่าสิ่งต่างๆ ที่อยู่ล้อมรอบสังคมล้วนแล้วแต่เป็นสัญลักษณ์ทั้งสิ้น มีระบบวัฒนธรรมเป็นรหัสหรือกฎเกณฑ์ในการสร้างความหมายของสัญลักษณ์ แต่ด้วยความเคยชินหรือการอาพรางทางวัฒนธรรมทำให้มนุษย์มองข้ามหรือมองไม่เห็นความหมายในระดับที่สรรพสิ่งต่างๆ มีฐานะเป็นสัญลักษณ์หรือถูกทำให้กลายเป็นสัญลักษณ์และมีบทบาทหน้าที่ในเชิงสัญลักษณ์ (Sign-function) มองเห็นความหมายของสรรพสิ่งนั้นเป็นเรื่องของธรรมชาตินั้นเป็นเรื่องของธรรมชาติธรรมดาหรือเป็นเพียงสิ่งของเพื่อการใช้สอยเท่านั้น

บาร์ต เรียกกระบวนการในการเปลี่ยนแปลง ลดทอน ปกปิด อาพราง บิดเบือนฐานะการเป็นสัญลักษณ์ของสรรพสิ่งในสังคมให้กลายเป็นเรื่องธรรมชาติ เป็นสิ่งปกติธรรมดา หรือเป็นสิ่งที่มีความหมายหน้าที่ใช้สอยในเชิงแคบๆ ในสังคมว่า กระบวนการสร้างมายาคติ เรียกสิ่งที่เป็น ผลผลิตของกระบวนการนี้ว่า มายาคติ (Myth/alibi/doxa) หรือความคิด ความเชื่อที่คนส่วนใหญ่ในสังคมยอมรับโดยไม่ตั้งคำถามและเป็นความคิดความเชื่อที่สอดคล้องกับระบบอำนาจที่ดำรงอยู่ในสังคมขณะนั้นในระดับของภาษา ความหมายจะเกิดขึ้นจากการมีองค์ประกอบครบ ๓ ส่วน คือ ๑. รูปสัญลักษณ์ ๒. ความหมายสัญลักษณ์ ๓. สัญลักษณ์

แต่ในระดับของประสบการณ์การรับรู้ในชีวิตประจำวันเรามองเห็นเพียงสองส่วน คือ รูปสัญลักษณ์กับความหมายสัญลักษณ์เท่านั้นแต่มองไม่เห็นสัญลักษณ์ ซึ่งเป็นผลรวมของรูปและความหมายในระดับของมายาคติ มีลักษณะการทำงานที่เป็นสามมิติเหมือนกัน โดยที่สัญลักษณ์ในระดับของภาษาได้กลายไปเป็นรูปสัญลักษณ์ของมายาคติ ซึ่งหมายถึงมันสามารถสื่อความหมายได้โดยไม่ต้องอาศัยการรวมตัวกันของรูปสัญลักษณ์กับความหมายสัญลักษณ์อย่างในระดับของภาษา

๒.๖ แนวคิดดนตรีบำบัด

ดนตรีบำบัดหรือดุริยางคบำบัด คือ การวางแผนในการใช้กิจกรรมทางดนตรีควบคุม ในกลุ่มของคนทุกวัยไม่ว่าจะเป็นวัยเด็ก จนถึงวัยสูงอายุ เพื่อให้เกิดผลบรรลุในการรักษาโรคต่าง ๆ ที่เกิดมาจากความบกพร่องต่าง ๆ เช่น ความผิดปกติทางด้านอารมณ์ ทางร่างกาย และสติปัญญา คือ ลักษณะของเสียงที่ได้รับการจัดเรียบเรียงไว้อย่างเป็นระเบียบเรียบร้อย โดยมีแบบแผนและโครงสร้างชัดเจน สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้ ๓ ด้านใหญ่ ๆ คือ เพื่อความสุนทรีย์, เพื่อการบำบัดรักษา และ

เพื่อการศึกษา และเพื่อให้ร่างกายได้รับความผ่อนคลาย สมองและสติปัญญาได้รับการผ่อนคลาย ดนตรีบำบัดถือว่าเป็นส่วนหนึ่งในการพัฒนาทางด้านสมองและสติปัญญา

๒.๖.๑ ความหมายดนตรีบำบัด

ดนตรีบำบัดมีผู้ให้ความหมายกันมาช้านาน ซึ่งต่างสังคม ต่างวัฒนธรรมก็ให้นิยามแตกต่างกันไป นับแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ยังไม่มีนิยามดนตรีบำบัดเป็นสากล และได้รับการยอมรับทั่วโลก สันนิษฐานว่าเนื่องด้วยศาสตร์แห่งดนตรีเป็นความรู้คู่กับมนุษย์ทุกเผ่าพันธุ์ และการที่สังคมใดจะใช้ดนตรีเพื่อการบำบัดย่อมมีเหตุผลและวิวัฒนาการในการใช้เป็นของตนเองแต่เดิมดั่งนั้นคำว่าดนตรีบำบัดจึงได้รับการนิยามที่หลากหลายในสังคม ของโลกตะวันตกเองก็ตาม แม้จะมีผู้คนจำนวนมากให้ความสนใจกับเรื่องดนตรีบำบัดนี้ แต่ด้วยความแตกต่างภาษาต่างวัฒนธรรม จึงเกิดคำจำกัดความขึ้นมากมายอันเนื่องมาจากความที่ต่างกันไป แต่ทั้งนี้มีเป้าประสงค์ตรงกันคือเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการใช้ดนตรีเป็นเครื่องมือในการรักษาผู้ที่มีอาการผิดปกติทางร่างกาย หรือ จิตใจ ซึ่งผู้เขียนจะขอยกความหมายของดนตรีบำบัดตามความเข้าใจพอสังเขป ดังนี้

Munro & Mount ได้ให้ความหมายดนตรีบำบัดไว้ว่า เป็นการใช้นดนตรีช่วยเหลือในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ ทั้งทางร่างกายและจิตใจ และอารมณ์ของแต่ละบุคคลในระหว่างเจ็บป่วยหรือไร้ความสามารถ^{๖๘}

ธีรวรรณ ธีระพงษ์ ให้ความหมายดนตรีบำบัดไว้ว่า หมายถึง การบำบัดโดยใช้อุปกรณ์ต่างๆ ของดนตรีและกิจกรรมฝึกทักษะทางดนตรีในรูปแบบของดนตรีบำบัด รวมไปถึงการใช้กระบวนการกลุ่ม เพื่อให้เกิดความผ่อนคลายความเครียด ช่วยให้เกิดสมาธิ ทำให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในกลุ่ม เพื่อให้เกิดการเสริมสร้างสัมพันธภาพระหว่างบุคคล ช่วยพัฒนาการยอมรับความสามารถของตนเองและเสริมสร้างความภาคภูมิใจในตนเองและกิจกรรมต่างๆไปใช้บำบัดรักษาผู้ป่วยทั้งร่างกาย จิตใจ อารมณ์ โดยคำนึงถึงวัย อาการลักษณะโรค เป็นกระบวนการที่ต้องอาศัย ความรู้หลายแขนง เช่น พยาบาลศาสตร์ จิตเวชศาสตร์สังคมวิทยา เป็นต้น^{๖๙}

^{๖๘} วุฒิชัย ไชยรินคำ, เปรียบเทียบผลของดนตรีบำบัดและการให้คำปรึกษากลุ่มแบบยึดบุคคลเป็นศูนย์กลางที่มีผลต่ออัตมโนคติของวัยรุ่นในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กจังหวัดนครสวรรค์, (ม.ป.ท.: ม.ป.พ., 2543), เอกสารคัดสำเนา

^{๖๙} ธีรวรรณ ธีระพงษ์. “ดนตรีบำบัดสำหรับเด็กพิการ: การศึกษาเฉพาะกรณีในสถานสงเคราะห์เด็กพิการและทุพพลภาพปากเกร็ด”, วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาจิตวิทยาคลินิก (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๓๖), หน้า ๑๓.

จะเห็นได้ว่าดนตรีบำบัด คือการใช้ดนตรีและวิธีทางดนตรีในการช่วยฟื้นฟู รักษาและพัฒนาด้านอารมณ์ ร่างกาย และจิตใจเพื่อให้มีสภาพที่ดีขึ้น เช่นเดียวกับการนำดนตรีมาฟื้นฟูผู้ป่วยที่ป่วยเป็นโรคจิตเภทเรื้อรังซึ่งไร้ความสามารถ และมีความพิการ ผู้ศึกษาจึงพิจารณาเลือกการใช้มือเป็นตัวกระตุ้นให้สมองเกิดการทำงานและรื้อฟื้นความทรงจำ ซึ่งองค์ประกอบของดนตรีที่นำมาใช้บำบัด มีองค์ประกอบ ๒ ส่วน ได้แก่

๑) ทำนอง เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เสียงดนตรีมีความสมบูรณ์ ประกอบไปด้วยระดับเสียง ธรรมชาติเสียง และความเข้มของเสียง เป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างอารมณ์ที่เกิดจากการรับรู้ของดนตรีให้แก่ท่วงทำนองเพลง

๒) จังหวะ สะท้อนความรู้สึกที่หลากหลาย เช่น จังหวะสม่ำเสมอให้อารมณ์ที่เรียบง่าย จังหวะที่ไม่สม่ำเสมอให้ความรู้สึกอัดอั้น จังหวะยาวให้ความรู้สึกเนิ่นช้า จังหวะสั้นๆ ให้ความรู้สึกกระฉับกระเฉง

๒.๖.๒ ความเป็นมาของดนตรีบำบัด

ซูซาน จูดิธ แพน โคลว์ (Susan Judith Van Cole) กล่าวว่า การใช้ดนตรีเพื่อการรักษาโรคเกิดมาตั้งแต่สมัย ๑๕๐๐ ปีก่อนคริสตกาล มีหลักฐานแสดงให้เห็นว่าประมาณก่อนคริสตวรรษราว ๔๐๐-๖๐๐ ปี มีการใช้ดนตรีเพื่อบรรเทาอาการเจ็บป่วยของมนุษย์ในประเทศกรีซ เพราะดนตรีเป็นส่วนสำคัญในชีวิตของพวกเขา ชาวกรีกจะใช้ดนตรีในวิถีชีวิต เช่นการจัดพิธีกรรม การออกสงคราม การพายเรือ และกิจกรรมอื่นๆ อีกมากมายเขามีความเชื่อว่าดนตรีเป็นตัวกระตุ้นจิตวิญญาณของมนุษย์และมีอำนาจในการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมมนุษย์ได้ ดนตรีบำบัดเกิดขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการของมนุษย์ในด้านการอยู่รอดปลอดภัย และความต้องการของสังคม ซึ่งดนตรีบำบัดในโลกตะวันตกเริ่มได้รับความสนใจภายหลังสงครามโลก ซึ่งผู้คนได้รับผลกระทบมากมายทั้งทางร่างกายและจิตใจ ดนตรีบำบัดมีวิวัฒนาการต่อมา ในด้านการศึกษา อบรม และเกิดสมาคมดนตรีบำบัดขึ้นอย่างแพร่หลายต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน

๒.๖.๓ แนวคิดเกี่ยวกับการบำบัดฟื้นฟูทางจิตวิทยา

มนุษย์มีส่วนประกอบไปด้วย ๒ ส่วนใหญ่ๆ คือ ๑) ส่วนที่เป็นร่างกายซึ่งเป็นส่วนที่เป็นรูปธรรม ๒) ส่วนที่เป็นจิตใจซึ่งเป็นส่วนที่เป็นนามธรรม ทั้งร่างกายและจิตใจจะทำงานร่วมกัน แต่ส่วนที่สำคัญที่สุดก็คือส่วนที่เป็นจิต มนุษย์นั้นถ้ามีจิตใจที่เข้มแข็ง มีจิตใจที่มีคุณภาพ มีสมรรถภาพ บุคคลนั้นก็จะกลายเป็นบุคคลที่เข้มแข็ง และสามารถต่อสู้กับสิ่งต่างๆ ได้ ดังสุภาษิตที่ว่า “จิตเป็นนายกายเป็นบ่าว” นั่นก็แสดงว่าจิตนั้นเป็นส่วนที่สำคัญที่สุดในส่วนของมนุษย์ และเมื่อใดที่มนุษย์มีปัญหาทางด้านจิตใจ จะทำให้ผู้นั้นอ่อนแอ ท้อแท้ สิ้นหวัง หดท้อกำลังใจ สิ่งที่มาคือไม่มีการดิ้นรน ไม่คิดที่จะต่อสู้ สุดท้ายก็จะส่งผลต่อร่างกายคือทำให้สุขภาพร่างกายอ่อนแอไปตามสภาพของจิตใจด้วย

ดังนั้น เมื่อบุคคลมีปัญหาทางด้านจิตใจ จึงต้องมีการฟื้นฟูจิตใจให้เข้มแข็ง ให้เป็นจิตใจที่มีคุณภาพ มีสมรรถภาพ จึงจะสามารถฟื้นฟูร่างกายให้ดีขึ้น ซึ่งเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าเป็นการฟื้นฟูทางจิตวิทยาหรือฟื้นฟูทางด้านจิตใจ ให้อารมณ์กับจิตใจอยู่ในสภาวะสมดุล มีมุมมองในเชิงบวก ผ่อนคลายความตึงเครียด ลดความวิตกกังวล กระตุ้น เสริมสร้าง และพัฒนาทักษะการเรียนรู้ และความจำ กระตุ้นประสาทสัมผัส การรับรู้ เสริมสร้างสมาธิ พัฒนาทักษะสังคม พัฒนาทักษะการสื่อสารและการใช้ภาษา พัฒนาทักษะการเคลื่อนไหว ลดความตึงตัวของกล้ามเนื้อ ลดอาการเจ็บปวดจากสาเหตุต่าง ๆ ปรับลดพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม สร้างสัมพันธภาพที่ดีในการบำบัดรักษาต่าง ๆ และช่วยเสริมในกระบวนการบำบัดทางจิตเวช ทั้งในด้านการประเมินความรู้สึก สร้างเสริมอารมณ์เชิงบวก การควบคุมตนเอง การแก้ปมขัดแย้งต่าง ๆ และเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวมันดีต่อร่างกายตรงที่ว่าทำให้ร่างกายผ่อนคลาย

๑. ความหมายของบำบัดฟื้นฟูทางจิตวิทยา

ไลเบอร์แมน (Lieberman) ให้ความหมายการฟื้นฟูทางจิตวิทยาว่าเป็นการทำให้กลับคืนในทางสังคมและอาชีพ และใช้บทบาทหน้าที่ได้อย่างเต็มที่ ในขอบเขตความเป็นไปได้ของการเรียนรู้วิถีปฏิบัติและการสนับสนุนของสิ่งแวดล้อมเป็นการเสริมสร้างหรือพัฒนาทางร่างกายอารมณ์และจิตใจ หรือเรียนรู้การพัฒนาการเดิมที่จำเป็นอีกครั้งหนึ่ง เพื่อจะใช้ความสามารถที่เหลืออยู่ได้อย่างเต็มที่ ในการแสดงออกด้านอารมณ์ การเคลื่อนไหวร่างกาย การวางตัวในสังคมและการหาเลี้ยงชีพ กำหนดให้ผู้ป่วยทำกิจกรรม โดยการแนะนำจากผู้มีความรู้โดยเฉพาะการฟื้นฟูสมรรถภาพจะทำให้ผู้ป่วยสามารถกำหนดแนวทางของชีวิตใหม่ และทำให้รู้สึกว่าการดำรงชีพการทำงาน การพักผ่อนหย่อนใจ ก่อให้เกิดความสบายใจและความหวังใหม่ สามารถดำรงชีวิตอยู่ในชุมชนภายหลังการเจ็บป่วยทางกาย ทางจิตใจ หรือโดยอุบัติเหตุ ให้อยู่ในระดับที่ใกล้เคียงกับภาวะเดิมและพึ่งตัวเองได้มากที่สุด

การบำบัดฟื้นฟูทางจิตวิทยาเป็นบริการทางเทคนิคหรือการจัดการ เพื่อทำให้ผู้ป่วยมีอาการดีขึ้น ทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สังคมและเป็นกระบวนการที่ต้องทำอย่างต่อเนื่อง จึงจะทำให้ผู้ป่วยพัฒนาความสามารถ หรือบุคลิกภาพของตนเองให้สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างเป็นสุขเป็นการช่วยให้บุคคลนั้นจากการที่ไม่มีความสามารถ หรือความสามารถบกพร่อง ให้มีความสามารถอยู่ร่วมกับคนอื่นในสังคม จนกระทั่งอยู่ร่วมกับคนอื่นในชุมชน มีทักษะทางสังคม สามารถพึ่งตนเองและเป็นคนทำประโยชน์ให้แก่ชุมชนได้ ให้สอดคล้องกับชีวิตประจำวันที่ดีเหมือนคนปกติมากที่สุด ถือเป็น การฟื้นฟูสมรรถภาพทางจิต และสามารถพึ่งตนเองได้มากที่สุด ให้บุคคลที่ป่วยเป็นโรคทางจิตเวชได้ใช้ศักยภาพที่มีอยู่อย่างเต็มที่

สรุปได้ว่า บำบัดฟื้นฟูทางจิตวิทยา หมายถึง การช่วยเหลือผู้ป่วยจิต ในการเสริมสร้างทักษะด้านต่างๆ โดยการแนะนำจากผู้มีความรู้โดยเฉพาะ เพื่อให้ได้ใช้ความสามารถที่มีอยู่อย่างเต็มที่ ในการพัฒนาทั้งด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคม และจิตวิญญาณ สามารถปฏิบัติกิจวัตรประจำวัน และช่วยเหลือตนเองได้ สามารถจัดการกับอารมณ์ ความเครียด และสามารถทำหน้าที่ทางสังคมดูแลตนเองได้ตามศักยภาพ รับรู้ถึงความสำคัญ ความดี ความสามารถของตนเอง และเชื่อว่าตนเองมีคุณค่า มีความสำคัญสำหรับตนเอง มองตนเองในด้านบวก สามารถเผชิญปัญหา และอุปสรรคที่เข้ามาในชีวิตได้ การช่วยให้บุคคลมีชีวิตที่พึงตนเองให้ได้มากที่สุดเพื่อการป้องกันซึ่งหมายถึง การป้องกันไม่ให้เกิดภาวะเสื่อมถอย หรือการใช้ความสามารถได้มากกว่าเดิมโดยการรักษาส่วนที่ดีไว้ให้ผู้ป่วยมากที่สุด เพื่อให้ได้ใช้ความสามารถที่หลงเหลืออยู่อย่างเต็มศักยภาพ

๒.๗ ความเชื่อของชาวอีสาน

ความเชื่อของคนแต่ละท้องถิ่น เกิดจากปัญหาในการดำรงชีวิตประจำวัน เช่น เมื่อชีวิต ถึงคราววิบัติ เกิดโรคภัยไข้เจ็บ เกิดภัยธรรมชาติ ปัญหาเหล่านี้เกินขีดความสามารถที่คนธรรมดา จะแก้ไขได้บันดาลให้เป็นไปเช่นนั้น อำนาจนั้นอาจจะเป็นเทพเจ้า ภูตผีปีศาจ วิญญาณ สัตว์ป่า พระอาทิตย์ พระจันทร์ ดวงดาว ตลอดจนดิน น้ำ ลม ไฟ ฉะนั้นเพื่อป้องกันภัยพิบัติที่เกิดขึ้นกับตน มนุษย์จึงวิงวอนขอความช่วยเหลือจากอำนาจลึกลับ โดยเชื่อว่า ถ้าบอกกล่าวหรือทำให้อำนาจนั้น พอใจอาจจะช่วยให้ปลอดภัย เมื่อพ้นภัยก็ยินดีแสดงความรู้คุณด้วยการเซ่นสรวงบูชาหรือประกอบ พิธีกรรมต่างๆ แต่ละสังคมต่างมีความเชื่อเป็นมรดกสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน ชาวอีสานมีความเชื่อ ในสิ่งต่อไปนี้ คือ เรื่องโชคลาง ความฝัน สิ่งแวดล้อมที่ปรากฏการณ์ธรรมชาติและภูตผีปีศาจ วิญญาณ^{๗๐}

ธวัช ปุณโณทก อธิบายความหมายความเชื่อไว้ในหนังสือวัฒนธรรมพื้นบ้าน ความเชื่อ ไว้ว่า ความเชื่อ หมายถึง การยอมรับอันเกิดอยู่ในจิตสำนึกของมนุษย์ต่อพลังอำนาจเหนือ ธรรมชาติที่เป็นผลดีหรือผลร้ายต่อมนุษย์หรือสังคมแม้ว่าพลังอำนาจเหนือธรรมชาติเหล่านี้ไม่ สามารถจะพิสูจน์ได้ว่าเป็นความจริงแต่มนุษย์ในสังคมหนึ่งยอมรับและให้ความยำเกรง^{๗๑}

^{๗๐} จารุวรรณ ธรรมวัตร, **คติชาวบ้านอีสาน**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: อักษรวัฒนา, ๒๕๒๓), หน้า ๑๐๑.

^{๗๑} ธวัช ปุณโณทก, “วัฒนธรรมพื้นบ้านคติความเชื่อ” ใน **วัฒนธรรมพื้นบ้าน:คติความเชื่อ**, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๔, หน้า ๓๕๐-๓๕๑.

ทัศนีย์ ทานตวนิช กล่าวไว้อีกว่า ความเชื่อ คือ การยอมรับหรือการยึดมั่นนี้อาจมีหลักฐานที่จะพิสูจน์ได้หรือไม่มีหลักฐานที่จะพิสูจน์สิ่งนั้นให้เห็นจริงก็ได้^{๗๒}

ประชิด สกฤษณ์พัฒน์ อธิบายว่า ความเชื่อ หมายถึงความรู้สึนึกคิดของคนในอดีตที่ สืบทอดต่อๆ กันมาและมีผลต่อพฤติกรรมการแสดงออกของบุคคลหรือกลุ่มชนโดยไม่คำนึงถึง เหตุผล ความเชื่อจะมีลักษณะสอดคล้องกับสภาพสิ่งแวดล้อมของแต่ละท้องถิ่น^{๗๓}

กล่าวโดยสรุป ความเชื่อ หมายถึง การยอมรับนับถือ ในสิ่งนั้นๆ ในที่นี้คือการยอมรับ นับถือในปฐา ว่ามีจริง แม้จะเป็นสิ่งที่มองไม่เห็น แต่ก็เชื่อว่าเป็นสิ่งที่ดำรงอยู่จริง และมีอำนาจ ค้ำครอง ปกป้อง รวมทั้งอวยพรอวยชัยให้หมู่บ้านอยู่เย็นเป็นสุขได้ ความเชื่อจึงเกิดจากสภาวะที่ บุคคลให้ความมั่นใจ เห็นด้วยคล้อยตามและพร้อมที่จะปฏิบัติตามสิ่งใดสิ่งหนึ่งซึ่งเชื่อทั้งสิ่งที่ มองเห็นสัมผัสได้ และสิ่งที่มองไม่เห็นเป็นอำนาจลึกลับที่มีผลทำให้มนุษย์ได้รับผลดีผลร้ายเมื่อ มนุษย์เชื่อในอำนาจ ลึกลับนั้นก็จะกระทำการสิ่งต่างๆ เพื่อมิให้ถูกลงโทษและเพื่อให้อำนาจนั้นพึงพอใจ ต่อมาจึงมีพิธีกรรมต่างๆ เพื่อบูชาเช่นสรวงวิญญานหรือเทพเจ้าความเชื่อและการกระทำเหล่านี้ ถูกถ่ายทอดให้บุคคล จากรุ่นสู่รุ่นได้ยาวนานต่อเนื่องมา เพราะเป็นสิ่งที่ก่อประโยชน์คุณค่าต่อ สังคมมนุษย์ทั้งทางตรงและทางอ้อม ความเชื่อของมนุษย์ได้มีวิวัฒนาการตามลำดับขั้นตอน ดังต่อไปนี้

๑) ความเชื่อในธรรมชาติ ความเชื่อระดับต่ำสุดของมนุษย์ คือ ความเชื่อในธรรมชาติ เพราะธรรมชาติเกิดอยู่ข้างเคียงของมนุษย์ มนุษย์เกิดมาลี้มตาตูดโลก สิ่งแรกที่มนุษย์ได้เห็นได้ สัมผัส ก่อนสิ่งอื่นคือ ธรรมชาติรอบตัวมนุษย์และธรรมชาติต่างๆ เหล่านี้ ได้แก่ ความมืด ความสว่าง ความหนาว ความร้อน ดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ ดวงดาว แม่น้ำลำธาร ต้นไม้ พาร้อง พ่าผ่า แผ่นดินไหว ภูเขา ไฟระเบิด มนุษย์เชื่อว่าธรรมชาติเหล่านี้มีตัวตน มีอำนาจพิเศษและสามารถ ก่อให้เกิดคุณและโทษแก่ มนุษย์ได้ มนุษย์จึงเกรงกลัวและกราบไหว้ ดังนั้น การนับถือธรรมชาติจึง นับเป็นขั้นแรกแห่งความเชื่อของมนุษย์

๒) ความเชื่อในคติถือผีสาขเทวดา วิวัฒนาการแห่งความคิดของมนุษย์เกิดขึ้นพร้อม กับความเจริญรอบข้างอย่างอื่น มนุษย์มีความสงสัยว่าความมืด ความสว่าง ความร้อน ความหนาว ดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ พากฟ้า แม่น้ำ ภูเขาและต้นไม้ใหญ่ที่สามารถบันดาลให้เกิดความผันแปรไปได้ต่างๆ ในตัวธรรมชาติเหล่านี้ และมีผลบันดาลให้เกิดความสุขและความทุกข์แก่มนุษย์ ด้วยเหตุนี้

^{๗๒} ทัศนีย์ ทานตวนิช, *คติชาวบ้าน*, (ชลบุรี: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒบางแสน, ๒๕๒๓), หน้า ๒๒๔.

^{๗๓} ประชิด สกฤษณ์พัฒน์, *วัฒนธรรมพื้นบ้านและประเพณีไทย*, (กรุงเทพมหานคร: ภูมิปัญญา, ๒๕๔๖), หน้า ๔๒.

มนุษย์จึงสร้างรูปเทวดาบ้าง รูปมนุษย์บ้าง หรือรูปครึ่งมนุษย์ครึ่งสัตว์บ้าง เช่นพระภูมิ เจ้าที่ แม่ย่านางเรือ และเทพารักษ์ต่างๆ เป็นต้น เพื่อบูชาธรรมชาติเหล่านี้คงมีอำนาจอะไร บางอย่างสิ่งสถิตอยู่ อำนาจที่สามารถบันดาลให้เป็นไปได้นั้น เรียกว่า เจตภูตหรือวิญญาณเจตภูต ที่มีอำนาจทำความทุกข์ให้เกิดขึ้น อาจเป็นมารร้ายหรือผีบางอย่างใดอย่างหนึ่ง ส่วนที่นำความสุข มาให้ อาจเป็นเทวะประเภทใดประเภทหนึ่ง และในขั้นนี้ เจตภูตที่ทรงอำนาจสิงอยู่ในธรรมชาติ นั้นๆ อาจแบ่งออกได้อีกเป็น ๓ ลำดับแห่งวิวัฒนาการทางความคิดของมนุษย์ดังนี้

(๒.๑) เริ่มจากธรรมชาติแต่ละอย่างก่อน แล้วกว้างออกไปถึงธรรมชาติทุกอย่างใน โลก โดยเชื่อว่าสรรพสิ่งในโลกมีวิญญาณสิ่งสถิตอยู่

(๒.๒) เชื่อว่าวิญญาณเหล่านั้นมีอำนาจไปแต่ละอย่าง อาจบันดาลความดี ความ ชั่ว ความสุข และความทุกข์ให้แก่มนุษย์ได้แต่ละอย่างตามอำนาจและความกรุณาที่มีอยู่ วิญญาณเหล่านั้นต้องมีรูปร่าง แต่ไม่สามารถเห็นได้

(๒.๓) เริ่มสร้างขึ้นด้วยความนึกคิดของตนเอง ภาพที่ตนนับถือ เรียกว่าพระเจ้า หรือเทพเจ้าหรือผีบางเทวดาก็ตาม เกิดขึ้นมาแต่ครั้งนั้น ความเชื่อเช่นนี้เป็นมูลเหตุอีกประการหนึ่ง ของศาสนานักปราชญ์ในสังคมมนุษย์โบราณเรียกความเชื่อนี้ว่า ถิ่นวิญญาณหรือเจตภูต

๓) ความเชื่อในวิญญาณบรรพบุรุษ ความเชื่อเรื่องวิญญาณบรรพบุรุษ ได้แก่ มารดา บิดา ปู่ย่าและตายายที่ตายไปแล้ว วิญญาณของบุคคลเหล่านั้นไม่ได้ไปไหน ยังคงอยู่เพื่อปกปักรักษาดูแลบุตรหลานของพวกตน ทำให้เกิดการบูชาวิญญาณบรรพบุรุษ โดยสังเกตตัวอย่างได้ที่ การบังสุกุลให้กับผู้ที่ล่วงลับไปแล้วของคนไทย และการกราบไหว้บรรพบุรุษของคนจีน

๔) ความเชื่อในเทพเจ้าหลายองค์ ความคิดของมนุษย์ได้พัฒนาติดต่อมาจาก ความคิดเรื่องสร้างภาพเทพเจ้าตามมโนคติของตน โดยคิดเห็นว่าธรรมชาติอย่างใดควรมีรูปเป็น อย่างไร และธรรมชาติอย่างไหนมีอำนาจสูงกว่ากันอย่างไร บางพวกเชื่อว่าพระอาทิตย์เป็นเทพ เจ้าสูงสุด บางพวกเชื่อว่าพายุฟ้าเป็นเทพเจ้าผู้ยิ่งใหญ่ บางพวกเชื่อว่าพระจันทร์เป็นเทพเจ้าสูงสุด กว่าเทพเจ้าองค์ใด เทพเจ้าแต่ละองค์มีอำนาจลดหลั่นกัน และมีหน้าที่แตกต่างกัน^{๗๔}

ความเชื่อของมนุษย์โบราณ นับตั้งแต่อดีตกาล เริ่มตั้งแต่การตั้งรกราก การสร้างบ้าน แปะเมือง รวมถึงการเพาะปลูกเลี้ยงสัตว์ ในประวัติศาสตร์อันยาวนานนั้นล้วนมีเรื่องเล่าถึงความ เป็นมาแห่งบรรพบุรุษในลักษณะเหนือจริง หรือสิ่งที่เหนือธรรมชาติ โดยมีการเชื่อมโยงเรื่องราวกับ คติความ

^{๗๔} เสฐียร พันธงชัย, ศาสนาโบราณ, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณวิทยาลัย, ๒๕๕๔),

เชื่อในศาสนา ที่เป็นที่รับรู้กันในสังคม มนุษย์จึงได้ทำการประกอบพิธีกรรมเช่นไหว้ บวงสรวงเทพยดา ฟาดิน สร้างเทพปกรณัม ไสยศาสตร์ และความเชื่อเกี่ยวกับภูตผีปิศาจ วิญญาณ เทพเจ้าและพระผู้เป็นเจ้า คติความเชื่อของมนุษย์นั้นจึงมีความสัมพันธ์อย่างแนบแน่นกับความ เชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์และอำนาจเหนือธรรมชาติ ก่อเกิดเป็นคติความเชื่อของชุมชนที่โยงใยกับวิถีชีวิต สถาบันทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง คติความเชื่อมีอิทธิพลแทรกซึมเข้าสู่จิตใจของผู้คนใน สังคมชุมชน เป็นประเพณีวัฒนธรรมที่กระทำสืบต่อกันมาและประสบการณ์ชีวิตของมนุษย์ที่ยัง รากลึก

คติความเชื่อของมนุษย์มีความแตกต่างหลากหลาย ทั้งในด้านของรูปแบบ เช่น พิธีกรรมการเช่นไหว้ บวงสรวง และในด้านของเนื้อหาหรือความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ รวมถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหล่านั้น มนุษย์บางกลุ่มมีความเชื่อในเทพเจ้าหลาย องค์ บางกลุ่มมีความเชื่อในพระเจ้าองค์เดียว บางกลุ่มก็ไม่เชื่อในเทพเจ้าเลย และบางกลุ่มก็มี เพียงความเชื่อในเรื่องผีหรือวิญญาณ ความเชื่อเหล่านี้ให้คุณให้โทษต่อกิจกรรมและวิถีชีวิตของ มนุษย์มากน้อย ต่างกันไปตามระดับความเชื่อของแต่ละบุคคล เรื่องผีและวิญญาณนี้เป็นคติความเชื่อที่เป็นสิ่งสากล เราจึงสามารถพบเห็นได้ในสังคม วัฒนธรรมทุกแห่งหนทั่วโลกตลอดมาทุกยุคทุกสมัย หลักฐานทางโบราณคดีที่ขุดค้นได้จากถ้ำของ มนุษย์ นีแอนเดอร์ทัล (Neandertal) เช่น ภาพวาด และวัตถุของใช้ ที่บรรจุอยู่ในหลุมฝังศพ เป็นสิ่ง ที่ทำให้นักมานุษยวิทยาสัญนิษฐานว่า มนุษย์ก่อนประวัติศาสตร์มีความเชื่อในเรื่องวิญญาณ โลก หน้าหรือชีวิตหลังความตาย (Life after death) หลักฐานทางประวัติศาสตร์และการศึกษาทางมานุษยวิทยาในสังคมวัฒนธรรมต่างๆ ทั่วโลกยังยืนยันหนักแน่นว่า ไม่มีสังคมวัฒนธรรมแห่งใดที่ ไม่มีความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติ หรือไม่มีความเชื่อทางศาสนา^{๗๕} ความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ อำนาจเหนือธรรมชาติและวิญญาณนี้ถือเป็นต้นกำเนิดของ และพัฒนาการของศาสนาต่างๆ สอดคล้องกับนักมานุษยวิทยา ไทเลอร์^{๗๖} ที่กล่าวยืนยันไว้ว่า ศาสนา คือ “ความเชื่อในวิญญาณทั้งหลาย” คติความเชื่อเกี่ยวพันเชื่อมโยงโดยตรงกับความ ศักดิ์สิทธิ์และอำนาจเหนือธรรมชาติ ดังนั้น ศาสนาคือการบวงสรวงบูชาหรือการสร้างสัมพันธ์ภาพ อันดีระหว่างมนุษย์กับอำนาจศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย ซึ่งมนุษย์เชื่อว่าสามารถควบคุมหรือมีอิทธิพล เหนือวิถีทางของธรรมชาติ และวิถีชีวิตของมนุษย์^{๗๗}

^{๗๕} ยศ สันตสมบัติ, มนุษย์กับวัฒนธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๔ แก้ไขเพิ่มเติม, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๖), หน้า ๒๗๘-๒๗๙.

^{๗๖} E.B. Tylor, Primitive Culture, 2 vols. (Boston: Estes & Lauriat. 1874, orig. 1871), P.204-205.

^{๗๗} J.G. Frazer, The Golden Bough (London: Macmillan, 1900, orig. 1890), pp.237-240.

ชาวอีสานถือเป็นชาติพันธุ์หนึ่งของชนชาติไทยที่ตั้งถิ่นฐานอยู่บนดินแดนที่ราบสูง ซึ่งตั้งอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย จากตำนานการสร้างพระธาตุพนม หลักฐานที่ปรากฏอยู่ใน “อุรังคธาตุ” หรือ “อุรังคินทาน” สันนิษฐานว่า^{๗๘} ในอดีตกาลอันยาวนานนั้น คนอีสานได้มีอารยธรรม วัฒนธรรม การศึกษา การปกครอง การสร้างบ้าน การแปลงเมือง เป็นอย่างดี นับว่าเป็นชนชาติหนึ่งที่มีบรรพบุรุษ เคยมีอารยธรรมสูงเด่นมาแล้วเป็นเวลาหลายศตวรรษทีเดียว ทั้งนี้จากหลักฐานการค้นคว้าทั้งด้านโบราณคดี ตำนาน และอื่นๆ ซึ่งล้วนแต่เป็นหลักฐานที่ น่าเชื่อถือทั้งนั้น การสร้างบ้านแปลงเมืองในแผ่นดินอีสานนั้นชาวอีสานมีวัฒนธรรม ประเพณี เฉพาะตน มีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ที่เรียบง่าย ท่ามกลางความแร้นแค้น ชาวอีสานอยู่อย่างไร ใช้ชีวิตแบบไหน สร้างศิลปวัฒนธรรม ประเพณีขึ้นมาเช่นไร ซึ่งแต่ละจังหวัด แต่ละสถานที่ ก็อาจมีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ที่แตกต่างกันตามลักษณะพื้นที่ หรือธรรมชาติที่มีอยู่ แต่อย่างไรก็ตาม ทั้งหมดล้วนคือวิถีชีวิต แห่งชาวอีสาน

ดินแดนอีสานมีความอุดมสมบูรณ์ด้วยป่าไม้ ชาวอีสานจึงต้องพึ่งพาอาศัยป่าไม้และธรรมชาติเพื่อการดำรงชีวิต โดยการทำเกษตรกรรมเป็นอาชีพหลัก ทำนา ทำสวน เลี้ยงสัตว์ บางปีสภาพดินฟ้าอากาศไม่เอื้ออำนวยต่อการเพาะปลูก เกิดภัยธรรมชาติ แห้งแล้ง จึงทำให้เกิดความ เกรงกลัวต่ออำนาจเหนือธรรมชาติลึกลับ เมื่อมีภัยอันตรายอันน่าสะพรึงกลัวเกิดขึ้น จึงเกิดความ สะทกสะท้านเล็งเลสงสัยในเพื่อความปลอดภัยของชีวิต เป็นเหตุให้เกิดความเชื่อเรื่องผีสง นางไม้ เทวดา อารักษ์ มีการบูชา อ้อนวอนเพื่อหวังให้ป้องกันรักษา ให้เกิดความปลอดภัย การอ้อนวอน บูชาเจ้าป่า เจ้าเขา ซึ่งเชื่อกันว่า มีเทวดาอยู่ทั่วไป หวังจะให้คุ้มครองและรักษาชีวิตของตน เพื่อ ความอยู่รอดแห่งชีวิตจึงเกิดคติความเชื่อ เพื่อพ้นภัยอันตรายจึงเกิดคติความนับถือ เพื่อความ เป็นอยู่สบายจึงเกิดคติความเลื่อมใส^{๗๙}

พระยาอนุมานราชชน แสดงเรื่องการนับถือศาสนาของชนชาวไทย โดยมีคำกล่าวของ ไทยอยู่บทหนึ่งว่า พุทธกับไสยย่อมอาศัยกัน พุทธ ในที่นี้หมายถึง พุทธศาสนา ไสย หมายถึง ลัทธิ อันเนื่องด้วยเวทมนต์คาถา ซึ่งถือว่าได้มาจากอินเดีย ถ้าเป็นตำราว่าด้วยเรื่องนี้เรียกว่าไสยศาสตร์ ไสย และ ไสยศาสตร์ สองคำนี้ ใช้เป็นสามัญแทนกันได้ หมายถึงความเชื่อและความรู้ เนื่องด้วยสิ่ง ลึกลับ อยู่เหนือธรรมชาติ ซึ่งไม่สามารถจะทราบและพิสูจน์ได้ ด้วยเหตุผลทางวิทยาศาสตร์ เช่น เรื่องผีสง เทวดา เรื่องความหลังความศักดิ์สิทธิ์ และรวมทั้งเรื่องโชคลางด้วย และชนชาวไทยหรือ กล่าวอย่างทั่วไป ไม่ว่าชนชาวไร ทั้งที่เจริญแล้วและยังไม่เจริญ ย่อม มีความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ เป็นส่วนมาก จะ

^{๗๘} อุดม บัวศรี, วัฒนธรรมอีสาน, (ขอนแก่น: โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา, ๒๕๔๖), หน้า ๑๙.

^{๗๙} พระอริยานุวัตรเขมาจารีเถระ, คติความเชื่อของชาวอีสาน, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๖), หน้า ๕.

แตกต่างกันในทางเปรียบเทียบ ก็ที่มีความเชื่อมาก หรือเชื่อน้อยกว่ากันเท่านั้น และความเชื่อนี้ ไม่ใช่มีอยู่ในหมู่ชนที่เรียกกันว่าพวกชาวบ้านเท่านั้น แม้คนที่เรียกว่าชั้นปัญญาชน ก็มีความเชื่ออยู่เหมือนกัน เพราะฉะนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่า เดิมทีเดียวเราถือผีทั้งนั้น ไม่ใช่แต่เรา เท่านั้นถึงใครๆ จะเป็นจีนเป็นแขกเป็นฝรั่ง หรือเป็นชนชาติใดภาษาใด ก็ถือผีเป็นสรณะมาก่อน ด้วยกัน ตลอดจนถึงของคลังของศักดิ์สิทธิ์และโซกลางด้วย ถึงเดี๋ยวนี้ก็ยังนับถือกันอยู่ จะต่างกัน ระหว่างชนชาติหรือผู้ที่ถือ ก็ที่มีลักษณะประณีตหรือหยาบกว่ากัน อันเป็นเรื่องปลีกย่อยเท่านั้น หา ใช้ต่างกันด้วยมูลฐานแห่งความเชื่อไม่^{๘๐}

ชาวอีสานจึงมีคติความเชื่อที่ได้รับการสืบทอดมาจาก บรรพบุรุษ คติเกี่ยวกับความเชื่อของชาวอีสานมีมากมาย ซึ่งความเชื่อเหล่านี้ก็มีอิทธิพลต่อการ ดำเนินชีวิตของชนชาวอีสาน ผู้วิจัยจึงแบ่งความเชื่อของชาวอีสานออกเป็นประเภทต่างๆ ดังนี้

๑. แนวคิดเรื่องทำเลการตั้งถิ่นฐาน การตั้งชุมชนของชาวอีสานตั้งแต่สมัยโบราณ จึงมักเลือกทำเลที่ตั้งอยู่ตามที่ราบลุ่มที่มี แม่น้ำสำคัญๆ ไหลผ่าน เช่น แม่น้ำโขง แม่น้ำมูล แม่น้ำชี แม่น้ำสงคราม ฯลฯ รวมทั้งอาศัยอยู่ตาม ริมหนองบึงการเลือกทำเลที่ตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนของชาวอีสานนั้น มักเลือกทำเลที่เอื้อต่อการยังชีพ ซึ่งมีองค์ประกอบสำคัญ คือ น้ำ นา โนน น้ำ เพื่อการยังชีพและประกอบกิจการเกษตรกรรม นา เพื่อการปลูกข้าว (ข้าวเหนียว) เป็นอาหารหลัก โนน เพื่อการสร้างบ้านแปงเมือง ที่น้ำท่วมไม่ถึง เหตุผลในการเลือกทำเลที่ตั้งถิ่นฐานในลักษณะดังกล่าว จึงพออธิบายได้ดังนี้

(๑) แหล่งน้ำนับเป็นสิ่งสำคัญอันดับแรก อาจเป็นหนองน้ำใหญ่หรือห้วย หรือลำน้ำที่ แยกสาขามาจากแม่น้ำใหญ่ที่มีน้ำเฉพาะฤดูฝนส่วนมากเป็นที่ราบลุ่มสามารถทำนาเลี้ยงสัตว์ได้ ในบางฤดูเท่านั้นชื่อหมู่บ้านมักขึ้นต้นด้วยคำว่า "เลิง วัง ห้วย กุด หนองและท่า" เช่น เลิงนกทา วังสามหมอ ห้วยยาง กุดนาคำ หนองบัวแดง ฯลฯ

(๒) บริเวณที่ดอนเป็นโคกหรือที่สูงน้ำท่วมไม่ถึง สามารถทำไร่และมีทุ่งหญ้าเลี้ยงสัตว์ มีทั้งที่ดอนริมแม่น้ำและที่ดอนตามป่าริมเขาแต่มีน้ำซับไหลมาบรรจบเป็นหนองน้ำชื่อหมู่บ้านมัก ขึ้นต้นด้วยคำว่า "โคก ดอน โพนและโนน" เช่น โคกสมบูรณ์ ดอนสวรรค์ โพนยางคำ ฯลฯ

(๓) บริเวณป่าดงเป็นทำเลที่ใช้ปลูกพืชไร่และสามารถหาของป่าได้สะดวก มีลำธารไหลผ่านเมื่อพายุพายุกันมากเข้าก็กลายเป็นหมู่บ้านและมักเรียกชื่อหมู่บ้านขึ้นต้นด้วยคำว่า "ดง ป่า และเหล่า" เช่น โคกศาลา ป่าต้นเปื่อย เหล่าอุดม ฯลฯ

^{๘๐} พระยาอนุนามราชชน, ชีวิตชาวไทยสมัยก่อนและการศึกษาเรื่องประเพณีไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๓๒), หน้า ๗๑.

(๔) บริเวณที่ราบลุ่ม เป็นพื้นที่เหมาะในการทำนาข้าว และทุ่งหญ้าเลี้ยงสัตว์ใน หน้าแล้ง ตัวหมู่บ้านจะตั้งอยู่บริเวณขอบหรือแนวของที่ราบติดกับชายป่าแต่น้ำท่วมไม่ถึงในหน้าฝน บางพื้นที่ เป็นที่ราบลุ่มมีน้ำขังตลอดปี เรียกว่า "ป่าบุงป่าทาม" เป็นต้น

(๕) บริเวณป่าละเมาะหรือป่าในชุมชน มักเป็นที่สาธารณะสามารถใช้เลี้ยงสัตว์และหา ของป่าเป็นอาหารได้ตลอดจนมีสัตว์เล็กสัตว์น้อยที่นำมาเป็นอาหารยังชีพ รวมทั้งสมุนไพรใช้รักษา โรคและเป็นสถานที่ยกเว้นไว้สำหรับตั้งศาลดอนปู่ตาตามคติความเชื่อของวัฒนธรรมกลุ่มไต-ลาว ในการตั้งหมู่บ้าน

๒. แนวคิดเรื่องการปลูกเรือน

แนวคิดในการปลูกเรือนอีสาน อันดับแรกต้องพิจารณา “ลักษณะสถานที่” หรือ บริเวณที่ จะสร้างเรือนก่อนโดยต้องเลือกเอาสถานที่ปลอดภัย ไม่มีหลุมบ่อ ไม่มีจอมปลวก ไม่มีหลุมผีไม่มีต่อไม้ ใหญ่ และต้องดูความสูงต่ำลาดเอียงของพื้นดินว่าลาดเอียงไปทางทิศใดและจะ เป็นมงคลหรือไม่ ดังนี้

(๑) พื้นดินใด สูงหนได้ ต่ำทางเหนือ เรียกว่า "ไชยะเต ดีหลี"

(๒) พื้นดินใดสูงหนตะวันตก ต่ำทางตะวันออก เรียกว่า "ยสะศรี-ดีหลี"

(๓) พื้นดินใดสูงทางอีสาน ต่ำทางหริ เรียกว่า "ไม่ดี"

(๔) พื้นดินใด สูงทางอาคเนย์ต่ำทางพายัพ เรียกว่า "เตโซ" เอือนนั้นมิดี เป็น ใช้พยาธิ อ่อนใจ

เมื่อเลือกพื้นที่ที่จะปลูกเรือนได้แล้วจะมี “การเสี่ยงทายพื้นที่” นั้นอีกครั้งหนึ่ง โดยจัด ข้าว ๓ กระหว คือ ข้าวเหนียว, ข้าวเหนียวดำและข้าวเหนียวแดง อย่างละ ๑ กระหว นำไปวางไว้ ตรง หลักกลางที่ดินเพื่อให้กากิน ถ้ากากินข้าวดำทันทันว่าอย่าอยู่เพราะที่นั่นไม่ดี ถ้ากากินข้าวแดง ทานว่า ไม่ดียิ่งเป็นอัปมงคลมากถ้ากากินข้าวขาว ทานว่าดีหลีจะอยู่เย็นเป็นสุข ให้รีบเห็ดเรือนสม สร้างให้ เสร็จเร็วไว การเลือกพื้นที่ที่จะปลูกเรือนอีกวิธีหนึ่งคือ “การชิมรสของดิน” โดยขุดหลุมลึกราวศอก เศษ ๆ เอาใบตองปูไว้ก้นหลุมแล้วหาหญ้าคาสดมาวางไว้บนใบตอง ทั้งไว้ค้ำคั้นจะได้ไอดินเป็น เหยื่อ จับอยู่หน้าใบตองจากนั้นให้ชิมเหยื่อที่จับบนใบตอง หากมีรสหวาน เป็นดินที่พอยู่ได้ มีรสจืด เป็นดิน ที่เป้นมงคล จะอยู่เย็นเป็นสุข มีรสเค็ม เป็นอัปมงคล ใครอยู่ไม่ถ้อยยืนมีรสเปรี้ยว พอยู่ ได้แต่ไม่ใคร่ ดินักจะมีทุกข์เพราะเจ็บไข้อยู่เสมอ

นอกจากนี้ยังมี “แนวคิดเรื่องกลิ่นของดิน” อีกด้วย โดยการขุดดินลึกราว ๑ ศอก เอาดิน ขึ้นมาดมกลิ่นว่าเป็นอย่างไร ซึ่งเชื่อกันว่า ถ้าดินมีกลิ่นหอมถือว่าดินนั้นอุดมดี เป็นมงคลอยู่ เย็นเป็น สุข แต่ถ้าดินมีกลิ่นเย็น กลิ่นเหม็นกลิ่นคาว ถือว่าดินนั้นไม่ดีใครปลูกสร้างบ้านอยู่เป็น อัปมงคลการดู พื้นที่ก่อนการสร้างเรือนชาวอีสานแต่โบราณถือกันมากแต่ในปัจจุบันได้ปรับเปลี่ยน ให้สอดคล้องกับ

วิถีชีวิตโดยยังใช้คติเดิมแต่มีการเลียงหรือแก้เคล็ด เช่น การชิมดินหากเป็นรสเค็ม หรือเปรี้ยวก็แก้เคล็ดโดยการบอกว่าจืด ส่วนการดมกลิ่นดินหากมีกลิ่นเหม็นคาวก็จะบอกเอาเคล็ด ว่าหอมเป็นต้น

๓. แนวคิดเรื่องเทพเจ้า

ชาวอีสานส่วนใหญ่จะนับถือพระพุทธศาสนามาช้านานก็ตาม แต่ก็ยังพบว่ามี การนับถือผี ผสมผสานกับความเชื่อในพุทธปรัชญาด้วย เป็นเพราะว่าเรื่องการนับถือผีของเดิม ก็ยังอยู่ และยังได้ผีที่มีอยู่ในพุทธศาสนาแต่เดิมจากอินเดียและลังกาซึ่งติดพ่วงท้ายเข้ามาด้วย^{๔๑} แนวคิดของชาวอีสานจึงมีทั้งแบบพุทธ พราหมณ์ ผี เจ้า เทพ ผีปอบ ผีฟ้า ผีแถน ผีปู่ ตา เป็นต้น

นอกจากนี้ก็พบว่า ชาวอีสานบางส่วนยังมีแนวคิดเรื่อง เทพ เทวดา หรือ เทพเจ้า ซึ่งคติความเชื่อเหล่านี้ น่าจะได้รับอิทธิพลมาจากลัทธิพราหมณ์ของอินเดียนั่นเอง คติความ เชื่อที่สืบทอดกันมา จึงกลายมาเป็นพิธีกรรมต่างๆ ที่ใครไม่ควรลบหลู่ดูหมิ่น เพราะพิธีกรรมต่างๆ เหล่านี้ ล้วนเกิดขึ้นเพื่อการสร้างขวัญกำลังใจ ในการประกอบกิจการและวิถีการดำรงอยู่ของชีวิต มนุษย์ชาวอีสานมีความเชื่อเกี่ยวกับเทพเจ้า เทวดา โดยเฉพาะอย่างยิ่งมีความเชื่อเกี่ยวกับเรื่อง พระยาแถนและพญานาค ซึ่งถือเป็นตัวแทนของเทพชั้นสูงที่ชาวอีสานนับถือมาช้านาน

๔. แนวคิดเรื่องพระยาแถน

แนวคิดเรื่องพระยาแถนของกลุ่มชาติพันธุ์ในสังคมกลุ่มวัฒนธรรมพื้นบ้านภาคอีสานสามารถสรุปความได้ว่า กลุ่มชาติพันธุ์ไทย-ลาวชาวอีสาน มีความเชื่อว่าพระยาแถนมีบทบาทสำคัญมากต่อมนุษยชาติ เช่น การสร้างโลกจัดให้มนุษย์อยู่ร่วมกันอย่างมีกฎเกณฑ์ กฎการลงโทษ เป็นต้น ส่วนบทบาทที่กลุ่มชาติพันธุ์ไทย-ลาว ชาวอีสานมีต่อพระยาแถน เช่น ความเคารพ การขอฝนเพื่อทำไร่นา การอ้อนวอนให้พระยาแถนช่วยเหลือเมื่อเจ็บป่วย เป็นต้น ทั้งหมดนี้คือความเชื่อของพวกเขาที่มีต่อพระยาแถน สรุปตามความเชื่อของคนอีสาน พระยาแถนแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ แถนหลวง และ แถนบริวาร

(๑) แถนหลวง

คำว่า “แถนหลวง” ตามความเชื่อของคนอีสาน คือ เทพเจ้าแห่งผู้สร้างโลก สร้างสรรพสิ่งในโลก และเป็นผู้ควบคุมหรือเป็นผู้กำหนดชะตากรรมของโลกและมนุษย์ ให้เป็นไปตามอำนาจของตน และอีกความเชื่อหนึ่งแถนหลวงก็คือพระอินทร์ เพราะคนอีสานเชื่อว่าพระอินทร์คือผู้สร้างโลกและสรรพสิ่ง คำว่า แถนหลวง ยังมีปรากฏในนิทานเรื่องขุนบรมว่า “แถนฟ้าขึ้น” แต่ใน

^{๔๑} อ่างแล้ว, พระยาอนุমানราชธน, ชีวิตชาวไทยสมัยก่อนและการศึกษาเรื่องประเพณีไทย, หน้า ๗๓.

พงศาวดารล้านช้างเรียกว่า “พระยาแสนหลวง”^{๘๒} พระยาแสนหลวงหรือแสนฟ้าขึ้นมีความหมายตรงกัน^{๘๓} กล่าวคือพระยาแสนได้แก่เทพเจ้าหรือพระเจ้าผู้ยิ่งใหญ่สูงสุดเปรียบเทียบกับพรหมันในศาสนาฮินดูหรือพระยะโฮวาในศาสนาคริสต์ หรือพระอัล เลาะห์ในศาสนาอิสลาม ความเชื่อเรื่องพระยาแสนนั้นปรากฏในชาวไทยภาคเหนือชาวไทยใหญ่ใน พม่าชาวจีนในสิบสองปันนา รวมถึงชาวไทยในภาคอีสานและประชาชนในประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว^{๘๔} ซึ่งความเชื่ออันนี้ได้ถือสืบทอดกันมาหลายพันปีของประชาชนใน ประเทศต่างๆ ดังนั้น พระยาแสน คือพระเจ้าสูงสุดตามความเชื่อของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวอีสานนั่นเอง

(๒) แถนบรืวาร

คำว่า “แถนบรืวาร” หมายถึง แถนที่มีศักยภาพน้อยกว่าพระยาแสนและปฏิบัติการ ตามหน้าที่ที่พระยาแสนบัญชากลุ่มชนชาติพันธุ์ไทย-ลาวมีความเชื่อว่าแถนบรืวารที่จะกล่าว ต่อไปนี้มีบทบาทและหน้าที่ที่จะสนองคำบัญชาของพระยาแสนแตกต่างกันแถนบรืวารแต่ละองค์ก็จะมีบทบาท และหน้าที่เป็นของตัวเองดังนี้^{๘๕}

(๒.๑) แถนหล่อ คือ แถนมีหน้าที่หล่อรูปร่างและใบหน้านมนุษย์ให้มีความแตกต่าง กันลงมาเกิดในโลกมนุษย์ คำว่า “หล่อ” ในความหมายของคนอีสานหมายถึง การสร้าง เช่น หล่อมนุษย์ หมายถึง สร้างมนุษย์ หล่อรูปร่าง หมายถึง สร้างรูปร่าง หน้าตา เป็นต้น

(๒.๒) แถนแต่งคือแถนที่มีหน้าที่ประสารณ์วิชาความรู้ต่างๆ ให้แก่มนุษย์เช่นการ ทอไหม เลี้ยงไหมตีเหล็กสถาปัตยกรรมการเพาะปลูกการเลี้ยงสัตว์ เป็นต้น

(๒.๓) แถนถมแถนตรงแถนเอือกแถนหุฮือคือแถนประจำ ๔ ทิศช่วยชี้ภูมิประเทศ อันดีในการตั้งเมืองการเพาะปลูกการพัฒนาบ้านเมือง เป็นต้น

(๒.๔) แถนคำคือแถนผู้ทำหน้าที่ในการสงคราม

(๒.๕) แถนซังคือแถนผู้ทำหน้าที่ในการตัดสินพิจารณาคนดีคนชั่วหรืออาจเรียกได้ ว่าเป็นเทพผู้รักษาความยุติธรรมนั่นเอง

(๒.๖) แถนแพนคือแถนผู้ทำหน้าที่สอนศิลปะการเล่นการร้องรำการกวีและ ดนตรี

^{๘๒} กรมศิลปากร, *ประชุมพงศาวดารฉบับหอสมุดแห่งชาติเล่ม ๑*, (กรุงเทพมหานคร: ก้าวหน้า, ๒๕๐๖), หน้า ๑๔๐.

^{๘๓} ธวัชบุญโณทก, *วัฒนธรรมพื้นบ้าน: ความเชื่อ*, (กรุงเทพมหานคร: ฝ่ายวิจัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๐), หน้า ๑๕๓๔.

^{๘๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕๓๔.

^{๘๕} ภีรน้อย โชติกันตะ, “นิยายปรัมปราเรื่องแถน: วิเคราะห์ความเชื่อตามพงศาวดารล้านช้าง”, *วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๑), หน้า ๘๗.

(๒.๓) แถนลมคือแถนผู้ทำหน้าที่เป็นสื่อกลางระหว่างมนุษย์และองค์พระยาแถน เช่นการนำข้อความต่างๆของมนุษย์ไปกราบทูลองค์พระยาแถน

(๒.๔) แถนแนนคือแถนผู้ทำหน้าที่ในการรักษาภุมมิงและสายแนนของมนุษย์ในส่วนแนนของพระยาแถนบนเมืองสวรรค์ แถนบริวารเหล่านี้คือแถนที่พระยาแถนหลวงได้ส่งลงมาโลกมนุษย์เพื่อช่วยขุนบรมในการพัฒนาบ้านเมืองที่ขุนบรมปกครองอยู่ดังข้อความว่าเมื่อนั้นพระยาแถนหลวงจึงให้แถนแต่ง และพิศณุกรรมลงมาแต่งแปงแก่เขาแถนแต่งจึงมาแต่ยามให้ทำไร่นาปลูกข้าวปลูกผักปลูกลูกไม้ห่มันทั้งมวลอันจักควรกิน^{๔๖} เป็นต้นดังนั้นแถนอื่นๆก็ทำหน้าที่ของตนตามบัญชาของพระยาแถนหลวงที่กล่าวมาแล้วข้างบน

อุดม บัวศรี ได้กล่าวถึงประเด็นความเชื่อดังกล่าว ไว้ในหนังสือ วัฒนธรรมอีสาน (Esarn culture) ว่าชาวอีสานมีความเชื่อเรื่องพระยาแถน ว่าพระยาแถน เป็นผู้มียุทธิพลในการทำ ให้ฝนตก โบราณจึงให้ทำบุญบังไฟเพื่อ “ถวญแถน” หรือถวญแถน แต่ในนิทานเรื่องพญาคันคาก กล่าวว่า ทวงสัญญาแถน ถ้าไม่ทำบังไฟถวญแถน ฝนจะไม่ตกต้องตามฤดูกาล ชาวอีสานจึงนิยม ทำบังไฟทุกหมู่บ้าน โดยถือเป็นงานประจำปีเลยทีเดียว^{๔๗}

๕. แนวคิดเรื่องพญานาค

ความเชื่อเรื่องพญานาค^{๔๘} หรือนาค เป็นความเชื่อใน ภูมิภาคเอเชียใต้และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยเรียกชื่อต่างๆ กัน แต่มีลักษณะร่วมกัน คือ เป็นงู ขนาดใหญ่มีหงอน เป็นสัญลักษณ์แห่งความยิ่งใหญ่ ความอุดมสมบูรณ์ ความมีวาสนา อีกทั้งยังเป็นสัญลักษณ์ของบันไดสู่จักรวาลอีกด้วย ต้นกำเนิดความเชื่อเรื่องพญานาคน่าจะมาจากอินเดีย ด้วยมีปกรณัมหลายเรื่องเล่าถึงพญานาค โดยเฉพาะในมหากาพย์มหาภารตะ นาคถือเป็นปรัภักษ์ของครุฑ ส่วนในตำนานพุทธประวัติ ก็เล่าถึงพญานาคไว้หลายครั้งด้วยกัน ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ยังมีตำนานเรื่อง พญานาคอย่างแพร่หลาย ชาวบ้านในภูมิภาคนี้มักเชื่อกันว่าพญานาคอาศัยอยู่ในแม่น้ำโขง หรือ เมืองบาดาล และเชื่อกันว่าเคยมีคนเคยพบรอยพญานาคขึ้นมาในวันออกพรรษาโดยจะมีลักษณะ คล้ายรอยของงูขนาดใหญ่ ลักษณะของพญานาคตามความเชื่อในแต่ละภูมิภาคจะแตกต่างกันไป แต่พื้นฐานคือพญานาคนั้นมีลักษณะตัวเป็นงูตัวใหญ่มีหงอนสีทองและตาสีแดง เกล็ดเหมือนปลา มีหลายสี แตกต่างกันไปตามบาร์มี บ้างก็มีสีเขียว บ้างก็มีสีดำ หรือบ้างก็มี ๗ สี เหมือนสีของรุ้ง และที่สำคัญ คือนาค

^{๔๖} กรมศิลปากร,ประชุมพงศาวดารฉบับหอสมุดแห่งชาติเล่ม ๑, (กรุงเทพมหานคร: ก้าวหน้า, ๒๕๐๖), หน้า ๑๔๑.

^{๔๗} อุดม บัวศรี, วัฒนธรรมอีสาน, (ขอนแก่น: โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา, ๒๕๔๖), หน้า ๖๒.

^{๔๘} วิกีพีเดีย สารานุกรมเสรี, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://th.wikipedia.org/wiki> [๒๐ เมษายน ๒๕๖๑].

ตระกูลธรรมดาจะมีเศียรเดียว แต่ตระกูลที่สูงขึ้นไปนั้นจะมีสามเศียร ห้าเศียร เจ็ดเศียรและ เก้าเศียร นาคจำพวกนี้จะสืบเชื้อสายมาจาก **พญาเศษนาคราช** (อนันตนาคราช) ผู้เป็นบัลลังก์ ของพระวิษณุ นารายณ์ปรมาท ฌ เกษียรสมุทรอนันตนาคราชนั้นเล่ากันว่ามียาวใหญ่โตมโหฬารมีความยาวไม่สิ้นสุด มีพันศีรษะ พญานาคนั้นมีทั้งเกิดในน้ำและบนบก เกิดจากครรภ์และจากไข่ มีอิทธิฤทธิ์สามารถบันดาลให้เกิดคุณและโทษได้ นาคนั้นมักจะแปลงร่างเป็นมนุษย์รูปร่างสวยงาม **อุดม บัวศรี** ได้กล่าวถึง ประเด็นความเชื่อดังกล่าว ไว้ในหนังสือ วัฒนธรรมอีสาน (Esarn culture) ว่า **ความเชื่อในเรื่องนาคเล่นน้ำ** ชาวบ้านอีสาน เชื่อว่า ปีใดฝนจะดีไม่ดีขึ้นอยู่ กับนาคในน้ำ คำว่า “นาคในน้ำ” หมายถึง คติความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องพญานาค ที่เป็นสัญลักษณ์ วัฒนธรรมทางน้ำชนิดหนึ่ง โบราณสอนไว้ว่า ฝนตกเพราะนาคเล่นน้ำที่สระโนนดาด ปีใดนาคเล่น น้ำคู่ ฝนจะไม่ดี ปีใดนาคเล่นน้ำคี่ ฝนจะดี ให้ชาวนาปักดำนาตามความเชื่อนั้น ส่วนนาคจะเล่นน้ำ ก็ตัว ให้ดูตามปฏิทินหลวงซึ่งจะบอกไว้ทุกปี^{๘๙}

๖. แนวคิดเรื่องฤกษ์ยาม-ยามดี

ความเชื่อเรื่องฤกษ์ยาม-ยามดีของชาวอีสานฤกษ์^{๙๐} คือ เวลาที่มีอิทธิพลใน ชีวิตประจำวันของคนเราโดยเฉพาะเวลาในการประกอบพิธีกรรมต่างๆ อาจจะทำให้เกิดปัญหา ข้อขัดข้องต่าง ๆ หากไม่คำนึงถึงฤกษ์ยาม นอกจากฤกษ์จะทำให้เชื่อว่าสามารถทำให้คนเราอยู่ดี กินดีแล้ว ยังส่งผลในทางสังคมอีกด้วย เช่นหากเมื่อหาฤกษ์ยาม (วันและเวลา) ที่แน่นอนไว้แล้ว ย่อมทำการนัดหมายกับญาติพี่น้องได้และญาติพี่น้องย่อมต้องมาตามฤกษ์ที่นัดหมายไว้ดังนั้นผู้ที่ จะประกอบพิธีกรรมที่เป็นมงคลต่างๆ เช่น การแต่งงาน การสร้างบ้าน การบวชการโกนผมไฟ หรือ การทำบุญขึ้นบ้านใหม่ ซึ่งควรจะต้องมีการเรียนรู้เกี่ยวกับฤกษ์ยามและปรัชญา-แนวคิดเบื้องต้น เกี่ยวกับฤกษ์ยามที่จะประกอบพิธีกรรมต่างๆด้วย

ในห้วงจักรวาลอันกว้างขวาง ซึ่งมีแผ่นดินอยู่เบื้องล่าง และแผ่นฟ้าหรืออวกาศอยู่เบื้องบน หลังจากมนุษย์ได้มีการวิวัฒนาการตั้งแต่สัตว์ชั้นต่ำจนกระทั่งกลายเป็นคนและได้มีการพัฒนา ความเชื่อในสังคมเกี่ยวกับความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์นอก กาย (ที่ไม่สามารถหาคำอธิบายได้) เพื่อ ช่วยในการป้องกันภัยธรรมชาติต่าง ๆ เช่น ฝนแล้งน้ำท่วม ฟ้าผ่า ไฟไหม้ ฯลฯ โดยที่คนได้ทำการ ท่องจำ จดใน ทุกๆ วัน และทุกๆ คืนเกี่ยวกับเหตุการณ์ทั้งดีและร้ายที่เกิดขึ้นกับผู้คนแล้วได้ขยาย ผลกระทบไปสู่วงกว้างพร้อมทั้งได้สร้างเป็นสถิติไว้ มนุษย์ผู้ที่ได้ทำการจดบันทึกสถิติต่างๆ ไว้ ต่อมาได้กลายเป็ นักสถิติ นักโหราศาสตร์ และนักดาราศาสตร์ พวกเขาได้ทำการแบ่งช่วงเวลาที่มาเยือนโลกนี้เป็นประจำ

^{๘๙} อ่างแล้ว, อุดม บัวศรี, วัฒนธรรมอีสาน, หน้า ๖๒.

^{๙๐} สวิง บุญเจิม, ตำรามรดกอีสาน,(อุบลราชธานี: สำนักพิมพ์มรดกอีสาน, ๒๕๕๔), หน้า ๒.

โดยแบ่งออกเป็น เสี้ยววินาที วินาที นาที ชั่วโมง วัน สัปดาห์ เดือน และปีโดยในช่วงของแต่ละปีได้ทำการแบ่ง ออกเป็นฤดูกาล (ในประเทศไทยแบ่งเป็น ฤดูหนาว (เหมันตฤดู) ฤดูร้อน (คิมหันตฤดู) ฤดูฝน (วสันตฤดู)) รวมทั้งคนเหล่านั้นได้บันทึกเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงของฤดูเข้าสู่ฤดูและถึงแม้มัน เป็นไปเองตามกฎของธรรมชาติแต่ส่งผลและมีอิทธิพลต่อชีวิตความเป็นอยู่ของมนุษย์แต่สิ่งที่ มนุษย์ได้กระทำทั้งความดีและความเลวร้ายและได้ตั้งเป็นกฎเกณฑ์ให้คนรุ่นหลังได้ทำการศึกษา และถือเป็นกฎเกณฑ์และขนบธรรมเนียมประเพณีในการปฏิบัติ ซึ่งเรียกว่า "ฤกษ์" หรือ "ยาม" โดย แบ่งออกเป็นชื่อต่างๆ กัน ตามลักษณะบ่งบอกถึงความดีและความร้ายซึ่งอนุชนรุ่นหลังจะได้เรียนรู้ และนำไปปฏิบัติตามความเหมาะสมของเหตุและผลต่อไปในการ ประกอบพิธีกรรมต่างๆ นั้น จะมีส่วนประกอบใหญ่ แบ่งเป็น ๒ ส่วน คือ ฤกษ์ และ ยามกับพิธีกรรมซึ่งเมื่อเราได้ฤกษ์-ยามที่ดีแล้ว เราจะต้องทำพิธีกรรมให้ถูกต้องจึงจะผลสมบูรณ์

๗. แนวคิดเรื่องหมอดูนางทรง (คนทรง) การบนหรือ (การบ่า) และการ กะลา

ความเชื่อในเรื่องเทพเจ้าจึงทำให้ชาวอีสานมีความเชื่อเรื่องหมอดูนางทรง(คนทรง) การบนหรือ (การบ่า) และการกะลา ไปด้วย

หมอดู คือ ผู้ที่มีความสามารถในการทำนายทายชีวิต อนาคตและเล่าเรื่องถึงเรื่องราว ในอดีตได้ การศึกษาโหราศาสตร์และสามารถในการถ่ายทอดให้ผู้อื่นเกิดความเชื่อถือ หมอดูจะมีมากมายหลายประเภท อาทิ หมอดูไฟ จะใช้ไฟเป็นตัวทำนาย หมอดูลายมือจะใช้ลายมือของผู้มาดูเป็นตัวทำนาย หมอดูโหราศาสตร์จะทำนายจากการคำนวณ วัน เดือน ปี เกิด หมอดูนั่งทรงจะทำนายด้วยการติดต่อกับของรักษา หมอดูลักษณะคนจะทำนายจากลักษณะ ชาย หญิง การดูหมอละจะต้องมีค่ายกครู คือค่าดูนั่นเองซึ่งแล้วแต่หมอดูจะกำหนดซึ่งการทำนาย อาจจะถูกหรือไม่ขึ้นกับความเชื่อแต่ละบุคคล

นางทรง (คนทรง) คือ ร่างทรงที่สามารถติดต่อกับเจ้าปู่ หรือเจ้าผู้ที่จะมาเป็นนางทรง จะเป็นผู้หญิงที่มีญาติพี่น้องที่เคยเป็นร่างทรงหรือนางทรงมาก่อนจึงจะเป็นร่างทรงได้ และร่าง ทรงนี้ เจ้าปู่หรือของรักษาจะเป็นผู้เลือกเอง ถ้าร่างทรงอ่อนแอเจ็บไข้ป่วยอยู่เสมอเมื่อเป็นร่างทรงก็ จะแข็งแรงหายป่วยผู้ที่เป็ร่างทรงมักจะถูกทาบทามก่อนมิได้บังคับขึ้นใจ จะต้องสมัครใจเองนาง ทรง หรือ ร่างทรงนี้ จะสามารถสื่อสารติดต่อกับของรักษาได้และจะเป็นที่เคารพนับถือของชาวบ้าน ชาวบ้านจะให้เกียรตินางทรงมากเพราะว่าถือประหนึ่งเป็นตัวแทนในการติดต่อกับของรักษาที่ชาวบ้านนับถือ

การบนหรือ (การบ่า) เป็นความเชื่ออย่างหนึ่งของคนอีสานโดยทั่วไปและมีที่จังหวัดมุกดาหารเกิดจากหากใครมีเรื่องที่ต้องการความช่วยเหลือ เช่นการเจ็บป่วยแล้วอยากให้หายจาก การเจ็บป่วยญาติพี่น้องเดินทางไปที่ไหนไม่ทราบที่อยู่และไม่ทราบข่าวคราวหรือจะเดินทางไป แข่งขันหรือ

รับการคัดเลือกต่างๆ หรืออื่นๆที่ได้รับผลการตอบแทนที่ดีผู้ที่ไปบน (บ่า) จะต้องมิ ดอกไม้ธูปเทียนจุดตามที่สิ่งศักดิ์สิทธิ์ตามที่ตนเชื่อถือ เช่นพระธาตุพนม พระเจ้าองค์หลวง เจ้าฟ้า มุงเมือง เจ้าแม่สองนาง เป็นต้นและอธิษฐานขอให้สำเร็จดังปรารถนา ตามด้วยการบน (บ่า) ว่า หากสำเร็จแล้วจะเอาอะไรมาถวายเป็นการแก้บน (บ่า)อาจจะเป็น หมู เป็ด ไก่ พวงมาลัย น้ำอบ น้ำหอม ผ้าแพรแล้วแต่ผู้อธิษฐานจะบน(บ่า)ไว้ แล้วต้องทำตามนั้น หากไม่ทำตามหลังจากทราบ ผลแล้วก็จะเชื่อว่าจะเกิดอาเพศแก่ตนเองและครอบครัว

การกะลา หรือการคะลาคือเป็นความเชื่ออีกอย่างหนึ่งของชาวภาคอีสานซึ่งเชื่อว่าหากปฏิบัติได้จะเกิดผลดีแก่ตนเองและครอบครัว เป็นต้น เช่นคนคลอดลูกใหม่อยู่ไฟหรืออยู่กรรม จะต้องไม่กินเนื้อสัตว์และหน่อไม้จะทำให้ผิดไฟอาจทำให้ถึงตายได้ หรือมีคนในครอบครัวเสียชีวิต ที่อื่นจะไม่เอาเข้าบ้านซึ่งเป็นการถือว่าจะทำให้ครอบครัวเดือนร้อนและมีคนตายตามไปอีกเป็นต้น ซึ่งลักษณะของการคะลาคือเป็นความเชื่อเฉพาะบุคคลและกลุ่มบุคคลซึ่งปัจจุบันก็ยังมีหลงเหลือ อยู่ตามชนบท

๘. แนวคิดเรื่องศาสนาและชนบประเพณี

ความเชื่อเรื่องศาสนาของชาวอีสานมีความผูกพันกันมานานหลายชั่วอายุคน ได้สืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน จึงสามารถกล่าวได้ว่าชาวอีสานนั้นโชคดีที่ได้เกิดขึ้นมาและใช้ชีวิตอยู่ท่ามกลางแห่งศาสนาตลอด ด้วยเหตุผลทางพื้นที่ภูมิศาสตร์ที่เหมาะสม ทำให้ชาวอีสานมี ประเพณี วัฒนธรรม และพิธีกรรม ฯลฯ ที่เกี่ยวข้องกับศาสนาจำนวนมากวัดยังเป็นศูนย์กลางการ เรียนรู้ของชุมชน เป็นแหล่งอบรมสั่งสอนในการดำเนินชีวิตอย่างมีความสุขกับสิ่งที่เป็นอยู่

ลัทธิความเชื่อ ๓ อย่างที่มีส่วนพัวพันอยู่กับชีวิตของชาวอีสาน คือ ผี พราหมณ์ พุทธ ซึ่งดำรงอยู่เคียงคู่กันมายาวนานจนกลมกลืนอยู่ในวิถีชีวิตชาวอีสาน ศาสนาพราหมณ์ และศาสนา พุทธ เจริญรุ่งเรืองอยู่ในดินแดนแถบนี้ในตั้งแต่ครั้งอดีตกาล ศาสนาพราหมณ์ เคยมีอิทธิพลอยู่ แถบอีสานเป็นเวลานาน ทั้งนี้ก็เพราะสมัยขอมเรืองอำนาจในดินแดนแห่งนี้ กษัตริย์ขอมบางองค์ก็ เลื่อมใสพราหมณ์ บางองค์ก็เลื่อมใสพุทธศาสนา จึงเห็นได้จากการสร้างปราสาทต่างๆ ทั้งไว้ ซึ่งบ่ง บอกถึงลักษณะการนับถือได้อย่างชัดเจน เช่น ปราสาทหินพิมาย สร้างในศาสนาพุทธ ส่วน ปราสาทหินพนมรุ้ง สร้างในศาสนาพราหมณ์ แต่อย่างไรก็ดี ชาวอีสานก็ยังนับถือศาสนาพุทธเป็น หลัก ส่วนพิธีการต่างๆ นั้นมีเรื่องของพราหมณ์เข้ามาปะปนอยู่บ้าง ถ้าไม่สังเกตให้ดีก็จะมองไม่ เห็น แต่มีอีกสิ่งหนึ่งที่มีอยู่ดาษดื่นและทั่วไปก็คือการนับถือผีสงเทวดา^{๙๑}

^{๙๑} อ่างแล้ว, สวิง บุญเจิม, ตำรามรดกอีสาน, หน้า ๖๔-๖๕.

ชนบประเพณีของชาวอีสานอยู่ภายใต้ระบบความเชื่อในศาสนา ซึ่งส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธแต่ในทางปฏิบัติยังยึดมั่นอยู่ในสถาบันหลัก ๓ สถาบัน คือ ผี พราหมณ์และพระพุทธศาสนาสถาบันทั้งสามนี้ บรรพบุรุษได้จัดระบบและกลั่นกรองทางการสั่งสอนสืบทอดกันมาเป็นเวลายาวนาน ชนบประเพณีพิธีกรรมในภาคอีสานจึงมีทั้งประเพณีในชีวิตประจำวัน และเพณีตามฮีตสิบสอง แต่ประเพณีที่ถือว่ามีความโดดเด่นและถือเป็นลักษณะเฉพาะของชาวอีสาน คือประเพณีฮีตสิบสอง^{๙๒} “ฮีตสิบสองคองสิบสี่” หรือเรียกสั้นๆ ว่า“ฮีตคอง”

คองสิบสี่หมายถึง ครรลอง หรือแนวทางปฏิบัติคนและหน้าที่ของคนในสังคมว่าควรปฏิบัติอย่างไร เช่น หน้าที่ของผู้ปกครองบ้านเมือง เรียกว่าฮีตเจ้าคองขุน หน้าที่ของพระสงฆ์ เรียกว่าฮีตวัดคองสงฆ์ นอกจากนี้ ก็เป็นหน้าที่ของสามัญชน เช่น ฮีตพ่อคองแม่ ฮีตลูกคองหลาน ฮีตปู่คองย่าฮีตป้าคองลุง เป็นต้น ใครดำรงตนอยู่ในฐานะใด ควรปฏิบัติตนต่อคนอื่นๆ ในสังคม อย่างไร ตัวอย่างเช่น หน้าที่ของลูกลูกที่เลี้ยงดูพ่อแม่ให้มีความสุข ได้รับการยกย่องว่าเป็น ลูกที่ดี เป็น คนดีในทำนองเดียวกัน พ่อแม่ก็มีหน้าที่เลี้ยงดูลูกให้เป็น คนดีจัดสร้างบ้านเรือนให้ลูกอยู่หา คู่ครองให้และมอบมรดกให้เพื่อลูกจะได้มีหลักฐานเป็นฝั่งเป็นฝาต่อไป

คองสิบสี่ถือว่าเป็นการจัดระเบียบสังคม ชาวอีสานโดยทั่วไปต่างยึดมั่นในคองสิบสี่ เป็นผลให้ชาวอีสานอยู่กันอย่างเรียบง่าย และสุขสบายผู้คนต่างนับถือให้เกียรติซึ่งกันและกันเช่น คนอื่นอายุคราวพ่อลูกหลานก็เรียกอย่างเต็มปากว่าพ่อ ถ้าอาวุโสกว่าก็เรียกว่า พ่อใหญ่ การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แบ่งปันช่วยเหลือเจือจานซื่อสัตย์ไม่เอารัดเอาเปรียบกัน ความเชื่อในพุทธศาสนาทำให้ชาวอีสานเชื่อในเรื่องบาปบุญ คุณโทษ กฎแห่งกรรม ประเพณี และพิธีกรรมต่างๆมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับความเชื่อดังกล่าว ในการประกอบ พิธีกรรมต่างๆ ชาวอีสานมุ่งให้เกิดความสุขความสบายใจเป็นหลัก ชาวอีสานจึงยึดมั่นและปฏิบัติ ตามฮีตสิบสองอย่างมั่นคง

ฮีตสิบสอง หมายถึง จารัตประเพณี ที่ชาวอีสานปฏิบัติกันในโอกาสต่างๆ ทั้งสิบสองเดือนของแต่ละปี ฮีตสิบสองของชาวอีสานประกอบด้วยประเพณีต่างๆ^{๙๓} ดังต่อไปนี้

(๑) เดือนอ้ายหรือเดือนเจียง บุญเข้ากรรม เป็นการทำบุญตักบาตรถวายภัตตาหารและฟังเทศน์เนื่องในโอกาสที่พระสงฆ์อาบัติขึ้นรองจากปาราชิก ให้เข้าไปอยู่ในที่อันจำกัดเพื่อทรมานร่างกายให้หายจากกรรม ชำระจิตใจให้หายมัวหมอง และพ้นจากอาบัติ

^{๙๒} มุณี พันทวี, หมอลำหมู่นั่งสือที่ระลึกงานส่งเสริมศิลปะและวัฒนธรรมไทย ครั้งที่ ๑๗, (มหาสารคาม: อภิชาติการพิมพ์, ๒๕๓๗), หน้า ๖๓.

^{๙๓} สำลี รักสุทธี, ฮีตสิบสองคองสิบสี่, ฉบับอุบลราชธานี ๒๐๐ ปี, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ พ.ศ.พัฒนา จำกัด, ๒๕๔๙), หน้า ๑๑๒.

(๒) เดือนยี่ บุญคุณลาน เป็นการทำบุญสู่ขวัญที่นวดเสร็จแล้วและกองไว้ในลานข้าว

(๓) เดือนสาม บุญข้าวจี ทำบุญตักบาตร

(๔) เดือนสี่ บุญพระเวสหรือบุญมหาชาติ ทำบุญฟังเทศน์มหาชาติ

(๕) เดือนห้า บุญสงฆ์หรือตรุษสงกรานต์

(๖) เดือนหก บุญบั้งไฟ เป็นประเพณีขอฝนอย่างหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับการบูชาแถนโดยตรง เป็นบ่อเกิดแห่งประเพณีสำคัญของชาวอีสานคือประเพณีบุญบั้งไฟ ซึ่งเป็นบุญประจำเดือน ๖ ตามหลักฮีต ๑๒ เพราะมีความเป็นมาเกี่ยวกับการที่พระยาคนคากพาบริวารขึ้นไปรบกับพระยาแถน เนื่องจากพระยาแถนทำให้ฝนแห้งแล้ง เมื่อพระยาแถนแพ้ จึงทำสัญญากันกับพระยาคนคากว่า เมื่อถึงเดือน ๖ เป็นฤดูที่ต้องทำนา มนุษย์ทั้งหลายต้องให้สัญญาพระยาแถนปล่อยฝนลงมาโดยการจุดบั้งไฟ และเป็นประเพณีที่นิยมวรรณกรรมเรื่องพระยาคนคากนิยมใช้เทศน์เพื่อขอฝน ดังที่ ธวัช ปุณโณทก กล่าวว่า “การเทศน์เรื่องพระยาคนคากนี้ชาวบ้านจัดเป็นพิธีใหญ่ และถือกันเป็นพิธีเช่นเดียวกับ “พระเวสส์” กล่าวคือเริ่มต้นจากการจัดสถานที่ และนิมนต์พระสวดคาถาปลาช่อน (ปลาช่อน) วันละ ๑๐๘ จบ ๓ วัน (เดิมนี้นิยมย่อลงตามความสะดวก) และนิมนต์พระที่มีชื่อเสียงมาเทศน์ ๒ ธรรมาสน์เรื่องพระยาคนคาก^{๙๔}

(๗) เดือนเจ็ด บุญชาฮะหรือบุญบูชาบรรพบุรุษ ทาบุญชำระล้างสิ่งที่เป็นเสนียดจัญไร อันจะทำให้เกิดความเดือดร้อน แก่บ้านเมือง มีการเลี้ยงผีปู่ตาและผีตาแฮก (ผีรักษาไร่นา)

(๘) เดือนแปด บุญเข้าพรรษา

(๙) เดือนเก้า บุญข้าวประดับดิน ทาบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่เปรตและญาติมิตรที่ตายไปแล้ว

(๑๐) เดือนสิบ บุญข้าวสาก (สลากภัต) เป็นการทาบุญเพื่ออุทิศให้แก่ผู้ตายและเปรตมีการแลกเปลี่ยนข้าวกระยาสารทกันระหว่างญาติพี่น้องและชาวบ้านใกล้เคียง

(๑๑) เดือนสิบเอ็ด บุญออกพรรษา หรือเรียกอีกอย่างว่าทาบุญจุดประทีป มีการถวายปราสาทผึ้ง (ขี้ผึ้ง ประดิษฐ์เป็นปราสาท) การล่องเรือไฟ (ไหลเรือไฟ) และการแข่งเรือพาย

(๑๒) เดือนสิบสอง บุญกฐิน

๙. ความเชื่อเรื่องผี (การถือผี) วิญญาณ และผีปู่ตา

ระบบความเชื่อและการปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย เราอาจแบ่งแยกสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในระบบความเชื่อต่างๆ ออกเป็น ๒ ประเภทใหญ่ๆ คือ พลังอำนาจเหนือธรรมชาติ (Supernatural force) และจิตวิญญาณ หรือเทพเจ้า หรือสิ่งมีชีวิตที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติ (Supernature being) ซึ่งในส่วนของสิ่งมีชีวิตที่มีอำนาจเหนือธรรมชาตินั้น ยังแบ่งออกได้เป็น ๒

^{๙๔} อ้างแล้ว, ธวัช ปุณโณทก, วรรณกรรมท้องถิ่น, หน้า ๒๑๓.

ประเภท ประเภทแรก คือเทพเจ้า (Gods) ที่มีได้มีต้นกำเนิดมาจากมนุษย์ (Non-human origin) และประเภทที่สอง จิตวิญญาณ (Spirit) คือผีปีศาจหรือวิญญาณของมนุษย์ที่ตายไปแล้ว^{๙๕}

ความเชื่อเรื่องผีและวิญญาณเป็นความเชื่อในอำนาจลึกลับที่เหนือธรรมชาติ ที่เป็นของ ชาวอีสาน ที่ได้รับการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษมาช้านาน รวมทั้งความเชื่อในการครองเรือน การ ทำมาหาเลี้ยงชีพสิ่งใดที่โบราณห้ามว่าเป็นโทษและเป็นความเดือดร้อนมาให้ก็จะละเว้นและไม่ ยอมทำสิ่งนั้นส่วนความเชื่อในการตั้งหมู่บ้านก็ไม่ต่างกับนักชาวอีสานมีการนับถือ"ผีบ้าน" และ แถนหรือ "ผีฟ้า" มีการเซ่นสรวงดวงวิญญาณบรรพบุรุษเพื่อให้ช่วยปกป้องรักษาลูกหลาน มีการตั้ง "ศาลเจ้าปู่" ไว้ที่ดอนปู่ตา ซึ่งมีชัยภูมิเป็นโคก น้ำท่วมไม่ถึงมีต้นไม้ใหญ่หนาที่บ มีการก่อสร้าง "ตูบ" เป็นที่สถิตของเจ้าปู่ทั้งหลายตลอดจนการตั้ง "บือบ้าน"(หลักบ้าน)เพื่อเป็นสิริมงคลของหมู่บ้าน และมีการเซ่น "ผีอาฮัก" คือเทพารักษ์ให้ดูแลคุ้มครองผู้คนในหมู่บ้านให้อยู่ดีมีสุขตลอดไป

สรุปได้ว่า การถือผีหรือการมีความเชื่อในเรื่องผีของชาวอีสานนั้น เป็นประเภท จิตวิญญาณ (Spirit) คือผีปีศาจหรือวิญญาณของมนุษย์ที่ตายไปแล้ว ยังก็เป็นความเชื่อของคนในแต่ละชุมชน ท้องถิ่นบางชุมชนก็มีความเชื่อเรื่องจิตวิญญาณในแบบเทวดาอารักษ์ (Guardian spirit) ซึ่งมีฤทธิ์อำนาจต่ำกว่าเทพเจ้า แต่มีความใกล้ชิดกับมนุษย์มากกว่าเทพเจ้า พื้นที่บางแห่งเชื่อว่า เทวดาอารักษ์จะทำหน้าที่ดูแลให้ความคุ้มครองป้องกันภัยแก่ผู้ประพฤติดี เทวดาอารักษ์ยังอาจสิง สถิตอยู่ตามต้นไม้ใหญ่เพื่อดูแลป่า คุ้มครองแม่น้ำและทรัพยากรธรรมชาติอื่นๆ ความเชื่อในเทวดา อารักษ์ทำให้สังคมวัฒนธรรมหลายๆ แห่งให้ความเคารพยำเกรงแก่ป่าและน้ำ และทำการดูแล รักษาทรัพยากรธรรมชาติดุจดังผู้มีพระคุณ

ชาวอีสานของประเทศไทยก็เช่นเดียวกัน ความเชื่อเรื่องผีและวิญญาณ ยังคงมี บทบาทอย่างสูง เพราะว่าลัทธินับถือผี (Animism) เป็นองค์ประกอบสำคัญอันหนึ่งของระบบศาสนาในสังคมไทยควบคู่ไปกับพุทธศาสนาและลัทธิพราหมณ์ อันเป็นการผสมกลมกลืนของ องค์ประกอบทางศาสนา ความเชื่อ และพิธีกรรมที่แตกต่างกันแต่รวมกันเป็นศาสนาเดียวกันโดย ปราศจากการแบ่งแยก ลัทธิถือผีนิยม เป็นลัทธิศาสนาดั้งเดิมของสังคมไทยก่อนที่จะรับเอาศาสนาพุทธและพราหมณ์เข้ามาผสมกลมกลืนภายหลังความเชื่อเรื่องผีจึงมีตำแหน่งที่แน่นอนในระบบโลกทัศน์ และจักรวาลวิทยาของคนไทย ถ้าหากเปรียบเทียบกับศาสนาพุทธและพราหมณ์ ซึ่งมุ่งให้ความสนใจเรื่องโลก จักรวาล กรรม ชาตินี้-ชาติหน้าแล้ว จะเห็นได้ว่าความเชื่อเรื่องผีในสังคมไทยนั้น ให้ ความสนใจกับเรื่องที่แคบกว่า เฉพาะเจาะจงและเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตในแต่ละท้องถิ่น มากกว่า คนไทย

^{๙๕} ยศ สันตสมบัติ, **มนุษย์กับวัฒนธรรม**, ฉบับพิมพ์ครั้งที่ ๔ แก้ไขเพิ่มเติม (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๖), หน้า ๒๘๑.

โดยเฉพาะที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านชนบทได้จัดแบ่ง “ผี” ออกเป็นหลายประเภท เช่น ผีเปรตหรือยักษ์ ตามที่ได้รับอิทธิพลของพุทธศาสนา ผีที่แสดงให้เห็นถึงความเชื่อที่เป็นของคน พื้นบ้านในแต่ละท้องถิ่น ได้แก่ ผีป่า ผีน้ำ ผีนางไม้ ผีบรรพบุรุษ ฯลฯ

การถือผี ของชาวอีสานมีมาช้านาน จึงกล่าวได้ว่า ความเชื่อเรื่องผีนั่นถือเป็นศาสนา เริ่มแรกดั้งเดิมของชาวอีสาน ก่อนที่จะรับเอาศาสนาพุทธและลัทธิพราหมณ์เข้ามาผสมกลมกลืน เป็นระบบศาสนาของตน ความเชื่อเรื่องผีจึงหยั่งรากลึกลงในระบบโลกทัศน์และจักรวาลวิทยาของชาวบ้านอีสานมานาน ดังนั้นความเชื่อเรื่องผี จึงมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของชาวบ้านเป็นอย่างมาก เพราะความเชื่อเรื่องผีมุ่งให้ความสนใจเกี่ยวกับความเป็นอยู่ โรคภัยไข้เจ็บ การทำมาหากิน ความปลอดภัยในการเดินทาง ความอุดมสมบูรณ์ของผลผลิตทางการเกษตร รวมทั้งทรัพยากรธรรมชาติ รากฐานของความเชื่อดั้งเดิมนี้เองได้กำหนดให้มี “ผี” ประจำอยู่แทบทุกหนทุกแห่งในท้องถิ่น โดยเฉพาะในบริเวณสถานที่หรือแหล่งธรรมชาติที่ชาวบ้านใช้ประโยชน์ร่วมกัน เช่น ผีป่า ผีต้นน้ำ ผีดอน ผีเหล่า ผีภู ฯลฯ ในหมู่บ้านอีสานลักษณะดังกล่าวนี้จึงเป็นโครงสร้างความคิดทางวัฒนธรรมพื้นบ้านของชาวอีสาน (Indigenous culture construct)

๒.๘ แนวคิดเรื่องผีของชาวอีสาน

๒.๘.๑ แนวคิดเรื่องผีการนับถือผีของชาวอีสาน

ชาวอีสานเป็นกลุ่มวัฒนธรรมร่วมกันมาแต่สมัยโบราณ หรือพงศาวดารล้านช้าง โดยเฉพาะฉบับของมหาสีลา วีระวงศ์ ที่ถือว่าสมบูรณ์กว่าฉบับอื่นๆ มหาสีลาได้รวบรวมและเรียบเรียงขึ้นใน พ.ศ.๒๔๙๔ และหลังจากนั้นก็ยังมีผู้เขียนพงศาวดารขึ้นอีก ซึ่งมีลักษณะเนื้อหาที่คล้ายคลึงกันจะแตกต่างกันบ้าง คือปีที่กษัตริย์ขึ้นครองราชย์ และจากตำนานเรื่องขุนบรม ซึ่งเป็นหลักฐานชิ้นสำคัญของลาว ซึ่งนักประวัติศาสตร์ทั้งหลายยึดเป็นหลักในการศึกษาค้นคว้าประวัติศาสตร์ของลาวในระยะเริ่มต้น โดยในเนื้อหาของขุนบรมจะเป็นตำนานในส่วนที่แสดงถึง ความเชื่อของมนุษย์ในสังคม ที่อธิบายถึงโลกและจักรวาล ประวัติความเป็นมาของเผ่าพันธุ์รวมทั้งโครงสร้างและสถาบันสังคม^{๙๖} สันนิษฐานว่าแต่งโดยพระมหาเทพหลวงกับพระมงคลสิทธิปู วัดวิชุลราช นครหลวงพระบาง ในสมัยพระเจ้าวิชุลราช^{๙๗}

^{๙๖} ยูรี อภิรักษ์ภูสิทธิ, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์วรรณกรรมเรื่องขุนบรม”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๗), หน้า ๑๔.

^{๙๗} มหาคำ จำปาแก้วมณี และคณะ, ประวัติศาสตร์ลาว, แปลโดย สุวิทย์ อธิราช, (ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๓๙), หน้า ๑๐.

เนื้อหาในพงศาวดารและตำนานขุนบรม จะกล่าวถึงการเริ่มต้นก่อตัวของอาณาจักรล้านช้าง ที่มีความเชื่อแต่ดั้งเดิมว่า สืบเชื้อสายจากขุนบรมที่แสนส่งมาปกครองโลกมนุษย์ โดยได้ตั้งบ้านเรือนอยู่ที่บริเวณทุ่งน่าน้อยอ้อยหนู^{๙๘} ในปี พ.ศ. ๑๒๔๗ ขุนบรมมีโอรส ๗ พระองค์ และได้ให้โอรสครองเมืองคนละเมือง โดยขุนลอโอรสองค์โตไปครองนครกาหลง ต่อมาขุนลอได้ขยายอำนาจลงมาทางใต้ โดยลงมาปราบพวกขอมที่เมืองตุมวาง และไล่พวกขอมลงมาถึงขวา เข้าตีเมืองขวาได้แล้ว จัดตั้งเมืองขวาขึ้นเป็นราชอาณาจักรล้านช้าง ในปี พ.ศ. ๑๓๐๐ แล้วเปลี่ยนชื่อเมืองใหม่เป็น “เมืองเชียงของ”^{๙๙} สถาปนาเป็นเมืองหลวงแห่งแรกของอาณาจักรล้านช้าง ภายหลังจากขุนลอ มีกษัตริย์ปกครองติดต่อกันมาถึง ๒๒ พระองค์จนกระทั่งถึงสมัยเจ้าฟ้าจุ่ม ซึ่งตำนานขุนบรมเป็นหลักฐานชิ้นสำคัญที่นักประวัติศาสตร์ลาวและไทยนำมาเป็นหลักฐานในการเขียนพงศาวดาร ถึงแม้ว่าเรื่องขุนบรมเป็นการเขียนขึ้นภายหลัง แต่ก็ยังเป็นหลักฐานเพียงชิ้นเดียวที่ทำให้เห็นภาพการปรากฏตัวของอาณาจักรล้านช้าง

ดังนั้นแนวคิด ปรัชญา สังคม และจารีตประเพณีของชาวอีสาน คติความเชื่อเรื่องผีของชาวอีสานมีมาแต่ดั้งเดิม อาจจำแนกได้เป็นสองกลุ่มใหญ่กลุ่มหนึ่งเป็นผีประเภทแผ่คุณความดี ช่วยปกป้องคุ้มครองภัยพิบัติทั้งปวงที่จะมากล้นกลาย ตลอดจนดูแลรักษาชุมชนให้เกิดสันติสุข แต่ก็อาจบันดาลให้เกิดความเดือดร้อนยุ่งยากได้ หากผู้ใดล่วงละเมิด ขาดความเคารพยำเกรงหรือมีพฤติกรรมอันไม่พึงปรารถนาของชุมชน กลุ่มผีดังกล่าวมีผีเจ้าผินาย ผีบ้านผีเรือน ผีเจ้าที่ ผีปู่ย่า ผีตายาย ผีมหะลักข์ หลักเมือง ผีฟ้า ผีแถน ผีมด ผีหม้อ ผีเจ้าปู่หลุบคา หรือผีที่ชาวบ้านนับถือเฉพาะถิ่นซึ่งมีชื่อเรียกแตกต่างกันออกไป เป็นต้น ส่วนผีอีกกลุ่มหนึ่ง เป็นผีร้ายที่คอยมุ่งทำลายล้างเบียดเบียนก่อความวุ่นวายสับสนให้เกิดโทษภัยอยู่เนื่อง ๆ เช่น ผีบอบ ผีเปรต ผีแม่แล้ง ผีहां เป็นต้น ซึ่งผีแต่ละประเภทมีบทบาทหน้าที่ในการกำกับพฤติกรรมของชาวอีสานในลักษณะที่ต่างกัน คนไทยแต่เดิมนับถือผี ถึงเดี๋ยวนี้ก็ยังนับถืออยู่รวมถึง พระอินทร์ พระพรหมและพระอะไรต่อมิอะไรก็เป็นผี พระเจ้าหรือพระเป็นเจ้าก็เป็นผี ด้วยเหตุนี้ เข้าใจกันว่าอยู่บนฟ้า คนไทยแต่เดิมจึงเรียกท่านเป็นคำรวมว่า ผีฟ้า ภายหลังเมื่อไทยนับถือพระพุทธศาสนาแล้วก็เปลี่ยนเป็นเรียกว่า เทวดาและเรียกที่อยู่ของท่านว่า สวรรค์ และมีคำเดิมคือชั้นฟ้า เอาไปซ้อนเข้าคู่เป็นสวรรค์ชั้นฟ้า เพื่อให้ทราบว่าเป็นสวรรค์หมายความว่า ชั้นฟ้า นอกจากจำพวกผีแบ่งออกเป็น ผีฟ้า เจ้าผี และผีร้าย อาจแบ่งจำพวกผีตามที่ใช้แบ่งกันอยู่ใน

^{๙๘} หรือที่รู้จักในชื่อเมืองแงง หรือเดียนเบียนฟูในจังหวัด Lai Cho ในประเทศเวียดนามในปัจจุบัน, ดูรายละเอียดใน ปิยฉัตร สีนธุสะอาด, “สังคมล้านช้างตั้งแต่ปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๑ ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๓”, *วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๐), หน้า ๑๓.

^{๙๙} ทองสืบ ศุภมาร์ก (ปริวรรต), *ตามพงศาวดารลาว*, (กรุงเทพมหานคร: องค์การคำครุสภา, ๒๕๒๘), หน้า ๓๖.

วิชามานุษยวิทยา ตามคติที่ว่าด้วยลักษณะการเช่นสังเวชบุชา คือ ๑) คติบูชาผีบรรพบุรุษ ๒) คติบูชาผีวีรบุรุษ และ ๓) คติบูชาผีร้ายผีที่มาก่อนและอยู่ใกล้ชิดกับคน ก็คือผีบรรพบุรุษ ได้แก่ญาติผู้ใหญ่ มีพ่อแม่ปู่ย่าตายาย เป็นต้น ซึ่งตายไปแล้วและด้วยความอาลัยรัก แม้ท่านจะตายไปแล้วก็ยังนึกว่าท่านยังอยู่ คือเป็นผีประจำอยู่ในเรือน คอยดูแลเอาใจใส่ ให้ลูกหลานที่ยังอยู่มีความสุขความเจริญ ถ้าลูกหลานตั้งตนอยู่ในจารีตประเพณี หรือให้ร้ายได้ทุกข์แก่คนในบ้านได้ เมื่อคนเหล่านั้นประพฤติดนออกนอกรอยประเพณี ประเทศเรียกชื่อต่างๆ กัน ทางภาคเหนือ เรียกว่า ผีปู่ย่า ไม่นับตายายเข้าด้วย ทางภาคอีสานเรียก ผีปู่ตา ไม่นับญาติผู้ใหญ่ที่เป็นหญิงคือยายายเข้าด้วย ทางภาคกลางเรียกว่า ผีปู่ย่าตายายนับเอาเข้าหมดทั้งญาติผู้ใหญ่และทางฝ่ายพ่อและแม่ ทางภาคใต้เรียกว่า ผีตายายไม่นับปู่ย่าเข้าด้วย^{๑๐๐} ผีที่มีบทบาทต่อการดำรงชีวิตของชาวอีสาน มีดังนี้

๑) ผีฟ้าหรือผีแถน ทั้งสองชนิดนี้ เป็นเฉพาะผู้ใหญ่ทั้งชายและหญิง ผีฟ้า ผีแถน จะมาสิงอยู่กับคน คือ เวลาที่ผู้นั้นเป็นไข้มา ๒ เดือน หรือ ๓ เดือนแล้วจึงเข้ามาสิง เมื่อแรกเข้าสิงทำกิริยาอาการเหมือนเจ้าเข้าทรงคน แต่มิได้ชอบกินเหล้าและดุร้ายมีกิริยาอยากแต่งตัวนุ่งห่มผ้าที่มีสีแดงและหัวเราะยิ้มแยมพ้อนรำขับร้องไปต่างๆ เมื่อคนที่ไม่ป่วยเขาเห็นก็จัดแจงรับรองเหมือนดังรับรองเจ้าเมื่อแรกเข้าทรงคน และทำหิ้งห่อไว้บ้างที่ศีรษะนอนของคนไข้ ไม่นานนักคนไข้ก็หายคลายจากป่วยไข้ เมื่อคนที่ป่วยหายจากไข้แล้วก็ปฏิบัติรักษาผีฟ้าและผีแถนต่อไปจนตลอดชีวิตของผู้นั้น ถึงฤดูเดือนอ้ายเดือนยี่ ก็จัดแจงเลี้ยงดูเป็นงานปีเสมอไปทุกที ถ้าผู้หนึ่งผู้ใดหายป่วยเป็นไข้ ที่เห็นว่าจะเป็นผีฟ้าผีแถนเข้าสิงก็ต้องมาเชิญผู้นั้นไปรักษา เหมือนดังเป็นครู ผู้ประสิทธิ์แก่คนผู้จะเป็นศิษย์ต่อไปคำว่า แถน ภาษาลาวแปลว่า ฟ้า ฉะนั้น ผีฟ้า ผีแถน ก็หมายความอย่างเดียวกัน และว่าแถน กับ แถง ก็เป็นคำเดียวกัน ขุนมหาวิชัยกล่าวข้างต้นว่าผีแถนก็คือผีพรหม และผีฟ้าและผีแถนนี้มีอาการอย่างเดียวกัน แต่ต่างกันแต่ผีแถนมักเข้าสิงอยู่แต่คนเดียวในหมู่บ้าน ส่วนผีฟ้ามักมีมากในหมู่บ้านตั้งแต่ ๑๐ คนขึ้นไป^{๑๐๑}

๒) ผีปู่ตาและผีหลักเมือง เป็นผีคู่บ้านคู่เมือง ถ้าเขาได้สร้างบ้านตั้งเมืองขึ้น ที่ใด เขาก็สร้างกระท่อมแลหอสำหรับผีปู่ตา และผีหลักเมืองขึ้นพร้อมกันกับที่สร้างบ้านเมือง เปรียบความเหมือนว่าผีทั้งสองเป็นปู่เป็นตา เป็นหลักประธานของมนุษย์ในบ้านเมือง จึงบัญญัติเรียกผีทั้งสองว่าผีปู่ตาและผีหลักเมือง วิธีปฏิบัติต่อผีทั้งสองก็อย่างเดียวกัน ต่างกันแต่ชื่อ คือถ้าอยู่บ้านนอกก็เรียกว่าผีปู่ตา ถ้าอยู่ในเมืองก็เรียกว่าผีหลักเมืองแต่ก็เล็งประโยชน์อย่างเดียวกัน คือช่วยดูผู้คนที่อยู่ในเขตบ้านหรือเมืองนั้นๆ ในวันขึ้นปีใหม่พวกลาวเขาจะฆ่าหมู ไก่ ไปเซ่นวักทุกปี ถือว่าให้คุณให้โทษแก่มนุษย์ถ้า

^{๑๐๐} พระยาอนุমানราชชน เสฐียรโกเศศ, *ชีวิตชาวไทยสมัยก่อนและการศึกษาเรื่องประเพณีไทย*, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๑๕), หน้า ๑๙๕, ๒๐๘-๒๐๙.

^{๑๐๑} อ่างแล้ว, ส.พลายน้อย, *ตำนานผีไทย*, หน้า ๑๑๐-๑๑๑.

ปีไหนไม่ทำการเซ่นไหว้ตามธรรมเนียม ผู้คนในชนบทบ้านเมืองก็มักจะเจ็บไปต่างๆ ทั้งฝนก็ไม่ค่อยจะตก ถือกันว่าผีปู้ตา ผีหลักเมืองทำโทษ และธรรมเนียมเดิมเคยไหว้เคยเซ่นโดยใช้หมูมาก่อนแล้ว ภายหลังจะเปลี่ยนเป็นเซ่นด้วยไก่ก็ได้ เคยเซ่นอะไรมาก่อนก็ต้องเซ่นด้วยสิ่งนั้นตลอดไปเพราะผีปู้ตา ผีหลักเมืองไม่ชอบ ชื่นทำผิดธรรมเนียมมักทำโทษต่างๆ คนที่เป็นหัวหน้าผีปู้ตาและผีหลักเมือง เขาเรียกว่า “ความเข้าจ้ำ” มีหน้าที่เซ่นเดียวกับเฮียกง ที่รักษาศาลเจ้าของจีน คือเป็นหัวหน้าผีปู้ตา และผีหลักเมืองเมื่อมีผู้ประพฤติผิดธรรมเนียมบ้านเมือง เช่น ผู้ชายทำล่วงประเวณีแก่หญิงถึงเกิดบุตร โดยมีได้สู่ขอต่อผู้ใหญ่ หรือบ้านเมืองเกิดยุคเชลยใช้เจ็บต่างๆ เขาก็มักนิมนต์พระสงฆ์ให้สวดขับไล่ผี ๓ วันบ้าง ๗ วันบ้าง และมีประกาศห้ามคนที่อยู่ต่างบ้านต่างเมืองไม่ให้เข้ามาพักอาศัยในเขตบ้านเขตเมือง โดยปักหลักกรุยกำหนดเขตไว้ ถ้าใครล่วงล้ำเข้าไป ก็ได้ชื่อว่าละเมิดต่อธรรมเนียมเขตไว้ถ้าใครล่วงล้ำเข้าไป ก็ได้ชื่อว่าละเมิดต่อธรรมเนียมบ้านเมือง จะต้องถูกปรับให้ซื้อไก่ซื้อหมูหรือสัตว์ที่ใช้เซ่นไหว้เป็นประจำ ด้วยถือว่าผิดผีบ้านผีเมือง ถ้าไม่สามารถจะหาสัตว์ได้ตามต้องการก็ต้องจ่ายเงินให้ความเข้าจ้ำที่รักษากระโจมปู้ตาและหลักเมืองไปซื้อหามาเซ่นไหว้ให้จงได้^{๑๐๒}

๓) ผีเรือน ผีที่อยู่ประจำเรือน พวกกรรมฐานหรือมอญนับถือผีเรือนมาก สมมติว่าเราไปพักบ้านเขา เกิดเจ้าของบ้านผู้ทำให้เราอาศัยเกิดเจ็บไข้ได้ป่วยขึ้น มอญเขาถือว่าผีเรือนโกรธไม่ชอบเรา จึงทำให้เขาเจ็บป่วย เขาจะโทษเราทันทีว่าเป็นเพราะเราเขาจึงไม่สบาย เราก็จะต้องเป็นคนออกเงินให้เขาไปทำการรำผี เขาเชื่อกันว่าถ้าได้ไปรำผีแล้วการเจ็บไข้ของเขาจะหายได้ การรำผี เขาปลุกโรงคล้ายๆ โรงละครชาตรี คือปลุกแบบง่ายๆ ใช้ชั่วคราว เอาใบตาลมุงก็ได้ และการตกแต่งโรงรำผี เขาก็ใช้ดอกหมากห้อยไว้ตามโรง เครื่องสังเวย มีกล้วย ขนมหาง ชนมขาว อย่างทอดน้ำมันมะพร้าวกุ้งฝอย ข้าวเหนียว กล้วยฉาบ เม็ดขนุน และสิ่งสุดท้ายที่เขาไม่ได้คือ ค่ากำนัลเป็นเงินหกสลึง (สมัยก่อน) ตามประเพณีไทยโบราณก็เชื่อในเรื่องผีเรือน ดังจะเห็นได้จากประเพณีแต่งงานสมัยโบราณให้บ่าวสาวนำเครื่องเซ่นและผ้าขาวไปไหว้ผีเหย้าผีเรือน ซึ่งหมายถึงเทวดาหรือผีปู่ย่าตายายนั่นเอง จะเอาข้าวของที่จะเซ่นวางลงบนผ้าขาว แต่บางตำราว่าต้องไหว้ที่เสาดั้งกันเรือนเอายอดตอง ๓ ยอดบูที่โคนเสาดั้ง วางเครื่องเซ่นบนใบตองและมีคนกล่าวคำเช่นผีคนหนึ่ง ตัวอย่างจากหนังสือประชุมเชียวขวัญ ฉบับหอสมุดแห่งชาติ ตอนหนึ่งว่า “ศรีศรีวันนี้ก็เป็นวันดี เป็นราศีศุภมงคล ข้าพเจ้าขอย่อยนประดิษฐานขึ้นทันใด ขออำนาจพร ยอกรขึ้นไหว้ ท่านพ่อ ท่านแม่ ท่านเฒ่าแก่ผู้ดีเชิญใจ ผีเรือน แม่พ่อ ผีหอปลุกใหม่ ขอเชิญจงมาให้พร้อมกันในวันนี้ วันนี้ก็เป็นวันดี ท่านเศรษฐีผู้ใหญ่ ท่านจะเอาแก้วเข้ามาเกย จะเอาเขยเข้ามาฝากจะเอาขันหมากเข้ามาให้ ได้จัดแจงแต่งไว้ทั้งสัสมุส ลูกไม้ ขนมหลายกองเกวียน ขนมหิงฝอยทองล้วนแต่ของจำเนียร จันอับจาเจียน ผลไม้นานา สัสม้าสัสมยา สัสมัทพลจัน ลูกอินตะผาลำ ขนมหัมมลูกใหญ่ กล้วยไข่กล้วยน้ำ มะพร้าวอ่อน อ้อยลำ เหล้าเข็มหมูหัน ห่อหมก ทอดมัน สารพัน

^{๑๐๒} อ้างแล้ว, ส.พลายน้อย, **ตำนานผีไทย**, หน้า ๙๘-๙๙.

ที่จะมี อภิเชกสองศรี เช่นผีทั้งหลาย ผีภูตผีพราย แม่ชีรักษา ที่ได้เลี้ยงได้ดู ทั้งผีปู่ ผีย่า ผียายผีตาตามประดาพี่น้องผีเกี่ยวผีตอง ทั้งสองพร้อมกัน อย่าซึ่งเคียดเคียดฉน ขบฟันเช่นเขี้ยว จะมาเป็นพี่น้อง จะมาเป็นทองแผ่นเดียว อย่าพิโรธโกรธเกรี้ยว ช่วยอุปถัมภ์คำชูผิวเมียทั้งคู่ ให้เจ้าอยู่สบาย เชิญเสร็จเสด็จเข้ามาคุ้มครองรักษาคุ้มโพยคุ้มภัย คุ้มเสนียดจัญไร ขออย่าให้มีมา คุ้มให้สารพัดอย่าให้หนักดหลังคา คุ้มทั้งผ้านุ่งผืนผ้า พร้อมผ้ายุ่งฉาง ครอบครองสองรา โรคาเบาบาง คุ้มลูกคุ้มเต้า ทั้งเขม่า ดานซาง ญาติกาผีสาง คุ้มครองป้องกัน ลูกเปรตเศษนรก กระจายจกอธรรม อย่าให้มาเกิดในครรภ์ ขอเชิญเทวดา จุติลงมาจากสวรรค์ เพื่อจะเป็นลูกเต้า เมื่อเจ้าจะมีครรภ์ ข้าจะขอรำพัน ทั้งจั่วทั้งฝา ชื่อตั้งหลังคา รอดแปดโก่ง ผีประตุนหน้าต่าง เสาห้องเสากลาง ผีสาง นางไม้ ที่ได้ปลุกเรือนอยู่สองเจ้าทั้งคู่ ขอให้อยู่สบาย คุ้มโพย คุ้มภัย คุ้มทั้งเสนียดจัญไร สิ่งร้ายอย่าให้มี ให้สวัสดิมงคล” จะเห็นว่า ผีเรือนเป็นผีที่เรียกขานรวมๆ กันไปไม่เฉพาะเจาะจงว่าเป็นใครคนใดคนหนึ่งอาจจะเป็นผีปู่ย่าตายายหรือผีสางนางไม้ที่ประจำอยู่ในเสาในไม้ที่เอามาปลูกบ้านนั้นก็ได้^{๑๐๓}

๔) ผีตาโขน เป็นการละเล่นพื้นบ้านอย่างหนึ่งของชาวอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย นิยมเล่นในงานบุญหลวง หรือบุญพระเวส (คือการเทศน์มหาชาติ) ซึ่งรวมไปถึงการขอฝนและการแห่บั้งไฟ ด้วยลักษณะผีตาโขน ไม่เหมือนผีอื่นๆ ไป ผีตาโขนต้องใช้อุปกรณ์ช่วยเพราะผู้แสดงเป็นมนุษย์ไม่ใช่ผีคนตาย ฉะนั้น ผีตาโขนทุกตัวจึงต้องมีหน้าผีสวมหัว หน้าผิ้นี้ทำด้วยหวดหนึ่งข้างเหนียวที่สานด้วยไม้ไผ่ แล้วเอาส่วนโคนของทางมะพร้าวซึ่งเป็นแผ่นกว้างมาเย็บต่อกับหวด ที่ทางมะพร้าวตกแต่งเป็นหน้ากากผีแต่ก่อนใช้เพียงปูนขาวกับดินหม้อ คือ ขาวกับดำ ปัจจุบันใช้น้ำมันทาอย่างสวยงามที่หน้ากากทางมะพร้าวเจาะรูพอให้คนที่อยู่ข้างในมองเห็น ลักษณะพิเศษ คือ ต้องทำจมูกให้ยาวออกมาคล้ายวงช้าง เมื่อทำหุ่นหัวผีตาโขนเรียบร้อยแล้ว ก็หาผ้าเก่าๆ ที่ไม่ใช้แล้วมาเย็บต่อกับหัว เพื่อใช้คลุมร่างคน อีกอย่างหนึ่งผีตาโขนจะต้องถืออาวุธทำด้วยทางมะพร้าวที่ด้ามของอาวุธจะสลักเป็นรูปเครื่องหมายเพศอย่างที่เราเรียกกันว่า ปลักขิก ซึ่งนิยมทำเนื่องในพิธีขอฝน บางทีก็มีกระป๋องผูกกลมไว้ เวลาเดินทำท่ายกย้ายสายสะโพก ข่มตัว กระป๋องที่ผูกกลมไว้ก็จะกลิ้งกระทบถนนทำให้เกิดเสียงดังสาเหตุที่เรียก ผีตาโขนยังไม่มีหลักฐานที่แน่นอนและชัดเจนพอ^{๑๐๔}

๕) ผีตาแฮก หรือผีตาแรก เป็นผีนาของพวกลาว ในหนังสือ วชิรญาณ ร.ศ. ๑๑๕ ได้อธิบายถึงผีตาแฮกไว้ว่า ที่เรียกว่าผีตาแฮกนี้ เป็นผีสำหรับอยู่กับนา ถ้าเขาจับจองนาลงที่ใด เขาก็ปลูกกระต้อมเล็กๆ หรือแหวดวงล้อมคอกกันไว้โดยรอบ แล้วเชื้อเชิญพระภูมิเจ้าที่ให้เข้าไปอยู่ ถึงคราวจะลงมือทำนาปีใด เขาก็ฆ่าไก่ไปเลี้ยงดูทุกปี และฉีกเอาลูกคางไก่ออกมาดู ถ้าเยื่อกระดูกคางไก่ยืนยาวในปี

^{๑๐๓} อ่างแล้ว, ส.พลายน้อย, **ตำนานผีไทย**, หน้า ๑๑๓-๑๑๕.

^{๑๐๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๓-๗๔.

ใดเขาก็สมมติเอาว่าปีนั้นน้ำจะมาก ถ้าเอือกระตุกคางไม่เป็นพุ่มพวงดีไม่สู้สั้นแลยาวนัก เขาก็สมมติเอาว่าปีนั้นฝนดี ข้าวจะงามบริบูรณ์ ถ้าปีใดเอือกระตุกคางไก่ออดเรียวอยู่ เขาก็สมมติเอาว่าปีนั้นฝนจะแล้งข้าวจะตายฝอย เมื่อเขาเสี่ยงทายเช่นนี้เสร็จแล้ว จึงลงมือตกล้ำดำนาคต่อไป การที่เสี่ยงทายเช่นนี้มักจะจริงตามที่ได้เคยเห็นมา การที่เขาปลุกที่ให้ผีตาแฮกอยู่นี้ก็เพื่อประโยชน์ในการทำนาอย่างเดียว มิได้เกี่ยวกับการอื่น การที่บวงสรวงผีตาแฮกนี้ใช้แต่ไก่อย่างเดียว ผู้ที่จะดูแลรักษาผีตาแฮกก็ไม่กำหนด สุดแล้วแต่เป็นนาของผู้ใด ผู้นั้นย่อมเป็นเจ้าของดูแลไป ต้องเซ่นสรวงเพื่อการเสี่ยงทายปีละครั้ง เมื่อจะลงมือตกล้ำดำนานั่น กิริยาที่จะพึงทำเกี่ยวกับข้องกับผีตาแฮกในช่วงทำนาปีหนึ่งๆ เมื่อเขาเสี่ยงทายแล้ว เขาก็เอาข้าวกล้ำดำนาลงในร่อนนาเล็กๆ ที่ริมศาลตาแฮก ประมาณสัก ๔ กอ แล้วจึงได้ลงมือไถคราดปักดำในนาอื่นต่อไป^{๑๐๕}

๖) **ผีนางธณิ** เป็นผีที่ไม่ค่อยรู้จักกันแพร่หลายเท่าใดนัก ในหนังสือ วชิรญาณ ร.ศ.๑๑๕ ได้เล่าไว้ว่า ผีชนิดนี้เป็นผีที่ชาวแตงตั้งขึ้นด้วยความประสงค์จะให้คุ้มครองรักษา ช้าง ม้า โค กระบือที่เขาเลี้ยงไว้เพื่อจะไม่ให้เป็นอันตรายเพราะโรคภัยต่างๆ บางทีถ้าช้าง ม้า โค กระบือ หายไปเขาก็บนบานให้นางธณิช่วยต้อนให้กลับมาอยู่ตามถิ่นฐาน ซึ่งเขาจะตามมาให้พบได้โดยง่าย ถ้าเจ้าของทำให้ผิดแผกแก่นางธณิบางทีก็ทำโทษให้ช้าง ม้า โค กระบือ มีอันเป็นไปต่างๆ มีกิริยาที่กินหญ้าและดื่มน้ำไม่ได้ เป็นต้น ถ้าเจ้าของรู้ว่าผิดแผกต่อนางธณิ และรีบไปอ้อนวอนบนบานแก่นางธณิเสียแล้ว ก็เป็นอันได้ทันที เครื่องเซ่นนางธณิไม่มีอะไรมากมาย แต่ข้าวสัปปะ ๑ น้ำอ้อยสักกอน ๑ ก็เป็นอันใช้ได้ผู้ที่ประพฤติปฏิบัติรักษานางธณิ มีแต่ผู้หญิง ซึ่งเป็นแม่เรือนในบ้านเป็นธุระดูแล ที่อยู่นางธณิจอมปลวกก็ตื้นดินที่สูงก็ใช้ได้ทั้งสิ้น^{๑๐๖}

๗) **ผีมหะลักซ์** ถือว่าเป็นผีของเจ้าเมืองคนแรกเป็นผู้สร้างบ้านแปลงเมืองและมีพิธีเซ่นบวงสรวงประจำปี อย่างเดียวกับผีประจำบ้านประจำเมือง๒๔ โดยจะทำพิธีในเดือน ๗ เรียกว่า “บุญข้าชะ” ตามฮีตสิบสอง มาจากคำสองคำได้แก่ ฮีต คือคำว่า จาริต ซึ่งหมายถึง ความประพฤติ ธรรมนิยมประเพณี ความประพฤติที่ดี และ สิบสอง หมายถึง สิบสองเดือน ดังนั้น ฮีตสิบสอง จึงหมายถึงประเพณีที่ประชาชนในภาคอีสานปฏิบัติกันมาในโอกาสต่างๆ ทั้งสิบสองเดือนของแต่ละปี เป็นการผสมผสานพิธีกรรมที่เกี่ยวกับเรื่องผีและพิธีกรรมทางการเกษตร เข้ากับพิธีกรรมทางพุทธศาสนา^{๑๐๗}

^{๑๐๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๕-๗๖.

^{๑๐๖} อ้างแล้ว, หน้า ๘๘.

^{๑๐๗} มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, **ประมวลสาระวิชาไทยศึกษา หน่วยที่ ๑-๗**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา www.scphub.ac.th/new_ulib/dublin.php?ID=13399112717 [๙ มกราคม ๒๕๖๐].

๒.๘.๒ ประเภทของผีที่ทำให้เกิดความเจ็บป่วย

การถือผี ของชาวอีสานมีมาช้านาน จึงกล่าวได้ว่า ผีตามความเชื่อของชาวอีสานส่วนใหญ่ เป็นผีที่ทรงคุณธรรม มีส่วนที่เกี่ยวกับมนุษย์ในแง่คอยให้ความคุ้มครองปกป้องและอำนวยโชค ลาภแก่มนุษย์ และชาวอีสานเชื่อว่า สังคมผีนั้นเป็นสังคมที่รักความสงบสุข ไม่มีการละเมิดหน้าที่ของผี ตนอื่น หากปฏิบัติไม่ถูกต้องอาจนำความเดือดร้อนมาสู่ชาวบ้านได้ ขึ้นอยู่กับฮีดคองหรือละเมิดต่อผี หรือไม่ ประเภทของผีที่แสดงอาการเจ็บป่วยต่อคนตามความเชื่อของคนอีสานได้แก่

๑. **ผีปู้ตา** เป็นผีคู่บ้านคู่เมือง ผีปู้ตา เป็นผีประจำหมู่บ้าน ซึ่งชาวบ้านมีความเชื่อว่าผีปู้ตา จะเป็นผีที่ให้ความคุ้มครองชาวบ้านให้อยู่เย็นเป็นสุข ทั้งชาวบ้านที่อยู่ในหมู่บ้าน และชาวบ้านที่จากไปทำงานนอกบ้านเป็นเวลานาน ๆ ผู้คนในชนบทบ้านเมืองก็มักจะเจ็บไปต่างๆ ทั้งฝนก็ไม่ค่อยจะตก ถือกันว่าผีปู้ตา ผีหลักเมืองทำโทษ และธรรมเนียมเดิมเคยไหว้เคยเซ่นโดยใช้หมูมาก่อนแล้ว ภายหลังจะเปลี่ยนเป็นเซ่นด้วยไก่ก็ได้ เคยเซ่นอะไรมาก่อนก็ต้องเซ่นด้วยสิ่งนั้นตลอดไปเพราะผีปู้ตา ผีหลักเมืองไม่ชอบ ซินทำผิดธรรมเนียมมักทำโทษต่างๆ

๒. **ผีบรรพบุรุษ** เดิมเป็นคน ครั้นตายไปก็ไม่ไปไหนยังสิงอยู่ในบ้านในเรือนตามปกติเป็นผีญาติผู้ใหญ่ของครอบครัว จึงเรียกว่า ผีบรรพบุรุษ หรือผีปู่ย่าตายาย^{๑๐๘}

๓. **ผีตาแฮก** เป็นผีประจำท้องไร่ท้องนา ถือกันว่าเป็นผีที่ปกป้องรักษาพืชสวนไร่นา และทำให้ข้าวกล้า เจริญงอกงามอุดมสมบูรณ์ การทำนาจะได้ผลดี จึงมีการเซ่นไหว้ผีตาแฮกทุกปี ปีละ ๒ ครั้ง คือ ก่อนลงมือปักดำ และหลังการเก็บเกี่ยว ฉะนั้นในที่นาของแต่ละคนจะมีที่ที่ผีตาแฮกอยู่ ซึ่งบางคนอาจปลูกกระท่อมหลังเล็ก ๆ บางคนจะปักเสาเป็นสัญลักษณ์ว่าตรงนี้เป็นที่ที่อยู่ของผีตาแฮก หรือบางแห่งจะทำรั้วถี่ ๆ ล้อมบริเวณใดบริเวณหนึ่งไว้ ซึ่งชาวบ้านจะทราบได้ถึงที่อยู่ของผีตาแฮกนี้

๔. **ผีปอบ** เป็นผีทางภาคอีสาน แต่ปรากฏว่า ทางภาคพายัพเรียกผีปอบว่า ผีกะ ตามคำบอกเล่าว่า ผีปอบเป็นผีชนิดมีเจ้าของ คือมีผู้เลี้ยงไว้ และผู้ที่จะเป็นเจ้าของผีปอบบอกเล่ากันว่า มักจะเป็นพวกคัลลัวิชา เช่น พวกเรียนวิชาการค้าขาย มีเสน่ห์นางกั๊ก สาธิกา ลิ่นทอง นะหน้าทอง หรือหมอเสน่ห์ยาแฝดอะไรเหล่านี้ เมื่อเรียนมากๆ เข้าซักสติพันเพื่อน และโดยเหตุที่วิชาชนิดนี้เรียนผูกต้องเรียนแก่ เมื่อเรียนวิชาจนลงใช้ได้แล้ว ก็จำต้องมีคาถาให้คลายได้ด้วย แต่โดยมากมักจะลืมคาถา แก่กันเสีย เลยทำให้สติพันเพื่อน และผลสุดท้ายกลายเป็นเจ้าของปอบไปโดยที่ลูกตาไม่มีแวว คือไม่มีลูกตา ตามปกติคนเราเมื่อมองตากันจะเห็นรูปของกันและกันในดวงตา แต่คนพวกเจ้าของปอบนี้ไม่

^{๑๐๘} อ่างแล้ว, พระยา อนุমানราชชน เสฐียรโกเศศ, เรื่องเกี่ยวกับประเพณีไทย (เนื่องในเทศกาลตรุษสารท), หน้า ๓๖๙.

ชอบมองหน้าใครตรงๆ เหมือนพวกผีกระสือพวกเจ้าของปอบจะต้องคอยดูแลเลี้ยงปอบของตัวเองเสมอ เวลาตัวจะกินอะไรก็ต้องเรียกมากินด้วย ถ้าปล่อยให้อดอยากมากนัก พวกปอบก็มักจะกินเจ้าของปอบเสียเอง อาการของคนที่ถูกปอบเข้ามักจะร้องห่มร้องไห้ อยากรกินโน้นกินนี้จะปาละ แต่โดยมากมักจะเป็นของสดคาวดิบๆ และถ้าปล่อยให้ปอบเข้าอยู่นานๆ คนไข้อาจถึงตายเพราะปอบอาจกินตับไตไส้พุงหมด คนทางอีสานที่เจ็บป่วยและตายลงไป ชาวบ้านมักลงความเห็นว่าเป็นปอบเข้าแทรกจึงทำให้ตาย^{๑๐๙}

๒.๙ แนวคิดเรื่องผีฟ้า

ประเพณีสังคม ในท้องถิ่นอีสานเป็นไปตามประเพณี มีความเห็นเป็นสามัคคีพร้อมเพรียงกันร่วมทำตามความคิดเห็นให้เกิดประโยชน์แก่สังคม มีการรับรองสืบทอดกันมาโดยลำดับ ล่วงกาลนานมาจึงเกิดเป็นประเพณี ถือเอาแบบอย่าง ผู้ที่ทำมาในเบื้องต้น นิยมทำกันเป็นอาชิมมิได้ลละทอดทิ้ง แนวคิดผีฟ้า จึงเป็นประเพณีแขนงหนึ่งของชาวอีสานอันมีในทางประวัติศาสตร์ ซึ่งมีพัฒนาการดังนี้

๒.๙.๑ ความหมายของผีฟ้า

ทวีศักดิ์ ญาณประทีป และคณะ ได้ให้ความหมายของคำว่า “ผี” ผี คือสภาพวิญญาณซึ่งมองไม่เห็นแต่เชื่อกันว่าอาจปรากฏตัวให้เห็นได้ ให้คุณให้โทษแก่นมนุษย์ด้วย^{๑๑๐}

เสฐียรโกเศศ ได้ให้คำนิยามของผีไว้ว่า “ผีเป็นอมมนุษย์อยู่เหนือคน แต่ผีมีลักษณะร่างคล้ายคน คือ มีทั้งผีชั้นสูงชั้นต่ำ และมีทั้งผีดีผีร้าย ผีชั้นสูงนั้นได้แก่พวกที่เข้าใจว่า อยู่บนฟ้าเรียกในภาษาไทยว่าผีฟ้า”^{๑๑๑}

สำหรับความหมายของคำว่า “ผี” นั้น กล่าวว่า สิ่งใดก็ตามที่เราไม่สามารถมองเห็นตัวได้ แต่เราเข้าใจเอาว่ามีฤทธิ์และอำนาจอยู่เหนือคน อาจให้ดีหรือให้ร้าย คือให้คุณ หรือให้โทษแก่เราได้ สิ่งเหล่านี้เรากลัวเกรงและบางทีก็นับถือด้วย เราเรียกสิ่งเหล่านี้ว่า “ผี” ผีนั้นตัวจริงเป็นอย่างไรไม่มีใครทราบ ทราบแต่ถ้าผีต้องการให้เห็นตัวมักจะสำแดงเป็นรูปร่าง งาม ๆ ไม่ชัดเจน หรือไม่ก็เป็นรูปร่าง

^{๑๐๙} อ่างแล้ว, พระยา อนุমানราชชน เสฐียรโกเศศ, เรื่องเกี่ยวกับประเพณีไทย (เนื่องในเทศกาลตรุษสารท), หน้า ๙๐-๙๑.

^{๑๑๐} ทวีศักดิ์ ญาณประทีปและคณะ, พจนานุกรมฉบับเฉลิมพระเกียรติ พ.ศ. ๒๕๓๐, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๐), หน้า ๓๕๑.

^{๑๑๑} เสฐียรโกเศศ, เมืองสวรรค์และผีसागเทวดา, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์บรรณาคาร, ๒๕๑๕), หน้า ๒๖.

ๆ ตามแต่ผีต้องการให้เห็นหรือตามที่เราเห็นไปเอง^{๑๑๒} เรื่องผี เรื่องวิญญาณ อาจรวบยอดได้ คือ ผีนั้นมี ๒ ชนิด ชนิดที่หนึ่งเป็นผีธรรมชาติอันเกิดจากวิญญาณของโลกธาตุ เป็นจำพวกผีฟ้าหรือเทวดา อีกชนิดหนึ่งเป็นผีที่เกิดจากวิญญาณของคนตายแล้วซึ่งเป็นเจ้าผี หรือเป็นผีชั้นสามัญ และผีสาระเลวก็แล้วแต่คุณงามความดีหรือความเก่งกล้าสามารถของบุคคลเมื่อครั้งยังเป็นอยู่^{๑๑๓} จากความหมายของคำว่า “ผี” ได้แบ่งประเภทของผีออกเป็น ๓ ประเภท^{๑๑๔} คือ

๑. ผีชั้นปกครอง เป็นผีที่มีอิทธิพลต่อสังคม จัดเป็นจิต (Spirit) หรือวิญญาณของจักรวาล และสังคมเป็นผู้มีอำนาจในการควบคุมความเป็นไปของสรรพสิ่ง ได้แก่ ผีแถน ซึ่งเป็นผีที่ยิ่งใหญ่ที่สุด มีอำนาจสูงสุด ฯลฯ

๒. ผีบรรพบุรุษ ผีปู่ย่า ผีตาผียาย ในสังคมไทยผู้นำครอบครัวหรือผู้อาวุโสจะมีอิทธิพลมากเป็นที่นับถือแม้ว่าตายไปแล้วก็ยังคงมีอิทธิพลอยู่ ลูกหลานต้องเชื่อฟัง

๓. ผีร้าย เป็นสิ่งชั่วร้ายที่คอยทำร้ายมนุษย์ให้เป็นไปต่างๆ เช่น ผีปอบ ผีขมด ผีกองกอย ผีกระสือ เป็นต้น

คติความเชื่อเรื่องผีของชาวอีสานมีมาแต่ดั้งเดิม อาจจำแนกเป็นสองกลุ่มใหญ่

กลุ่มหนึ่งเป็นผีประเภทแผ่คุณความดี ช่วยปกป้องคุ้มครองภัยพิบัติทั้งปวงที่จะมากล้ากลาย ตลอดจนดูแลรักษาชุมชนให้เกิดสันติสุข แต่ก็อาจบันดาลให้เกิดความเดือดร้อนยุ่งยากได้ หากผู้ใดล่วงละเมิด ขาดความเคารพยำเกรงหรือมีพฤติกรรมอันไม่พึงปรารถนาของชุมชน กลุ่มผีดังกล่าวมีผีเจ้าผีนาย ผีบ้านผีเรือน ผีเจ้าที่ ผีปู่ย่า ผีตายาย ผีมหีสักขี หลักเมือง ผีฟ้า ผีแถน ผีมด ผีหมอบ ผีเจ้าปู่ หลุบคา หรือผีที่ชาวบ้านนับถือเฉพาะถิ่นซึ่งมีชื่อเรียกแตกต่างกันออกไป เป็นต้น ส่วนผีอีกกลุ่มหนึ่งเป็นผีร้ายที่คอยมุ่งทำลายล้างเบียดเบียนก่อความวุ่นวายสับสนให้เกิดโทษภัยอยู่เนื่อง ๆ เช่น ผีปอบ ผีเปรต ผีแม่แล้ง ผีहां เป็นต้น ซึ่งผีแต่ละประเภทมีบทบาทหน้าที่ในการกำกับพฤติกรรมของชาวอีสานในลักษณะที่แตกต่างกัน^{๑๑๕}

จากคติความเชื่อเรื่องผีฟ้าของชาวอีสานที่กล่าวมานั้น ผีฟ้าเป็นผีที่ช่วยปกป้องคุ้มครองภัยพิบัติและดูแลรักษาชุมชนให้เกิดสันติสุขได้ ผีฟ้าหรือผีแถน คือ ผีที่อยู่บนฟ้า ชาวบ้านเชื่อว่าเป็นผีที่

^{๑๑๒} มณี พะยอมยงค์, วัฒนธรรมล้านนาไทย, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๙), หน้า ๑๙๕.

^{๑๑๓} อ่างแล้ว, เสถียรโกเศศ, เมืองสวรรค์และผีสงเทวดา, หน้า ๓๒.

^{๑๑๔} ฐานี เรียบเรียง, พิธีกรรมและความเชื่อท้องถิ่น, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แสงดา, ๒๕๔๙), หน้า ๒๐.

^{๑๑๕} เบลูจวรรณ นาราสัจ, ประวัติศาสตร์ภูมิปัญญาอีสานขอนแก่น, (ศูนย์วิจัยพหุลักษณะ สังคมกลุ่มน้ำโขง: มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๓), หน้า ๙๙.

ยิ่งใหญ่ มีลักษณะเป็นเทพมากกว่าผี คือ ผีฟ้าเป็นผู้สร้างสรรค์สิ่งต่างๆ ขึ้นมาในโลก คอยช่วยเหลือมนุษย์เมื่อยามประสบภัยพิบัติหรือความเดือดร้อน เช่น เมื่อเกิดภาวะฝนแล้ง ชาวบ้านก็จะประกอบพิธีทำบุญบั้งไฟบูชาเพื่อให้ฝนตกลงมาตามฤดูกาล หรือการสวดคาถาปลาช่อน และเมื่อยามเจ็บป่วยไข้ก็อ้อนวอนให้ผีฟ้าลงมาจับตบเป่าให้หายจากอาการป่วยไข้ เป็นต้น เพราะฉะนั้นผีฟ้าจึงส่งผลถึงภาวะความเป็นอยู่ทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและการสาธารณสุข^{๑๑๖} จะเห็นได้ว่า ผีในการรับรู้ของผู้คนนั้นแตกต่างกันไป ซึ่งแต่ละคนก็ให้ความหมายสอดคล้องกันแตกต่างกันไปบ้างแล้วแต่มุมมอง ส่วนในการศึกษาครั้งนี้ คำว่า “ผีฟ้า” ในความหมายของผู้ศึกษา คือ พลังอำนาจเหนือธรรมชาติ เหนือมนุษย์สามารถให้คุณให้โทษได้ซึ่งขึ้นอยู่กับกระทำความของมนุษย์ เป็นสิ่งที่มองไม่เห็นไม่สามารถจับต้องได้ ไม่มีรูปร่างและสภาวะที่แน่นอน สามารถติดต่อสื่อสารกับมนุษย์ได้โดยผ่านตัวกลางหรือสื่อกลาง คือ ร่างทรง สามารถควบคุมหรือกำหนดพฤติกรรมและวิถีชีวิตของคนในสังคมให้แตกต่างกัน

๒.๙.๒ ความเป็นมาของผีฟ้า

ผีฟ้า ตามคติของชาวอีสาน เชื่อว่าผีฟ้าเป็นผีที่มีอำนาจสูงสุดที่มีอยู่บนฟ้าบนสวรรค์มิได้อยู่ตามต้นไม้ ภูเขาพื้นโลก^{๑๑๗} ผีฟ้าเป็นผีที่ชาวอีสานทุกท้องถิ่นให้ความเคารพนับถือซึ่งเรียกแตกต่างกันออกไป บางท้องถิ่นเรียกว่า ผีหลวง ผีไท้ ผีเทิง ผีแถน หรือแถนหลวง ภายหลังที่ชาวไทยเริ่มมานับถือพุทธศาสนาและศาสนานาพราหมณ์จึงเรียกผีพวกนี้ว่า ผีเทวดา แต่ไม่ละทิ้งคติความเชื่อเกี่ยวกับผีฟ้าพญาแถนของตนเองและมักรวมกันเรียกว่า เทวดาฟ้าแถน^{๑๑๘} สังคมอีสานในยุคก่อนที่พระพุทธศาสนาจะเริ่มเข้ามามีบทบาทสำคัญ ประชาชนในอำนาจเหนือธรรมชาติ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ นับถือผีฟ้า ผีแถน ผีพ่อ ผีแม่ ความเชื่อเรื่องผี ที่ปรากฏชัดเจนในยุคนี้ คือ ความเชื่อเรื่องผีป่า ผีหลอก ผีให้ร้าย (ปอบ) ผีอารักษ์ และเทวดา และรวมถึงความเชื่อลัทธิของพวกจีน เพราะดินแดนของลาวแต่ก่อนอยู่ติดกับชนชาติจีน จึงมีการสัมพันธ์ติดต่อกันมาเป็นเวลานาน^{๑๑๙} ความเชื่อดั้งเดิมเกี่ยวกับแถนฟ้าแถนหลวง เป็นความเชื่อที่มีอิทธิพลที่สุด เพราะแถนคือพระอินทร์ หรือเทพสวรรค์ที่มีหน้าที่ดูแลทุกข์

^{๑๑๖} มัลลิกา จันทรา, “ความเชื่อและพิธีกรรมผีฟ้าของบ้านสว่างดอนตู ตำบลบ้านเม็ง อำเภอนองเรือ จังหวัดขอนแก่น”, วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาไทยศึกษาเพื่อการพัฒนา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย, ๒๕๔๙), หน้า ๓๐.

^{๑๑๗} จิตร ภูมิศักดิ์, โองการแข่งน้ำและข้อคิดใหม่ในประวัติศาสตร์ลุ่มน้ำเจ้าพระยา. (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เจริญวิทยา, ๒๕๒๔), หน้า ๖๗.

^{๑๑๘} พระอริยานุวัตร เขมจารี, ประเพณีและวรรณคดีเก่าของอีสาน, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ศักดิ์โสภณพิมพ์, ๒๕๒๖), หน้า ๓๐.

^{๑๑๙} มหาคำจำปา แก้วมณี และคณะ, ประวัติศาสตร์ลาว, แปลโดย สุวิทย์ อธิศาสตร์, (ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๓๙), หน้า ๒๕.

สุขของมนุษย์ สามารถเนรมิตหรือทำลายอะไรก็ได้^{๑๒๐} และแกนก็ยังเป็นสัญลักษณ์ของอำนาจรัฐ โดยมีกษัตริย์ซึ่งเป็นโอรสของแกนเป็นตัวแทนของอำนาจนั้น เช่นการสร้างความสำเร็จเกี่ยวกับแกนขึ้นมาเป็นการยอมรับกษัตริย์จากชนทุกชั้น เพราะความเชื่อเรื่องผีเป็นความเชื่อที่ฝังแน่นอยู่ในจิตใจของประชาชนอย่างมาก

ผู้ปกครองจึงใช้ความเชื่อและพิธีกรรมเป็นเครื่องมือในการกำหนดและควบคุมประชาชนในสังคม เช่นถ้าต้องการให้ประชาชนทำอะไร ก็อ้างว่าเป็นความต้องการของผี ถ้าไม่ทำตามผีแล้ว ผีจะโกรธและลงโทษ เช่นในเดือน ๗ ต้องทำบุญบูชาเทวดาอารักษ์ เลี้ยงมเหศักดิ์หลักเมือง มีจุดประสงค์เป็นการทำบุญบูชา และเช่นบรวงสรวงหลักบ้าน หลักเมือง และผีบรรพบุรุษ เพื่อแสดงความเคารพ และทำให้ผู้กระทำจะพบกับความสุข ผีแกนเป็นสิ่งที่ชาวล้านช้างเชื่อว่ามิมีบทบาทที่สำคัญในควบคุมชะตากรรมของมนุษย์ ฐานะทางสังคมของมนุษย์จะแตกต่างตามความประสงค์ของแกน ทำให้ชนชั้นปกครองนำมาเป็นเครื่องมือในการสร้างความชอบธรรมให้กับตนเอง ตั้งแต่สมัยขุนบรม ความเชื่อดังกล่าวมีอิทธิพลส่งผลกระทบต่อชนชั้นปกครองในการควบคุมคนหลายๆ เผ่า ที่มีความแตกต่างกันทางเชื้อชาติ และวัฒนธรรมให้อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ภายใต้สิ่งยึดเหนี่ยวร่วมกันคือแกน ในรูปของกษัตริย์นั่นเอง^{๑๒๑} ซึ่งรวมทั้งแนวปฏิบัติของบุคคลและกลุ่มบุคคลต่างๆ นั้นอ้างเป็นคำสั่งแกน ผู้ไม่ปฏิบัติตามคำสั่งของแกนจะได้รับโทษทัณฑ์ไม่สามารถอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข ต้องให้ความเมตตา ความเอื้อเฟื้อช่วยเหลือเกื้อกูลกัน นับเป็นกลวิธีหนึ่งในการจัดระบบความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ระหว่างผู้ปกครองกับผู้ถูกปกครองในระยะเริ่มแรกของการสร้างบ้านเมือง โดยอยู่บนพื้นฐานความเชื่อดั้งเดิมเรื่องผีฟ้าผีแกน^{๑๒๒}

ด้วยเหตุนี้ชาวอีสานจึงมีความเชื่อถือศรัทธา “ผีฟ้า” กันอย่างจริงจังและมั่นคง ได้สืบสานมรดกความเชื่อ และวิถีการดำรงชีวิตจากบรรพชนอย่างแน่นแฟ้น “ผีฟ้า” เป็นสิ่งเหนือธรรมชาติ ไม่มีตัวตนที่มองเห็นหรือสัมผัสได้ด้วยตา แต่ศรัทธาที่ยึดเหนี่ยวผีและเทวดาเป็นที่พึ่งพิงทางใจที่ได้สั่งสมสืบทอดกันมายาวนานนั้น ดูจะคงความขลังและศักดิ์สิทธิ์อยู่ไม่เสื่อมคลาย เมื่อได้พบเห็นชะตากรรมและพฤติกรรมของเพื่อนมนุษย์ร่วมยุคสมัย ตลอดจนสิ่งร้าย สิ่งดี ที่เข้ามาผูกพันกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของตน หรือบุคคลใกล้ชิดที่คุ้นเคย ตลอดจนปรากฏการณ์แวดล้อมที่บังเกิดขึ้นอยู่เนื่อง ๆ เป็นต้นว่า เกิดเหตุเภทภัย เจ็บไข้ได้ป่วย น้ำท่วม ฝนแล้ง นาถล่มหรือพืชพันธุ์ธัญญาหารเหี่ยวแห้ง เคาโรย

^{๑๒๐} เติม วิพากษ์พจนกิจ, ประวัติศาสตร์ลาว, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, ๒๕๓๐), หน้า ๔.

^{๑๒๑} ปิยฉัตร สินธุระอาด, “สังคมล้านช้างตั้งแต่ปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๑ ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๓”, วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๐), หน้า ๔๑.

^{๑๒๒} Evans, Grant, *Laos Culture and Society*, (Bangkok : O.s.Printing House, 1999), p. 13.

ก็ตามชาวอีสานเชื่อถือกันมาว่า สิ่งทั้งปวงดังกล่าวน่าจะเกิดมาจากอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ของเหล่าผีสาง เทวดาทั้งสี่ที่บันดาลเห็นเป็นไป จึงควรต้องมีการอ่อนน้อม ขอความเมตตา โดยทำพิธีบวงสรวง บัต พลี เช่นสังเวีย แก่เหล่าภูตผี วิญญาณ เทวดาทั้งหลาย ให้ช่วยขจัดปัดเป่าความเจ็บป่วยหรือทุกข์ยาก เหล่านั้นให้หมดสิ้นไป พร้อมทั้งดูแลปกป้องคุ้มครองตลอดจนอำนวยความสะดวกทางเกษตรกรรมให้ได้ผลผลิตดี เนื่องจากชาวอีสานส่วนใหญ่ประกอบอาชีพการเกษตรกรรมเพาะปลูกข้าวเป็นปัจจัยหลัก^{๑๒๓}

ด้วยเหตุดังกล่าว สรุปได้ว่า ผีฟ้าเกิดขึ้นจากชาวอีสานที่เชื่อว่าการเซ่นสรวงผีต่างๆ และ เทวดาเพื่อป้องกันไม่ให้บุคคลในครัวเรือนเจ็บป่วยหรือตกทุกข์ได้ยาก ตลอดจนป้องกันไม่ให้ข้าวกล้า ในนาเกิดภัยพิบัติถึงเสียหาย และเมื่อจะกระทำการใด ๆ ก็มักนิยมบนบานบวงสรวงต่อผีสางเทวดา เป็นต้นว่า เมื่อผืนดินแห้งแล้งพืชพันธุ์ธัญญาหารเหี่ยวแห้งไม่อุดมสมบูรณ์หรือข้าวกล้าในนาขาดน้ำ จากคตินิยมความเชื่อเรื่องผีสางเทวดาดังกล่าว ก่อให้เกิดประเพณีพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับผีหลาย ลักษณะ เช่น มีประเพณีการถือผีดำ (ผีบรรพชน) ผีเสื้อเมือง (เทวดาประจำถิ่น) การเลี้ยงผีปู่ตา, การ บูชาผีแถนอันก่อให้เกิดพิธีกรรมบุญบั้งไฟ และการรำผีฟ้า ซึ่งเป็นพิธีกรรมในการรักษาโรคแบบดั้งเดิม และพิธีกรรมดังกล่าวนี้จะพบได้ทั่วไปในประเทศไทยในแต่ละภูมิภาคซึ่งมีรูปแบบของพิธีกรรม การ รักษาโรคที่คล้ายคลึงกัน แต่จะต่างกันตรงพิธีกรรม เนื่องจากความเชื่อและพิธีกรรมการรำผีฟ้าในภาค อีสานนั้น ได้มีบทบาทควบคู่กับการดำเนินชีวิต ของคนในชุมชนภาคอีสานมาโดยตลอด แม้ในปัจจุบัน ได้มีการพึ่งพิงจากภายนอกไม่ว่าจะเป็น การเมือง การปกครอง การศึกษาและการพึ่งตนเองทาง เศรษฐกิจมากขึ้น ความเชื่อและพิธีกรรมการรำผีฟ้ากำลังเป็นเรื่องที่ถูกละเลยมองข้าม ที่สำคัญคือ ไม่ได้ทำความเข้าใจ และยังถูกดูแคลนจากสังคมภายนอกมาโดยตลอด แต่ความเชื่อและพิธีกรรม ดังกล่าวก็ยังถ่ายทอดดำรงอยู่อย่างสืบเนื่อง แม้กระแสวัฒนธรรมอื่น ๆ เข้ามามีอิทธิพลต่อวิถีการ ดำเนินชีวิตของชาวชนบทภาคอีสานมากขึ้นแต่อย่างไรก็ตามความเชื่อและพิธีกรรมรำผีฟ้าก็ยังมีให้พบ เห็นในหมู่บ้านชนบทอีสานทั่วไป

ชาวอีสานมีความเชื่อถือศรัทธา “ผีฟ้า” กันอย่างจริงจังและมั่นคง ได้สืบสานมรดกความ เชื่อ และวิถีการดำรงชีวิตจากบรรพชนอย่างแน่นแฟ้น “ผีฟ้า” เป็นสิ่งเหนือธรรมชาติ ไม่มีตัวตนที่ มองเห็นหรือสัมผัสได้ด้วยตา แต่ศรัทธาที่ยึดเหนี่ยวผีและเทวดาเป็นที่พึ่งพิงทางใจที่ได้สั่งสมสืบทอด กันมายาวนานนั้น ดูจะคงความขลังและศักดิ์สิทธิ์อยู่ไม่เสื่อมคลาย เมื่อได้พบเห็นชะตากรรม และ พฤติกรรมของเพื่อนมนุษย์ร่วมยุคสมัย ตลอดจนสิ่งร้าย สิ่งดี ที่เข้ามาผูกพันกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ของตน หรือบุคคลใกล้ชิดที่คุ้นเคย ตลอดจนปรากฏการณ์แวดล้อมที่บังเกิดขึ้นอยู่เนื่อง ๆ เป็นต้นว่า เกิดเหตุเภทภัย เจ็บไข้ได้ป่วย น้ำท่วม ฝนแล้ง นาแล้งหรือพืชพันธุ์ธัญญาหารเหี่ยวแห้ง เฉาโรย ก็ตาม

^{๑๒๓} บุญยงค์ เกศเทศ, **บูชาพญาแถน**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๓๓), หน้า ๑๘๘.

ชาวอีสานเชื่อถือกันมาว่า สิ่งทั้งปวงดังกล่าวน่าจะเกิดมาจากอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ของเหล่าผีसाงเทวดา ทั้งสิ้นที่บันดาลเห็นเป็นไป จึงควรต้องมีการอ้อนวอน ขอความเมตตา โดยทำพิธีบวงสรวง บัดพลี เช่น สังเวย แก่เหล่าภูตผี วิญญาณ เทวดาทั้งหลาย ให้ช่วยขจัดปัดเป่าความเจ็บป่วยหรือทุกข์ยากเหล่านั้น ให้หมดสิ้นไป พร้อมทั้งดูแลปกป้องคุ้มภัยตลอดจนอำนวยความสะดวกทางเกษตรกรรมให้ได้ผลผลิตดี เนื่องจากชาวอีสานส่วนใหญ่ประกอบอาชีพกสิกรรมเพาะปลูกข้าวเป็นปัจจัยหลัก

ด้วยเหตุดังกล่าว ผีฟ้าเกิดขึ้นจากชาวอีสานที่เชื่อว่าการเซ่นสรวงผีต่างๆ และเทวดาเพื่อ ป้องกันไม่ให้บุคคลในครัวเรือนเจ็บป่วยหรือตกทุกข์ได้ยาก ตลอดจนป้องกันไม่ให้ข้าวกล้าในนาเกิดภัย พิบัติถึงเสียหาย และเมื่อจะกระทำการใด ๆ ก็มักนิยมบนบานบวงสรวงต่อผีसाงเทวดาเป็นต้นว่า เมื่อ ผืนดินแห้งแล้งพืชพันธุ์ธัญญาหารเหี่ยวแห้งไม่อุดมสมบูรณ์หรือข้าวกล้าในนาขาดน้ำ จากคตินิยม ความเชื่อเรื่องผีसाงเทวดาดังกล่าว ก่อให้เกิดประเพณีพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับผีหลายลักษณะ เช่น มี ประเพณีการถือผีดำ (ผีบรรพชน) ผีเสื้อเมือง (เทวดาประจำถิ่น) การเลี้ยงผีปู่ตา, การบูชาผีแถนอัน ก่อให้เกิดพิธีกรรมบุญบังไฟ และการรำผีฟ้า ซึ่งเป็นพิธีกรรมในการรักษาโรคแบบดั้งเดิม และพิธีกรรม ดังกล่าวนี้นี้จะพบได้ทั่วไปในประเทศไทยในแต่ละภูมิภาคซึ่งมีรูปแบบของพิธีกรรมการรักษาโรคที่ คล้ายคลึงกัน แต่จะต่างกันตรงพิธีกรรม เนื่องจากความเชื่อและพิธีกรรมการรำผีฟ้าในภาคอีสานนั้น ได้มีบทบาทควบคู่กับการดำเนินชีวิต ของคนในชุมชนภาคอีสานมาโดยตลอด แม้ในปัจจุบันได้มีการ พึ่งพิงจากภายนอกไม่ว่าจะเป็น การเมือง การปกครอง การศึกษาและการพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจมาก ขึ้น ความเชื่อและพิธีกรรมการรำผีฟ้ากำลังเป็นเรื่องที่ถูกกลืนเลยมองข้าม ที่สำคัญคือไม่ได้ทำความเข้าใจ และยังถูกดูแคลนจากสังคมภายนอกมาโดยตลอด แต่ความเชื่อและพิธีกรรมดังกล่าวก็ยัง ถ่ายทอดดำรงอยู่อย่างสืบเนื่อง แม้กระแสวัฒนธรรมอื่น ๆ เข้ามามีอิทธิพลต่อวิถีการดำเนินชีวิตของ ชาวชนบทภาคอีสานมากขึ้นแต่อย่างไรก็ตามความเชื่อและพิธีกรรมรำผีฟ้าก็ยังมีให้เห็นในหมู่บ้าน ชนบทอีสานทั่วไป

แนวคิดเรื่องผีฟ้าในภาคอีสานโดยภาพรวม ไม่ได้แตกต่างจากรูปแบบความเชื่อของ ภูมิภาคอื่น ๆ มากนัก คือได้รับอิทธิพลจากลัทธิความเชื่อผี ศาสนาพราหมณ์ และพุทธศาสนา แต่ทั้งนี้ รายละเอียดประเพณีพิธีกรรมบางอย่างก็มีความแตกต่างออกไป ชาวอีสานมีความเชื่อถือศรัทธาใน พระพุทธศาสนาค่อนข้างมากถึงแม้จะมีความเข้าใจในหลักคำสอนไม่ลึกซึ้ง แต่ก็มีความผูกพันในเรื่อง การทำความดีละเว้นความชั่วและทำจิตใจให้สงบ ขณะเดียวกันชาวอีสานก็มีความเชื่อถือในเทพ เจ้าของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู เช่นพระอินทร์ ว่าสามารถบันดาลให้มีความสุขและประสบความสำเร็จ ได้ ส่วนความเชื่อผีसाงเทวดานั้นชาวอีสานต่างก็มีความเชื่อถือในเรื่องนี้อยู่มาก เป็นการนำเอาพุทธ ศาสนามาสัมพันธ์กับการนับถือผี ประเพณีบุญ ๑๒ เดือน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นประเพณีศาสนาพุทธก็มี การปฏิบัติที่มาจากความเชื่อผีผสม งานบุญที่มีความเชื่อผีผสมอยู่ชัดเจนที่สุด คือบุญสู่ขวัญข้าวใน

เดือนยี่ บุญบั้งไฟในเดือนหก และบุญซำฮะในเดือนเจ็ด บุญแจกข้าวระหว่างเดือนสาม ถึงเดือนห้า ชาวบ้านจะทำบุญให้แก่ญาติที่ล่วงลับไปแล้ว โดยการนิมนต์พระมาเทศน์ พร้อมทั้งตั้งสำรับไว้แล้วจุดธูปเทียนเชิญให้ผีมากิน ชาวอีสานจึงมีแบบแผนในการดำเนินชีวิตส่วนใหญ่สืบเนื่องมาจากการนับถือศาสนา โดยเคารพศรัทธาในองค์พระพุทธเจ้าและพระสงฆ์สาวกของพระพุทธเจ้า ยึดมั่นปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า มีความศรัทธาแรงกล้าในการที่จะเป็นผู้สืบศาสนา และพยายามปฏิบัติตนเป็นพุทธมามกะที่ดี แต่ขณะเดียวกันการปฏิบัติพิธีกรรมในชีวิตประจำวันมาจากคติพราหมณ์

ในการศึกษาแนวคิดเรื่องผีฟ้าในเชิงปรัชญาของชาวชุมชนบ้านนาเลี้ยว ตำบลนาเลี้ยว อำเภอมือง จังหวัดชัยภูมิ ใช้ศึกษาองค์ประกอบและขั้นตอนการล่าผีฟ้าได้ และเน้นถึงความสัมพันธ์ของสัญลักษณ์ที่มนุษย์ที่ใช้ร่วมกันหรือทำทางที่แสดงออก โดยการกำหนดสัญลักษณ์ต่างๆ มาใช้ในแนวทางการศึกษาได้

๒.๑๐ บริบทชุมชนบ้านนาเลี้ยว

๒.๑๐.๑ บริบททั่วไป

ชุมชนบ้านนาเลี้ยว ตำบลนาเลี้ยว อำเภอมือง จังหวัดชัยภูมิเป็นหมู่บ้านเก่าแก่เริ่มก่อตั้งมากกว่า ๑๓๐ ปีที่ผ่านมา ประชาชนพูดภาษาอีสาน นับถือศาสนาพุทธ อยู่ในเขตการปกครองของอำเภอมือง ประกอบด้วย ๗ หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ ๑ บ้านนาเลี้ยว หมู่ ๒ บ้านนาวัง หมู่ ๓ บ้านไทรงาม หมู่ ๔ บ้านชัยรวงไทร หมู่ ๕ บ้านนาสีนวล หมู่ ๖ บ้านนาไก่อู หมู่ ๗ บ้านใหม่นาสีนวล สภาพพื้นที่โดยทั่วไปเป็นที่ราบลุ่ม มีพื้นที่ทั้งหมด ๗๐,๓๑๓ ไร่

เขตพื้นที่

ทิศเหนือของบ้านนาเลี้ยว ติดกับ ตำบลนาหนองพุ่ม อำเภอกำแพงศรี จังหวัดชัยภูมิ

ทิศใต้ของบ้านนาเลี้ยว ติดกับ ตำบลบ้านเล่า, โพนทอง อำเภอมือง จังหวัดชัยภูมิ

ทิศตะวันออกของบ้านนาเลี้ยว ติดกับ ตำบลห้วยไร่ อำเภอกอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ

ทิศตะวันตกของบ้านนาเลี้ยว ติดกับ ตำบลนาฝาย อำเภอมือง จังหวัดชัยภูมิ

อาชีพ ชาวบ้านนาเลี้ยว มีอาชีพหลัก คือทำนา สำหรับอาชีพเสริม คือ ทอผ้าไหม ทำไร่ ข้าวโพด และแตงกวา

การเดินทาง จากกรุงเทพมหานคร ใช้เส้นทางถนนพหลโยธิน ผ่านอำเภอมวกเหล็ก จังหวัดสระบุรี ผ่านอำเภปากช่อง จ.นครราชสีมา แล้วเข้าสู่จังหวัดชัยภูมิ และจากอำเภอมืองเดินทางไปทางทิศเหนือ ถึงตำบลนาเลี้ยวระยะทางประมาณ ๑๕ กม.

๒.๑๐.๒ สภาพชุมชน

โดยทั่วไปแล้วประชากรในหมู่บ้านจะปลูกบ้านอยู่ชิดกันมากเนื่องจากเป็นลักษณะครอบครัวขยาย เพื่อรับกับจำนวนสมาชิกที่จะเพิ่มขึ้นของแต่ละครอบครัว ในอนาคต และเป็นที่น่าสังเกตได้ว่าบ้านที่อยู่ในละแวกเดียวกันเป็นเครือญาติ พี่น้องเดียวกันทั้งหมด สถานที่สำคัญ ได้แก่ วัด โรงเรียน สถานือนามัย จะตั้งอยู่ในเขตพื้นที่สาธารณะของชุมชน และไม่ห่างจากชุมชนมากนัก สภาพบ้านเรือนโดยทั่วไปแล้ว ทำจากไม้ หรือครึ่งไม้ครึ่งปูน หลังคาเป็นทรงจั่ว ใต้ถุนบ้านปล่อยโล่ง เพื่อใช้ทำกิจกรรม ยามว่าง เลี้ยงไหม พักผ่อนหย่อนใจ และเลี้ยงสัตว์ บริเวณรอบๆ บ้าน หากมีพื้นที่เหลืออยู่บ้างก็จะปลูกผลไม้ เช่น มะม่วง มะยม มะขาม กล้วย และพืชผักสวนครัวเอาไว้รับประทานกันในครัวเรือน หากมีจำนวนมากพอ อาจปลูกไว้เพื่อจำหน่าย หรือแจกจ่ายเพื่อนบ้าน

๒.๑๐.๓ วัฒนธรรมความเป็นอยู่

ในสังคมวัฒนธรรมต่างๆ ย่อมมีลักษณะเฉพาะและมีความแตกต่างกันไปตามปัจจัยของสภาพแวดล้อมและวิถีการดำเนินชีวิตของผู้คน ในสังคมวัฒนธรรมขนาดใหญ่จะประกอบขึ้นด้วยสังคมวัฒนธรรมย่อยหลายๆ ส่วน ซึ่งมีลักษณะเฉพาะของตัวเอง ในภาคอีสานของประเทศไทยก็เช่นเดียวกัน ย่อมมีลักษณะเฉพาะและความแตกต่างทางสังคมวัฒนธรรมไปจากภูมิภาคอื่นๆ ซึ่งมีผู้กล่าวถึงไว้แตกต่างกันในหลายแง่มุม ชุมชนบ้านนาสิยวมีพื้นฐานคติความเชื่อที่เรียกว่า ศาสนาชาวบ้าน เป็นรูปแบบความเชื่อที่มีการผสมผสานทางลัทธิศาสนาหลายอย่างเข้าด้วยกัน โดยเลือกสรรเอาเฉพาะส่วนที่สอดคล้องเหมาะสมกับชีวิตประจำวันและวิถีวัฒนธรรมของท้องถิ่น ก่อเกิดเป็นความเชื่อที่มีรูปแบบเฉพาะ ไม่อาจเรียกได้ว่าเป็นไปตามหลักปรัชญาที่ถูกต้องของศาสนาใด และไม่ใช่ว่าความเชื่ออย่างงมงายไร้เหตุผลโดยสิ้นเชิง โดยหลักแล้วศาสนาชาวบ้านของชาวอีสานทั่วไปประกอบขึ้นด้วยรูปแบบความเชื่อ ๓ อย่าง คือการนับถือผี ความเชื่อทางพราหมณ์ และศรัทธาในพุทธศาสนา แต่ทั้งนี้ไม่มีความเชื่อใดความเชื่อหนึ่งดำรงอยู่โดยอิสระ ต่างมีการผสมผสานและกลมกลืนเป็นส่วนหนึ่งของกันและกัน ในลักษณะของการเกื้อกูลอาศัยส่งเสริมกันและกันก่อให้เกิดเป็นประเพณีและวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของท้องถิ่น

วัฒนธรรมของชาวบ้านชุมชนบ้านนาสิยว ตำบลนาสิยว อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมินั้นที่ยึดถือสืบทอด ปฏิบัติสืบทอดกันมาเดิมนั้นก็มีความคล้ายคลึงกับชุมชนอื่นๆ ในภาคอีสานทั่วไปในซึ่งจะเกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาโดยตรงเนื่องจากชาวบ้านโดยทั่วไปจะใส่ใจในการบุญการกุศลอยู่แล้ว จะพบได้จากคนเฒ่าคนแก่ในวันศีล หรือวันพระก็จะนุ่งขาวห่มขาวไปถือศีลและนอนที่วัดและมีลูกหลานคอยรับส่งดูแลแล้วมักจะไม่แตกต่างไปจากท้องที่อื่นมากนัก เพราะพิธีกรรมทางพุทธศาสนาที่สำคัญและถือว่าเป็นพิธีกรรมพื้นฐานที่ต้องกระทำเสมอ คือการรับไหว้พระรับศีล เพื่อแผ่บุญกุศล บริหารจิตให้

ผ่องใสแผ่เมตตาแก่เพื่อนร่วมโลกและสรรพสัตว์ทั้งปวง ถือเป็นแก่นพิธีกรรมในทางพุทธศาสนาและ ดังนั้นองค์ประกอบอื่นที่มาเสริมพิธีกรรมทางศาสนาให้ซับซ้อนขึ้นนั้น ถือว่าเป็นสิ่งปรุงแต่งเท่านั้นซึ่ง อาจจะเป็นความเชื่อทางไสยศาสตร์ หรืออื่นๆ ถ้าจะพิจารณาถึงพิธีกรรมระดับชาวบ้านในอีสานสิบสอง แล้ว พิธีกรรมเพื่อศาสนาจริงๆ ได้แก่ บุญเข้ากรรม ในเดือนอ้าย เป็นพิธีทำบุญแต่พระสงฆ์ผู้ต้องอาบัติ สังฆาติเสส ซึ่งมีความเชื่อว่า ใครทำบุญแต่พระสงฆ์ในบุญเข้ากรรมจะได้กุศลแรง บุญเผาสด เดือนสี่เป็น การบูชาสิบชาติของพระพุทธเจ้า มีความเชื่อว่าผู้ใดฟังเทศน์มหาชาติได้จนจบครบทุกกัณฑ์จะได้กุศล แรง บุญเข้าพรรษา เดือนแปดเพื่อถวายเทียนพรรษาและผ้าอาบน้ำฝน แต่พระภิกษุสงฆ์เชื่อกันว่าจะ ได้กุศลแรง บุญออกพรรษา เดือนสิบเอ็ด เป็นบูชาพระรัตนตรัยถวายปราสาทผึ้ง อันถือว่าเป็นกุศล ยิ่งใหญ่ บุญกฐิน เดือนสิบสอง เป็นการถวายผ้าแต่พระสงฆ์ที่จำพรรษา อันเป็นมหากุศลยิ่งนัก พิธีกรรมดังกล่าวนี้มีปฏิบัติสืบมาแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน^{๑๒๔}

นอกจากนี้วัฒนธรรมทางด้านการกินอยู่ก็มีความสำคัญเช่นกันที่ทุกบ้านจะขาดและละเลย ไม่ได้เช่นหากตั้งวงรับประทานอาหารอยู่มีคนผ่านไปผ่านมา เราจะรู้จักหรือไม่ก็ตามจะต้องเชื่อเชิญ มาร่วมรับประทานอาหารเสมอ ไม่ว่าแขกหรือคนผู้นั้นจะตกลงหรือไม่ก็ตาม หรือคนที่ป็นภรรยาหาก สามียังไม่รับประทานอาหารผู้เป็นภรรยาจะรับประทานก่อนจะถือว่าเธอผู้นั้นปฏิบัติตนไม่สมควรอย่าง ยิ่ง หรือแม้กระทั่งมีแขกมาบ้านฝ่ายแม่บ้านหรือผู้หญิงต้องให้แขกรับประทานอาหารให้เสร็จก่อนถึงจะ รับประทานได้^{๑๒๕} กิจกรรมยามว่างที่นอกเหนือจากงานหลักคือทำไร่ ทำนาแล้วนั้นก็จะมีแตกต่างกัน ออกไปและถือเป็นหน้าที่ที่แต่ละคนจะต้องทำโดยเคร่งครัดและสืบทอดกันมานานแล้วคือผู้หญิงจะทอ ผ้าไว้ใช้สอย นุ่งห่มแก่สมาชิกในครัวเรือน ผู้ชายจะต้องเหลาตอกจักสานตะกร้า กระติบข้าว หวดนึ่ง ข้าวเหนียว^{๑๒๖}

๒.๑๐.๔ ความเชื่อเรื่องผีฟ้าของชาวมุขชนบ้านนาสิยว

ความเชื่อของชาวมุขชนบ้านนาสิยว ตำบลนาสิยว อำเภอมือง จังหวัดชัยภูมิ มีความ คล้ายคลึงกับชาวไทยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือโดยทั่วไป คือการนับถือศาสนากับความเชื่อใน อำนาจเหนือธรรมชาติ เช่น การนับถือผีแถน ผีคำ หรือผีบรรพบุรุษ ผีแม่เหล็ก (ผีหอผีโงง) ผีน้ำ ผีป่า

^{๑๒๔} สัมภาษณ์ นายธานินทร์ ลิ้มพิบูลย์ชัย, ร่างทรงผีฟ้า, ชาวบ้านนาสิยว ตำบลนาสิยว อำเภอมือง จังหวัดชัยภูมิ, วันที่ ๑๓ มิถุนายน ๒๕๖๑

^{๑๒๕} สัมภาษณ์ นางสาวสุณีย์ ชานนทท์เมือง, ผู้ป่วยที่เคยเข้ารับการรักษ, ชาวบ้านนาสิยว ตำบลนาสิยว อำเภอมือง จังหวัดชัยภูมิ, วันที่ ๑๔ มิถุนายน ๒๕๖๑

^{๑๒๖} สัมภาษณ์ คุณแม่ยุวดี เวทยเวทิน ร่างทรง, ชาวบ้านนาสิยว ตำบลนาสิยว อำเภอมือง จังหวัดชัยภูมิ, วันที่ ๑๔ มิถุนายน ๒๕๖๑

คติความเชื่อนี้ ทำให้เกิดประเพณี พิธีกรรม หรือแนวปฏิบัติ เพื่อให้ผีพอใจบันดาลสิ่งมงคลแก่ตนเองและสังคม เช่นในฮีตสิบสอง คองสิบสี่ อันเป็นกฎหมายแบบจารีตประเพณี กำหนดพิธีกรรมต่างๆ เกี่ยวกับผีประกอบกับความความเชื่อในคำสอนพุทธศาสนาด้วย จึงมีลักษณะผสมผสานเป็นพุทธศาสนาที่ปะปนกับคติเรื่องผีและในชุมชนบ้านนาเสียว เนื่องจากชุมชนภาคอีสานมีความเชื่อเรื่องผีฟ้ามามาก่อนต่อมาก็ได้รับอิทธิพลลัทธิพราหมณ์เกี่ยวกับพิธีกรรมต่างๆ ส่วนพระพุทธศาสนาเข้ามาทีหลังประชาชนได้ให้ความเชื่อถือเคารพศรัทธามากจึงมีประยุกต์เข้าร่วมกันตามวิถีชีวิตอาชีพเกษตรกรรมของภาคอีสานรวมทั้งชุมชนบ้านนาเสียว แต่ก็ยังมีความเชื่อเรื่องผีต่างๆ รวมทั้งผีฟ้าที่ถือว่าเป็นผีที่ต้องให้ความเคารพที่สุดของชาวอีสาน และ การยอมรับนับถือว่า ผีฟ้ามิจริง และช่วยเหลือปกป้องรักษาคนได้จริง จึงได้ทำพิธีกรรมโดยให้หมอลำทรงขับไล่โรคภัยไข้เจ็บของคนป่วย^{๑๒๗}

“รำผีฟ้า” ของชาวย้ายภูมิ ที่ตำบลนาเสียว อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ เป็นการรำเพื่อรักษาคนป่วย เพราะเชื่อว่าผู้ป่วยมีสาเหตุมาจากการไปทำสิ่งที่ไม่ดี ไม่งาม เช่น การตัดต้นไม้ใหญ่ในป่ามาทำบ้าน ซึ่งเป็นไม้ที่อยู่ในความดูแลของผีฟ้า หรือต้นไม้อันเป็นที่อยู่ของผีฟ้า บางครั้งการไปล่าสัตว์ในป่าได้มีการลบหลู่เจ้าป่า เจ้าเขา ซึ่งเป็นเทพเจ้า หรือเทวดาผู้รักษาป่าเขา การกระทำในสิ่งที่ไม่ดีต่างๆ เหล่านี้ จะเป็นเหตุทำให้คนเจ็บป่วยเพราะการกระทำของผี เมื่อเป็นเช่นนี้จึงต้องมีการสื่อสารหรือติดต่อพูดคุยกับผีให้ได้ เพื่อขอร้องให้ผู้ป่วยหายจากการป่วย ในการติดต่อสื่อสารกับผีของชาวชุมชนบ้านนาเสียวนั้น จะใช้หมอลำผีฟ้าเป็นผู้ที่ติดต่อกับผี ว่า เพื่อจะถามว่าผีต้องการอะไร เพื่อยินยอมแลกเปลี่ยนกับการหายป่วยในครั้งนั้น หมอลำผีฟ้าใช้ในการลำบวงสรวงบูชาสิ่งที่เคารพนับถือ

สำหรับสถานที่บวงสรวงผีฟ้าของชาวชุมชนบ้านนาเสียว จะมีการทำพิธีบวงสรวงที่ภูพระเป็นภูเขาที่อยู่ในเทือกเขาภูแล่นคา ซึ่งเป็นสถานที่นี้จะมีพระเจ้าองค์ตื้อ ซึ่งเป็นพระพุทธรูปแกะสลักด้วยหินทราย สูงประมาณ ๒ เมตร ชาวจังหวัดชัยภูมิ ชาวบ้านเชื่อว่าเป็น พระพุทธรูปที่ศักดิ์สิทธิ์มาก จึงมีชาวบ้านจากทุกแห่งในจังหวัดชัยภูมิ มาลำผีฟ้าบวงสรวงพระเจ้าองค์ตื้อแม้แต่พี่น้องจากต่างจังหวัดด้วย การลำผีฟ้าเป็นการลำโดยคณะหมอลำ มีประมาณ ๕-๖ คน มีแคนเป็นดนตรีการลำบวงสรวงนี้จะมีขึ้นปีละ ๒ ครั้ง คือวันขึ้น ๑๓-๑๕ ค่ำ เดือน ๕ (เดือนเมษายน) และวันขึ้น ๑ ค่ำ เดือน ๓^{๑๒๘}

^{๑๒๗} สัมภาษณ์ นายธำนิษฐ์ ลิ้มพิบูลย์ชัย, ร่างทรงผีฟ้า, ชาวบ้านนาเสียว ตำบลนาเสียว อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ, วันที่ ๑๓ มิถุนายน ๒๕๖๑

^{๑๒๘} สัมภาษณ์ นางสาวสุนันท์ พลเดชา, ผู้ป่วยที่เคยเข้ารับการรักษา, ชาวบ้านนาเสียว ตำบลนาเสียว อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ, วันที่ ๑๔ มิถุนายน ๒๕๖๑

ภูพระ เป็นภูเขาเตี้ยๆ ลูกหนึ่ง ที่ผืนวังของลาดเขาจำหลักเป็นภาพพระพุทธรูปกลุ่มหนึ่ง ซึ่งคือที่มาของชื่อเขาภูพระ ด้านซ้ายจำหลักเป็นพระพุทธรูปใหญ่องค์หนึ่งประทับนั่งขัดสมาธิเพชร หน้าตัดกว้าง ๕ ฟุต สูง ๗ ฟุต พระหัตถ์ขวาวางอยู่ที่พระเพลา พระหัตถ์ซ้ายพาดอยู่ที่พระขงฆ์ (พระหัตถ์อยู่ในท่าตรงข้ามกับปางมารวิชัย) ปกติการรำผีฟ้าเป็นการรำเข้าทรงเพื่อเป็นการรักษาอาการเจ็บป่วยของชาวบ้าน โดยมีการร่ายรำบูชาแถนหรือผีฟ้า แต่การรำผีฟ้าที่ภูพระแตกต่างไปจากรำผีฟ้าที่อื่นตรงที่ว่าบรรดา “นางทรง” หรือ “ผีฟ้า” ทั้งหลายที่มีความเลื่อมใสศรัทธาพระเจ้าองค์ตื้อที่ภูพระจะมาร่วมชุมนุมกันกราบไหว้พระเจ้าองค์ตื้อในเทศกาลสงกรานต์ นอกจากนั้นยังมีการร่ายรำบวงสรวงที่เรียกว่า “รำผีฟ้า” เพื่อเป็นการเซ่นสรวงที่พระเจ้าองค์ตื้อได้ลดบันดาลความร่มเย็นเป็นสุข^{๑๒๙}

พระองค์เจ้าตื้อนั้น เป็นพระพุทธรูปจำหลักเป็นรูปนูนต่ำในหินทรายของเทือกเขาภูแล่นคา จึงมีชื่อว่า “ภูพระ” ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่หมู่บ้านนาไก่เขา ตำบลนาเสียว อำเภอเมือง ห่างจากตัวเมืองประมาณ ๑๒ กิโลเมตรพระพุทธรูปแกะสลักนี้มีพุทธลักษณะแบบอุทอง อายุระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๑๘-๑๙ นั่งขัดสมาธิราบ พระหัตถ์ขวาวางอยู่ที่พระเพลา พระหัตถ์ซ้ายพาดอยู่ที่พระขงฆ์ ขนาดหน้าตัก กว้าง ๕ ฟุต สูง ๗ ฟุต รอบข้างมีรูปพระสาวกแกะสลักด้วยหินอีก ๗ องค์ ตามประวัติกล่าวว่าเดิมบริเวณพื้นที่นี้อยู่ในป่ารกชัฏมานานจนมาถึงสมัยพระยาแลมาสร้างเมืองและในครั้งหนึ่งเกิดไฟป่าลุกลามจนพื้นที่ดังกล่าวโล่งเตียน จึงได้มีคนไปพบเห็นเข้า ต่อมาความทราบถึงเจ้าเมืองจึงได้ขนานนามว่า “ภูพระ” และให้นามพระพุทธรูปว่า “พระเจ้าองค์ตื้อ” ให้เหมือนกับพระเจ้าองค์ตื้อ ณ เวียงจันทน์ เพราะชาวชัยภูมิตั้งเดิมอพยพมาจากเมืองเวียงจันทน์ ชาวชัยภูมิเคารพนับถือพระเจ้าองค์ตื้อว่าเป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมืองสืบมาจนทุกวันนี้ และมีความเชื่อว่าถ้าใครเป็นลูกศิษย์พระเจ้าองค์ตื้อแล้ว หากเจ็บไข้ได้ป่วยขึ้นมาไปรำบวงสรวงแล้วจะหายทันที หรือแม้จะไม่เจ็บป่วยแต่เมื่อมารำบวงสรวงแล้วก็จะทำให้อยู่ดีกินดี ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ ส่วนใหญ่จะมารำบวงสรวงกันในวันขึ้น ๑๓-๑๕ ค่ำ เดือน ๕ วันเข้าพรรษา และวันออกพรรษา และวันออกพรรษา แต่ในเดือน ๕ จะมากเป็นพิเศษเพราะเป็นเทศกาลสงกรานต์ บรรดาผีฟ้าซึ่งถือเป็นศิษย์หรือบริวารของพระเจ้าองค์ตื้อที่แยกย้ายกันไปอยู่ต่างถิ่นจะมารวมกันที่ภูพระตลอด ๓ วัน แต่งกายแตกต่างกันไปจากชาวบ้านทั่วไป เช่น โปกหิ้วด้วยผ้าขาวม้าไหม เคี้ยวหมากพลู บ้างก็กินเหล้า บ้างก็สูบบุหรี่ผสมพริก โดยไม่มีอาการจามหรือไอ มีพานบายศรีเล็ก ๆ และธูปเทียนมากกราบไหว้บูชาพระเจ้าองค์ตื้อ รวมทั้งผ้าไตร ตามความศรัทธาที่ว่า พระเจ้าองค์ตื้อเป็นพระจึงต้องมีการกราบไหว้บูชาด้วยผ้าไตร ซึ่งจะนำกลับหลังจากพิธีนี้เสร็จสิ้นลง ในขณะที่ผีฟ้ารำ ก็จะมีการบนบานศาลกล่าวในสิ่งที่ตนปรารถนาต่อ

^{๑๒๙} สัมภาษณ์ คุณแม่ยุวดี เวทยเวทิน ร่างทรง, ชาวบ้านนาเสียว ตำบลนาเสียว อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ, วันที่ ๑๔ มิถุนายน ๒๕๖๑

พระเจ้าองค์ตื้อ เวลารำก็รำไปเรื่อย ๆ ตามเสียงแคนโดยรำเป็นกลุ่มใหญ่ ๆ เป็นภาพที่น่าดูมาก เมื่อเสร็จพิธีกรรมนี้บรรดาผีฟ้าก็จะแยกย้ายกันกลับไปสู่

๒.๑๑ พิธีกรรมรำผีฟ้าของชาวมุขชนบ้านนาสิยว ตำบลนาสิยว อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ

พิธีกรรมนับว่าเป็นสิ่งสำคัญที่มีอยู่ในทุกๆ สังคมและศาสนา เพราะพิธีกรรมเป็นเครื่องหล่อเลี้ยงแนวคิดทางศาสนาให้ดำรงอยู่ อีกทั้งยังเป็นแหล่งก่อให้เกิดประเพณีและวัฒนธรรมของแต่ละสังคม อีกด้วย พิธีกรรมนับว่าเป็นผลมาจากความเชื่อของมนุษย์ เมื่อเชื่อในสิ่งใดก็มักจะให้ความศรัทธา และบนบานเพื่อขอความช่วยเหลือจากสิ่งเหล่านั้น ไม่ว่าสิ่งดังกล่าวจะอำนวยประโยชน์ให้หรือไม่ก็ตาม และกลายเป็นพิธีกรรมเพื่อความศักดิ์สิทธิ์ในสิ่งที่ตนนับถือ

๒.๑๑.๑ แนวคิดเกี่ยวกับพิธีกรรม

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ให้ความหมายคำว่า พิธีกรรม หมายถึง การกระทำที่เป็นพิธีที่จะให้สำเร็จผลที่ต้องการ หรือการกระทำที่เป็นวิธีการเพื่อให้สำเร็จผลที่ต้องการหรือ นำไปสู่ผลที่ต้องการ เป็นกิจกรรมร่วมกันของชุมชน เป็นเครื่องฝึกความมีวินัย หรือเป็นพื้นฐานในการที่จะพัฒนาคุณธรรมด้านอื่นๆ เช่น การฝึกกาย วาจา ให้อยู่ในระเบียบก่อให้เกิดปกติสุขใน สังคมนั้น^{๑๓๐}

กิ่งแก้ว อรรถากร ให้ความหมายคำว่า พิธีกรรม หมายถึง วัฒนธรรมที่คนในสังคมได้ สร้างขึ้นเพื่อเป็นหลักประกันความมั่นคงทางด้านจิตใจ และความสบายใจความสมหวังในชีวิตเมื่อ ได้ประกอบพิธีกรรมนั้นๆ เพราะเชื่อว่าจะประสบผลตามที่มุ่งหวังหรือคาดหวังไว้^{๑๓๑}

สุเมธ เมธาวิตถกุล ให้ความหมายคำว่า พิธีกรรม หมายถึง การกระทำที่คนเราสมมุติ ขึ้นเป็นขั้นตอน มีระเบียบวิธีเพื่อให้เป็นสื่อหรือหนทางที่จะนำมาซึ่งความสำเร็จในสิ่งที่คาดหวังไว้ ซึ่งทำให้เกิดความสนใจและมีกำลังใจที่จะดำเนินชีวิตต่อไป^{๑๓๒}

คติความเชื่อทำให้มนุษย์เกิดพลังทางด้านจิตใจ เพิ่มความหวังขึ้นในการใช้ชีวิตอยู่ อย่างปลอดภัย คติความเชื่อจึงจำเป็นและมีความสำคัญกับทุกคน คติความเชื่อเป็นจุดเริ่มต้นที่จะนำไปสู่

^{๑๓๐} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), *พิธีกรรมใครว่าไม่สำคัญ*, (กรุงเทพมหานคร: เกล็ดไทย, ๒๕๓๗), หน้า ๗.

^{๑๓๑} กิ่งแก้ว อรรถากร, *ลักษณะพิธีกรรมทางสังคมไทยในเอกสารการสอนชุดวิชาไทยคดีศึกษา หน่วยที่ ๖-๑๑*, (นนทบุรี: สำนักพิมพ์อมรินทร์, ๒๕๓๓), หน้า ๑๙.

^{๑๓๒} สุเมธ เมธาวิตถกุล, *สังกัปพิธีกรรม*, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๒), หน้า ๑.

การพัฒนาปัญญา ซึ่งถือเป็นพื้นฐานที่สำคัญที่สุดในการทำให้บุคคลเข้าสู่ระบบ หรือหลัก ปฏิบัติตาม กฎกติกาของสังคม เมื่อเกิดความเชื่อความศรัทธาขึ้นก็ย่อมมีการกราบไหว้ บูชา อ้อน วอน บวงสรวง พิธีกรรมการบูชาจึงเกิดจากความเชื่อ ความเชื่อเป็นบ่อเกิดของพิธีกรรม เมื่อบุคคลมีความเชื่อในสิ่งใด ก็ย่อมมีการเคารพ บูชาสิ่งนั้น จึงเป็นธรรมดาที่จะต้องมีการพิธีกรรม และการตกแต่งคำกล่าวสรรเสริญ บุญคุณและ อำนาจของสิ่งนั้นๆ เป็นพิเศษขึ้นมา คำสาธยายมนต์อ้อนวอนก็ดี พิธีประกอบการเคารพ บูชาอันมี หลายอย่างต่างๆ ก็ดี ก็เป็นผลสืบต่อมาจากมูลเหตุแห่งความเชื่อทั้งสิ้น^{๑๓๓}

ความเชื่อในเรื่องพิธีกรรมมักเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับศาสนา ความเชื่อในสิ่งที่มีอำนาจเหนือ มนุษย์ สังคมทุกสังคมมีความเชื่อในสิ่งที่มีอำนาจเหนือมนุษย์ไม่รูปแบบใดก็รูปแบบหนึ่ง คำว่า ศาสนา ที่ใช้ในที่นี่หมายถึงความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ถึงแม้ว่าคำสอนเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์จะไม่ได้ เป็นคำสอน ของศาสนา ความเชื่อในภูตผีปิศาจก็รวมเรียกเป็นศาสนา เพราะเป็นความเชื่อในสิ่งที่มี อำนาจเหนือ มนุษย์ ลักษณะของสิ่งที่มีอำนาจเหนือมนุษย์ มีตัวอย่างเช่น พระภูมิเจ้าที่ ผีปอบ เจ้า เจ้าเข้าทรง เทพเจ้า ฯลฯ^{๑๓๔}

มูลเหตุอีกประการหนึ่งที่ทำให้เกิดพิธีกรรมต่างๆ ขึ้นนั้นคือความกลัว ซึ่งก็น่าจะเป็น มูลเหตุสำคัญที่สุดที่มีผลสืบเนื่องมาจากความไม่รู้หรือ กลัวสิ่งที่ตนไม่รู้ กลัวอำนาจ กลัวตาย กลัวใน สิ่งที่ไม่มองเห็น กลัวภัยพิบัติจากธรรมชาติ เป็นมูลเหตุที่ทำให้เกิดพิธีกรรมการบูชา ธรรมชาติ ความ เกรงกลัวต่อธรรมชาตินี้จึงทำให้มนุษย์เกิดการรวมกลุ่มกันและหาวิธีแก้ไขความ กลัวนั้นๆ ด้วยการ สร้างรูปแบบพิธีกรรมต่างๆ ขึ้น นอกจากนี้ประเด็นต่างๆ ที่ได้กล่าวมาข้างต้นแล้ว บ่อเกิดแห่ง พิธีกรรมสำคัญอีก ประการหนึ่งก็คือ เรื่องความจงรักภักดี ที่หมายถึงความเชื่อและความเลื่อมใส โดย วางใจว่าสิ่งที่ตนเชื่อและเลื่อมใส นั้น มีศักดิ์และมีศรีสามารถอำนวยประโยชน์ให้แก่ตนได้ ซึ่ง อาจ เกิดขึ้นโดยความเป็นเหตุเป็นผลก็ได้ หรือโดยความไม่มีเหตุ เช่นการเชื่อเรื่องผีสงนางไม้ หรือ พระ เจ้าก็ได้ แล้วเลื่อมใสกราบไหว้บูชาสิ่งนั้นๆ^{๑๓๕} ความเชื่อว่ามีวิญญาณของบรรพบุรุษไม่สูญสลาย ยัง วนเวียนอยู่กับครอบครัวอันเป็นเหตุให้มีพิธีการกราบไหว้บูชาบรรพบุรุษ ซึ่งสิ่งนี้ก็เกิดจากการ จงรักภักดีนั่นเอง

^{๑๓๓} เสฐียร พันธงชัย, **ศาสนาเปรียบเทียบ**, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔), หน้า ๑๖-๑๘.

^{๑๓๔} ประเสริฐ แยมกลิ่นฟุ้ง และคนอื่นๆ, **สังคมและวัฒนธรรม**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่ง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๒๗.

^{๑๓๕} ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท นานมีบุ๊คพับลิเคชันส์จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๔๘๕.

กระทำที่จัดได้ว่าเป็นพิธีกรรม จะต้องมิลักษณะ ดังนี้

๑) เน้นเรื่องจิตใจ ซึ่งแยกออกเป็นความหมายได้ ๓ ความหมาย^{๑๓๖} ได้แก่

(๑.๑) การอ้างถึงบุคคลหรือสิ่งที่เจตานั้นสัมผัส หรือพิสูจน์ได้ เช่นอ้างว่าแม่ โสพหมีจริง ความจริงนี้เป็นสิ่งที่จิตยอมรับ แต่ถ้าจะให้แม่โสพหมาปรากฏเป็นรูปร่างให้ตาเห็น เหมือนดั่งเช่นสตรีทั่วไป ก็ไม่ใช่สิ่งที่เป็นไปได้ แม่โสพหจะไม่เป็นที่ประจักษ์ด้วยตา หู จมูก ลิ้น กาย แม่โสพหก็เป็นที่ประจักษ์ด้วยใจ การอ้างบุคลิกลักษณะหรือสิ่งที่ประจักษ์ดังกล่าว ทำให้พูดอีกนัยหนึ่งได้ว่า องค์ประกอบของพิธีกรรมคือ ภาวะเหนือธรรมชาติ หรือภาวะเหนือปกติวิสัย

(๑.๒) การแสวงหาผลอันเป็นอารมณ์ที่เกิดกับจิตใจ เช่น ในการประกอบพิธีทำขวัญแม่โสพห ผู้ประกอบพิธีย่อมหวังผลอันดับแรก คือความสบายใจและความมีกำลังใจ แม้ข้าว จะยังไม่สุก ยังเก็บเกี่ยวไม่ได้ก็ตาม แต่การประกอบพิธีจะยังความเชื่อมั่นว่า ข้าวจะสุกและเก็บเกี่ยวได้เต็มเม็ดเต็มหน่วย ในเวลาประมาณสองเดือนถัดไป ความเชื่อมั่นเป็นเครื่องหล่อเลี้ยงใจ และกายอย่างหนึ่ง ถ้าคนเราขาดสิ่งนี้ชีวิตก็เหมือนป่วยไปครึ่งหนึ่ง ป่วยเพราะความกังวลและ ความระแวงเป็นต้น ด้วยเหตุนี้พิธีกรรมจึงเป็นทั้งอาหารและยา สำหรับปลูกฝังอารมณ์อันถึง ประารถต่างๆ

(๑.๓) การยอมรับว่าใจมีอิทธิพลต่อกายและวัตถุภายนอก จะเห็นได้ว่าชีวิตคนเรา มีส่วนประกอบใหญ่อยู่ ๒ ประการคือ กายกับใจ ในยามกายป่วยจิตใจก็อ่อนแอ เศร้าหมอง และ ในขณะเดียวกันเมื่อใจอ่อนแอ เศร้าหมอง กายก็พลอยป่วย รับประทานอาหารไม่ได้ เป็นต้น กาย กับใจ จึงมีความสัมพันธ์ต่อกันและกันดังนี้ แต่จะอย่างไรก็ตาม การที่จะพัฒนาให้มีความ เจริญก้าวหน้าขึ้น จุดสำคัญอยู่ที่การพัฒนาใจ เมื่อใจมีความเข้าใจมีความรู้เห็นที่ถูกต้อง เราต้อง ให้ความเข้าใจที่ถูกต้อง เมื่อเขาเข้าใจแล้ว เขาย่อมยอมรับการเยยวยาที่ถูกต้อง จึงเป็นสิ่งจำเป็น

สรุปได้ว่า “พิธีกรรม” หมายถึง รูปแบบของการกระทำอันศักดิ์สิทธิ์ ที่สามารถนำพา มนุษย์ไปสู่จุดหมายตามที่ตนมีความเชื่อและเลื่อมใสศรัทธา นอกจากนี้พิธีกรรมยังเป็นจุดศูนย์รวม เพื่อการกระทำที่พร้อมเพรียงกัน เริ่มต้นขึ้นพร้อมกัน และประกอบขั้นตอนต่างๆ จนกระทั่งจบพิธี พร้อมกัน ซึ่งในงานวิจัยเล่มนี้ กล่าวถึง “พิธีกรรมการรำผีฟ้า” โดยผู้วิจัยได้นิยามความหมายไว้ ว่า พิธีการจัดเครื่องสังเวทบูชา ตลอดถึงขั้นตอนต่างๆ ในการประกอบพิธีเพื่อแสดงการเคารพผีฟ้าของ ชาวบ้าน

^{๑๓๖} อ้างแล้ว, กิ่งแก้ว อรรถการ, ลักษณะพิธีกรรมทางสังคมไทยในเอกสารการสอนชุดวิชาไทยคดีศึกษา หน่วยที่ ๖-๑๑, หน้า ๒๐.

๒.๑๑.๒ องค์ประกอบของพิธีกรรมการลำผีฟ้า

พิธีกรรมการลำผีฟ้า มีองค์ประกอบต่างๆ ดังนี้

๑. หมอลำผีฟ้า หมอลำผีฟ้าที่เข้าพิธีรักษาผู้ป่วยประกอบด้วย หัวหน้าหมอลำ บางท้องถิ่นเรียก หมอจ้ำ หรือ กก โดยส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง และแต่งงานแล้ว อุปนิสัยเป็นคนพูดเก่ง และฉลาดไหวพริบดี การเป็นหัวหน้าสืบทอดจากหัวหน้าคนเดิมที่ถึงแก่กรรมไป ส่วนผู้ร่วมรำในพิธีเรียกว่า บริวาร

การแต่งกาย การแต่งกายของหมอลำผีฟ้าในการเข้าประกอบพิธีลำผีฟ้าเช่น ต้องผัดหน้าด้วยแป้งฝุ่นหอม หวีผม ทำน้ำหอม นุ่งผ้าซิ่นไหม เสื้อสุภาพ ผ้ายสบ (เปียงบาย) พาดไหล่ ส่วนบริวารที่เข้าร่วมพิธีก็จัดเตรียมในลักษณะเดียวกัน การแต่งกายของหมอลำผีฟ้าเป็นลักษณะเรียบง่ายไม่มีเครื่องประดับตกแต่งเหมือนกับหมอลำทั่วไปทั้งนี้เพราะรูปแบบการแต่งกาย ได้ยึดถือปฏิบัติกันมาตามจรรยาบรรณของบรรพบุรุษที่สืบทอดกันมาแต่สมัยก่อน^{๑๓๗}

การแต่งกาย ของหมอลำผีฟ้า ในกรณีพิเศษนั้นเป็นการแต่งกายตามที่ผีฟ้าเข้าเทียม (ทรง) เช่น ถ้าเป็นผีปู่ตาหรือผีคนเฒ่าคนแก่ก็จะนุ่งผ้าโสร่ง ผ้ายาวม้าพาดบ่า สิบบุหรี นั้งขัดสมาธิ และพูดเสียงแหบแห้ง เป็นต้น ดังนั้นการแต่งกายในลักษณะเช่นนี้ต้องเป็นไปตามความประสงค์ของผีที่เข้าเทียม^{๑๓๘}

ภาพประกอบที่ ๑ การแต่งกายของหมอลำผีฟ้า

^{๑๓๗} สัมภาษณ์ คุณแม่ยุวดี เวทยเวทิน ร่างทรงผีฟ้า, ชาวบ้านนาเสียว ตำบลนาเสียว อำเภอมือง จังหวัดชัยภูมิ, วันที่ ๑๔ มิถุนายน ๒๕๖๑

^{๑๓๘} สัมภาษณ์ นายธานินทร์ ลิ้มพิบูลย์ชัย, ร่างทรงผีฟ้า, ชาวบ้านนาเสียว ตำบลนาเสียว อำเภอมือง จังหวัดชัยภูมิ, วันที่ ๑๓ มิถุนายน ๒๕๖๑

๒. หมอแคน บางที่เรียกว่า หมอม้า ลักษณะของหมอแคนที่เป่าประกอบการลำผีฟ้านี้ ต้องมีความอดทน และผ่านการเป่ามานานพอสมควร เพราะการประกอบพิธีกรรมลำผีฟ้าใช้ระยะเวลานานเป็นวัน การทำนายการรักษาผู้ป่วยว่าจะหายหรือไม่นั้นพึ่งจากหมอม้าว่าเป่าแคนแจ่มหรือไม่ ฉะนั้นการเสี่ยงทายต้องขึ้นอยู่กับหมอแคนส่วนหนึ่ง^{๑๓๙}

ภาพประกอบที่ ๒ การแต่งกายของหมอแคน

๓. คนป่วย โดยปกติคนป่วยที่เข้าพิธีจะได้รับการแต่งกายตามขั้นตอนของพิธีกรรม และแต่งกายตามที่ผีเข้าเทียม (ในกรณีผีเข้าทรงประจำผู้ป่วย) ผู้ป่วย การแต่งกายตามปกติธรรมดาในชีวิตประจำวันแต่ต้องใช้ผ้าขาวหรือผ้าขาวม้าพาดไหล่ เป็นสัญลักษณ์บ่งบอกถึงการเข้าพิธีด้วยความมีสัมมาคารวะ นอกจากนี้คนป่วยอาจต้องเข้ามามีส่วนร่วม โดยการพ้อนรำกับหมอลำผีฟ้า แต่หากมีอาการป่วยหนักก็ต้องนอนข้าง ๆ พิธีกรรมนี้

^{๑๓๙} สัมภาษณ์ นายสิกร สิงห์แผ่น หมอแคน, ชาวบ้านนาเสียว ตำบลนาเสียว อำเภอมือง จังหวัดชัยภูมิ, วันที่ ๑๓ มิถุนายน ๒๕๖๑

ภาพประกอบที่ ๓ แต่งกายของผู้ป่วยหญิง

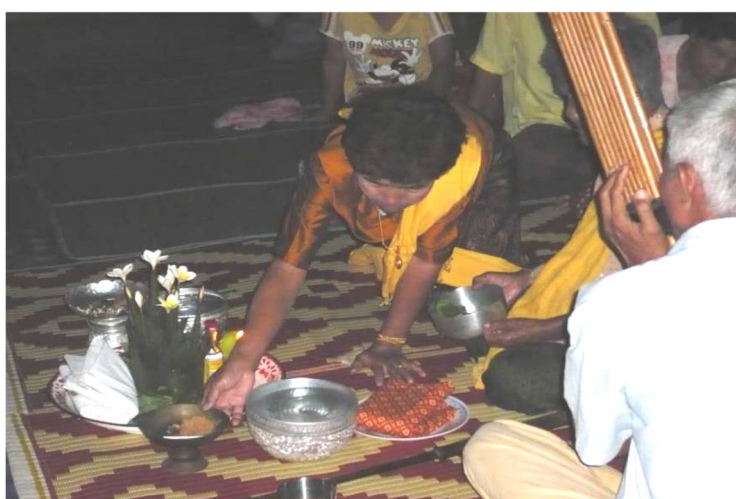

ภาพประกอบที่ ๔ การแต่งกายของผู้ป่วยชาย

กาย หมายถึง เครื่องประกอบพิธีเพื่อบูชาผีฟ้า ครูอาจารย์ ผู้ล่วงลับไป อัญเชิญมาช่วยรักษาผู้ป่วย กายประกอบด้วย ชั้น ๕ ชั้น ๘ ห่อนิมนต์ ๔ ห่อ ชั้นน้ำ ผ้าชิ้นใหม่ ๑ ผืน เทียน ๑ คู่ ดอกไม้ขาว บุหรี่ หมาก พลู หวี กระจก ผ้ายผูกแขน และเงินคาย เครื่องคายนี้นี้ถือว่าเป็นปัจจัยสำคัญในการประกอบพิธี

ภาพประกอบที่ ๕ คาย

ภาพประกอบที่ ๖ เข้าคาย

๒.๑๑.๓ พิธีกรรมการลำผีฟ้า

การจัดพิธีรำผีฟ้าเพื่อรักษาคนป่วยขึ้นนั้นจะจัดในกรณีที่สมาชิกในครอบครัวคนใดคนหนึ่งเกิดการเจ็บป่วยขึ้นและรักษาด้วยแพทย์แผนปัจจุบัน หรือแผนโบราณ หรือด้วยวิธีการต่าง ๆ ไม่หาย โดยส่วนใหญ่ที่ผ่านการรักษาจากที่อื่น อาจพบได้หลายลักษณะแตกต่างกันไปเช่น ปวดศีรษะบ่อย ๆ

ปวดแข้งขา ปวดเอว เป็นๆ หายๆ หรืออยู่ดีๆ ก็ล้มหมอนนอนเสื่อ คุ่มคลั่ง พุดไม่ได้ฯลฯ^{๑๔๐} อาการลักษณะดังกล่าวเหล่านี้ชาวบ้านเชื่อว่าจะต้องเกิดจากการที่ถูก ”ผี” ประเภทใดประเภทหนึ่งกระทำอย่างแน่อน จำเป็นต้องหาวิธีการรักษาพื้นบ้านโดยญาติผู้ป่วยไปขอคำแนะนำจากหมอมอ (หมอดู) เรียกว่าคุมอ ทำนายว่าจะรักษาด้วยวิธีการใดจึงจะหาย และต้องให้คนสนิทหรือญาติผู้ใกล้ชิดไปมนต์หรือนิมนต์ คือทำการติดต่อกับหัวหน้าคณะหมอลำผีฟ้าเพื่อมารักษาอาการของผู้ป่วย การติดต่อกับเป็นขั้นตอนที่ญาติผู้ป่วยมาบอกกล่าวให้ไปรักษาในท้องถิ่น ทั้งใกล้และไกล ผู้ป่วยโดยส่วนใหญ่ที่ผ่านการรักษาจากที่อื่นไม่หาย จำเป็นต้องหาวิธีการรักษาพื้นบ้านโดยญาติผู้ป่วยไปขอคำแนะนำจากหมอมอ (หมอดู) ทำนายว่าจะรักษาด้วยวิธีการใดจึงจะหาย ถ้าหมอมอเสี่ยงทายว่าต้องใช้ทางเท็ง (ผีฟ้า) รักษา จึงจะหาย จึงจะหาย ถ้าหมอมอเสี่ยงทายว่าต้องใช้ทางเท็ง (ผีฟ้า) รักษา จึงจะหาย และถ้าผู้รักษาอยู่ทิศใดทิศหนึ่ง ญาติผู้ป่วยก็จะตามไปจนกว่าจะพบแล้วนำมารักษา^{๑๔๑}

๑. การนิมนต์

ผู้ไปนิมนต์ต้องเตรียมขัน ๕ หรือบางที่เรียกว่าขันนิมนต์ไปที่บ้านหัวหน้าคณะหมอลำผีฟ้า เมื่อไปถึงหัวหน้าคณะหมอลำผีฟ้าก็จะรับขันนิมนต์และทำพิธีหน้าหิ้งบูชาผีฟ้าใหญ่ที่บ้านและส่องดูอาการผู้ป่วยตามคาบอกล่าวของผู้ที่มานิมนต์พอสังเขปและทำการบอกสาเหตุเกี่ยวกับการเจ็บป่วยซึ่งอาจจะโดนกระทำทางไสยศาสตร์ หรือถูกของ บางรายที่มีวิชาอาคมถูกครูบาอาจารย์เก่ามากระทำหรือทำผิดผีบรรพบุรุษ ผีป่า ผีไร่ ผีนา เจ้าที่เจ้าทางหรืออำนาจของผีปอบ เป็นต้น หัวหน้าหมอลำผีฟ้าก็จะกำหนดวันที่จะจัดพิธีกรรมรำผีฟ้าขึ้นตามแต่ผีฟ้าจะกำหนดเพื่อให้บ้านเจ้าภาพที่จะจัดพิธีรำผีฟ้าได้จัดเตรียมสถานที่และเครื่องคายที่ใช้ในพิธีรำผีฟ้าไว้ให้พร้อม^{๑๔๒}

^{๑๔๐} สัมภาษณ์ คุณแม่ยุวดี เวทยเวทิน ร่างทรงผีฟ้า, ชาวบ้านนาเสียว ตำบลนาเสียว อำเภอมือง จังหวัดชัยภูมิ, วันที่ ๑๔ มิถุนายน ๒๕๖๑

^{๑๔๑} สัมภาษณ์ นายสมดี ปานจำนง, ผู้ป่วยที่เคยเข้ารับการรักษา, ชาวบ้านนาเสียว ตำบลนาเสียว อำเภอมือง จังหวัดชัยภูมิ, วันที่ ๑๔ มิถุนายน ๒๕๖๑

^{๑๔๒} สัมภาษณ์ นายธานินทร์ ลิ้มพิบูลย์ชัย, ร่างทรงผีฟ้า, ชาวบ้านนาเสียว ตำบลนาเสียว อำเภอมือง จังหวัดชัยภูมิ, วันที่ ๑๓ มิถุนายน ๒๕๖๑

ภาพประกอบที่ ๗ ชั้นนิมนต์

๒. การเตรียมสถานที่ประกอบพิธีรำผีฟ้า

สำหรับการเตรียมสถานที่ในการประกอบพิธีรำผีฟ้า นั้นไม่มีขั้นตอนหรือความพิเศษใด ๆ เพียงแต่เจ้าภาพจัดหาความสะอาดบ้านปูเสื่อให้เรียบร้อยเก็บข้าวของในบ้านให้มิดชิดเพื่อรอรับผู้ที่จะมาประกอบพิธีและแขกที่เข้ามาร่วมพิธีโดยแยกส่วนที่เป็นเครื่องคายไว้ในที่เหมาะสมมิให้คนเดินข้ามไปมาหรือไปหาสิ่งใดในบริเวณนั้นโดยส่วนมากแล้วนิยมตั้งเครื่องคายไว้ทางทิศตะวันออกของบ้านเรือนเป็นสำคัญ เพราะถือว่าเป็นทิศที่มีสิริมงคล นอกจากนั้นก็จะจัดเตรียมเครื่องพิธี ชั้นนี้เป็นการจัดเป็นการจัดเตรียมคายหลักซึ่งเป็นคายรักษาโดยเจ้าภาพ หรือญาติจะจัดเตรียมวัสดุซึ่งหาได้ในละแวกบ้าน เช่น ใบกล้วย ดอกไม้ ดอกจำปา ผ้าขาว ฯลฯ เมื่อจัดเตรียมคายเรียบร้อยแล้วจะนำไปตั้ง ณ ที่พิธีด้านตะวันออก คายต้องยกให้ สูงกว่าพื้นธรรมดา เช่น วางบนหมอน ฟูก หรือเสื่อ ส่วนหมอลาผีฟ้า ก็จัดแจงแต่งตัว ทาแป้ง ใส่ผ้าหอม หวีผมให้เรียบร้อย ก่อนเริ่มประกอบพิธี ^{๑๔๓}

๓. อุปกรณ์และเครื่องคาย

เป็นสิ่งสำคัญในการประกอบพิธีกรรมรำผีฟ้าซึ่งเป็นของประกอบพิธีกรรมเพื่อบูชาผีฟ้า และครูบาอาจารย์ผู้ล่วงลับไปทั้งนี้เพื่ออัญเชิญมาช่วยรักษาผู้ป่วย “เครื่องคาย” ที่ใช้ในพิธีรำผีฟ้า ครั้งนี้เป็นการเก็บข้อมูลการรำผีฟ้าที่ ประกอบไปด้วย

๑. บายศรีกาบ ๕ ซ่อ ๑ คู่
๒. น้ำอบไทย ๑ ขวด
๓. หวี ๑ อัน

^{๑๔๓} สัมภาษณ์ นายธนาธิร ลิ้มพิบูลย์ชัย, ร่างทรงผีฟ้า, ชาวบ้านนาเสียว ตำบลนาเสียว อำเภอมือง จังหวัดชัยภูมิ, วันที่ ๑๓ มิถุนายน ๒๕๖๑

๕. การรักษาในเบื้องต้น

เมื่อทราบสาเหตุแห่งอาการเจ็บป่วยแล้วนั้นผีฟ้าก็จะทำการการปิดเป่า วิด ฟาย ให้กับผู้ป่วยโดยใช้ขลุ่ยหรือสับเข้าไปแล้วเป่าพ่นที่ศีรษะ และส่วนอื่นๆของผู้ป่วย แล้วใช้มือสองมือเหมือนรองรับ น้ำจากส่วนหัว ตามลำตัวแล้ววิดออกทำซ้ำๆ หลายๆ รอบ จากนั้นก็จะทำน้ำมันต์ ให้ผู้ป่วยดื่มกิน และให้อาบ เป็นอันเสร็จพิธีปิดเป่าขั้นต้น^{๑๔๖}

ภาพประกอบที่ ๘ การเข้าเทียมของผีฟ้า

ภาพประกอบที่ ๙ เจริญอ้อนวอนผี

^{๑๔๖} สัมภาษณ์ นางสุชาดา จันเกิด, ผู้ป่วยที่เคยเข้ารับการรักษ, ชาวบ้านนาเสียว ตำบลนาเสียว อำเภอมือง จังหวัดชัยภูมิ, วันที่ ๑๔ มิถุนายน ๒๕๖๑

๖. การรำของผี

เมื่อเสร็จจากขั้นตอนของการรำรักษาโรคแล้วบรรดาผีที่มากทำให้เจ็บไข้และป่วยก็จะเต้นรำเป็นขั้นตอนสุดท้ายของการรำผีฟ้ารวมทั้งบรรดาผีฟ้าทั้งหลายสุดจะประมาณได้เนื่องจากวันที่มีการรำผีฟ้านี้ผีสามารถมาจากหลายๆ ที่หลายแห่ง หมอแม็กก็จะเป่าสายแคนไปอย่างสนุกสนานรวดเร็ว พร้อมทั้งกระต๊อบเท้าบนพื้นเรือนที่ทาพิธีรำผีฟ้าให้จังหวะเหล่าบรรดาผีทั้งหลายทั้งผู้ที่เป็นผีฟ้า บริวารผีฟ้า^{๑๔๗} หรือแม้แต่กระทั่ง ผู้ที่เข้ามาร่วมในพิธี ก็ออกลูกมาฟ้อนรำ บ้างก็โห่ร้องบ้างก็กระต๊อบเท้าบนพื้นเรือนตามจังหวะ โดยพิธีในขั้นตอนนี้มีเวลาไม่จำกัดผีบางรายถ้าจะออกจากร่างก็จะมาราบที่เครื่องคายแล้วก็ออกบางรายสลับไป หลังจากพิธีรำผีฟ้าเสร็จหัวหน้าหมอผีฟ้าก็จะผูกแขนผู้ป่วยเพื่อเป็นการเรียกขวัญให้กับผู้ป่วย ส่วนเครื่องคายที่ใช้ในพิธีก็จะห้ามไม่ให้ผู้ใดยุ่ง หรือจับต้องเป็นอันขาดเพราะว่าจะต้องเก็บไว้ใช้ในขั้นตอนต่อไปคือการส่งเครื่องแก้ว

ภาพประกอบที่ ๑๐ การปิด เป่า วิด ฟาย

๗. การส่งเครื่องแก้ว

ในกระบวนการรำผีฟ้ารักษาโรคนี้ในครั้งที่สองที่จะต้องจัดเรียกว่าการส่งเครื่องแก้ว พิธีส่งเครื่องแก้วนั้นจะจัดได้ก็ต่อเมื่อรักษาโรคหาย อาการทุเลาเบาบางลง เมื่อทราบสาเหตุแห่งการเจ็บป่วย อาทิครูบาเก่ามาทำ ผีต่างๆ เช่นผีป่า ผีเรือน ผีภู ผีบรรพบุรุษ ฯลฯ มากระทำและต้องการสิ่งใด ก็ต้องจัดหาให้เช่น เหล้า ยา สังฆทาน ศาลหรือที่อยู่อาศัย เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ผีก็จะบอกผ่านผีฟ้าให้ลูกหลาน

^{๑๔๗} สัมภาษณ์ คุณแม่ยุวดี เวทยเวทิน ร่างทรงผีฟ้า, ชาวบ้านนาเสียว ตำบลนา เสียว อำเภอมือง จังหวัดชัยภูมิ, วันที่ ๑๔ มิถุนายน ๒๕๖๑

ญาติพี่น้องจัดทำให้ ส่วนพิธีการส่งเครื่องแก่นั้นก็จะจัดคล้ายพิธีราผีฟ้าในครั้งแรกเครื่องคายก็ใช้ชุดเดิมอาจมีการปรับแต่งเครื่องคายเล็กน้อย เช่น ยอดบายศรีก็จะนำดอกจามาเปลี่ยนใส่ใหม่ ห่อนิมนต์ก็จะเปลี่ยนดอกไม้ใหม่ และมีข้าวของที่จะจัดเพิ่มอีกคือ

๘. กระทง ๙ ห้อง (ทำตัดกรรมตัดเวร) จำนวน ๑ ชุดประกอบไปด้วย

๑.๑ กระทงสี่เหลี่ยม ทำจากกาบกล้วยแล้วแบ่งออกเป็น ๙ ช่องสำหรับใส่ หมาก พลู บุหรี่ ข้าวตา ข้าวแดง อาหาร พริก เกลือ ปลาธำห่อใบมะยม ช่องละเท่าๆ กัน

๑.๒ ฝ้าย ๓ สี (ดำ แดง ขาว) พันไม้ตรงปลายปักธงที่ทำจากกระดาษ จำนวน ๙ เส้าปักไว้ให้ทั่วกัน

๑.๓ ตู๊กตาชายและหญิง ๑ คู่ ทำจากกาบกล้วยนึ่งห่มด้วยเศษผ้า

๙. กระทงหน้าวัว ๙ ชั้น ประกอบไปด้วย

๑.๑ ข้าง ม้า วัว ควาย อย่างละ ๙ ตัวทำจากดินเหนียว

๑.๒ สร้อย ทำจากสายบัว ๙ เส้น

๑.๓ แหวน เงิน ทอง ทำจากใบมะพร้าว อย่างละ ๙

๑.๔ นาฬิกา ทำจากใบมะพร้าว อย่างละ ๙

๑.๕ ปืน และม้าทำจากก้านกล้วย อย่างละ ๙ สิ่ง

๑.๖ ผ้าไสร่ง ผ้าขาวม้า ผ้าถุง อย่างละ ๙ ผืน

๑.๗ กระดิ่งม้า ทำจากเปลือกหอยโข่งมาร้อยเชือกเป็นพวง

๑.๘ เครื่องใช้ในครัว เช่นพริก ปลาร้า เกลือ หอม ข้าว

๑.๙ เหล้า ๙ ขวด

ภาพประกอบที่ ๑๑ เครื่องคายเดิมที่ใช้ในพิธีส่งเครื่อง ๙

พิธีกรรมการส่งเครื่อง ๙ นั้นก็จะมีความคล้ายคลึงกันกับการร่ำรักษา (ร่ำส่ง) เริ่มพิธีโดยหัวหน้าหมอลำผีฟ้าจุดเทียนแล้วยกชั้น ๕ ขึ้น อธิษฐานถึงครูบาอาจารย์ ตอนนี้อย่ามัวก็เริ่มเป่าแคน ลายใหญ่ขึ้นอย่างช้าและเยือกเย็นไปพร้อมกับการเข้าคายผีฟ้าอีกครั้งหนึ่ง มือของผีฟ้าที่ถือชั้น ๕ สันไปพร้อมกับการประคองชั้นจนผีฟ้า หรือผีต่างๆ ที่ต้องการมารับเครื่อง ๙ ในวันนี้ เข้าสิงร่าง วิธีการต่างๆ ดำเนินไปจนเป็นที่พอใจผีแล้ว ผีฟ้าก็จะทาพิธีส่งเครื่อง ๙ โดยเอาสายสิญจน์มามัดที่ข้อนิ้วหัวแม่มือผู้ป่วย ผู้ป่วยแล้วให้ผู้ป่วย (ท้าวใหม่) หันหน้าเข้ากระทงหน้าวัว ๙ ห้อง เรียกพิธีตัดกรรม ตัดเวร แล้วนั่งเหยียดขาเอาสายสิญจน์พันกระทงหน้าวัว ๙ ชั้นไว้เอาเทียนมาจุดบนกระทง หน้าวัว ๙ ชั้นแล้วเวียนเทียนคำคึงในชั้น ๕ ของผีฟ้า รอบกระทงและผู้ป่วย จากนั้นปลดสายสิญจน์ออก แล้วเทเหล้าลงพื้นจากนั้นก็หอบตะกร้าเครื่อง ๕ ทำการร่ำรอบกระทงหน้าวัวเป็นการสมมุติว่าขี่ม้ายิงปืนไปส่งข้าวของให้ หลังจากนั้นก็จะทาพิธีตัดเวรตัดกรรมให้ผู้ป่วยโดยใช้กระทง ๙ ห้องมัดด้วยสายสิญจน์ที่หัวแม่มือทั้งสองทำการปิด เป่า วิด พาย โดยใช้บุหรีและการใช้มือวิดออกจากผู้ป่วย เช่นเดิม ข้าหลายครั้งจนเสร็จ ผีฟ้าจึงเอาชั้น ๘ ซึ่งข้างในชั้น ๘ ใส่เสื้อผ้าของผู้ป่วยลุกขึ้นราเป็นการเรียกขวัญของผู้ป่วยกลับคืนมาอีกครั้งหนึ่ง ผีฟ้าก็จะรำไป หมอมาก็จะเป่าแคน จนได้เวลาอันสมควร ชาวคณะที่อาวุโส จะทำหน้าที่ขี่ม้าก้านกล้วย พร้อมกับยิงปืนที่ทำจากก้านกล้วยนำขบวน และร่ำรอบๆ บริเวณกระทงหน้าวัวที่วางไว้ในพิธี จากนั้นพอถึงเวลาที่จะนำเครื่องบริหารไปส่ง ญาติผู้ป่วยผู้ชายจะทำหน้าที่ถือกระทงส่วนผู้หญิงจะทำหน้าที่หอบตะกร้าซึ่งมีเครื่อง ๙ อยู่ในนั้น จากนั้นจึงเริ่มลงจากบ้านโดยให้ผู้ขี่ม้าก้านกล้วยเดินออกหน้าพร้อมกับการยิงปืนไปตลอดทางติดตามด้วยผู้ยกกระทง ๙ ห้อง กระทงหน้าวัว ๙ ชั้น ผู้หอบตะกร้าจะอยู่หลังสุดเมื่อขบวนผู้ไปส่งลงจากบ้าน ผีฟ้าก็จะเอาเหล้าเทลงพื้น ๓ หยด แล้วใช้มีดขีดเส้น ๑ ครั้งที่บ้านบันไดบ้าน เพราะถือว่าเป็นการขีดคั่นมิให้ครูบาเก่ากลับมาทวงของอีก^{๑๔๘}

สำหรับกระทง ๙ ห้องและกระทงหน้าวัว ๙ ชั้น จะต้องวางให้ห่างจากหมู่บ้านออกไปในทิศทางที่ผีฟ้ากำหนดผู้ที่ทำหน้าที่ในส่วนต่าง ๆ จะไม่หยิบจับถือหาบของสิ่งใดมาเลย และจะมีบุคคลอีกกลุ่มหนึ่งซึ่งไม่เป็นกลุ่มเดียวกันแอบหอบตะกร้ากลับคืนมา คงเหลือไว้แต่กระทง ๙ ห้องและกระทงหน้าวัว ๙ ชั้น และอุปกรณ์อื่น เป็นอันเสร็จพิธีส่งเครื่อง ๙ พิธีสุดท้ายในขั้นนี้คือการผูกแขน ป้อนไข่ กินข้าวเหนียว หัวหน้าผีฟ้าก็จะอวยพร และเรียกขวัญ เป็นอันเสร็จพิธี

^{๑๔๘} สัมภาษณ์ คุณแม่ยุวดี เวทยเวทิน ร่างทรงผีฟ้า, ชาวบ้านนาเสียว ตำบลนา เสียว อำเภอมือง จังหวัดชัยภูมิ, วันที่ ๑๔ มิถุนายน ๒๕๖๑

ภาพประกอบที่ ๑๒ กระทงหน้าว้าว ๙ ชั้นในพิธีส่งเครื่อง ๙

๒.๑๑.๔ พิธีไหว้ครูของผีฟ้า (ปลงพาช้าว)

การแสดงความกตัญญูต่อบุคคล สิ่งของ ที่มีบุญคุณ ในสังคมไทยเราจะพบได้โดยทั่วไป และในส่วนของคนผู้นับถือผีฟ้าเช่นกัน ก็มีการปฏิบัติ ต่อผีฟ้าผู้ซึ่งมีพระคุณซึ่งเคยรักษาตนเองจนมีชีวิตรอดมาได้ก็เลยมอบตนเป็นลูกศิษย์ อีกประการหนึ่งเป็นการ ฉลองสมโภชหิ้งคาย หิ้งคายของผู้นับถือผีฟ้าหรือสืบทอดมาแต่บรรพบุรุษ พร้อมกับอัญเชิญผีฟ้ามาในพิธี และขอความเป็นสิริมงคลแก่ตน ในการดำรงชีวิต และเสริมความมั่นใจในการดำรงชีวิตในสังคมอย่างมีสุขเช่นกัน

ในการศึกษาในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาเกี่ยวกับพิธีปลงพาช้าว โดยในพิธีกรรมปลงพาช้าว มีการเชิญเทียมผีฟ้าที่ตนนับถือมาเทียมร่างห้วหน้าผีฟ้าผู้ทำพิธี ลูกศิษย์และบริวารต่าง ที่ร่วมในพิธีก็ อ่อนนอบขอพร นอกจากนั้นก็มีการทำนายลักษณะดินฟ้าอากาศในแต่ละปี มีเช่นสรวงเป็นขั้นตอน พิธีนี้จะมักจัดในวันเสาร์เดือน ๕ เดือน ๖ ที่ไม่ตรงกับวันธรรมสวนะและจัดหลังจากพิธีไหว้ผีปู่ตาประจำหมู่บ้านแล้วโดยมีองค์ประกอบและขั้นตอนของพิธีกรรม ดังนี้คือ

๑. ผู้นับถือผีฟ้า ประกอบด้วยห้วหน้าหมอรำผีฟ้า และบริวาร ผู้ที่เคารพและนับถือผีฟ้าเดียวกันบางที่เรียกกันในพิธีรำผีฟ้าเช่น ถ้าห้วหน้าผีฟ้าอาวุโสมากกว่าเรียกคนที่เป็บริวารผีฟ้าด้วยกันเรียกว่า “น้องนุ่” ถ้าห้วหน้าผีฟ้าอาวุโสน้อยกว่าเรียกคนที่อาวุโสมากกว่าเรียกคนเป็นบริวารว่า “อ้ายพี่” ผีฟ้าที่อัญเชิญมานั้นส่วนใหญ่จะมีชื่อป้องกันกับตัวละครในวรรณคดีพื้นบ้านอีสานเช่น จุมคำ ศรีธน มโนราห์ สีดา อรพิม จุมทอง ศรีไศล เป็นต้น ชื่อตามตัวอย่างดังกล่าวข้างต้นเราจะพบได้ในตอนที่มิพิธีรำผีฟ้าเพราะบรรดาผีฟ้าและบริวารใช้เรียกชื่อกัน^{๑๔๔}

^{๑๔๔} สัมภาษณ์ คุณแม่ยุวดี เวทยเวทิน ร่างทรงผีฟ้า, ชาวบ้านนาเสียว ตำบลนา เสียว อำเภอมือง จังหวัดชัยภูมิ, วันที่ ๑๔ มิถุนายน ๒๕๖๑

๒. คาย และเครื่องสังเวย เป็นสิ่งที่สำคัญและมีความจำเป็นอย่างยิ่งในการประกอบพิธีปลงพาศาวซึ่งจะต้องมีการเตรียมให้เสร็จเรียบร้อยก่อนเริ่มพิธี ประกอบด้วย

- ๑) ขัน ๕
- ๒) ขัน ๘
- ๓) ผ้าโสร่ง ผ้าขาวม้า อย่างละ ๑ ผืน พับใส่จาน จำนวน ๑ ชุด
- ๔) ผ้าขึ้นใหม่ ผ้าเปียงบาย อย่างละ ๑ ผืน พับใส่จาน จำนวน 1 ชุด
- ๕) กระจาด จำนวน ๑ ใบ สำหรับใส่ดอกไม้ธูปเทียนที่บิรวารนำมารวมในพิธี
- ๖) มีดดาบ จำนวน ๑ เล่ม
- ๗) บุหรี่ ๑ ซอง
- ๘) บุหรี่ ๔ มวน หมาก -พลู ๔ คำ จัดใส่จานจำนวน ๘ จาน
- ๙) สำหรับ คาว – หวาน ใส่ถาด จำนวน ๘ ถาด ประกอบด้วย
 - ข้าวเหนียวหนึ่ง จำนวน ๑ ถ้วย
 - ข้าวเหนียวเปียก จำนวน ๑ ถ้วย
 - ลอดช่องน้ำกะทิ จำนวน ๑ ถ้วย
 - แกงปลาอย่างใส่เส้นเส้น จำนวน ๑ ถ้วย
 - เนื้อมะพร้าวอ่อน ๑ ชิ้น โดนัท ขนมเปียกปูน ๑ ถ้วย
 - น้ำสะอาด ๑ แก้ว
 - น้ำมะพร้าว ๑ แก้ว
- ๑๐) พาศาวแม่ ใส่กระดังจำนวน 1 กระดัง ประกอบไปด้วย
 - ตัวบายศรีประดับด้วยดอกจำปา ๓ ตัว
 - กระหงใบตองใส่อาหาร จำนวน ๘ กระหง
 - ขันใส่น้ำสะอาด วางตรงกลาง จำนวน ๑ ใบ

ภาพประกอบที่ ๑๓ สำหรับคาว - หวาน ในพิธีปลงพาศ้าว

๑๑) พาศ้าวนายด่าน ประกอบไปด้วย

- เนื้อหมูสามชั้นต้ม ๑ จาน พร้อมน้ำจิ้มทำจากพริกป่น
- ผลไม้ ใส่จาน จำนวน ๑ จาน
- ไก่ต้ม จำนวน ๑ ตัว
- น้ำมะพร้าว จำนวน ๑ แก้ว
- เหล้าขาว จำนวน ๑ ขวด

๑๒) พาศ้าวเจ้าพ่อพญาแล

- เนื้อหมูสามชั้นต้ม ๑ จาน พร้อมน้ำจิ้มทำจากพริกแห้งป่น
- ข้าวเหนียวเปียก จำนวน ๑ ถ้วย
- ผลไม้ ขนม ๑ จาน
- ข้าวเหนียว จำนวน ๑ กระติ๊บ
- น้ำมะพร้าว จำนวน ๑ แก้ว
- เหล้าสี จำนวน ๑ แบน

ภาพประกอบที่ ๑๔ พาช้าวนายด่าน

ภาพประกอบที่ ๑๕ พาช้าวเจ้าพ่อพญาแล

๓. **เครื่องดนตรี** มีแคน ๘ เป็นเครื่องดนตรีหลัก คนเป่าแคนเรียก หมอแคน บางที่เรียกว่า หมอม้า ลักษณะของหมอม้าที่เป่าประกอบการปลงพาศ้าวนั้น ต้องมีความอดทน และผ่านการเป่ามานานพอสมควร เพราะการประกอบพิธีกรรมการปลงพาศ้าวลำผีฟ้าใช้ระยะเวลานานเกือบครึ่งวัน^{๑๕๐}

๔. **สถานที่ประกอบพิธี** ในการจัดพิธีปลงพาศ้าวนั้นจะใช้สถานที่บริเวณหิ้ง หรือบ้านที่มีฮ้านประจำบ้าน ก็จัดเตรียมทำความสะอาด ปูเสื่อ ปูลาดผ้าขาวม้าบริเวณที่วางเครื่องสังเวยและเครื่องคาย ทุกสิ่งทุกอย่างจะต้องทำความสะอาด จะมีการร้อยดอกจำปาเป็นเส้นยาวห้อยประดับบริเวณหิ้งพระ มีพู่ ระบาย ทำจากกระดาษเงิน ทอง ห้อยประดับ มีต้นโพธิ์ เงิน โพธิ์ทอง พวงมาลัยประดับ เครื่องบริขารพระของลูกหลานที่เคยใช้บวชเรียนก็จะนำมาวางไว้บนหิ้งพระ พระที่ผีฟ้าเคารพสักการะได้แก่พระเจ้าองค์ตื้อที่บรรดาเหล่าผีฟ้าบูชา และมีความสำคัญเกี่ยวกับการราผีฟ้าในแหล่งอื่นๆ ของจังหวัดชัยภูมิ

ภาพประกอบที่ ๑๖ หิ้งบูชาผีฟ้า

๕. ขั้นตอนของพิธีกรรมการไหว้ครูของผีฟ้า (พิธีปลงพาศ้าว) ดังนี้คือ

เมื่อหัวหน้าหมอลำผีฟ้ามาถึงบ้านของเจ้าภาพที่จัดพิธีปลงพาศ้าวซึ่งเจ้าภาพต้องเตรียมสำหรับอาหาร คาวหวานและเครื่องคายไว้เรียบร้อยแล้วหัวหน้าคณะหมอลำผีฟ้าก็จะนำไหว้พระและอาราธนาศีล เมื่อขอศีลเสร็จหัวหน้าผีฟ้าก็นำประกอบพิธีและประเคนอาหารจนวน ๘ ถาด ที่เตรียม

^{๑๕๐} สัมภาษณ์ คุณแม่ยุวดี เวทยเวทิน ร่างทรงผีฟ้า, ชาวบ้านนาเสียว ตำบลนา เสียว อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ, วันที่ ๑๔ มิถุนายน ๒๕๖๑

ไว้ หลังจากนั้นหัวหน้าคณะหมอลำ ก็จะยกชั้น ๘ ขึ้นเหนือหัว บริวารที่มาเข้าร่วมในพิธีก็จะนำเงินใส่ขันลงไปที่ละคน จากนั้นก็จะยกชั้น ๕ ขึ้นอธิษฐานกล่าวอัญเชิญให้ผีฟ้ามาร่วมในพิธี อย่าได้มีอุปสรรคใดๆ ในการทำพิธีเริ่มทาพิธีโดยหมอม้าชื่อ “อาชาไนย” ก็เริ่มเป่าแคนลายใหญ่อย่างช้าๆ จนกว่าผีฟ้ามาเข้าเทียม และเริ่มเป่าไปเรื่อยๆ จนพิธีจบ ในการยกชั้น ๕ ของผู้นำประกอบพิธี เมื่อผีฟ้าเริ่มเทียมก็มีอาการสั่น และได้ลุกตรวจตราเครื่องเช่นสังเวย และบอกว่าดีหมดทุกอย่างในวันนี้ เมื่อตรวจตราเสร็จก็จะเริ่มถวายส่ำรับอาหารที่ละองค์ได้แก่

๖. ไหว้พระเจ้าองค์ตื้อ และถวายพาข้าวพ่อ ในขั้นตอนนี้ คนที่ร่วมในพิธีก็จะช่วยกันจุดเทียนในถาดส่ำรับคาวหวาน ทั้ง ๘ ถาด ถาดละ ๒ เล่ม มีขั้นตอนได้แก่การประเคนภัตตาหาร อาหารคาวหวานแก่พระเจ้าองค์ตื้อซึ่งแทนพระพุทธเจ้า พร้อมพระอริยสงฆ์ทั้ง แปดได้แก่ พระโมคคัลลา พระสารีบุตร พระอานนท์ พระอัญญาโกณฑัญญะ พระวัปปะ พระภัททิยะ พระมหานามะ และพระอัสสະชิ มีข้าวปลาอาหาร น้ำมะพร้าว น้ำสะอาด แต่จะไม่พบว่ามีเหล้าเลย ในขั้นตอนนี้จะถือว่าเป็นการถวายและไหว้พ่อไปพร้อมกันเลย ผีฟ้าก็จะนั่งผ้าโสร่งคาดผ้าขาวม้าไหม ถือชั้น ๕ และเทียมร่างพ่อ สิบบุหรื กินหมาก กินพลู และมาวยพรแก่ผู้เป็นเจ้าภาพ จนร่างเทียมออก เสร็จพิธีในขั้นตอนนี้

๗. ไหว้และถวายพาข้าวแม่ บรรดาผู้ช่วยและบริวารต่างช่วยกันยกพาข้าวแม่มา ข้างพาข้าวก็จะวางจานใส่ผ้าขึ้นใหม่และผ้าเปียงบาย ๑ ชุด จานหมากพลู น้ำมะพร้าว และน้ำดื่ม จากนั้นจุดธูปปักบนอาหาร ๔ ดอก จุดเทียน ๔ เล่ม หัวหน้าผีฟ้าถือน้ำ ๕ มาและทำการไหว้และร่างผีแม่ ก็มาเทียม โดยวนรอบพาข้าวแม่พลางพูดและโต้ตอบสนทนาแก่ผู้มาร่วมพิธี จากนั้นก็นั่งลงหน้าพาข้าวและดื่ม น้ำ ผู้ร่วมพิธี ทำนายว่าปีนี้น้ำจะดี ผีแม่ก็บอกว่าน้ำมันเยอะ จนร่างเทียมแม่ออก เสร็จในขั้นตอนนี้

๘. ไหว้นายด่าน หรือบางที่เรียกว่านายด่านบานประตู เรียกพิธีเบิกด่าน ในขั้นตอนนี้ก็ยกพาข้าวนายด่านมาวางลงจุดธูป ปักบนอาหาร และเครื่องสังเวย เทียนจุดลงบนถาด น้ำสะอาด และน้ำมะพร้าว หัวหน้าผีฟ้าก็ตั้งชั้น ๕ เข้าเทียม นายด่านเดินรอบเครื่องสังเวย มาอวยพรแก่ผู้มาร่วมพิธี นั่งรับประทานเครื่องสังเวย ระหว่างนี้ผู้ช่วยผีฟ้าก็จะนำไก่ต้มมาฉีกเพื่อทำนายดูตรงลั่นไกออกมาดูว่าจะคุ้มบ้านคุ้มเมืองหรือไม่โดยดูตรงเส้นโคนลั่นไกว่า งอโค้งเข้าหากันหรือไม่มากนักน้อยเพียงใด ร่างเทียมรับเครื่องสังเวยเสร็จ จนร่างเทียมออกเป็นอันเสร็จในขั้นตอนนี้

๙. ไหว้เจ้าพ่อพระยาแล หรือพระยาภักดีชุมพล พ่อบ้าน พ่อเมือง เจ้าเมืองดั้งเดิมของเมืองชัยภูมิ นับเป็นวีระบุรุษอีกผู้หนึ่งที่ชาวชัยภูมิให้ความเคารพศรัทธา ตลอดจนผู้ที่นับถือผีฟ้าก็เช่นเดียวกัน ก็อัญเชิญมาร่วมในพิธี เริ่มจาก วางเครื่องสังเวย พาข้าวลง ตั้งแก้ว ๔ มุมรินเหล้าส่ำลงไป

ทุกแก้ว น้ำมะพร้าวอีก ๑ แก้ว น้ำเปล่า อีก ๑ แก้ว ผ้าขาวม้าและผ้าโสร่งอีก ๑ ชุด จุดเทียน และปักธูปลงบนเครื่อง บอกกล่าวถวาย หัวหน้าผีฟ้าเข้าเทียม เจ้าพ่อมาอวยพร จนร่างเทียมออก เสร็จพิธี

๑๐. ขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนสุดท้ายในการทำพิธีปลงพาศ้าว บางทีเรียกฉลองหิ้ง ฉลองฮ่าน หัวหน้าผีฟ้าและ เหล่าบรรดาบริวารที่เข้ามาร่วมในพิธี จะรำเด่นอย่างสวยงาม บ้างก็กระທိบเท้าที่พื้นเรือนตามจังหวะลายแคนที่หมอม้าเป่า โดยหมอม้าจะยืนอยู่ตรงกลางวงรำเป่าแคน ผีฟ้าและบริวารที่มาร่วมในพิธีก็จะมาร่วมรำอย่างสนุกสนาน ผีที่เป็นผีฟ้าที่ประจำตนของแต่ละคน หรือผีอื่นๆ อาจมาเข้าเทียมร่างและร่าออกท่าทางไปตามแต่ผีที่เข้ามาเข้าเทียมร่างซึ่งแต่ละคนก็ออกอาการไปหลายรูปแบบซึ่งช่วงเวลานี้ใช้เวลาไม่จำกัดทั้งนี้สุดแล้วแต่ ผีจะให้เป็นไปในลักษณะใด จนเป็นที่พอใจของผีที่เข้ามาเทียม และในช่วงท้ายที่สุดหัวหน้าหมอลำผีฟ้าก็จะนำทุกคนมาราบที่หิ้งบูชา เป็นอันเสร็จพิธีปลงพาศ้าว

สรุปได้ว่าวัฒนธรรมของบ้านนาสิยว ตำบลนาสิยว อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมินั้นที่ยึดถือสืบทอด ปฏิบัติสืบทอดกันมาเดิมนั้นก็มีความคล้ายคลึงกับชุมชนอื่นๆ ในภาคอีสานทั่วไปในอีตลีสองคองสืบสืซึ่งจะเกี่ยวข้องกันเกี่ยวข้องกันพุทธศาสนาโดยตรงเนื่องจากชาวบ้านโดยทั่วไปจะใส่ใจในการบุญการกุศล ความเชื่อของบ้านนาสิยว ตำบลนาสิยว อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิมีความคล้ายคลึงกับชาวไทยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือโดยทั่วไป คือการนับถือศาสนากับความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติ เช่น การนับถือผีแถน ผีคำ หรือผีบรรพบุรุษ ผีมหัศจรรย์ (ผีหอผีโงง) ผีน้ำ ผีป่า คติความเชื่อนี้ ทำให้เกิดประเพณี พิธีกรรม หรือแนวปฏิบัติ เพื่อทำให้ผีพอใจบันดาลสิ่งมงคลแก่ตนเองและสังคม เช่นในอีตลีสอง คองสืบสื อันเป็นกฎหมายแบบจารีตประเพณี กำหนดพิธีกรรมต่างๆ เกี่ยวกับผีประกอบกับความความเชื่อในพุทธปรัชญาด้วย จึงมีลักษณะผสมผสานเป็นพุทธศาสนาที่ปะปนกับคติเรื่องผีและในบ้านนาสิยว

พิธีกรรมรำผีฟ้า คล้ายกับการทรงเจ้าเข้าผีทั่วไป ที่เรียกว่า “ผีฟ้า” เพราะเชื่อว่า “ผีฟ้า” คือ เทวดาผู้ศักดิ์สิทธิ์ ที่จะคุ้มครองปกป้องรักษาโรคภัยไข้เจ็บมิให้เกิดขึ้นได้ จึงมีประเพณี “การรำผีฟ้า” ก็คือการอัญเชิญผีฟ้าหรือเทวดาเข้ามาสิงร่างผู้เข้าทรง และเมื่อเข้าทรงแล้ว เทวดาที่อยู่ในร่างของผู้เข้าทรง (ส่วนมาเป็นผู้หญิง) ก็จะร่ายราสนุกสนานเบิกบานโดยมีเสียงแคนเป็นเครื่องดนตรีประกอบการขับร้องร่ายรา พิธีกรรมการรำผีฟ้าของของคณะหมอลำผีฟ้า นั้นเป็นพิธีกรรมที่ชาวบ้านได้ใช้บำบัดรักษาโรคภัยไข้เจ็บควบคู่กับการดำเนินชีวิตมาโดยตลอดจากการศึกษาพบว่าการรำผีฟ้ามีอยู่ ๒ กรณีคือ กรณีแรก การรำผีฟ้าในการรักษาคนเจ็บป่วย (การรักษาโรค) กรณีที่สองเป็นการจัดพิธีปลงพาศ้าว (คล้ายพิธีไหว้ครูศิลปินหรือบวงสรวงของภาคกลาง) สำหรับคนหรือบ้านที่นับถือผีฟ้าที่มีหิ้ง(ฮ่าน) บูชาผีฟ้า ของพ่อแม่ ปู่ย่าตายาย หรือของบรรพบุรุษและลูกหลานปัจจุบันก็นับถือสืบทอดมา การรำผีฟ้าคือการทรงเจ้าเข้าผีของชาวบ้านที่มีเชื้อสายมาจากชาวลาวในประเทศลาว การรำผีฟ้านั้นได้นำเอา “แคน” มาบรรเลงเป่าประกอบการลงผีฟ้าด้วย ดังนั้นแคนจึงเป็นเครื่องดนตรีที่นอกจากมีไว้

สำหรับเป่าเล่นเพื่อความสนุกสนานบันเทิง แล้วยังเป็นเครื่องดนตรีสำหรับบรรเลงบวงสรวงในพิธีกรรมด้วย

พิธีกรรมการรำผีฟ้ามีองค์ประกอบต่างๆ ดังนี้

หมอลำผีฟ้า หมอลำผีฟ้าที่เข้าพิธีรักษาผู้ป่วยประกอบด้วย หัวหน้าหมอลำ บางท้องถิ่นเรียก หมอจ้ำ หรือ กก โดยส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง และแต่งงานแล้ว อุปนิสัยเป็นคนพูดเก่ง และฉลาดไหวพริบดี การเป็นหัวหน้าสืบทอดจากหัวหน้าคนเดิมที่ถึงแก่กรรมไป ส่วนผู้ร่วมรำในพิธีเรียกว่า บริวารหรือศิษย์ ได้แก่ ผู้ที่ผ่านการรักษาด้วยการลำผีฟ้ามาแล้ว และเข้าร่วมพิธีกรรมในลักษณะทำให้พิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์ และร้ายรำเกิดความสุขสนุกสนานไปด้วย เพื่อเร่งเร้าให้ผู้ป่วยลืมความเจ็บปวดลืมนความทุกข์คลายกังวล

หมอแคน บางที่เรียกว่า หมอม้า ลักษณะของหมอแคนที่เป่าประกอบการลำผีฟ้า นั้น ต้องมีความอดทน และผ่านการเป่ามานานพอสมควร เพราะการประกอบพิธีกรรมลำผีฟ้าใช้ระยะเวลาเป็นวัน การทำนายการรักษาผู้ป่วยว่าจะหายหรือไม่ขึ้นฟังจากหมอม้าว่าเป่าแคนแจ่มหรือไม่ ฉะนั้นการเสี่ยงทายต้องขึ้นอยู่กับหมอแคนส่วนหนึ่ง

คนป่วย โดยปกติคนป่วยที่เข้าพิธีจะได้รับการแต่งกายตามขั้นตอนของพิธีกรรม และแต่งกายตามผีที่เข้าเทียม (ในกรณีผีเข้าทรงประจำผู้ป่วย) ผู้ป่วย การแต่งกายตามปกติธรรมดาในชีวิตประจำวัน แต่ต้องใช้ผ้าขาวหรือผ้าขาวม้าพาดไหล่เป็นสัญลักษณ์บ่งบอกถึงการเข้าพิธีด้วยความมีสัมมาคารวะ นอกจากนี้คนป่วยอาจต้องเข้ามามีส่วนร่วม โดยการฟ้อนรำกับหมอลำผีฟ้า แต่อาการป่วยหนักก็ต้องนอนข้างๆ พิธีกรรมนั้น

คาย หมายถึง เครื่องประกอบพิธีเพื่อบูชาผีฟ้า ครูอาจารย์ ผู้ล่วงลับไป อัญเชิญมาช่วยรักษาผู้ป่วย คายประกอบด้วย ชั้น ๕ ชั้น ๘ ห่อนิมนต์ ๔ ห่อ ชันน้ำ ผ้าชิ้นใหม่ ๑ ผืน เทียน ๑ คู่ ดอกไม้ขาว บุหรี่ หมาก พลุ หวี กระจก ผ้ายผูกแขน และเงินคาย เครื่องคายนี้ถือว่าเป็นปัจจัยสำคัญในการประกอบพิธี

การประกอบพิธีรำผีฟ้า นั้นเริ่มจากการเจ็บป่วยใช้รักษาด้วยวิธีการใด ๆ แล้วไม่หาย ผู้ที่เป็นญาติผู้ป่วยต้องไปดุมอ หรือหมอดู เพื่อเป็นการตรวจสอบว่าจะใช้วิธีการรำผีฟ้า รักษาได้หรือไม่ หากเป็นเช่นนั้นแล้วก็ต้องไปนิมนต์หัวหน้าผีฟ้าให้มาราเพื่อรักษาโรค เจ้าภาพจะต้องเตรียมเครื่องคายและบริเวณที่จะทำพิธี ให้เรียบร้อย วันเวลาใดที่จะประกอบพิธีหัวหน้าคณะหมอลำผีฟ้าจะเป็นผู้กำหนด การรำผีฟ้า นั้นเริ่มจากการ เข้าคาย แล้วร่ำสวดหาสาเหตุต่างๆ ของผู้ป่วย ว่าเกิดจากการกระทำของผีประเภทใด จากนั้นก็จะเจรจาท่อนนุ่ม ยอมสวามิภักดิ์ต่อผี ว่าผีไม่ยอม หรือไม่ชอบในสิ่งใด ผีก็จะบอก เป็นอันเสร็จพิธี ในวันที่ ๒ ที่จะจัด เรียกพิธีส่งเครื่อง ๙ ให้แก่ผีที่ต้องการหรือมา

กระทำ เครื่องค้ายก็จะจัดอย่างละ ๙ เช่น ช้าง มา วัว ควาย สร้อย แหวน นาฬิกา ฯลฯ ทำพิธีตัดกรรมตัดเวร ให้ผู้ป่วยและ ทำพิธีหาบเครื่อง ๙ ไปส่ง รำถวายผี เสร็จพิธี

พิธีไหว้ครูของผีฟ้า (ปลงพาช้าว)

ผู้นับถือผีฟ้า ประกอบด้วยหัวหน้าหมอลำผีฟ้า และบริวาร ผู้ที่เคารพและนับถือผีฟ้าเดียวกันบางที่เรียกกันในพิธีราผีฟ้าเช่น ถ้าหัวหน้าผีฟ้าอาวุโสมากกว่าเรียกคนที่เป็นบริวารผีฟ้าด้วยกันเรียกว่า “น้องนุ่” ถ้าหัวหน้าผีฟ้าอาวุโสน้อยกว่าเรียกคนที่อาวุโสมากกว่าเรียกคนเป็นบริวารว่า “อ้ายพี่” ผีฟ้าที่อัญเชิญมานั้นส่วนใหญ่จะมีชื่อป้องกันกับตัวละครในวรรณคดีพื้นบ้านอีสานเช่นจุมคำ ศรีธัน มโนราห์ สีดา อรพิม จุมทอง ศรีไสล เป็นต้น ชื่อตามตัวอย่างดังกล่าวข้างต้นเราจะพบได้ในตอนที่ผีฟ้าผีฟ้าเพราะบรรดาผีฟ้าและบริวารใช้เรียกชื่อกัน

๒. ค่าย และเครื่องสังเวย เป็นสิ่งที่สำคัญและมีความจำเป็นอย่างยิ่งในการประกอบพิธีปลงพาช้าวซึ่งจะต้องมีการเตรียมให้เสร็จเรียบร้อยก่อนเริ่มพิธี ประกอบด้วย ชั้น ๕ ชั้น ๘ ผ้าซินไหม ผ้าสบ (ผ้าเปียงบาย) ผ้าโสร่งไหม ผ้าขาวม้าไหม บุหรี่ หมาก – พลุ ผลไม้ตามฤดูกาล ขนมเปียกปูน ลอดช่องน้ำกะทิ แกงปลาแห้งใส่วุ้นเส้น หมูสามชั้นต้ม ไก่ต้ม เป็นต้น

๓. เครื่องดนตรี มีแคน ๘ เป็นเครื่องดนตรีหลัก คนเป่าแคนเรียก หมอแคน บางที่เรียกว่า หมอม้า ลักษณะของหมอม้าที่เป่าประกอบการปลงพาช้าวนั้น ต้องมีความอดทน และผ่านการเป่ามานานพอสมควร เพราะการประกอบพิธีกรรมการปลงพาช้าวลำผีฟ้าใช้ระยะเวลานานเกือบครึ่งวัน

๔. สถานที่ประกอบพิธี ในการจัดพิธีปลงพาช้าวนั้นจะใช้สถานที่บริเวณหิ้ง หรือบ้านที่มีฮ้านประจำบ้าน ก็จัดเตรียมทำความสะอาด ปูเสื่อ ปูลาดผ้าขาวม้าบริเวณที่วางเครื่องสังเวยและเครื่องค้าย ทุกสิ่งทุกอย่างจะต้องทำความสะอาด จะมีการร้อยดอกจำปาเป็นเส้นยาวห้อยประดับบริเวณหิ้งพระ มีพู่ ระบาย ทำจากกระดาษเงิน ทอง ห้อยประดับ มีต้นโพธิ์ เงิน โพธิ์ทองประดับเครื่องบริขารพระของลูกหลานที่เคยใช้บวชเรียนก็จะนำมาวางไว้บนหิ้งพระ พระที่ผีฟ้าเคารพสักการะได้แก่พระเจ้าองค์ตื้อที่บรรดาเหล่าผีฟ้าเคารพนับถือกัน

การประกอบพิธีกรรมปลงพาช้าวนั้นเป็นการบูชาและเซ่นสังเวยผีฟ้าและรำลึกถึงครูบาอาจารย์ มีพิธีไหว้ ถวายเครื่องสังเวย คาวหวาน และการเทียมหรือการเข้าทรงที่ละองค์ เริ่มจาก ผีพ่อผีแม่ นายด่าน เจ้าพ่อพญาแล ซึ่งผีฟ้าแต่ละองค์ก็จะมาอวยพรให้แก่ผู้ที่มากราบไหว้ บูชา พร้อมกันนั้นเป็นการเสี่ยงทายเรื่องของลมฟ้า อากาศในการทำไร่นา แต่ละปีด้วย ท้ายที่สุดเป็นการรำถวาย

๒.๑๑.๕ ดนตรีที่ใช้ประกอบพิธีรำผีฟ้า

ดนตรีประกอบการรำผีฟ้ามีจุดประสงค์เพื่อรักษาคนป่วยอันเนื่องมาจากการกระทำของผี โดยการขับกล่อมบรรเลงให้เกิดความไพเราะอ่อนหวานเพื่อให้ผีเกิดความอ่อนไหวคล้อยตามและหายโกรธ ผนวกกับการพูดจาหวานล่อมอ่อนน้อมผิ แคนจึงมีบทบาทที่สำคัญต่อการรำผีฟ้า ทั้งนี้เพราะ แคนเป็นสิ่งที่ให้จังหวะของการรำผีฟ้าและเป่าประกอบพิธีการรำผีฟ้าให้เกิดความไพเราะและสร้างความครึกครื้นเปรียบเสมือนการทำอาหารต้องมีเครื่องปรุงจะทำให้อาหารมีรสชาติอร่อย ทำนองเดียวกันถ้าไม่มีแคนประกอบการรำผีฟ้าก็ขาดความงดงามของดนตรีไปโดยปริยายเท่านั้นเอง ดังนั้น หมอลำผีฟ้าจะต้องนำหมอแคนไปด้วยเสมอ ยกเว้นหมู่บ้านแห่งนั้นญาติคนป่วยสามารถติดต่อหมอแคนมาเป่าได้

หมอแคน ตามภาษาที่ใช้ในการรำผีฟ้า เรียกว่า หมอม้า โดยทั่วไปอยู่ในวัยกลางคนต้องมีความชำนาญและอดทน ทั้งนี้เพราะการประกอบพิธีการรำผีฟ้าในแต่ละครั้งต้องใช้เวลาานติดต่อกันโดยตลอด นอกจากนี้หมอแคนหรือหมอม้าจะต้องรักษาจังหวะการเป่าให้มีสม่ำเสมอตลอด และสอดคล้องกับการทำพิธีรำผีฟ้า นั่นคือ ถ้าหมอแคนเป่าได้ทำนองสอดคล้องกับการประกอบพิธีรำผีฟ้าในแต่ละช่วงของการทำพิธีเข้าคาย อ่อนน้อมผิ การรักษาคนป่วยก็จะเป็นไปด้วยดี นอกจากนี้ก่อนหน้าหมอลำผีฟ้าจะรำผีฟ้าต้องนำดอกไม้ขาว ๑ ดอกทำพิธีครอบครุโดยเสียบดอกไม้ตรงส่วนปลายของแคนเพื่อเป็นการแสดงความเคารพนับถือ จะทำให้การรำรักษาของตนดำเนินไปด้วยดี ซึ่งชื่อแคนเข้าใจว่าน่าจะตั้งตามสำเนียงเสียงแคนที่คนไทยลาวได้ยินว่า “แลนแคน” หรือ “แคนแลน” ที่เข้าใจเช่นนี้เพราะเครื่องดนตรีไทย-ลาวชนิดอื่น ๆ ต่างล้วนตั้งชื่อตามสำเนียงเสียงของเครื่องนั้นแทบทั้งสิ้น เช่น เรียก “โหวดๆ” เรียก “หีน” เพราะเสียงดัง “หีนๆ” หรือ “หึ่งๆ” เรียก “กลองตึง” เพราะมีเสียงดัง “ตึงๆ” มีตำนานเกี่ยวกับที่มาของคำว่า “แคน” นี้อยู่หลายตำนาน ทุกตำนานมีเนื้อหาปลุกย่อยแตกต่างกันไปบ้าง แต่ที่เหมือนกันทั้งหมดคือ อ้างว่าเสียงแคนล้วนเลียนแบบเสียงของ นกการเวก (ไทย-ลาว เรียกว่า นกการะเวก หรือ กอระเวก ฝรั่งเศสเรียกว่านก nightingale) บางตำนานบอกว่า หญิงหม้ายเป็นคนแรกที่คิด ประดิษฐ์ขึ้นและทำเต้าแคนให้มีรูปร่างเหมือนเต้านมของตน อย่างไรก็ตาม ช่างทำแคนแทบทุกคนเชื่อว่าแคนเป็นเพศหญิงแม่เครือเถาว์ลย์ที่ใช้ผูกมัดแคนก็ใช้เครือ “หญ้านาง” หรือ “ยานาง” และ “อ้อ” หรือ “คาถา” สำคัญในพิธีไหว้ครูของช่างทำแคนก็กล่าวอัญเชิญ “นาง” ต่าง ๆ ลงมาช่วยดลบันดาลให้ช่างทำแคนมีคุณภาพดี ^{๑๕๑}

^{๑๕๑} สำเร็จ คำโหมง, แคน, (ร้อยเอ็ด: ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดร้อยเอ็ด, ๒๕๓๙), หน้า ๓๐.

กระบวนการการสืบทอดนั้นเป็นอุดมการณ์ ที่เหล่าบรรพชนในสังคมที่ได้หล่อหลอมมาจากวิถีชีวิต เพราะฉะนั้นประสบการณ์ต่างๆ ที่ได้รับถ่ายทอดมาจากอดีตถือเป็นแม่บทในการเรียนรู้ในสังคม ตลอดจนประสบการณ์ตรงที่เกิดขึ้นจากการดำเนินวิถีชีวิตของชาวบ้านโดยอาศัยผู้รู้ ผู้อาวุโสที่เป็นปราชญ์ชาวบ้าน ที่ถือเรื่องของ ฮีต-คอง และข้อเคล่ำต่างๆ ซึ่งมีวิธีการดำเนินชีวิตที่ประสานและเกื้อกูลกับธรรมชาติท่ามกลางบริบทของความช่วยเหลือเอื้ออาทรต่อกัน พิธีกรรมชาติเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้และให้อภัย การสืบทอดการเล่นแคนประกอบพิธีราผีฟ้า นั้น ไม่มีรูปแบบที่แน่นอนตายตัว หมอแคนเพียงอาศัยการเรียนรู้แบบปากต่อปาก (Oral tradition) กับครูผู้สอนส่วนหนึ่ง นอกนั้นใช้วิธีการจดจำทำนองจากหมอแคนคนอื่นจามาฝึกฝนเป็นของตนเอง ซึ่งอาจทำให้ทำนองเปลี่ยนไปได้จึงเกิดทำให้เกิดเป็นทางหลายทาง เพลงซึ่งมีขนาดความยาวไม่มาก แต่ต้องเป่าแคนหลายรอบทำให้ผู้ที่นั่งฟังเกิดความสนใจและคล้อยตามในการค้นทำนองหรือแสดงปฏิภาณทางดนตรี นอกจากนี้การบรรเลงไม่มีรูปแบบที่ตายตัว แต่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวคือความเรียบง่ายความไม่ยึดติดสิ่งต่างๆ ตามแบบฉบับของดนตรีพื้นบ้าน

๒.๑๑.๖ กลอนลำผีฟ้า

หมอลำผีฟ้าเป็นการประกอบพิธีกรรมเพื่อรักษาโรคโดยเฉพาะ เพราะคนสมัยก่อนมีความเชื่อว่าคนที่เจ็บป่วยไม่หายนั้น อาจเกิดจากการกระทำของผีตาแฮก ผีเมือง ผีป่า ผีปู่ตา ผีบ้าน ดังนั้น ต้องทำพิธีขอขมาผี ถ้ายังไม่หายอีกก็แสดงว่าอาจจะเป็นการกระทำของผีฟ้าซึ่งอยู่เหนือธรรมชาติ การรักษาจึงต้องมีการเข้าทรง เพื่ออันเชิญผีฟ้ามาทำให้หายจากอาการเจ็บป่วย หมอลำส่องหรือลำผีฟ้า เป็นหมอไสยศาสตร์หรือหมอผีประเภทหนึ่งที่รักษาด้วยความเชื่อและพิธีกรรมทางศาสนา หมอลำผีฟ้ารักษาผู้ป่วยโดยใช้อำนาจเหนือธรรมชาติของผีฟ้า เพื่อที่จะให้ผีออกจากร่างกายของผู้ป่วย ลำผีฟ้า การรักษาด้วยผีฟ้ามีอยู่ ๒ สาเหตุ คือ รักษาด้วยลำทรงแล้วไม่หาย ผีต่างๆ ไม่ยอมยกโทษให้หรือผีมีความแค้นล้าเกินไป ไม่ยอมรับการขอขมา จำเป็นต้องเชิญผีฟ้าลงมาช่วยรักษาเยียวยา เพราะผีฟ้ามีอิทธิฤทธิ์มากกว่า เป็นผีที่กำหนดชะตาชีวิตมนุษย์และอยู่เหนือกว่าผีทั้งปวง อีกอย่างหนึ่งเมื่อลำส่อง (การดูหมอเพื่อการวินิจฉัยปัญหาของชาวอีสาน) ดูแล้วปรากฏว่าอาการเจ็บป่วยนั้นเป็นการผิดต่อผีฟ้า ไม่ใช่ผีในโลกมนุษย์ ก็จะเข้าทรงอันเชิญผีฟ้าลงมารักษา การรักษาด้วยลำผีฟ้าจึงแก้กล้ากว่าลำทรง นอกจากนี้การลำผีฟ้ารักษายังมีข้อห้าม (ชะล่ำ) มากมาย เช่น ห้ามใครยืมของในบ้าน ห้ามใครมาขอสั่งของ ห้ามผู้ชายมาซ่องแะตะต้องคนไข้ และอื่นๆ อีกหลายอย่าง กลอนลำผีฟ้าที่ใช้เชิญเสด็จ ผญาแถน ต่อไปนี้

“...สารอุ๋นขอพรอนุญาต
ขอหลายให้อ้ายให้
ให้พ่อเขาทอดด้าม

ปาปอย่าได้เวรต้องอย่าให้มี
เขยไฮ ให้อ้ายหย่อน
วางให้แกขอ

เชิญพ่อมาแต่หิ้งให้ยอมาแต่หอไม้แก้ว	โองกว้างช่วงสำบาย
ขอเถิงเถาะตื้อเต่า	เถาะลื้อ ข้าเถาะหล่อ
ขอนำเถาะท้อฟ้า	เถาะเต่าพ่อพญา
ขอนำอ้ายจำปาชาย	ให้ฮีบถ้วน
ชวนอ้ายมาเถาะเลียบห้อง	คายแพงน้องตั้งแต่ง
มีเทิงขันห้าพร้อม	ขันแปดเทียมนำ
มีเทิงขึ้น	แพรวน้องกะใส่
ไซหน่วยละเปื้อง	ประสงค์ซื้อใส่คาย
เงินคำได้	พอประมาณสืบท
น้องกะเฮ็ดให้ได้	ใจอ้ายผู้ถ้วนมา
เซินเดออ้าย	ให้ไปเถาะเลียบไฮ้ เขาพันปะ
ให้ไปเถาะเลียบน	เขาพันปล่อย
เถาะหว่างทุ่งอ้องม้อง	นาน้อยเจ้าเฮ็ดกิน
คันแมนพีซัดข้อง	ทางไต่บอกล้องแห่น คณงามเอ๋ย...”

๒.๑๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พระสุชาติ จิตตสุโก (ทิมมานพ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์บทบาทของพระอินทร์ในศาสนาพราหมณ์-ฮินดูกับพุทธศาสนาเถรวาท” ผลการวิจัยพบว่า ว่าสรรพสิ่งที่บังเกิดขึ้นในจักรวาลนี้มีผู้สร้าง โดยในยุคแรกมีความเชื่อว่าพระอินทร์เป็นเทพเจ้าผู้สร้างสรรพสิ่งในโลก มีความเป็นนักรบผู้สามารถ มีสายฟ้าเป็นอาวุธ ช่วยขจัดภัยอันตรายต่างๆ แก่มวลมนุษย์ได้ ซึ่งมีลักษณะคล้ายกษัตริย์ในโลกมนุษย์ที่ให้ความปกป้องคุ้มครองราษฎรให้อยู่เย็นเป็นสุข ต่อมายุคพราหมณ์ พระอินทร์ถูกลดบทบาทลงให้มีอำนาจเพียงเทพอารักษ์ เพราะมีพฤติกรรมไม่เหมาะสมแก่ความเป็นเทพเจ้าผู้สูงสุด เช่น การชอบดื่มน้ำโสสม การเป็นผู้มักมากในกามคุณการชอบขโมย เป็นต้น ถึงกระนั้น พระอินทร์ยังมีอิทธิพลในความเป็นเทพแห่งสงคราม ซึ่งได้รับการบูชาจากกษัตริย์เช่นเดิมตามคติทางพุทธศาสนาเถรวาท พระอินทร์เกิดด้วยบุญบารมีของตนที่สร้างในครั้งเป็นมนุษย์ และตำแหน่งพระอินทร์มีวันหมดวาระ พระอินทร์จึงมีการผลัดเปลี่ยนกันไป นอกจากเรื่องพระอินทร์ที่ปรากฏในฐานะของผู้อภิบาลพุทธศาสนาแล้ว ในอดีตชาติได้ประกอบแต่กุศลกรรม เมื่อสิ้นอายุขัยไปแล้วจึงไปเกิดเป็นพระอินทร์ ซึ่งทำให้เห็นถึงบุคลาธิษฐานของพระอินทร์ที่ถูกกำหนดไว้ในเรื่องของการประกอบกุศลกรรมและให้ทาน แม้เป็นพระอินทร์แล้วยังคงประกอบกุศลกรรมอย่างต่อเนื่อง พระอินทร์ทั้งสองศาสนามีสิ่งที่เหมือนกัน คือ ทรงดำรงฐานะเป็นจอมเทพและมีได้ครองตำแหน่งอย่างถาวร แต่มีการ

เปลี่ยนไปตามวาระ ผู้อื่นก็อาจจะเป็นพระอินทร์ได้ และเรื่องท้าวสักระในพุทธศาสนาก็มีมาภายหลังพระอินทร์ในศาสนาพราหมณ์ ด้วยเหตุที่พระอินทร์เป็นที่รู้จักกันดีในหมู่ชาวอารยัน และเป็นเทพที่ได้รับความนิยมมาแต่เดิม ฉะนั้น เมื่อมีพุทธศาสนาเกิดขึ้นในอินเดีย ความนิยมกล่าวถึงเทพองค์นี้ก็ยังมิได้อยู่ เพียงแต่ผิดเพี้ยนกันไปบ้าง คือ กล่าวถึงในแง่ที่ดี เป็นไปตามความเชื่อทางพุทธศาสนา กำเนิดท้าวสักระซึ่งเกิดขึ้นโดยการบำเพ็ญความดี จึงเป็นการส่งเสริมหลักการของพุทธศาสนา ซึ่งต่างจากพระอินทร์ในศาสนาพราหมณ์ที่เกิดขึ้นด้วยการประกอบอกุศลกรรม มีการทำพิธีฮั้วเมธเพื่อให้ได้ตำแหน่งพระอินทร์เป็นต้น การศึกษาประวัติของท้าวสักระจึงเป็นแรงจูงใจให้คนได้ทำความดีตามแบบอย่างของท้าวสักระ อย่างน้อยก็มีสวรรค์สมบัติเป็นเป้าหมายซึ่งไม่ผิดหลักการของพุทธศาสนาแต่อย่างใด^{๑๕๒}

พระอาคม อาภุโร (หอมชะเอม) ได้กล่าวถึงบทบาทของพระอินทร์ว่าเป็นเทพสำคัญของชาวอารยันไว้ในงานวิจัยเรื่อง “การศึกษาเปรียบเทียบคุณธรรมของเทพในทัศนะของพระพุทธรูปศาสนาเถรวาทกับศาสนาพราหมณ์-ฮินดู” ว่า ความเชื่อในเทพเจ้าของชาวอารยันยุคพระเวทนี้เป็นจุดเริ่มต้นของการเกิดขึ้นของศาสนาพราหมณ์ เทพเจ้าสำคัญของชาวอารยันในยุคแรกนั้น มีอยู่ทั้งหมด ๔ องค์ คือ (๑) สามีตรี หรือสามีระ เป็นเทพเจ้าแห่งพระอาทิตย์ เพราะชาวอารยันนั้นนับถือพระอาทิตย์มาก่อน (๒) พระวรุณ เป็นเทพเจ้าแห่งสายฝนหรือความอุดมสมบูรณ์เป็นผู้กำหนดท้องฟ้าและการตกของฝน พายุ หรือความแห้งแล้ง (๓) พระอินทร์ เป็นเทพเจ้าผู้สร้างโลก หรือผู้เป็นบ่อเกิดของโลก และ (๔) พระยม เทพเจ้าแห่งความตายเป็นเทพเจ้าผู้คุมชะตาชีวิตของมนุษย์ในโลกชีวิตเบื้องหลังแห่งความตาย^{๑๕๓}

พระมหาประยงค์ จันทรแดง ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ศึกษาเปรียบเทียบสถานภาพของเทวดาในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎกกับคัมภีร์พระเวทและความเชื่อต่อเทวดาในสังคมไทยปัจจุบัน ผลการวิจัยในประเด็นที่คล้ายคลึงกันพบว่า "เทวดา" คือ สิ่งที่มีมนุษย์เคารพนับถือและยำเกรง เพราะเชื่อว่าสามารถบันดาลทั้งคุณและโทษให้แก่มนุษย์ได้ โดยขึ้นอยู่กับความพอใจของเทวดาเป็นสำคัญ ส่วนประเด็นที่แตกต่างกัน คือ เทวดาในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎก ไม่มีบิดามารดาเป็นผู้ให้กำเนิด แต่มีกรรมดีที่ได้ทำไว้เมื่อครั้งมีชีวิตเป็นผู้ให้กำเนิด ซึ่งการเกิดในลักษณะนี้เรียกว่า "โอปปาติกะ" คือเกิดผุดขึ้นโตเต็มที่

^{๑๕๒} พระครูวินัยธรสุเทพ อภิโน (ทับทิมเทศ), “ศึกษาวิเคราะห์บทบาทของพระอินทร์ในศาสนาพราหมณ์-ฮินดูกับพุทธศาสนาเถรวาท”, **วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘, บทคัดย่อ.

^{๑๕๓} พระอาคม อาภุโร (หอมชะเอม), “การศึกษาเปรียบเทียบคุณธรรมของเทพในทัศนะของพระพุทธรูปศาสนาเถรวาทกับศาสนาพราหมณ์-ฮินดู”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗), หน้า ๘๔.

ในทันที แม้เมื่อเกิดเป็นเทวดาแล้วยังอยู่ในภาวะของปุถุชนและยังต้องเวียนว่ายตายเกิดเช่นเดียวกับมนุษย์จนกว่าจะสิ้นกิเลสอาสวะ เทวดาจึงอยู่ในฐานะต่ำกว่าพระอริยะเจ้า ในขณะที่เทวดาในคัมภีร์พระเวทมีมารดาบิดาเป็นผู้ให้กำเนิด เมื่อเจริญเติบโตถึงวัยหนุ่มสาวแล้ว ก็คงอยู่ในวัยนี้ตลอดไปไม่มี การเปลี่ยนแปลง มีชีวิตเป็นอมตะ และมีความยิ่งใหญ่เหนือมนุษย์ ทุกระดับส่วนความเชื่อเทวดาใน สังคมไทยนอกจากยังคงเชื่อและนับถือผีแบบดั้งเดิมแล้ว สังคมไทยก็ได้ยอมรับนับถือเทวดาที่มาจาก วัฒนธรรมอื่น โดยเฉพาะวัฒนธรรมอินเดียอีกด้วยและคนส่วนใหญ่ที่นับถือเทวดาก็เพราะหวังพึ่งพา อำนาจจากเทวดา หรือหวังผลประโยชน์จากเทวดาเป็นสำคัญ^{๑๕๔}

พระครูวินัยธรสุเทพ อภิจโน (ทัพบิมเทศ) ได้ศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องเทวดาใน พระพุทธศาสนาเถรวาท ผลของการศึกษาพบว่า เทวดา เป็นคำที่ใช้เรียก ขาวสวรรค์ ซึ่งเป็นภพภูมิ ของผู้ที่เคยสร้างคุณความดีเมื่อครั้งเป็นมนุษย์ ทั้งเทวดาและมนุษย์จึงเกี่ยวข้องกันด้วยหลักธรรมคือ หลักของกรรมที่จำแนกสัตว์ให้เป็นไปต่างๆ กัน คือ ทราบหรือประณีต โดยถือเอามนุษยภูมิ เป็น เกณฑ์หรือเป็นแดนแห่งพฤติกรรมที่ชักนำสัตว์ไปสู่ภพภูมิต่างๆ สวรรค์มีมากขึ้นด้วยกันตามระดับ คุณธรรมของผู้บำเพ็ญกุศลธรรม แต่เทวดาก็เป็นปุถุชนเช่นเดียวกันกับมนุษย์ ความสัมพันธ์ระหว่าง มนุษย์กับเทวดาในทางพฤติกรรม จึงเป็นไปในรูปแบบที่แตกต่างกัน พระพุทธศาสนาได้ชี้แนวทางแห่ง ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับเทวดา ด้วยการวางท่าทีแห่งเมตตา มีไมตรีจิต อยู่ร่วมกันฉันมิตร เคารพนับถือซึ่งกันและกัน ในฐานะที่เป็นเพื่อนร่วมเกิด แก่ เจ็บ ตาย และเวียนว่ายตายเกิดใน สังสารวัฏฏ์ ดังนั้น ภพภูมิจึงเกิดขึ้นด้วยการอาศัยกันและกันแห่งสภาวะธรรมทั้งหลาย สำหรับผู้ที่สิ้นอา สวะกิเลสอยู่จบพรหมจรรย์แล้ว เป็นพระอรหันต์ขีณาสพ จึงไม่มีการเกิดอีกต่อไป ส่วนผู้ที่ไม่ได้บรรลุ สภาวะเช่นนั้นถือว่าเป็นปุถุชน จึงต้องเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในสังสารวัฏฏ์ไม่มีที่สิ้นสุด^{๑๕๕}

เกวลิน ภูมิภาค ได้กล่าวถึงวรรณกรรมของอีสานไว้ในวิทยานิพนธ์เรื่อง “ความเชื่อทาง ศาสนาและลัทธิที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนของชาวอีสาน” สรุปผลการวิจัย ได้ว่าชาวอีสานมี ความเชื่อในลัทธินับถือผีสงเทวดาซึ่งจะเห็นได้จากการจัดงานศพที่ในสมัยโบราณมีการกำหนด ประเภทของศพที่ควรเผ่าและไม่ควรเผ่าอย่างเคร่งครัด แต่ชาวอีสานในปัจจุบันกลับนิยมเผาศพ มากกว่า เนื่องจากอิทธิพลของพิธีกรรมตามแบบศาสนาพุทธที่นิยมให้เผาประกอบกับเงื่อนไขทาง

^{๑๕๔} พระมหาประยงค์ จันทรแดง. “ศึกษาเปรียบเทียบสถานภาพของเทวดาในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎก กับคัมภีร์พระเวทและความเชื่อต่อเทวดาในสังคมไทยปัจจุบัน”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิต วิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๓๘), บทคัดย่อ.

^{๑๕๕} พระครูวินัยธรสุเทพ อภิจโน (ทัพบิมเทศ), “ศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องเทวดาในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาปรัชญา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง กรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙), บทคัดย่อ.

เศรษฐกิจต้องมีค่าใช้จ่ายมาก สำหรับความเชื่อเกี่ยวกับผีที่ยืนยันถึงประสบการณ์ของตนเองที่ได้สัมผัสมาชาวอีสานจะหวาดกลัวผีเข้าผีปอบเหล่านี้เป็นอันมากเนื่องจากชาวอีสานในชนบทหวาดกลัวภัยอันตรายจากสิ่งเหนือธรรมชาติเป็นอย่างมากการใดที่จะทำให้สิ่งเหนือธรรมชาติไม่ทำร้ายพวกตน อำนาจพรให้พวกตน การนั้นจะเป็นสิ่งที่ชาวอีสานในชนบทเต็มใจกระทำยิ่งนักความเชื่อเกี่ยวกับเวทมนต์ของชาวอีสานในปัจจุบันยังมีอยู่แต่ไม่เข้มข้นมากเหมือนชาวอีสานโบราณ เนื่องจากชาวอีสานในปัจจุบัน กังขาในความศักดิ์สิทธิ์ของเวทมนต์ต่างๆ อีกทั้งเวทมนต์ต่างๆ ก็มีข้อห้ามมากมายซึ่งหากปฏิบัติผิดไปจะทำให้กลายเป็นผีเข้าผีปอบทำให้ชาวอีสานในปัจจุบันไม่สนใจเล่าเรียนเวทมนต์คาถานัก^{๑๕๖}

พระมหาสุพรรณ เผือกพันธ์ ได้กล่าวถึงผีปอบไว้ในวิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษาความเชื่อผีปอบในบริบทสังคมไทยพุทธ ศึกษาเฉพาะกรณีหมู่บ้านหนองทามน้อย จังหวัดศรีสะเกษ” สรุปผลการวิจัยได้ว่า ในทฤษฎีเกี่ยวกับเรื่องผีของสังคมอีสานมีความเชื่อเรื่องผีชนิดต่างๆ ในสังคมอีสานมีทั้งผีดีและผีร้าย ดังนี้ ผีดีทำหน้าที่ดูแลคนในสังคมให้อยู่อย่างมีความสุข ใครทำตนดี มีสัมมาคารวะ อ่อนน้อมถ่อมตน จะได้รับการช่วยเหลือจากผีเหล่านี้ ผีดีแบ่งเป็นผีระดับครอบครัวอันเป็นหลักยึดเหนี่ยวทางด้านจิตใจของสมาชิกในครอบครัว เป็นลักษณะของความเชื่อ ความศรัทธาส่วนตัว ซึ่งมีความแตกต่างกันออกไป เช่น ผีเรือน ผีป่า ผีตาแฮก ผีฟ้า เป็นต้น ส่วนผีระดับหมู่บ้าน มีความสัมพันธ์ระหว่าง สมาชิกจากหลายครอบครัว ด้วยการรวมศรัทธาให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เช่น พญาแถน ผีปู่ตา ผีเมหลัก หักเมือง และผีที่ชาวบ้านนับถือเฉพาะท้องถิ่น ผีร้าย เช่น ผีเผด หรือผีเปรต ผีกองกอย ผีกระสือ ผีกระหัง ผีปอบ เป็นต้น ชอบทำร้ายมนุษย์ให้มีความลำบาก บางครั้งอาจจะทำร้ายเสียชีวิตก็ได้ นอกจากนั้น สังคมอีสาน มีทฤษฎีว่าประเพณีและพิธีกรรมนั้น เกิดจากขนบธรรมเนียม ประเพณี แบบแผน ที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาจากอดีตถึงปัจจุบัน เป็นการจัดขึ้นตามลัทธิ เพื่อความขลัง และศักดิ์สิทธิ์ เช่น พิธีกรรมตามปฏิทิน พิธีกรรมพิเศษ ส่วนประเพณีนั้นจะประกอบขึ้นมาเพื่อความสบายทางด้านร่างกายและประเพณีจิตใจ เป็นการประพฤติปฏิบัติสืบๆ กันมาเป็นแบบแผน ขนบธรรมเนียม หรือจารีต^{๑๕๗}

^{๑๕๖} เกวลิน ภูมิภาค, “ความเชื่อทางศาสนาและลัทธิที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนของชาวอีสาน”, **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๓), หน้า ๑๔๔ - ๑๔๕.

^{๑๕๗} พระมหาสุพรรณ เผือกพันธ์, “การศึกษาความเชื่อผีปอบในบริบทสังคมไทยพุทธ ศึกษาเฉพาะกรณีหมู่บ้านหนองทามน้อย จังหวัดศรีสะเกษ”, **วิทยานิพนธ์ศาสนาเปรียบเทียบมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๓), หน้า ๘๒.

พระประเสริฐ ชูตินโร (สุนทรวัฒน์) ได้กล่าวถึงไสยศาสตร์กับพุทธศาสตร์ไว้ในวิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องไสยศาสตร์กับพุทธศาสตร์ตามทฤษฎีของพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต)” สรุปผลการวิจัยได้ว่า ไสยศาสตร์เป็นลัทธิความเชื่อเกี่ยวกับอำนาจลึกลับ อิทธิฤทธิ์ ปาฏิหาริย์ เวทมนต์คาถา อำนาจเหนือธรรมชาติ หรือการดลบันดาลจากอำนาจภายนอกต้นกำเนิดนับถือของชนพื้นเมืองชาวชมพูทวีป เชื่อว่ามีวิญญาณ (เทพเจ้า) สิ่งอยู่ในธรรมชาติสามารถให้คุณและโทษแก่มนุษย์ได้ จึงได้เกิดบทสวดสรรเสริญเทพเจ้าในคัมภีร์พระเวทของศาสนาพราหมณ์ (ฮินดู) โดยเฉพาะคัมภีร์อถรรพเวท เป็นคัมภีร์แห่งเวทมนต์คาถา และเป็นที่มาของเวทมนต์คาถาไสยศาสตร์ “เวทมนต์คาถา” ผสมเข้ากับ “พิธีกรรม” และองค์ประกอบอื่นๆ เช่นหมอลไสยศาสตร์ ผู้ร่วมพิธีกรรม หรืออุปกรณ์อื่นๆ และพิธีกรรมจะสำเร็จตามวัตถุประสงค์ไม่มีเครื่องวัดหรือยืนยันได้อย่างชัดเจนว่า ไสยศาสตร์มีผลจริงหรือไม่ แต่ไสยศาสตร์ก็ยังคงมีอยู่^{๑๕๘}

วิเชียร พลหาญ ได้กล่าวถึงหมอธรรมไว้ในวิทยานิพนธ์เรื่อง “หมอธรรมศึกษาเฉพาะกรณีอำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม” สรุปผลการวิจัยได้ว่า พิธีกรรมรักษาผู้ป่วยของหมอธรรม และการรักษาผู้ป่วยเกิดจากการกระทำของภูต ผี ปีศาจ และอำนาจเหนือธรรมชาติด้วยวิธีไสยศาสตร์ใช้อุปเท่ห์เล่ห์กลด้วยเวทมนต์และคาถาอาคม การประกอบวิธีการรักษาหมอธรรมจะสอบถามญาติพี่น้องผู้ป่วยถึงความเป็นอยู่กับดูอาการปัจจุบันของผู้ป่วย หรือทำพิธีเสี่ยงทายเพื่อหาสาเหตุของการเจ็บป่วย โดยนั่งธรรมหรือขึ้นธรรมเสี่ยงธรรมใช้อุปกรณ์ต่างๆ ไม้ตีข้าว ไข่ การรักษาหมอธรรมจะทำพิธีรักษาตามวิธีการของแต่ละคนมีการตั้งค้ายรักษา การใช้คาถาอาคมขับไล่ ภูต ผีปีศาจ และอำนาจคุณไสยให้ออกจากร่างกายของคนป่วย ให้ผู้ป่วยอาบหรือน้ำมันต์เสร็จแล้วหมอธรรมจะทำการป้องกันมิให้ผีหรือคุณไสยกลับมาทำร้ายผู้ป่วยอีก โดยการใช้น้ำขมิ้น ผูกคอ ข้อมือ ข้อมเท้าและปิดยันต์รอบบ้านของผู้ป่วย แล้วถอนคายเมื่อผู้ป่วยหายจากโรคแล้ว หมอธรรมจะถอนคายรักษาจากบ้านผู้ป่วย แล้วนำกลับมาบูชาที่หิ้งบูชาของตน ผู้ป่วยที่หมอธรรมรักษาหายแล้วบางคนอาจมอบตัวเป็นลูกศิษย์ลูกหาของหมอธรรม เพื่อขอขึ้นอยู่ในความปกครองหรือขึ้นของรักษา^{๑๕๙}

พิมพ์เพ็ญแข วรรณบ้าน ก็ได้กล่าวไว้ในบทคัดย่อของปริญญานิพนธ์เรื่อง ความเชื่อเกี่ยวกับผี ซึ่งผีที่ชาวมอญนับถือ ผีประจำหมู่บ้านและผีบรรพบุรุษ ผีประจำหมู่บ้าน มีหน้าที่คุ้มครองปกป้องรักษาดูแลคนในหมู่บ้าน ให้อยู่ร่มเย็นเป็นสุข มีความสำคัญทางด้านจิตใจและเป็นที่เคารพของ

^{๑๕๘} พระประเสริฐ ชูตินโร (สุนทรวัฒน์), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่อง ไสยศาสตร์กับพุทธศาสตร์ตามทฤษฎีของพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต)”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๙๙.

^{๑๕๙} วิเชียร พลหาญ, “หมอธรรม : ศึกษาเฉพาะกรณีอำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (ไทยคดีศึกษา: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒมหาสารคาม, ๒๕๓๔), หน้า ๑๐๐.

คนในหมู่บ้าน และผีบรรพบุรุษหรือปาโหนกเป็นผีที่ถ่ายทอดกันมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ โดยจะสืบทอดกันมาทางฝ่ายชาย ผีบรรพบุรุษมีหน้าที่คุ้มครองกันอันตราย และเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจ ในการนับถือผีบรรพบุรุษนั้น ชาวมอญเชื่อว่ามี การสืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษอยู่ที่เมืองมอญ และผีมอญและผีมอญที่ชาวบ้านมอญบางกระดี่ไคร่นั้น แบ่งแยกตามตระกูล ซึ่งแต่ละตระกูลจะมี^{๑๖๐}

ทิพย์สุตา พรรณสหพาณิซย์ บทบาทสตรีชาวไทยในพิธีกรรมเหยา ตำบลป่าไร่ อำเภอดอนตาล จังหวัดมุกดาหารพบว่า บทบาทสตรีชาวไทยในพิธีกรรมเหยา สตรีมีบทบาทโดยตรงในการประกอบพิธีกรรมรักษาผู้ป่วย นับตั้งแต่การจัดแต่งกาย การเชิญผีให้เข้าทรงหรือเทียม การอ้อนวอน เจรจาต่อรอง ขอร้อง ถามสาเหตุของผู้ป่วยว่ามีผีอะไรกระทำให้อายุ และหมอเหยาที่เป็นสตรีจะมีบทบาทใน การเจรจาโต้ตอบระหว่างคนกับผีว่า ผีต้องการอะไร หมอเหยาจะบอกญาติผู้ป่วยจัดหาให้ตามที่ผีต้องการ การเจ็บป่วยของผู้ป่วยก็จะค่อยๆ ดีขึ้น หมอเหยาจะให้การรักษายาบาลเบื้องต้นทางจิตใจของผู้ป่วย ถึงแม้ว่าการแพทย์สมัยใหม่จะเจริญก้าวหน้ามาก แต่คำรักษายาบาลสืบทอดบริการไม่ทั่วถึง หากการรักษาเป็นส่วนๆ คือรักษาเฉพาะร่างกายไม่คำนึงถึงด้านจิตใจหรือสุขภาพจิต แต่บทบาทหมอเหยาจะคำนึงถึงองค์รวมของผู้ป่วย นับตั้งแต่ตัวผู้ป่วย ครอบครัว ชุมชน ซึ่งเป็นลักษณะการแพทย์แบบ “แม่ช่วยเหลือ” บทบาทสตรีที่เป็นหมอเหยาจึงมีประโยชน์ในด้านการสาธารณสุขชุมชน หรือเรียกว่าเป็นการแพทย์แบบวัฒนธรรม มีการสืบทอดมาแต่บรรพบุรุษ โดยไม่ต้องมีการเรียนรู้ สตรีสามารถทำได้ถ้าผ่านการคุมผีลง และเป็นลูกศิษย์ของหมอเหยาหรือแม่ครูที่คุมผีลง ต่อมาก็จะรับบทบาทเป็นหมอเหยาต่อไป และผลการศึกษาครั้งนี้สามารถนำไปประยุกต์ใช้เป็นแนวทางด้านสาธารณสุขชุมชน ซึ่งต้องคำนึงถึงการรักษาผู้ป่วยทางด้านจิตใจ ประกอบกับการรักษา ด้านร่างกาย โดยอาศัยความเชื่อดั้งเดิมของคนในชุมชนด้วย^{๑๖๑}

เนลิยา ดอนกวนเจ้า ได้ศึกษาเรื่องการปรับเปลี่ยนพิธีกรรมเลี้ยงผีของชาวไทยญ้อ จังหวัดนครพนม พบว่า ชาวไทยญ้อ จังหวัดนครพนม มีพิธีกรรมเลี้ยงผีตามความเชื่อที่ถือปฏิบัติสืบทอดกันมาตั้งแต่โบราณ เพื่อเป็นการแสดงถึงความกตัญญูต่อผีที่ให้คุณประโยชน์ด้านความเจ็บป่วยและภัยพิบัติอื่นๆ นอกจากนี้ยังทำให้เกิดกำลังใจในการทำเกษตร ข้าวปลาอุดมสมบูรณ์ ชาวไทยญ้อจะกระทำ

^{๑๖๐} พิมพ์เพ็ญแข วรรณปาน, “การศึกษาความเชื่อเรื่องพิธีกรรมการราฎผีของชาวมอญ : กรณีศึกษาชุมชนมอญบางกระดี่”, **ปริญญานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๙), บทคัดย่อ

^{๑๖๑} ทิพย์สุตา พรรณสหพาณิซย์, “บทบาทสตรีชาวไทยในพิธีกรรมเหยา ตำบลป่าไร่ อำเภอดอนตาล จังหวัดมุกดาหาร”, **รายงานการศึกษาค้นคว้าอิสระ**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๕), บทคัดย่อ.

พิธีกรรมเลี้ยงผีในช่วงเดือนมีนาคมถึงเดือนเมษายนของทุกปี เป็นเวลา ๑ วัน การปรับเปลี่ยนพิธีกรรมเลี้ยงผีของชาวไทยอุ้อ จังหวัดนครพนม มีการปรับเปลี่ยนด้านองค์ประกอบเพื่อเกิดความสะดวกในการจัดการ เช่น การเซ่นสรวงบูชา มีการปรับเปลี่ยนด้านวัสดุอุปกรณ์ บางอย่างเคยผลิตใช้เองก็จัดหาโดยการซื้อจากท้องตลาด การปรับเปลี่ยนด้านขั้นตอน ในขั้นตอนต่างๆ ของพิธีกรรมเลี้ยงผีไม่ได้มีการปรับเปลี่ยน แต่จะเปลี่ยนเกี่ยวกับวัสดุอุปกรณ์ที่นำมาใช้ในแต่ละขั้นตอนนี้เท่านั้น และการปรับเปลี่ยนด้านคติความเชื่อ ถึงแม้จะมีการปรับเปลี่ยนในด้านวัสดุอุปกรณ์บางอย่างไปบ้างก็ไม่ได้ทำให้คติความเชื่อเรื่องของพิธีกรรมนี้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม และยังจะมีการสืบทอดวัฒนธรรมไทยอุ้อต่อไป^{๑๖๒}

มัลลิกา จันทรา อธิบายว่า คติความเชื่อเรื่องผีของชาวอีสานที่กล่าวมานั้น ผีฟ้าเป็นผีที่ช่วยปกป้องคุ้มครองภัยพิบัติและดูแลรักษาชุมชนให้เกิดสันติสุขได้ ผีฟ้าหรือผีแถน คือ ผีที่อยู่บนฟ้า ชาวบ้านเชื่อว่าเป็นผีที่ยิ่งใหญ่ มีลักษณะเป็นเทพมากกว่าผี คือ ผีฟ้าเป็นผู้สร้างสรรค์สิ่งต่างๆ ขึ้นมาในโลก คอยช่วยเหลือมนุษย์เมื่อยามประสบภัยพิบัติหรือความเดือดร้อน เช่น เมื่อเกิดภาวะฝนแล้ง ชาวบ้านก็จะประกอบพิธีทำบุญบั้งไฟบูชาเพื่อให้ฝนตกลงมาตามฤดูกาล หรือการสวดคาถาปลาช่อน และเมื่อยามเจ็บป่วยไข้ก็อ้อนวอนให้ผีฟ้าลงมาจัดปดเป่าให้หายจากอาการป่วยไข้ เป็นต้น เพราะฉะนั้นผีฟ้าจึงส่งผลถึงภาวะความเป็นอยู่ทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและการสาธารณสุข^{๑๖๓}

อนุลักษณ์ อาสาสุ ทำวิจัยเรื่อง “ดนตรีในพิธีกรรมรำผีฟ้า : กรณีศึกษาคณะหมอลำผีฟ้าบ้านหนองคอนไทย ตำบลกุดตุ้ม อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ” พบว่า ดนตรีในพิธีกรรมรำผีฟ้าที่ใช้บรรเลงในพิธีคือ แคนแปด นับเป็นองค์ประกอบที่สำคัญอย่างหนึ่งในการรำผีฟ้า และเป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้ พิธีรำผีฟ้าจะจัดขึ้นได้ใน ๒ กรณีคือ ๑. ใช้รักษาคนเจ็บป่วย ๒. ใช้ในพิธีปลงพาศาว ซึ่งในพิธีกรรมทั้ง ๒ รูปแบบต่างก็มีความคล้ายคลึงกัน จะต่างกันตรงจุดมุ่งหมาย กล่าวคือ กรณีแรกใช้รำเพื่อรักษาผู้ป่วยอ้อนวอนและเอากอเอาใจผี เพื่อให้ผู้ป่วยมีอาการดีขึ้น จากนั้นผู้ป่วยก็จะตอบแทนผีโดยการส่งเครื่อง ๙ และสิ่งที่ผีต้องการให้ กรณีสองเป็นการ ไหว้ เช่นสรวงสังเวยของผู้ที่มีหึงบูชาผีฟ้าประจำบ้าน และผู้นับถือผีฟ้า โดยหัวหน้าคณะผีฟ้าจะเชิญผีฟ้าลงมาเข้าทรง (เทียม) เพื่อไหว้และ

^{๑๖๒} เฉลียว ดอนกวนเจ้า, “การปรับเปลี่ยนพิธีกรรมเลี้ยงผีของชาวไทยอุ้อ จังหวัด นครพนม, **ปริญญา นิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**”, (มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ: มหาสารคาม. ๒๕๔๓), บทคัดย่อ.

^{๑๖๓} มัลลิกา จันทรา, “ความเชื่อและพิธีกรรมผีฟ้าของบ้านสว่างดอนตู ตำบลบ้านเม็ง อำเภอหนองเรือ จังหวัดขอนแก่น, **วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาไทยศึกษาเพื่อการพัฒนา**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย, ๒๕๔๙), บทคัดย่อ.

ถวายเครื่องสังเวย เป็นการฉลองหิ้ง ในแต่ละปีสุดท้ายก็จะมีการรำถวาย ให้เหล่าบรรดาผีที่มาเทียมร่างและลูกศิษย์รำรำจนเป็นที่พอใจและเสร็จพิธี^{๑๖๔}

ชัยยนต์ เพาพาน ทำวิจัยเรื่อง “การล่ำผีฟ้าในเขตอำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม”

พบว่า การประกอบพิธีกรรมการล่ำผีฟ้ามีปรากฏทั่วไปในสังคมเขตอำเภอบรบือ ในการประกอบพิธีกรรมนั้นมีองค์ประกอบต่างๆ คือ เครื่องคายรักษา บุคลากรประกอบพิธี การแต่งกาย ดนตรี กลอนลำ และการฟ้อนรำ พิธีรักษามี ๓ ขั้นตอน คือ ขั้นตอนเตรียม ได้แก่ การจัดเตรียมสถานที่ เครื่องคายรักษา คนป่วย ฯลฯ ขั้นตอนประกอบพิธีกรรมเป็นขั้นการล่ำรักษา ได้แก่ การล่ำอัญเชิญผีฟ้า ลำส่อมหาสาเหตุ และลำเรียกขวัญ และขั้นหลังพิธีกรรมเป็นการอบรมสั่งสอนคนป่วยให้ปฏิบัติตามธรรมเนียมของผีฟ้าและจัดนำสิ่งของเครื่องเซ่นให้กับผีตามที่ต้องการ ในเดือน ๖ มีพิธีเลี้ยงช่วงผีฟ้า เพื่อเป็นการชุมนุมของกลุ่มผู้นับถือผีฟ้า เพื่อเฉลิมฉลองและตอบแทนบุญคุณต่อผีฟ้าที่ให้ความคุ้มครองรักษาแก่ตน การล่ำผีฟ้ามีความสัมพันธ์กับโครงสร้างของสังคมทางด้านคติความเชื่อพื้นบ้าน นั่นคือเชื่อว่าผีสามารถทำให้เจ็บป่วยและรักษาการเจ็บป่วยได้ ความเชื่อด้านพุทธศาสนาชาวบ้านคือเชื่อว่าบาป บุญ นรก สวรรค์ มีผลต่อการรักษาการเจ็บป่วย ความเชื่อเกี่ยวกับเครื่องรางของขลัง นั่นคือเชื่อว่าวัตถุมิอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์สามารถขับไล่ผีได้ และความเชื่อเกี่ยวกับปรากฏการณ์ทางธรรมชาติว่าสามารถนำมาทำนายการเจ็บป่วยของคนไข้ได้ ความเชื่อเหล่านี้หมอลำผีฟ้าได้นำมาเกี่ยวพันในพิธีกรรมการรักษาของตน^{๑๖๕}

ชาติชัย ฉายมงคล ทำวิจัยเรื่อง “การปรับเปลี่ยนพิธีกรรมการฟ้อนผีหมอของชาวโล้

อำเภอดงหลวง จังหวัดมุกดาหาร” พบว่า พิธีกรรมการฟ้อนผีหมอของชาวโล้อำเภอดงหลวงปฏิบัติสืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษเป็นพิธีกรรมที่หากันในเดือน ๔ ของทุกๆ ปี โดยใช้เวลา ๒ วัน กับ ๑ คืน เป็นการแสดงถึงความกตัญญูกตเวที และให้ความเคารพต่อผีบรรพบุรุษ ชาวโล้มีความเชื่อว่าหลังจากประกอบพิธีกรรมนี้แล้ว จะทำให้ชาวโล้อยู่เย็นเป็นสุขพ้นจากอันตรายทั้งหลาย และยังมี ความเชื่อว่าเป็นการบูชาพญาแถน เพื่อให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล^{๑๖๖}

^{๑๖๔} อนุลักษณ์ อาสาสุ, “ดนตรีในพิธีกรรมรำผีฟ้า : กรณีศึกษาคณะหมอลำผีฟ้าบ้านหนองคอนไทย ตำบลกุดตุ้ม อำเภอมือเมือง จังหวัดชัยภูมิ”, วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๓), บทคัดย่อ.

^{๑๖๕} ชัยยนต์ เพาพาน, “การล่ำผีฟ้าในเขตอำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๓๓), บทคัดย่อ.

^{๑๖๖} ชาติชัย ฉายมงคล, “การปรับเปลี่ยนพิธีกรรมการฟ้อนผีหมอของชาวโล้อำเภอดงหลวง จังหวัดมุกดาหาร”, รายงานการศึกษาค้นคว้าอิสระศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๓), บทคัดย่อ.

รตพร ปัทมเจริญ ทำวิจัยเรื่อง “กระบวนการเข้าสู่การเป็นร่างทรง : กรณีศึกษาร่างทรงในเขต อ.เมือง จ.นครปฐม” ได้ศึกษาแบบแผนที่บุคคลได้ก้าวเข้าสู่การเป็นร่างทรง ที่อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม จำนวน ๕ สำนัก/ ๓๘ ราย การศึกษาตามวัตถุประสงค์ นำเสนอผ่านกรอบแนวคิดทางสังคมวิทยา(ทฤษฎีอัตตา วิเคราะห์ตามแนว Goffman) ที่ใช้อธิบายปรากฏการณ์ ผลการศึกษากระบวนการเข้าสู่ร่างทรงแบ่งเป็น ๓ ระยะ คือ ๑ เงื่อนไขนำไปสู่การเป็นร่างทรงมาจากจุดหักเหในชีวิต เช่น ป่วย ๒ การเข้าเป็นร่างทรง ต้องผ่านพิธีกรรมเพื่อฟื้นความเป็นร่างทรง, เรียนรู้การปฏิบัติตน ๓ การดำรงความเป็นร่างทรง ให้บริการ ปรับตัว ทำบุญบริจาค เปลี่ยนบุคคลิกให้ดูน่าเชื่อถือ, เลื่อมใส^{๑๖๗}

สุริยา สมุทคุปต์และคณะ ทำวิจัยเรื่อง “ทรงเจ้าเข้าผี:วาทกรรมของลัทธิผีและวิกฤติการณ์ของความทันสมัยในสังคมไทย” พบว่า ศึกษาร่างทรง ๗ ท่านที่เขตเมืองนครราชสีมา ปี พ.ศ.๒๕๓๘-๒๕๓๙ พบว่าลัทธิทรงเจ้าเข้าผีในสังคมเมืองไม่มีสถานภาพที่ถูกต้องตามกฎหมาย ไม่ใช่ศาสนาและใช้ไสยศาสตร์ มีผู้หญิงเป็นผู้นำพิธี ไม่มีการจัดตั้งองค์กรศูนย์กลางอย่างเป็นระบบ พระพุทธศาสนากับลัทธิผีทรงเจ้าจะยืนอยู่ข้างตรงข้ามกัน เน้นผีวิญญาณ การสวดอ้อนวอนและเช่น สรวง ใช้ไสยศาสตร์ช่วยเหลือมนุษย์ ร่วมกับกระแสพุทธพาณิชย์ ร่างทรงส่วนใหญ่เป็นเพศหญิงความรู้น้อย และบูรณาการเข้ากับพระพุทธศาสนา ร่างทรงเข้าทรงเพื่อช่วยเหลือมนุษย์จริงๆ ลัทธินี้เข้ากันได้กับลัทธิบริโภคนิยมในสังคมไทย^{๑๖๘}

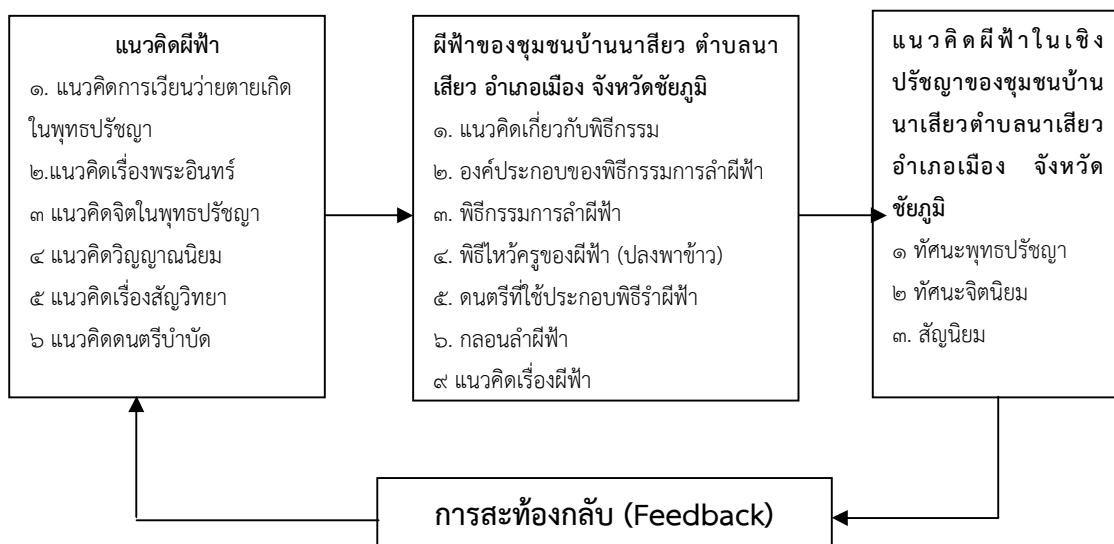
จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่า ผีฟ้าตามความเชื่อของชาวอีสานเหมือนกับพระอินทร์สร้างสมคุณงามความดีไว้มากบ้างน้อยบ้าง แต่ผีฟ้าเหมือนมนุษย์ก็ค่อยก่อให้เกิดพฤติกรรมที่แตกต่างออกไป กล่าวคือ ดีบ้าง ไม่ดีบ้าง จึงก่อให้เกิดวัฒนธรรมและประเพณีที่เนื่องด้วยผีฟ้า ซึ่งปรากฏขึ้นในสังคมมนุษย์อีสานเป็นจำนวนมาก และทำให้มนุษย์ปฏิบัติต่อผีฟ้าในลักษณะที่ต่างกันไป วัฒนธรรมและประเพณีของชาวอีสานจึงแฝงด้วยความเชื่อเรื่องผีฟ้าในประเพณีต่าง ๆ เนื่องจากผีฟ้าจะเป็นผู้ดำรงคุณธรรมพิเศษ และอุปถัมภ์ค้ำชูคนในสังคมนั้น

^{๑๖๗} รตพร ปัทมเจริญ, “กระบวนการเข้าสู่การเป็นร่างทรง : กรณีศึกษาร่างทรงในเขต อ.เมือง จ.นครปฐม”, วิทยานิพนธ์สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยมหิดล (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์), ๒๕๕๓.

^{๑๖๘} สุริยา สมุทคุปต์ และคณะ, “ทรงเจ้าเข้าผี:วาทกรรมของลัทธิผีและวิกฤติการณ์ของความทันสมัยในสังคมไทย”, รายงานการวิจัย, (สำนักวิชาเทคโนโลยีสังคม: มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี, ๒๕๓๙), หน้า ๒๔๐-๒๔๗.

๒.๑๓ กรอบแนวคิดในการวิจัย

แนวคิดผีฟ้าในเชิงปรัชญาของชุมชนบ้านนาเสียว ตำบลนาเสียวอำเภอมือง จังหวัดชัยภูมิ ผู้วิจัยได้ศึกษาจากแนวคิดทฤษฎีและการเก็บข้อมูลเชิงลึกด้วยการสนทนากลุ่มและการสัมภาษณ์เชิงลึกสรุปออกมาเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัยได้ดังนี้

ภาพประกอบที่ ๑๗ แนวคิดผีฟ้าในเชิงปรัชญา

บทที่ ๓

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยเรื่อง แนวคิดไฟฟ้าในเชิงปรัชญาของชุมชนบ้านนาเสียว ตำบลนาเสียว อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการคือ ๑) เพื่อศึกษาพัฒนาการของแนวคิดไฟฟ้า ๒) ศึกษาแนวคิดไฟฟ้าของชาวชุมชนบ้านนาเสียว ตำบลนาเสียว อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ ๓) เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องไฟฟ้าในเชิงปรัชญาของชาวชุมชนบ้านนาเสียว ตำบลนาเสียว อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ การวิจัยเรื่องนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

๓.๒ พื้นที่การวิจัย

๓.๓ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

๓.๔ เครื่องมือวิจัย

๓.๕ การสร้างเครื่องมือและการหาคุณภาพการวิจัย

๓.๖ การเก็บรวบรวมข้อมูล

๓.๗ การวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการเก็บข้อมูลดังนี้

๑. ศึกษาเอกสาร (Documentary Study) ทำการศึกษาและรวบรวมข้อมูลเนื้อหาจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ตำรา หนังสือ เอกสารงานวิจัย ที่แสดงให้เห็นแนวคิด ทฤษฎี หลักการความเป็นมาแนวคิดไฟฟ้าในเชิงปรัชญาของชาวชุมชนบ้านนาเสียว ตำบลนาเสียว อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ ดังนี้

๑) การศึกษา ค้นคว้า และรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร ตำรา หนังสือ งานวิจัย และหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับการแนวคิดเรื่องไฟฟ้าในเชิงปรัชญาของชาวชุมชนบ้านนาเสียว ตำบลนาเสียว อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ

๒) ทำการศึกษา วิเคราะห์ แนวคิด ทฤษฎี จากเอกสาร ตำรา หนังสือ งานวิจัย และหลักฐานที่เกี่ยวข้อง ใน ๓ ประเด็น คือ ความเป็นมาของไฟฟ้า พิธีกรรมเกี่ยวกับไฟฟ้า และแนวคิดไฟฟ้าในเชิงปรัชญาของชาวชุมชนบ้านนาเสียว ตำบลนาเสียว อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ

๓) สรุปผลการศึกษาแนวคิดไฟฟ้าในเชิงปรัชญาของชาวชุมชนบ้านนาเสียว ตำบลนาเสียว อำเภอมือ จังหวัดชัยภูมิ

การศึกษาภาคสนาม (Field Study) โดยศึกษาจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับแนวคิด ทฤษฎี หลักการ แนวคิดไฟฟ้าในเชิงปรัชญาของชุมชนบ้านนาเสียว ตำบลนาเสียว อำเภอมือ จังหวัดชัยภูมิ โดยมีขั้นตอนการศึกษาดังนี้

๑) ดำเนินการวิเคราะห์แนวคิด ทฤษฎี หลักการ แนวคิดไฟฟ้าในเชิงปรัชญาของชาวชุมชนบ้านนาเสียว ตำบลนาเสียว อำเภอมือ จังหวัดชัยภูมิ ของการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) การสนทนากลุ่ม (Focus discussion) และการสังเกต (Observation) โดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้องในการดำเนินการวิจัย

๒) สรุปข้อมูลจากการศึกษาเชิงเอกสารและการศึกษาภาคสนาม โดยนำข้อมูลมาวิเคราะห์ตามประเด็นที่สำคัญคือ แนวคิด ทฤษฎี แนวคิดไฟฟ้าในเชิงปรัชญาของชุมชนบ้านนาเสียว ตำบลนาเสียว อำเภอมือ จังหวัดชัยภูมิ ทั้งนี้จะเน้นการนำผลการวิจัยมาเผยแพร่ต่อสาธารณชนได้ทราบและสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในพื้นที่อื่นต่อไปด้วย

๓.๒ พื้นที่การวิจัย

การวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่ในการวิจัย ได้แก่ ชุมชนบ้านนาเสียว ตำบลนาเสียว อำเภอมือ จังหวัดชัยภูมิ ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีความเชื่อเกี่ยวกับผีฟ้ามากที่สุดในจังหวัดชัยภูมิ และยังเป็นพื้นที่ในการรักษาผู้ป่วยด้วยการรำผีฟ้า

๓.๓ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ใช้เกณฑ์การเลือกจากด้านผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จำนวน ๑๘ คน โดยการสัมภาษณ์แบบเชิงลึกด้วยแบบสัมภาษณ์ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น (In-depth interview) กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสัมภาษณ์ได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจง (Purposive sampling) ได้แก่

๑. ผู้ประกอบพิธี รำทรง และหมอแคน	จำนวน ๓ คน
๒. ผู้ที่ได้รับการรักษาจากการรำผีฟ้า	จำนวน ๑๐ คน
๓. ผู้ที่มีประสบการณ์	จำนวน ๕ คน
รวมทั้งสิ้น	จำนวน ๑๘ คน

๓.๔ เครื่องมือการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลครั้งนี้ ได้แก่ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) แบบสนทนากลุ่ม (Focus group discussion) และแบบสังเกต (Observation) อุปกรณ์ที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ กล้องถ่ายรูป สมุดจดบันทึก เครื่องบันทึกเสียง และกล้องถ่ายวิดีโอ เครื่องมือในการวิจัยออกเป็น ๒ ตอนดังนี้

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้ข้อมูล

ตอนที่ ๒ ข้อมูลเกี่ยวแนวคิดผีฟ้าในเชิงปรัชญาของชุมชนบ้านนาเสียว ตำบลนาเสียว อำเภอมือง จังหวัดชัยภูมิ แบ่งเป็น ๓ ข้อ ใหญ่ๆ ดังนี้

๑) แนวคิดผีฟ้า

๒) ผีฟ้าของชุมชนบ้านนาเสียว ตำบลนาเสียว อำเภอมือง จังหวัดชัยภูมิ

๓) แนวคิดผีฟ้าในเชิงปรัชญาของชาวชุมชนบ้านนาเสียว ตำบลนาเสียว อำเภอมือง จังหวัดชัยภูมิ

๓.๕ การสร้างเครื่องมือและการหาคุณภาพเครื่องมือการวิจัย

การสร้างแบบสัมภาษณ์เชิงลึก แบบสนทนากลุ่ม และแบบสังเกต ซึ่งมีขั้นตอนในการสร้างเครื่องมือและการหาคุณภาพเครื่องมือการวิจัย ดังนี้

๑. ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี เอกสาร ตำรา งานวิจัยที่เกี่ยวข้องตามชื่อ วัตถุประสงค์และกรอบแนวคิดในการวิจัยเกี่ยวกับผีฟ้าชาวชุมชนบ้านนาเสียว อำเภอมือง จังหวัดชัยภูมิ เพื่อนำมาใช้เป็นแนวทางในการสร้างแบบสัมภาษณ์

๒. ข้อมูลที่ได้มาจากขั้นตอนที่ ๑ มาเป็นประเด็นคำถามแบบสัมภาษณ์ แล้วนำเสนออาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อพิจารณาและให้ข้อเสนอแนะ

๓. ปรับปรุงแบบสัมภาษณ์ตามข้อเสนอแนะของอาจารย์ที่ปรึกษา

๔. นำแบบสัมภาษณ์ที่ปรับปรุงแล้วให้ผู้เชี่ยวชาญพิจารณาความเหมาะสมและความถูกต้องตามเนื้อหา ภาษา และความสอดคล้องเกี่ยวกับประเด็นคำถาม ผู้เชี่ยวชาญ ๕ ท่านได้แก่

๑) พระครูภาวนาโพธิคุณ ผศ.ดร พธ.บ.(ศาสนา), M.A.(Philosophy), M.A.(Political Science), M. Phil.(Philosophy), Ph.D.(Philosophy) อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

๒) ผศ.ดร จักรพรรณ วงศ์พรพวัน ผศ.ดร.จักรพรรณ วงศ์พรพวัน, ป.ธ.๖, พธ.บ. (ปรัชญา), M.A.(Philosophy), M.A.(Buddhist Studies), Ph.D.(Philosophy) อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

๓) ผศ. ชอบ ดีสวนโคก ปธ. ๕ , พธ.บ. , M.A. (Ancient Hist & Arehaeo) อาจารย์ประจำหลักสูตรการสอนสังคมศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

๔) รศ. อุดม บัวศรี ปธ. ๗ , พธ.บ. (ปรัชญา), M.A. (Philosophy) อาจารย์ประจำสาขาวิชาปรัชญา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

๕) ผศ. ประกอบมีโคตรกอง พธ.บ. (ศาสนา), ศศม. (ไทยคดีศึกษา) อาจารย์ประจำสาขารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

๕. คำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญทั้ง ๓ ท่านไปปรึกษาอาจารย์ที่ปรึกษา เพื่อขอคำชี้แนะจากอาจารย์ที่ปรึกษา

๖. นำข้อเสนอแนะที่ได้ปรับปรุงแล้วจากผู้ทรงคุณวุฒิทั้ง ๓ ตามข้อเสนอแนะของอาจารย์ปรึกษา แล้วพิมพ์แบบสัมภาษณ์เชิงลึก แบบสนทนากลุ่ม และแบบสังเกต ฉบับสมบูรณ์ แล้วนำไปเก็บข้อมูลกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญต่อไป

๓.๖ การเก็บรวบรวมข้อมูล

๑. นำหนังสือจากศูนย์บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น ถึงผู้ให้ข้อมูลหลัก เพื่อขออนุญาต เก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย ในการสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม และการสังเกต

๒. สร้างความสัมพันธ์กับผู้ให้ข้อมูลหลัก โดยการไปพบปะพูดคุยเพื่อสร้างความคุ้นเคย แจ้งวัตถุประสงค์ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

๓. กำหนดนัดหมายวันเวลาที่จะดำเนินการสัมภาษณ์ที่แน่นอน เพื่อให้กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้เตรียมตัวและเตรียมเอกสารอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องในการเก็บรวบรวมข้อมูล

๔. ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึก แบบสนทนากลุ่มและแบบสังเกต กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ และบุคคลอื่นๆ โดยใช้วิธีการบันทึกเทป จดบันทึก และการสนทนา

๓.๗ การตรวจสอบข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ตรวจสอบข้อมูลด้วยวิธีการแบบสามเส้า (Triangulation) เป็นการ ใช้ข้อมูลจาก ๓ กลุ่ม มาตรวจสอบด้วยวิธียืนยันกันว่าข้อมูลตรงกัน คือ ๑) ข้อมูลจากผู้ประกอบพิธีร่างทรง และหมอแคน ๒) ข้อมูลจากผู้ที่ได้รับการรักษาจากการรำผีฟ้า และ ๓) ข้อมูลจากผู้ที่มีประสบการณ์ ใน ๓ ประเด็น คือ แนวคิดผีฟ้า พิธีกรรมผีฟ้าชาวชุมชนบ้านนาเสียว และผีฟ้าในเชิงปรัชญา

ขั้นต่อไปคือนำเอาข้อมูลที่ตรงกันไปใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลต่อไป ส่วนข้อมูลที่ไม่ตรงกันนำข้อมูลนั้นกลับไปค้นหาความจริงอีกครั้ง เพื่อหาข้อเท็จจริงว่า ทำมายข้อมูลไม่ตรงกัน เนื่องจากสาเหตุอะไร และข้อมูลที่เป็นจริงคืออะไร

หลังจากนั้น ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการตรวจสอบแล้วว่าเป็นข้อมูลที่ตรงกันทั้งสามกลุ่มมาจัดหมวดหมู่ แล้วทำการตีความ แปรความ แล้วนำมาวิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการพรรณนา (Descriptive Analysis) ตามหลักอุปนัย (Inductive method)

บทที่ ๔

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล เรื่องผีฟ้าและความเชื่อของชาวชุมชนบ้านนาเสียว ตำบลนาเสียว อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ พบว่า แนวคิดเรื่องผีฟ้าจะได้รับอิทธิพลมาจาก ๓ กลุ่มปรัชญา ๑) ปรัชญาฝ่ายอเทวนิยม ได้แก่ พุทธปรัชญา ที่มีความเชื่อเรื่องพระอิทธร ๒) ปรัชญาฝ่ายเทวนิยม ได้แก่ ศาสนาพราหมณ์ ที่มีความเชื่อเรื่องว่า พระพรหมเป็นผู้สร้างสรรพสิ่ง ๓) ความเชื่อดั้งเดิมของคนอีสานที่มีความเชื่อเรื่องเทพเจ้า คือพระยาแถนซึ่งเป็นเทพเจ้าสูงสุดและเป็นเทพพระเจ้าแห่งผู้สร้างสรรพสิ่ง ความเชื่อเหล่านี้ความเชื่อเรื่องผีฟ้าของชาวชุมชนบ้านนาเสียว ซึ่งผีฟ้ามีอิทธิฤทธิ์เหนือมนุษย์ ผีฟ้า มีมีอยู่ในอีกมิติหนึ่งที่มนุษย์ไม่สามารถสัมผัสด้วยประสาทสัมผัส เพราะเขามีอยู่ในลักษณะที่เป็นนามธรรม ถ้าพิจารณาในเชิงปรัชญาแล้วผีฟ้าจะอยู่ในขอบข่ายของการศึกษาในสาขาอภิปรัชญา กล่าวคือ เป็นความจริงที่มีอยู่เหนือประสาทสัมผัสของมนุษย์ ส่วนการพิสูจน์การมีอยู่ของผีฟ้าานั้นต้องพิสูจน์ด้วยเหตุผลทางอภิปรัชญา ซึ่งพิจารณารายละเอียดดังนี้

๔.๑ แนวคิดผีฟ้า

แนวคิดเรื่องผีฟ้าของชาวชุมชนบ้านเสียวจะเป็นแนวคิดที่ได้รับมาตั้งแต่บรรพบุรุษของคนอีสานตามตำนานเรื่องพระยาแถน เมื่อมีความเชื่อดังนี้แล้วจึงมีการประพฤติตามอย่างต่อเนื่อง และสิ่งที่ชาวชุมชนบ้านนาเสียวประพฤตินั้นก็จะกลายมาเป็นวัฒนธรรม หรือประเพณีสืบทอดกันมาเรื่อยๆ ที่มีการกระทำเช่นนี้ เพราะเขาต้องการความปลอดภัยทั้งร่างกายและจิตใจ ความเชื่อต่างๆ นั้น มักจะได้รับคำบอกเล่าสืบทอดกันมาจากคนรุ่นก่อนว่ามีอำนาจลึกลับหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์^๑ ทำให้มนุษย์มีความเชื่อว่า สิ่งศักดิ์สิทธิ์ เทพเจ้า เทวดา ภูตผีปีศาจ และผีบรรพบุรุษ มีอำนาจสามารถให้ดี ให้ร้าย ให้ทุกข์ หรือ ให้สุข แก่มนุษย์ได้ความเชื่อเหล่านี้ทำให้เกิดลัทธิต่างๆ ขึ้น^๒ ลัทธิการนับถือภูตผีที่ปรากฏของมนุษยชาติ มีมาตั้งแต่สมัยดึกดำบรรพ์อาจกล่าวได้ว่ามีมาก่อนลัทธิศาสนาใดๆ ในโลก และการเคารพนับถือผีก็แตกต่างกันออกไปตามคตินิยมของกลุ่มชนแต่ละแห่ง^๓

^๑ วิทย์ พิณคันเงิน, *ความเป็นมาของมนุษยชาติ*, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์รุ่งโรจน์การพิมพ์, ๒๕๑๕), หน้า ๓๙๗-๔๐๒.

^๒ พระยาอนุมานราชธน, *ประเพณีเบ็ดเตล็ด*, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, ๒๕๐๘), หน้า ๖๔.

^๓ จูรี จุลละเกศ, *มนุษย์วิทยาเบื้องต้น*, (กรุงเทพมหานคร: แพรววิทยา, ๑๕๑๖), หน้า ๑๙.

ถ้ากล่าวถึงพุทธปรัชญา ก็ไม่ได้ปฏิเสธแนวคิดเรื่อง ผี หากแต่เป็นการยอมรับว่าเทพเจ้านั้นเป็นสัตว์โลกที่มีอยู่ในจักรวาลของสัตว์ทั้งหลาย โดยเทพเจ้าเหล่านั้นจะต้องเป็นสัตว์ที่ตกอยู่ในอำนาจหรือขอบข่ายของกรรม การเป็นเทพเจ้าก็เป็นไปด้วยอำนาจของกรรม ซึ่งเทพเจ้านั้นได้เข้ามามีอิทธิพลต่อความเชื่อของมนุษย์ในยุคแรกก่อนที่พระพุทธศาสนาได้อุบัติขึ้นแล้ว ความเชื่อเรื่องผีก็จางหายไปโดยชาวบ้านได้หันมานับถือพระพุทธศาสนาแทน แต่ถึงอย่างนั้น บรรดาเทพเจ้าก็ได้เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องกับมนุษย์อยู่ และพุทธปรัชญาก็ได้มีท่าทีในการสอนให้มนุษย์ปฏิบัติต่อเทพเจ้าในทางที่เหมาะสม เช่น การทำบุญอุทิศให้กับผู้ที่จากไปนั้น โดยเรียกว่าเป็นการทำบุญแบบพุทฺธพเตพลี^๔

อีกทางหนึ่งหากเกิดความกลัวเทพเจ้า พระพุทธศาสนาก็สอนให้ระลึกถึงคุณ พระรัตนตรัย คือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ก็สามารถที่จะปกป้องคุ้มครองได้ หรือจะเจริญเมตตาจิตก็สามารถป้องกันได้ อนึ่ง หากจะกล่าวถึงความเชื่อเรื่องเทพเจ้า หรือหลักฐานความเชื่อและการปฏิบัติต่อเทพเจ้า ในทางพระพุทธศาสนาก็สอนวิธีการปฏิบัติต่อเทพเจ้า เพราะเทพพระเจ้ามีความเกี่ยวข้องกับมนุษย์ในแง่ของการยอมรับ ในยุคแรกสังคมอีสานยังคงมีการนับถือเทพเจ้า เพราะถือว่าเป็นสิ่งที่อยู่ใกล้ตัวมากที่สุด โดยเฉพาะเทพเจ้ามาจากบรรพบุรุษ จึงมีการประกอบพิธีกรรมของคนอีสานโบราณที่เกี่ยวข้องกับเทพเจ้าเรื่อยมา

สำหรับสังคมอีสานปัจจุบัน มีความเชื่อเรื่องผี บอกเล่าสืบต่อกันมานานและมีผลต่อวิถีชีวิตของคนอีสานและของชนบ้านนาเสีย จนกระทั่งทำให้เกิดวัฒนธรรมการนับถือผีหรือวิญญาณของบรรพบุรุษ เชื่อกฎแห่งกรรม ความเชื่อในธรรมชาติและสิ่งเหนือธรรมชาติ เกิดความกลัวภัยธรรมชาติ ดังนั้น ความเชื่อในสังคมอีสาน จึงมีลักษณะผสมผสาน ๓ องค์ประกอบ คือ ความเชื่อเรื่องผี พราหมณ์ และพระพุทธศาสนา คนอีสานนิยมนำพระพุทธรูปมาเป็นเครื่องรางของขลัง ยิ่งสังคมในอดีตความเชื่อเรื่องไสยเวทย์ยังมีอิทธิพล เช่น วิชาอยู่ยงคงกะพันหนังเหนียว คาถาร่ำรวย เสน่ห์ยาแฝด และวิชาไสยศาสตร์อื่นๆ อีกมากมาย^๕ สำหรับประเด็นความเชื่อเรื่องผีของชาวอีสานนั้นพบว่า ในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๑-๑๙ พระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอินเดียได้เผยแผ่เข้ามาในประเทศไทยจนมีอิทธิพลต่อภาคอีสานโดยเฉพาะในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๒ - ๑๕ อารยธรรมด้านการศาสนา การปกครอง ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีบางอย่างจากอินเดียที่เผยแผ่เข้ามาสองทาง คือ ผ่านเวียดนามและกัมพูชาขึ้นไปตามลำน้ำโขง และผ่านภาคกลางที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาทำให้บ้านเมืองในภาคอีสานมีความเจริญรุ่งเรืองขึ้นอย่างมากและในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๓ กลุ่มชาวมอญและเขมร ได้พากันหลั่งไหลเข้ามาสู่

^๔ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๕, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จันทร์เพ็ญ, ๒๕๕๐), หน้า ๑๗๒.

^๕ นที ลานโพธิ์ และ เทพนภา ศิวบุตร, **ตำนานผีปอบ พระจุลหมา ซีอัมแมวดำ**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ Animate Group, ๒๕๕๖), หน้า ๑๐๗.

ภาคอีสาน ต่อมา ในพุทธศตวรรษที่ ๒๓ ประชากรชาวเวียงจันทร์อพยพย้ายถิ่นฐานเข้ามาในภาคอีสาน เช่น เมืองนครจำปาสัก (พระครูโพนเสม็ดเป็นหัวหน้า) เมืองอุบลราชธานี (พระวอพระตาเป็นหัวหน้า) เมืองกาฬสินธุ์ (เจ้าโสมพระมิตรเป็นหัวหน้า)^๖

ความเป็นมาของแนวคิดเรื่องผีฟ้าจึงเป็นวิวัฒนาการความคิดของมนุษย์ เกิดขึ้นพร้อมกับความเจริญรอบข้างมีความสงสัยว่า ความมืด ความสว่าง ความร้อน ความหนาว ดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ ฟากฟ้า แม่น้ำแม่น้ำเขาและต้นไม้ใหญ่ และมีผลบันดาลให้เกิดความทุกข์ความสุขขึ้นแก่มนุษย์ได้ ธรรมชาติมีอำนาจอะไรอย่างหนึ่งสิ่งสถิตอยู่ อำนาจที่สามารถบันดาลให้เป็นได้นั้น เรียกว่า วิญญาณ ความเชื่อผีสงเทวดาหรืออำนาจสิ่งอยู่ในธรรมชาติ (Animism) ออกไปได้เป็น ๓ ลำดับ คือ ลำดับหนึ่ง เริ่มจากธรรมชาติแต่ละอย่างก่อน แล้วกว้างออกไปถึงธรรมชาติทุกอย่างในโลก คือ เชื่อว่าสรรพสิ่งในโลกมีวิญญาณสิ่งอยู่ทั้งหมดลำดับที่สอง มีความเชื่อว่าวิญญาณเหล่านั้น มีอำนาจบันดาลความดีความชั่ว ความสุขความทุกข์ให้แก่มนุษย์ได้ ตามอำนาจและความกรุณาที่มีอยู่ วิญญาณเหล่านั้นต้องมีรูปร่าง (ประเภทกายทิพย์) แต่ไม่สามารถจะเห็นได้ลำดับที่สาม เมื่อไม่สามารถจะเห็นได้ก็ดี หรือเมื่อรูปร่างที่ตนคิดว่ามี แต่ไม่ปรากฏขึ้นก็ตีมนุษย์จึงเริ่มสร้างภาพเอาด้วยความนึกคิดของตนเอง ภาพที่ตนนับถือ จะเรียกว่า พระเจ้า หรือเรียกว่า ผีสงเทวดาอะไรก็ตาม เกิดขึ้นมาแต่ครั้งนั้น ความเชื่อถืออันนี้ คือมูลเหตุอีกอันหนึ่งของศาสนาในสังคมของมนุษย์แต่โบราณมาการบูชาบรรพบุรุษเป็นลำดับแห่งศรัทธาในลัทธิศาสนาที่ยิ่งใหญ่อันหนึ่ง ในตำนานของมนุษย์ สามารถรู้ลำดับแห่งศรัทธาด้วยอาศัยผลงานนักโบราณคดี ได้พบเครื่องบูชาศพ พบร่องรอยการตกแต่งหลุมฝังศพ จึงนิยามได้ว่ามนุษย์แต่โบราณนับถือบูชาบรรพบุรุษของตน และการนับถือบูชาบรรพบุรุษนั้น เป็นมูลเหตุอันหนึ่งแห่งลัทธิศาสนา เพราะมนุษย์แต่โบราณเชื่อว่า มนุษย์ตายแล้วไม่สูญ มนุษย์มีดวงวิญญาณเหลืออยู่ ดวงวิญญาณนั้นออกจากร่างไปแล้วท่องเที่ยวอยู่ คอยดูแลความสุขความทุกข์ของลูกหลานอยู่ บางคราวมนุษย์เชื่อกันต่อไปว่า เมื่อถึงเวลาที่กำหนดดวงวิญญาณนั้นจะกลับเข้าสู่ร่างเดิม กลับมาเกิดใหม่ มนุษย์แต่โบราณถือกันมาอย่างนี้ ส่วนมนุษย์จำพวกที่เชื่อว่าตายไปแล้วสูญไม่มีอะไรเหลืออยู่ เห็นจะมีมนุษย์อยู่บางจำพวก เช่น ชาวอินเดียโบราณ ความเชื่ออันเป็นเหตุให้เกิด การบูชาดวงวิญญาณบรรพบุรุษขึ้นมานั้น สามารถแบ่งออกเป็น ๒ อย่าง คือ เคารพบูชาเพราะความเกรงกลัวว่า ดวงวิญญาณนั้นๆ จะมาทำร้ายแก่ลูกหลานข้างหลังผู้ได้ประกอบกรรมทำความชั่ว และเคารพบูชาเพราะความกตัญญูรู้คุณของบรรพบุรุษ โดยที่มนุษย์มีการนับถือ กราบไหว้บรรพบุรุษจนกลายเป็นมูลเหตุให้เกิดเทพเจ้าหรือ พระเจ้าประจำตระกูล และพระเจ้าประจำครอบครัวขึ้น กล่าวอีกอย่างหนึ่งเทพเจ้า

^๖ กรมศิลปากร กองโบราณคดี, **พื้นที่อีสาน**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๑), หน้า

เหล่านั้น คือ ดวงวิญญาณของบรรพบุรุษนั่นเอง ลัทธินับถือกราบไหว้ผีเรือน ซึ่งแพร่หลายในหมู่คนไทย เนื่องมาจากเหตุดังกล่าวนี้อย

ในสังคมอีสานในอดีตจนถึงปัจจุบันยังมีความเชื่อเรื่องผีต่างๆ โดยเฉพาะสังคมชาวชุมชนบ้านนาเสียนั้น เชื่อในสิ่งลึกลับ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ อิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ รวมทั้งไสยศาสตร์ จะเห็นว่าขอให้คุ้มครอง ให้มีความปลอดภัยจากการประกอบอาชีพ การสักการบูชาจะมีความหวาดกลัวในสิ่งลึกลับที่มองไม่เห็นด้วยสายตา ซึ่งจากประสบการณ์ของมนุษย์ที่อยู่กับสิ่งแวดล้อมสังคม การประกอบอาชีพเกษตรกรรมต้องพึ่งพาอาศัยธรรมชาติในหาเลี้ยงชีพผ่านมาจากอดีตถึงปัจจุบันได้มีการบอกเล่าสิ่งที่พบเห็นมาจวบจนที่เรียกชื่อผีตามลักษณะสิ่งที่พบ เชื่อว่าไม่ใช่มนุษย์ จนกระทั่งเรียกว่า ผีชนิดต่างๆ เป็นที่รู้จักของคนทั่วไป และแยกประเภทของผีให้คุณให้โทษแก่มนุษย์ โดยในแต่ละชุมชนก็จะมี ความเชื่อผีแต่ละชนิดที่มีในชุมชนของตนเองจะประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อ เพื่อให้ผีดีคุ้มครองหรือไม่ มาทำอันตรายตนเองและครอบครัวเกิดสวัสดิมงคลในชีวิตและทรัพย์สิน และเป็นการแสดงถึงเคารพ กตัญญูต่อผีบรรพบุรุษ โดยจะทำให้คนในชุมชนประพฤติปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมประเพณีสืบกันมา เป็นการควบคุมความประพฤติ ทำให้คนในชุมชนนั้นไม่กล้าทำความชั่ว เช่น ไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลักทรัพย์ ไม่ประพฤติผิดในกาม ไม่พูดโกหก และไม่ดื่มสุรา ก็จะเป็นสังคมประพฤติปฏิบัติตามแนวทางพระพุทธศาสนา คือ การรักษาศีลห้า ทำให้สังคมมีความสุขประชาชนประกอบสัมมาอาชีพ มีคุณภาพชีวิตที่ดี แต่ถ้าเชื่อแบบมกมาย ไม่ประกอบด้วยปัญญาพิจารณา ทำให้สูญเสียเวลาของชีวิตไปโดยเปล่าประโยชน์ เพราะมีช่องทางหลุดพ้นจากภัยในวัฏสงสารหรืออาจถูกหลอกลวงทำให้เสียทรัพย์สินเดือดร้อนในภายหลัง

ความเป็นมาของแนวคิดเรื่องผีฟ้า มีพัฒนาการมาจากคนอีสานเดิมนับถือผี พระอินทร์ พระพรหม และอะไรก็เป็นผี พระเจ้าหรือพระเป็นเจ้าก็เป็นผี ด้วยเหตุนี้ เข้าใจกันว่าอยู่บนฟ้า คนอีสานแต่เดิมจึงเรียกท่านเป็นคำรวมว่า ผีฟ้าในทัศนะทางพระพุทธศาสนาหมายถึง เทวดา ส่วนอยู่ของท่านคือ สวรรค์ หรือถ้าเรียกชื่อตามภาษาอีสานเรียกว่า สวรรค์ชั้นฟ้า เพื่อให้ทราบว่า สวรรค์หมายความว่า ชั้นฟ้า นอกจากนี้ตามความเชื่อของคนอีสานยังแบ่งผีออกเป็นหลายประเภท ได้แก่ ผีฟ้า เจ้าผี และผีร้าย อาจแบ่งจำพวกผีแบ่งตามลักษณะการเช่นสังเวชบูชา คือ

๑) ผีบรรพบุรุษ ได้แก่ ผีที่เป็นพรพบุรุษของแต่ละคนหรือแต่ละครอบครัว ดังนั้น การบูชาผีประเภทนี้จึงเป็นหน้าที่ของแต่ละครอบครัวหรือแต่ละตระกูล

^๗ เสฐียร พันธงสี, ศาสนาเปรียบเทียบ, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด สื่อการค้า, ๒๕๑๓), หน้า ๓๒-๓๕.

๒) ศีวีรบุรุษ ได้แก่ ฝี่ที่เป็นวีรชนหรือบรรพชนที่มีผู้คนให้การยอมรับ ศีวีรบุรุษเหล่านั้นขณะที่ยังมีชีวิตอยู่เขาได้มีการต่อสู้เพื่อพ่อแม่พี่น้อง เพื่อรักษาอาณาเขตและปกป้องคนทั้งหลายในอาณาบริเวณ

๓) ศีร่าย ได้แก่ ฝี่ที่มีอยู่ทั่วไปที่ไม่ใช่บรรพบุรุษหรือวีรบุรุษของคนใดคนหนึ่ง แต่เป็นฝี่ที่สามารถให้คุณและโทษแก่นมนุษย์ได้

คนอีสานมีความเชื่อว่าฝี่ สามารถช่วยขจัดทุกข์ร้อนไม่ให้สังคมเกิดยุคเข็ญ ทั้งส่วนรวมและส่วนบุคคล โดยเฉพาะความเชื่ออำนาจศักดิ์สิทธิ์ของผีปู่ตามีส่วนให้ชาวบ้านวางใจต่อเภทภัยที่จะบังเกิดแก่ส่วนรวมและส่วนบุคคล ไม่เพียงแต่เท่านั้นการที่ชาวบ้านได้ร่วมกระทำพิธีกรรมจะได้ร่วมมือแรงกันเป็นการเสริมสร้างความสามัคคีธรรมระหว่างบุคคลในหมู่บ้าน ผีปู่ตา ทำหน้าที่ควบคุมความประพฤติของชาวบ้านไม่ให้ผู้หนึ่งผู้ใดประพฤตินอกจารีตประเพณีของสังคม โดยอาศัยอำนาจศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติ ซึ่งเป็นผลให้สังคมอยู่กันอย่างถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน และไม่ประพฤติดีตบ้าน (จารีตประเพณี) อันจะนำมาซึ่งความสงบสุขของสังคมอย่างแท้จริง

ถึงแม้ว่าสังคมชาวอีสาน จะนับถือศาสนาพุทธโดยทั่วไป แต่ก็เป็นการผสมผสานเรื่องความเชื่อผีสงเข้ากับพระพุทธศาสนาแยกกันไม่ออก เพราะเหตุว่าพระพุทธศาสนาให้ความมั่นคงทางจิตใจแก่ชาวบ้านไม่ได้ โดยเฉพาะอำนาจที่อยู่เหนือธรรมชาติ ชาวบ้านหรือชาวพุทธหาได้ปฏิเสธไม่ เช่น น้ำท่วม ฝนแล้ง โรคระบาด ชาวบ้านเชื่อว่าเป็นการทำของสิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติ ฉะนั้นจึงหันเข้า ยึดมั่นในอำนาจของผีปู่ตา และความคุ้มครองจากผีปู่ตา รวมทั้งพระสงฆ์ที่เป็นชาวอีสานเองก็ไม่ได้ปฏิเสธความเชื่อเรื่องภูตผีวิญญาณ และพระสงฆ์ยังมีส่วนร่วมในพิธีกรรมเกี่ยวกับผี พระสงฆ์บางรูปก็เป็นผู้นำทางพิธีกรรมเกี่ยวกับผี หรือเป็นผู้ประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับผี พระสงฆ์บางท่านก็ใช้พิธีกรรมทางผีในการรักษาคนป่วย

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลแนวคิดผีฟ้าในเชิงปรัชญาของชาวชุมชนบ้านนาเสียว ตำบลนาเสียว อำเภอมะนัง จังหวัดชัยภูมิ พบว่า ชาวบ้านนาเสียวมีความเชื่อเรื่องผีฟ้าค่อนข้างมาก แต่บางเรื่องก็ไม่สามารถแยกออกจากคติของพุทธปรัชญาได้เด็ดขาด ผีฟ้าตามคติของชาวบ้าน เชื่อว่าผีฟ้าเป็นผีที่มีอำนาจสูงสุด ที่มีอยู่บนฟ้าบนสวรรค์มีได้ยู่ตามต้นไม้ ภูเขา แม่น้ำ หรือบนโลก ผีฟ้าเป็นผีที่ชาวบ้านให้ความเคารพนับถือซึ่งเรียกแตกต่างกันออกไป ตามความเชื่อดั้งเดิมเกี่ยวกับแถนฟ้า แถนหลวง เป็นต้นานความเชื่อที่มีอิทธิพลมากที่สุดต่อการดำเนินชีวิตของชาวบ้าน เพราะแถนคือพระอินทร์ หรือเทพที่อยู่บนสวรรค์ ที่มีหน้าสร้างและดูแลทุกข์สุขของชาวบ้าน เทพพระเจ้าเหล่านี้มีอำนาจในการเนรมิตหรือทำลายสรรพสิ่งรวมทั้งมนุษย์ ตามคติความเชื่อทางพระพุทธศาสนา ถือว่าพระอินทร์ เป็นไปตามหลักกรรมในทางพระพุทธศาสนา กล่าวคือในขณะที่ยังเป็นมนุษย์อยู่นั้นได้ทำบุญ เมื่อตายไปจากโลกมนุษย์ก็ได้ไปเกิดในสวรรค์ กลายเป็นพระอินทร์หรือเทวดา และเทวดา

เหล่านี้ก็เป็นไปตามหลักธรรม ที่ว่าสรรพสิ่งทั้งหลายเกิดมาแล้วก็ต้องมีวันเสื่อมไปตามสภาพ เทพเจ้า เทวดาทั้งหลายสิ้นบุญแล้วก็ต้องจุติ (คือเคลื่อนจากสภาพความเป็นอยู่เดิม คือตาย) ไปปฏิสนธิยังภพใดก็ได้แล้วแต่ผลบุญที่ทำไว้ ใครที่สั่งสมบุญไว้ก็เป็นพระอินทร์ได้ พระอินทร์จึงมีการผลัดเปลี่ยนกันไป นอกจากเรื่องพระอินทร์ที่ปรากฏในฐานะของผู้อภิบาลแล้ว ในอดีตชาติได้ประกอบแต่กุศลกรรม เมื่อสิ้นอายุขัยไปแล้วจึงไปเกิดเป็นพระอินทร์ ซึ่งทำให้เห็นถึงบุคลากรของพระอินทร์ที่ถูกกำหนดไว้ในเรื่องของการประกอบกุศลกรรมและให้ทาน แม้แต่เป็นพระอินทร์แล้วยังคงประกอบกุศลกรรมอย่างต่อเนื่องนอกจากนั้น การอ้างถึงพระอินทร์ยังมีนัยที่สำคัญอื่นๆ อีก เช่น พระอินทร์เป็นจอมเทพแห่งสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เป็นผู้ที่พักพิกรักษา ดลบันดาล

สำหรับการรักษาโรคด้วยหมอลำผีฟ้านี้ ชาวชุมชนบ้านนาเสียว ตำบลนาเสียว อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ เกิดจากความเชื่อที่ว่า ความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับสาเหตุที่ทำให้เกิดโรคร้ายไข้เจ็บ และสาเหตุที่ทำให้เกิดโรคร้ายไข้เจ็บนั้นเกี่ยวข้องกับสาเหตุ ๒ ประการ คือ สาเหตุที่เกิดตามธรรมชาติ เช่น ภูมิอากาศทำให้เกิดโรคร้ายไข้เจ็บ ส่วนสาเหตุที่เกิดจากอำนาจเหนือธรรมชาตินั้น มีหลายประเภท เช่น การถูกผีทำ การถูกคนทำด้วยวิธีทางคาถาอาคม ชะตา กฎแห่งกรรม และการผิดขนบธรรมเนียมประเพณี ฯลฯ ซึ่งต่างก็จะทำให้เกิดโรคร้ายไข้เจ็บตามความคิด ความเชื่อของชาวบ้าน เมื่อมีเหตุเหล่านี้ผู้ป่วยต้องหาวิธีการรักษา พยาบาลตามสาเหตุของโรคนั้น ชาวอีสานเชื่อว่า “ผีฟ้า” จะสามารถบันดาลทุกสิ่งได้ แม้แต่การเกิดการตายของมนุษย์ตลอดจนเป็นผู้กำหนดโชคชะตาของมนุษย์ ขณะที่มีชีวิตอยู่บนโลก และเชื่อว่าผีพรพรพันกับผีฟ้ามีความสัมพันธ์กันอย่างต่อเนื่อง กล่าวคือ เชื่อว่ามนุษย์มีขวัญประจำตัวอยู่ทุกคน เมื่อตายลงขวัญจะออกจากร่างไปพบบรรพชนและจะเดินทางไปยังเมืองฟ้าเพื่อไหว้ผีฟ้า

วิถีชีวิตหรือที่เรียกว่าวัฒนธรรมของชาวชุมชนบ้านนาเสียวนั้น เป็นไปตามคติความเชื่อของพระพุทธศาสนาเชื่อว่ามีผี มีเทพ มีเทวดา มีพระอินทร์ พระพรหม ชาวอีสานเชื่อว่าทุกสิ่งทุกอย่างมี ผีเฝ้าที่ ผีเป็นผู้ดูแลต้องมีการทำพิธีขอขมาโทษแล้วผีจะยกโทษให้แล้วอาการเจ็บป่วยก็จะหาย การเจ็บป่วย ในสมัยอดีตจะมีการรักษากันด้วยแพทย์แผนโบราณ คือยาพื้นบ้าน ชาวชุมชนบ้านนาเสียวเชื่อว่า ยาพื้นบ้าน สามารถรักษาโรคได้ทางกายทุกอย่าง ถ้ารักษาด้วยยาพื้นบ้านไม่หาย หรือบางท้องถิ่น ไปรักษาแผนปัจจุบันแล้วไม่หาย ชาวบ้านว่าต้องมี ผีมาต้องจะต้องรักษาด้วยวิธีการพูดจากับผี การรักษาอาการที่เกิดจาก ผีต้อง มี ๒ ทาง คือการอยู่กับธรรม เป็นการอาศัยธรรมเข้ามาขับไล่ผีทุกอย่างทุกชนิด คือ การปฏิบัติธรรมถือศีล มีหมอธรรมเป็นผู้ดูแลรักษา หมอธรรมจะใช้ฝ้ายผูกแขนแล้วสวดมนต์เสกเป่าน้ำให้ดื่มพร้อมทั้งพูดจาอบรมสั่งสอนต่างๆ นานา หมอธรรมที่มีอาคมแก่กล้า มีคนยกย่องเชื่อถือมากๆ ก็รักษาได้ไม่ยาก เพียงแต่ว่าการอยู่กับธรรมค่อนข้างจะลำบากเรื่องข้อห้ามหรือที่ชาวอีสานเรียกว่า คະลำ รวมทั้งการประพุดติธรรมด้วย การอยู่กับผีโดยการล่ำรักษา การอยู่กับผีเป็นวิธีการที่ชาวบ้านชอบมาก นอกจากจะได้มีการรวมญาติแล้ว ยังมีการร้องรำทำเพลงกันสนุกสนานไป

ด้วย ขั้นตอนที่ร่วมกันฟ้อนรำ หมอลำผีฟ้าเองจะลุกขึ้นฟ้อน และบริวารจะลุกขึ้นพร้อมตาม บางกรณีผู้ป่วยที่อยู่ในอาการหนักก็อาจลุกขึ้นฟ้อนตามโดยไม่สามารถควบคุมตนเองได้ ถือว่าผีฟ้าที่เป็นท้าวนางของตนเองอยากฟ้อน โดยใช้ร่างผู้ป่วย บรรยากาศในช่วงนี้ ทั้งญาติและผู้ป่วยจะคลายความเป็นห่วงเรื่องอาการเจ็บป่วย เนื่องจากการเสี่ยงทายที่ผ่านมามีผู้ป่วยจะหาย จึงสบายใจและฟ้อนอย่างสนุกสนาน ความอบอุ่นระหว่างผู้เข้าร่วมพิธีกรรมจะเกิดขึ้น

การรักษาด้วยลำทรงเป็นวิธีการแรกที่ชาวบ้านเลือก ผีที่มีมาทำให้เจ็บป่วยนั้น ชาวบ้านถือว่าเป็นผีที่อยู่ในโลกมนุษย์ เช่น ผีเมือง ผีภู ผีป่า ผีตาแฮก ผีเชื้อ ผีบ้าน ผีป่า ผีน้ำ เป็นต้น หัวหน้าคณะลำทรงจะเป็นผู้เข้าทรง โดยอัญเชิญผีทั้งหลายทั้งปวงที่เกี่ยวข้องกับการเจ็บป่วยของคนไข้ มาเข้าทรง จากนั้นจะให้ลูกน้องผู้เป็นบริวารเป็นผู้ถามเช่นถามว่าเจ้าเป็นผีอะไร มาจากไหน มาทำให้ คนเจ็บป่วยด้วยอันใด หรือญาติพี่น้องไปทำผิดอันใดปกติแล้วจะมีการลำส่งก่อนว่าผีตนใดทำให้เจ็บป่วย ถ้าส่งแล้วเป็นผีที่อยู่ในโลกมนุษย์จึงจะลำทรงรักษา ผีที่เข้ามาทรงจะบอกหมดว่าทำผิดอันใดและวิธีแก้ไขต้องทำการขอขมาอย่างไร เครื่องเช่นไหว้มืออะไรบ้างลำผีฟ้า การรักษาด้วยผีฟ้ามีอยู่ ๒ สาเหตุ คือ รักษาด้วยลำทรงแล้วไม่หาย ผีต่างๆ ไม่ยอม ยกโทษให้ หรือผีมีความแค้นล้าเกินไปไม่ยอมรับการขอขมา จำเป็นต้องเชิญผีฟ้าลงมาช่วยรักษาเยียวยา เพราะผีฟ้ามีอิทธิฤทธิ์มากกว่า เป็นผีที่กำหนดชะตาชีวิตมนุษย์และอยู่เหนือกว่าผีทั้งปวงนี้ อีกอย่างหนึ่งเมื่อลำส่งดูแล้วปรากฏว่าอาการเจ็บป่วยนั้นเป็นการผิดต่อผีฟ้า ไม่ใช่ผีในโลกมนุษย์ ก็จะเข้าทรงอันเชิญ ผีฟ้าลงมารักษา การรักษาด้วยลำผีฟ้าจึงแก้เร็วกว่าลำทรง นอกจากนี้การลำผีฟ้ารักษายังต้องข้อห้าม (คะลำ) มากมาย เช่น ห้ามใครยืมของในบ้านห้ามใครมาขอสิ่งของ ห้ามผู้ชายมาช้องแฉะแฉะต้องคนไข้และอื่นๆ อีกหลายอย่างลำส่งเป็นการดูหมอ (ดูหมอ) เพื่อการวินิจฉัยปัญหาของชาวอีสานชนบประเพณีความเชื่อเกี่ยวกับลำผีฟ้า

ผู้วิจัยได้ศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสาร เรื่องเล่า การสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่ม แล้วพบว่า ความเชื่อเรื่องการนับถือผีฟ้าของชาวชุมชนบ้านนาเสียว มีลักษณะที่เหมือนกับความเชื่อในวิญญาณบรรพบุรุษ เมื่อยังอยู่ร่วมกันเป็นหลักแหล่งนับถือวิญญาณบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วว่า เป็นสิ่งสำคัญเสมอเหมือนหมู่เทวะ โดยมีการเชื่อถือกันว่า มนุษย์ที่ตายแล้ว มีสิ่งหนึ่งที่ไม่ตายตาม สิ่งนั้นคือวิญญาณ วิญญาณนั้นสามารถอำนวยความสะดวกให้แก่ครอบครัวของตนได้ ทำให้เกิดสำนึกรู้สึกเกรงกลัวต่อวิญญาณ และเพื่อที่จะให้วิญญาณโปรดปรานจึงเกิดการประกอบพิธีบนบานศาลกล่าวขึ้น ครั้นต่อมา คนที่ประกอบคุณงามความดีในมนุษยโลก เมื่อถึงแก่ความตาย วิญญาณไปสู่สถานที่ที่เป็นสถานบรมสุขของวิญญาณบรรพบุรุษ จากการศึกษาเรื่องผีฟ้า และหลักความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับผีฟ้าแล้ว เป็นที่น่าสังเกตว่า ผีฟ้าโดยส่วนใหญ่ก็จะมาจากมนุษย์ กล่าวคือ เคยสร้าง ความดีงามและกฎเกณฑ์แห่งเหตุผลตามความเป็นจริงและมีอยู่จริงตามธรรมชาติของธรรมชาติที่เรียกว่า หลักเกณฑ์แห่งศีลธรรมที่เป็นความประพฤติ นำไปสู่การดำเนินชีวิตที่ถูกต้องดีงาม และเมื่อ

มนุษย์มั่นใจในความสามารถที่จะทำเช่นนั้นได้ ก็สามารถประพัตตนให้อยู่ในคุณธรรมด้วยการสร้างความดีนั้นให้มีขึ้นในตน หรือปฏิบัติเพื่อเข้าถึงศีลธรรมนั้น จนถึงขั้นจิตใจเป็นบุญเป็นกุศล นั่นคือความดีงามของบุคคลเมื่อได้ทำแล้วย่อมนำความเจริญมาให้เมื่อตายแล้วย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ดังนั้น มนุษย์ปุถุชนโดยทั่วไปมีปกติรักสุขเกลียดทุกข์ มีความปรารถนาอยากเป็นเทวดาหรือเทพบุตรด้วยความเชื่อว่า สวรรค์เป็นที่อยู่ของผู้มีความสุขสบาย จึงปฏิบัติตามความเชื่อทางศาสนาของตนๆ

ความเชื่อเรื่องผีฟ้าของชาวมุขชนบ้านนาเสียว ตำบลนาเสียว อำเภอมือง จังหวัดชัยภูมิ เป็นสิ่งที่สืบเนื่องมาจากความเชื่อเรื่องผีฟ้าที่ฝังรากลึกอยู่ในจิตใจมาช้านาน ผีสำหรับชาวอีสานนั้นจะดำรงอยู่ในทุกสภาวะของการมีชีวิต บางครั้งก็กระตุ้นให้เกิดความสนใจในฐานะผู้พิทักษ์ หรือผู้ช่วยเหลือ บางครั้งก็มุ่งร้ายหมายขวัญ ชาวอีสานเชื่อว่าผีฟ้าเป็นสิ่งที่มิพลังอำนาจ มีฤทธิ์สามารถบันดาลทั้งความทุกข์ความสุข ความสมหวังและความสิ้นหวังให้แก่มนุษย์ได้^๔ การบวงสรวงและการประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อจึงเป็นรูปแบบของการสร้างสรรค์โดยผ่านกระบวนการปลูกฝัง การบอกต่อการขัดเกลาทางสังคมและผ่านการเรียนรู้ด้วยตนเอง ผนวกเข้ากับความเชื่อดั้งเดิมที่ติดแน่นอยู่กับวิถีชีวิตของชาวอีสาน พิธีกรรมเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องผีฟ้าจึงได้รับการถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งสู่อีกคนหนึ่งด้วยความสำนึกว่าเป็นสิ่งสำคัญที่ต้องส่งต่อแก่บุตรหลาน เพื่อจะได้ใช้เป็นแนวปฏิบัติที่ถูกต้องตามประเพณีและความเชื่อที่มีมาแต่อดีต

นอกจากจารีตประเพณีในการดำเนินชีวิตของชาวมุขชนบ้านนาเสียวแล้ว มาจากความเชื่อเรื่องผีฟ้าตามโครงสร้างทางสังคมของชาวอีสาน ที่มีการรักษาผู้เจ็บป่วย ด้วยการล่ำผีฟ้ารักษา ซึ่งการรักษาด้วยวิธีนี้เป็นการรักษาที่มีอยู่คู่สังคมอีสานที่สืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบันนี้ โดยเพราะว่าชาวมุขชนบ้านนาเสียวถือว่ายังมีการรักษาด้วยวิธีนี้อยู่มากกว่าที่อื่นๆ ในจังหวัดชัยภูมิ สำหรับแบ่งลักษณะของอาการป่วยออกเป็นอาการป่วยที่เกิดจากเชื้อโรคตามธรรมชาติ ซึ่งการป่วยในลักษณะนี้ จะมีการรักษาตามปกติ อาทิ การใช้พืชสมุนไพรในอดีต รวมทั้งการรักษาด้วยยาหรือแพทย์แผนปัจจุบัน และอาการป่วยที่ไม่สามารถหาสาเหตุได้ ชาวอีสานเชื่อว่าเป็นการกระทำของภูตผี อาทิ การถูกผีทำ การถูกคนทำด้วยวิธีทางคาถาอาคม ชะตา กฎแห่งกรรมรวมทั้งการผิดขนบธรรมเนียมประเพณี^๕ ซึ่งต่างก็จะทำให้เกิดโรคร้ายไข้เจ็บตามความคิด ความเชื่อของชาวอีสาน เมื่อมีเหตุเหล่านี้ผู้ป่วยต้องหาวิธีการรักษา และความเชื่อเรื่องผีจะเข้ามาเกี่ยวข้องกับการรักษาผ่านผีฟ้า ซึ่งชาวอีสานเชื่อว่าผีฟ้าจะสามารถบันดาลทุกสิ่งได้ แม้แต่การเกิดการตายของมนุษย์ตลอดจนเป็นผู้กำหนด

^๔ สัมภาษณ์ นางสมพร ปัสติ, ผู้ป่วยที่เคยเข้ารับการรักษา, ชาวบ้านนาเสียว ตำบลนาเสียว อำเภอมือง จังหวัดชัยภูมิ, วันที่ ๑๔ มิถุนายน ๒๕๖๑

^๕ สัมภาษณ์ นางกุลหยา หรมภักดี, ผู้ป่วยที่เคยเข้ารับการรักษา, ชาวบ้านนาเสียว ตำบลนาเสียว อำเภอมือง จังหวัดชัยภูมิ, วันที่ ๑๔ มิถุนายน ๒๕๖๑

โชคชะตาของมนุษย์ ขณะที่มีชีวิตอยู่บนโลก และเชื่อว่าผีพรพชนกับผีฟ้านั้นมีความสัมพันธ์กันอย่าง ต่อเนื่อง กล่าวคือ เชื่อว่ามนุษย์มีขวัญประจำตัวอยู่ทุกคน เมื่อตายลงขวัญจะออกจากร่างไปพบบรรพ ชนและจะเดินทางไปยังเมืองฟ้าเพื่อให้ผีฟ้า โดยมีกลอนลำที่ใช้ในการอ้อนวอนผีฟ้า คือ “ขอนำฮ้อง คองคุดมาฮอดฟ้อ รินทองท้าวนางก่องคำให้เจ้านำส่งฟ้อเดือนางเอย มาเดอแก้วก่องคำพวงหมากหล่ำ มาฮอดแล้งบ่อนไข่กะให้ลง บ่อนโพงกะให้แวบ กินเข้ากะให้ตักท้องหนา กินปลากก็ให้ตักท้องน้อง คั้น เจ้าให้แซบซ้อนเมือหน้าสืบเอา วันผัดอย่าให้กลายวันหมายอย่าให้ชู้ด ผัดหมายให้วันลุนฮอดมื่ออื่น ตื่นมื่อเช้าเมือหน้าให้ส่วงเซา หมอว่านให้หาว่านมาทา ยาฮาไกไม้ทางไวให้ส่วงหาย”^{๑๐}

ผีฟ้าจึงมีบทบาทด้านสาธารณสุขต่อวิถีชีวิตของชาวบ้านนาเวียงเป็นอย่างมาก เพราะ เป็นสถาบันหลักในการที่คอยบริการการรักษาป่วยไข้ที่ชาวบ้านต้องพึ่งพิง ครั้นเวลาต่อมาการแพทย์ แผนใหม่ซึ่งมีความเจริญมากกว่าโดยอาศัยเหตุทางด้านวิทยาศาสตร์วินิจฉัยโรคเข้ามาแทนที่ ทำให้ การรำผีฟ้าลดบทบาทลงไป อย่างไรก็ตามกระบวนการการรักษาการรำผีฟ้าก็ยังสามารถมีบทบาทใน สังคมชาวอีสานได้ ซึ่งโรคส่วนใหญ่ที่หมอผีฟ้ารักษานั้น เมื่อพิจารณาตามอาการพบว่า เป็นความ ผิดปกติทางด้านจิตใจที่เชื่อมโยงไปถึงการเจ็บป่วยทางด้านร่างกาย ได้แก่ กินไม่ได้นอนไม่หลับ^{๑๑} ซึมเศร้า ระบบทางเดินอาหารผิดปกติ^{๑๒} เมื่อไปรับการรักษาจากการแพทย์แผนใหม่จึงตรวจอาการไม่ พบหรือรักษาไม่หาย ประกอบกับแพทย์แผนใหม่ตรวจรักษาโดยไม่คำนึงถึงความรู้สึกของคนป่วย ซึ่ง ความคิดนี้ยังฝังอยู่ในความรู้สึกของชาวบ้าน ดังนั้นผู้ป่วยมีความรู้สึกเหมือนว่าถูกทอดทิ้งไม่ได้รับการ เหลียวแล จึงต้องหันมารักษาโดยวิธีการรักษาพื้นบ้าน โดยเฉพาะการรำผีฟ้า^{๑๓} ลักษณะการเจ็บป่วยที่ เข้ารับการรักษาที่มีทั้งอาการที่เจ็บป่วยหนัก ขนาดต้องล้มหมอนนอนเสื่อและการเจ็บป่วยธรรมดา ซึ่งอาการเจ็บป่วยที่เข้ารับการรักษาจากการลำผีฟ้าส่วนหนึ่งเป็นการเจ็บป่วยธรรมดาที่จะเข้ารับ การรักษาจากการลำผีฟ้าโดยตรง^{๑๔} ส่วนอาการเจ็บป่วยที่รุนแรงส่วนมากจะผ่านการรักษาจากที่อื่นมา ก่อน เช่น โรงพยาบาล คลินิก และวิธีการพื้นบ้านอื่นๆ เมื่อรักษาไม่หายก็ต้องมารับการรักษาด้วยวิธี

^{๑๐} สัมภาษณ์ คุณแม่ยุวดี เวทยเวทิน ร้างทรงผีฟ้า, ชาวบ้านนาเสียว ตำบลนา เสียว อำเภอมือง จังหวัดชัยภูมิ, วันที่ ๑๔ มิถุนายน ๒๕๖๑

^{๑๑} สัมภาษณ์ นางสาวภาวิณี จันเชียด, ผู้ป่วยที่เคยเข้ารับการรักษา, ชาวบ้านนาเสียว ตำบลนาเสียว อำเภอมือง จังหวัดชัยภูมิ, วันที่ ๑๔ มิถุนายน ๒๕๖๑

^{๑๒} สัมภาษณ์ นางบุญโฮง ก่อกุล, ผู้ป่วยที่เคยเข้ารับการรักษา, ชาวบ้านนาเสียว ตำบลนาเสียว อำเภอมือง จังหวัดชัยภูมิ, วันที่ ๑๔ มิถุนายน ๒๕๖๑

^{๑๓} สัมภาษณ์ นางนภาพร ภูมิหนองเป็ด, ผู้ป่วยที่เคยเข้ารับการรักษา, ชาวบ้านนาเสียว ตำบลนาเสียว อำเภอมือง จังหวัดชัยภูมิ, วันที่ ๑๔ มิถุนายน ๒๕๖๑

^{๑๔} สัมภาษณ์ นางพร้อมเพียง ยศรุ่งเรือง, ผู้ป่วยที่เคยเข้ารับการรักษา, ชาวบ้านนาเสียว ตำบลนาเสียว อำเภอมือง จังหวัดชัยภูมิ, วันที่ ๑๔ มิถุนายน ๒๕๖๑

นี้^{๑๕} ซึ่งการรักษาด้วยการรำผีฟ้าเป็นวิธีการรักษาขั้นสุดท้ายอย่างหนึ่งของชาวบ้านที่หมดหวังจากการรักษาจากแพทย์แผนปัจจุบันถึงแม้ผู้ป่วยมีอาการหนักแต่ก็ยังรักษาเพื่อมนุษยธรรมและทำหน้าที่ตามจรรยาบรรณที่ตนเองได้รับการอบรมสั่งสอนมาตามวิธีการรักษาของตนเอง^{๑๖}

จากการศึกษาวิจัยจะพบว่า ผู้ป่วยส่วนใหญ่ที่เข้ารับการรักษากราผีฟ้าพบว่าส่วนใหญ่เป็นเพศหญิงมากกว่าเพศชายสืบเนื่องมาจากการรำผีฟ้านั้นเป็นการรักษาโรคแบบนุมนวล การขับร้องมีทำนองไพเราะ มีการพ้อนรำที่มีท่าทางอันงดงาม เพราะถือว่าเพศหญิงเป็นเพศที่อ่อนแอ มีความรักสวยรักงาม ชอบการพ้อนรำ การรำผีฟ้านอกจากจะใช้การขับร้องที่ไพเราะการพ้อนรำที่งดงามในการรักษาแล้วยังมีวิธีการวินิจฉัยโรคในลักษณะพื้นบ้านที่ดีอีกด้วย^{๑๗} ซึ่งการที่หมอลำผีฟ้ารักษานั้นมีสาเหตุจากการกระทำที่เรียกว่าผิดผี วิธีการรักษาต้องอาศัยความเชื่อเรื่องผีเป็นสำคัญในการวินิจฉัยโรคเรียกว่าล่าหาข้อหาปล้อง (การหาสาเหตุการเจ็บป่วย)^{๑๘} ทั้งที่ผ่านการรักษาจากที่อื่นและเข้ารับการรักษาโดยตรง หมอลำผีฟ้าจึงใช้คำพินิจพิเคราะห์การเจ็บป่วยอื่นมาประกอบกัน ก่อนที่จะประกอบพิธีรักษา หมอลำผีฟ้าจะสอบถามอาการเจ็บป่วยจากคนป่วย ญาติและผู้เข้าร่วมพิธี จากนั้นตรวจสอบร่างกายของคนป่วย เช่น สีสันผิวกายหมองคล้ำ ท้องป่อง ตาเหลือง ผอมร่างหรือไม่ เป็นต้น จากลักษณะอาการเหล่านี้ หมอลำผีฟ้าจะสามารถวินิจฉัยได้ว่า สามารถรักษาหายหรือไม่ จะเร็วจะช้า^{๑๙}

สรุปได้ว่า ความเชื่อเรื่องผีฟ้าของชาวชุมชนบ้านนาเสียว ตำบลนาเสียว อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิเป็นสิ่งที่สืบเนื่องมาจากความเชื่อเรื่องผีฟ้าที่ฝังรากลึกอยู่ในจิตใจมาช้านาน ผีสำหรับชาวอีสานนั้นจะดำรงอยู่ในทุกสภาวะของการมีชีวิต บางครั้งก็กระตุ้นให้เกิดความสนใจในฐานะผู้พิทักษ์ หรือผู้ช่วยเหลือ บางครั้งก็มุ่งร้ายหมายขวัญ ชาวอีสานเชื่อว่าผีฟ้าเป็นสิ่งที่มิพลังอำนาจ มีฤทธิ์สามารถบันดาลทั้งความทุกข์ความสุข ความสมหวังและความสิ้นหวังให้แก่มนุษย์ได้การบวงสรวงและการประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อจึงเป็นรูปแบบของการสร้างสรรค์โดยผ่านกระบวนการปลูกฝัง

^{๑๕} สัมภาษณ์ นางนวลละออง บุตรสีภูมิ, ผู้ป่วยที่เคยเข้ารับการรักษ, ชาวบ้านนาเสียว ตำบลนาเสียว อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ, วันที่ ๑๔ มิถุนายน ๒๕๖๑

^{๑๖} สัมภาษณ์ นายธานินทร์ ลิ้มพิบูลย์ชัย, ร่างทรงผีฟ้า, ชาวบ้านนาเสียว ตำบลนาเสียว อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ, วันที่ ๑๓ มิถุนายน ๒๕๖๑

^{๑๗} สัมภาษณ์ นางกาญจนา พลธิ, ผู้ป่วยที่เคยเข้ารับการรักษ, ชาวบ้านนาเสียว ตำบลนาเสียว อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ, วันที่ ๑๔ มิถุนายน ๒๕๖๑

^{๑๘} สัมภาษณ์ คุณแม่ยุวดี เวทยเวทิน ร่างทรงผีฟ้า, ชาวบ้านนาเสียว ตำบลนาเสียว อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ, วันที่ ๑๔ มิถุนายน ๒๕๖๑

^{๑๙} สัมภาษณ์ นายสุลักษณ์ ภูมิหนองเป็ด, ผู้ป่วยที่เคยเข้ารับการรักษ, ชาวบ้านนาเสียว ตำบลนาเสียว อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ, วันที่ ๑๔ มิถุนายน ๒๕๖๑

การบอกต่อการขัดเกลาทางสังคมและผ่านการเรียนรู้ด้วยตนเอง ผนวกเข้ากับความเชื่อดั้งเดิมที่ติดแน่นอยู่กับวิถีชีวิตของชาวอีสาน พิธีกรรมเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องผีฟ้าจึงได้รับการถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งสู่อีกคนหนึ่ง ด้วยความสำคัญว่าเป็นสิ่งสำคัญที่ต้องส่งต่อแก่บุตรหลาน เพื่อจะได้ใช้เป็นแนวปฏิบัติที่ถูกต้องตามประเพณีและความเชื่อที่มีมาแต่อดีต แนวคิดผีฟ้าในเชิงปรัชญาของชาวชุมชนบ้านนาเสียว ตำบลนาเสียว อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิบทบาททางด้านการรักษาพยาบาลของหมอลำผีฟ้าเป็นหน้าที่ที่กระทำในสังคมอย่างเด่นชัดเพื่อที่จะที่ตอบสนองความต้องการของชาวบ้านในแง่ของการรักษาโรคภัยไข้เจ็บ หมอลำผีฟ้าจึงเป็นที่พึ่งพาของชาวบ้านในยามเจ็บป่วย ถือว่าเป็นการนำความผาสุกมาสู่สังคมเพื่อชุมชนดำเนินไปอย่างราบรื่น

๔.๒ แนวคิดผีฟ้าของชาวชุมชนบ้านนาเสียว ตำบลนาเสียว อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ

๔.๒.๑ ผีฟ้ากับแนวคิดเรื่องกรรมและการเวียนว่ายตายเกิดในพุทธปรัชญา

ในมุมมองของพุทธปรัชญานั้น มีแนวคิดเกี่ยวข้องกับพระอินทร์ และบอกให้รู้ว่าเทวดามีหลายชั้น ทั้งเทพที่เป็นชั้นกามาพจร และเทพชั้นพรหม มีคุณธรรมพื้นฐานแตกต่างกันไปตามลำดับสถานที่อยู่ของเทพเหล่านั้นได้แก่เทวภูมิหรือโลกสวรรค์ ซึ่งบุคคลจะไปเกิดที่สวรรค์นั้นต้องเป็นผู้เคยทำบุญไว้ด้วยการประพฤติกรรมที่เป็นกุศลทางกาย ทางวาจา และทางใจ การเกิดในภูมิที่เป็นสุคติหรือทุคติ พุทธปรัชญายืนยันถึงความมีอยู่ไว้ว่า มีได้ด้วยกรรมดีและกรรมชั่วที่มนุษย์และสัตว์ต่างๆ ประพฤติและปฏิบัติกันมา ซึ่งเป็นการที่ได้รับผลที่เกิดจากกรรมคือการกระทำของตนเอง มิใช่ได้ด้วย การอ้อนวอนและจากการดลบันดาลของสิ่งใด เทวดาองค์เด่นที่คอยช่วยเหลือมนุษย์ตามประเพณี ได้แก่ท้าวสักกะ หรือที่เรียกกันว่าพระอินทร์ คติการช่วยเหลือของพระอินทร์อย่างนี้ นับว่าเป็นวิวัฒนาการช่วงต่อที่เชื่อมจากคติ แห่งเทวานุภาพของลัทธิศาสนาแบบเดิม เข้าสู่คติแห่งกรรมทางพระพุทธศาสนา แม้จะยังมีใช้เป็นตัวแท่นบริสุทธิตามหลักการของพระพุทธศาสนา แต่ก็เป็นคติที่วิวัฒน์เข้าสู่ความเป็นพุทธ ถึงขั้นที่ยอมรับเป็นพุทธได้ สำคัญสำคัญของคตินี้ก็คือ มนุษย์ที่ดียอมทำความดีไปตามเหตุผลของตัวเอง และทำอย่างมั่นคงแน่วแน่เต็มสติปัญญา จนสุดความสามารถของตน ไม่คำนึงถึง ไม่รีรอ ไม่เรียกร้องความช่วยเหลือจากเทวดาใดๆ เลย

พุทธปรัชญาเป็นอเทวนิยมจริงๆ หรือไม่ ในที่นี้ผู้เขียนหมายรวมเอาทั้งเทพหรือเทวดาตามแนวของพุทธศาสนาเถรวาท เช่น พระอินทร์ โดยพื้นฐานพระอินทร์ ล้วนเป็นเพื่อนร่วมทุกข์เกิดแก่เจ็บตายเวียนว่ายอยู่ในสังสารวัฏเช่นเดียวกับมนุษย์ทั้งหลายและส่วนใหญ่อีกยังเป็นปุถุชนยังมีกิเลส คล้ายมนุษย์แม้ว่าจะมีเทพที่เป็นอริยบุคคลบ้าง ส่วนมากก็เป็นอริยะตั้งแต่ครั้งยังเป็นมนุษย์ แต่ว่า

เปรียบตามลำดับจะเป็นผู้มีคุณธรรมสูงกว่า^{๒๐} ช่วยขจัดอุปสรรคทั้งมวลให้ดับสิ้นไป เป็นความเชื่อในระบบความคิดอย่างหนึ่ง ซึ่งในส่วนของร่างกาย การที่ได้รับเป็นร่างกายมานั้นเกิดจากการมีความเชื่อมั่นอย่างแน่วแน่ ทั้งในระบบที่เป็นแบบแผนทั้งในส่วนของกาเกิดของชีวิต การดำรงอยู่ของชีวิต แบบแผนที่ชีวิตต้องดำเนินต่อไป แม้แต่ที่สุดของการดำรงชีวิตและชีวิตหลังความตายยังต้องอาศัยความคิดเรื่องกรรม การประกอบพิธีกรรมของผีฟ้า ร่างทรงจะประกอบพิธีกรรมด้วย และจะเป็นตัวเชื่อมกลางระหว่างพิธีกรรม กับแนวคิดของพุทธปรัชญาและเป็นสื่อกลางในการเผยแผ่ให้คำแนะนำแก่ผู้มาเข้าร่วมพิธีกรรม และผู้มาขอรับบริการ ในบริบทกรรม ตามนัยทางพุทธปรัชญา แต่จะใช้ระดับความเชื่อเรื่องกรรม ที่ตอบสนองกับความต้องการของผู้มาใช้บริการเป็นหลัก เข้าใจในเรื่องหลักกรรม เช่น เป็นต้นว่า ทาบุญได้บุญ ได้ความสุข ถ้าทำไม่ดี พูด คิดไม่ดี จะเพิ่มความทุกข์เป็นบาปแก่ตัว การทำสิ่งดี เพื่อที่จะได้สิ่งตอบแทน ที่เป็นความดีงาม ทั้งในส่วนของวัตถุสิ่งของและความพอใจที่เป็นนามธรรม เช่นการทำพิธีบวงสรวงสังเวย ไหว้ครูบาอาจารย์ ก็เพื่อแสดงความกตัญญูต่อท่าน เพื่อขอขมาลาโทษ และเพื่อการประสิทธิ์ประสาทพร ต่อสิ่งที่ตนให้ความเคารพบูชา

แนวคิดนี้เห็นว่าผีฟ้าเป็นผู้ควบคุมจริยธรรมกล่าวคือความดีความชั่วตามธรรมดานั้นผู้ทำความดีย่อมได้รับรางวัลหรือความสุขความสบายใจและผู้ทำความชั่วย่อมจะได้รับโทษและมีความทุกข์กายทุกข์ใจตามกฎสากลหรือกฎของเหตุผลก็ต้องเป็นไปเช่นนี้ แต่บางครั้งก็หาเป็นเช่นที่ได้กล่าวไว้ไม่ เพราะผู้ทำกรรมดีกลับประสบแต่ความทุกข์และยากจนในขณะที่ผู้ทำกรรมชั่วเอา راحتเอาเปรียบผู้อื่นและเห็นแก่ตัวกลับเป็นผู้ที่มีความสุขและร่ำรวย ในเมื่อโลกเกิดความไม่ยุติธรรมเช่นนี้ทฤษฎีก็ได้เสนอทัศนะว่าผีฟ้าจะเป็นผู้ให้ความเป็นธรรมและความยุติธรรมแก่ทุกคนคือ เมื่อเรานำหลักการที่ว่าด้วยการอ้างเหตุผลดังกล่าวมาวิเคราะห์กับการอ้างเหตุผลเพื่อยืนยันว่าผีฟ้านั้นมีอยู่จริงก็จำเป็นที่จะต้องพิจารณาจากกฎของการอ้างเหตุผลดังกล่าว คือ

๑) ถ้าระบบจริยธรรมที่ทำให้คนได้ไปเกิดหรือการเวียนว่ายตายเกิดตามกฎธรรมชาติดีมีอยู่ ผีฟ้าก็มีอยู่จริง

๒) กรณีนี้กฎจริยธรรมของธรรมชาติดังกล่าวมีอยู่

๓) ผีฟ้าในพุทธปรัชญาเถรวาทก็จึงมีอยู่จริง เหตุเพราะกฎเกณฑ์ที่แสดงให้เห็นว่าการเกิดแก่เจ็บตายเป็นกระบวนการแห่งสังสารวัฏนั้นมีอยู่ กฎแห่งการทำความกรรมและการรับกรรมตามที่ได้กระทำซึ่งจะก่อให้เกิดในโลกนี้และโลกหน้ามีอยู่ และสถานที่รองรับคือภพภูมิของผู้ทำดีทำชั่วนั้นมีอยู่จากพระพุทธพจน์นี้เราจะพบว่าพระพุทธองค์ได้ทรงยืนยันว่า กฎแห่งกรรมมีจริง ผลของกรรมนั้นมี

^{๒๐} สัมภาษณ์ คุณแม่ยุวดี เวทยเวทิน ร่างทรงผีฟ้า, ชาวบ้านนาเสียว ตำบลนา เสียว อำเภอมือง จังหวัดชัยภูมิ, วันที่ ๑๔ มิถุนายน ๒๕๖๑

จริง และ สถานที่รองรับผลของกรรมคือภพภูมินั้นก็จริง ดังนั้น พุทธปรัชญาเถรวาทก็ยอมรับและยืนยันได้ว่าผีฟ้านั้นมีอยู่จริง

ดังนั้น ความมีอยู่ของผีฟ้าในเชิงปรัชญาของชาวชุมชนบ้านนาเลียว ตำบลนาเลียว อำเภอมือง จังหวัดชัยภูมิ ผีฟ้ากับแนวคิดเรื่องกรรมและการเวียนว่ายตายเกิดในพุทธปรัชญา ผู้วิจัยมีทัศนะที่เข้าถึงความมีอยู่ ๓ ข้อดังนี้ ได้แก่

๑. การทำบุญ

อิทธิพลของผีฟ้าที่มีต่อสังคมชุมชน ชาวบ้านในด้านการทำบุญ ส่งผลให้เกิดความเชื่อขึ้นมา คณะศิษย์ หรือผู้ปวญมาขอรับบริการซึ่งเป็นกลุ่มหนึ่งในสังคมที่มีความเชื่อเทพเจ้าต่างๆ ที่ผ่านมาหรือสามารถติดต่อโดยตรงกับพวกเขาได้โดยผ่านร่างทรง จะมาให้คำแนะนำในกรณีต่างๆ เกี่ยวกับชีวิต ความเป็นอยู่ และการดำเนินชีวิตต่อไป ทำอย่างไรจึงจะมีประโยชน์และความเจริญรุ่งเรือง ร่างทรงนั้นจะให้คำแนะนำอันเป็นกิจวัตรของคนที่ต้องบอกสอน แนะนำในเรื่องการทำบุญ โดยร่างทรงผีฟ้าจะมีความเชื่อมั่นอย่างยิ่งว่า การทำบุญเป็นสิ่งที่ต้องสะสม เพื่อเป็นการเติมพลังชีวิตให้กับตนเอง และผู้ที่ทำ จะทำให้การดำเนินชีวิตมีแต่ความเจริญงอกงาม สมบูรณ์ยิ่งขึ้น ผู้ที่ไม่มีบุญจะทำอะไรก็จะติดขัด ตลอดไม่ว่าชาตินี้ หรือ ชาติหน้า ฉะนั้นบรรดาร่างทรงผีฟ้าจึงมีการรวมกลุ่มกันจัดตั้งการบำเพ็ญในเรื่องทานบารมีเกิดขึ้น เช่น ทอดกฐิน ผ้าป่า ตักบาตรพระสงฆ์ต่าง ๆ หรือร่วมสร้างสาธารณะประโยชน์แก่สังคม วัด เช่น ห้องน้ำ ห้องส้วม พระพุทธรูป หรือการถวายสังฆทานในวันไหว้ครูประจำปี เพื่อเป็นการเสริมสิริมงคลให้กับตนเองโดยมี ความเชื่อว่าจะทำให้ชีวิตดีขึ้นได้

๒. การรักษาผี

โดยส่วนมากการรักษาผีนั้น ผู้วิจัยพบว่าบรรดาร่างทรงผีฟ้า ต้องรักษาผีการรักษาผีเป็นส่วนสำคัญที่ร่างทรงต้องปฏิบัติในปี หนึ่ง ๆ ร่างทรงเองก็ต้องมีการปฏิบัติ รักษา โดยจะไปเก็บตัวที่วัด เป็นเวลา ๗ - ๙ - ๑๐ หรือ ๑ เดือน แล้วแต่ความสะดวกเหมาะสมที่ผู้ใดจะถือปฏิบัติตาม แต่โดยมากร่างทรงจะให้ความสำคัญในการรักษาผี ควบคู่กับการนุ่งขาวห่มขาว ร่างทรงมีความเชื่อว่าการบำเพ็ญทางเนกขัมมะบารมีนั้นเป็นการเสริมพลังให้กับตนเองและผีฟ้าที่มาเข้าทรงด้วยโดยในปี หนึ่งๆ ร่างทรงจะมีการรักษาผี หรือ เข้าจำศีลเป็นการปฏิบัติที่ร่างทรงจะให้ความสำคัญเฉพาะตนเป็นพิเศษ ยิ่งถือปฏิบัติมากเท่าใดจะเป็นการดีเท่านั้น เมื่อร่างทรงเป็นตัวอย่างในการถือศีล หรือ มีความเชื่อในเรื่องบารมี หรือ ผลบุญในการถือศีล เป็นสิ่งที่บรรดาบวชหรือผู้ที่เข้ารักษาจากผีฟ้า ประสงค์จะปฏิบัติตาม แต่โดยส่วนมากในการเข้าใจในเรื่องการรักษาผีของบรรดาร่างทรงนั้นยังมีความเชื่อที่เกี่ยวข้องกันกับ ความศักดิ์สิทธิ์ องค์เทพ เทวดา อันเป็นความเชื่อที่ให้ความเกี่ยวข้องกัน จึงต้องปฏิบัติตามรักษาตามเท่านั้นในความเชื่อร่างทรงมีความเชื่อว่าการรักษาผีเป็นการเพิ่มบารมี

เสริมบุญ ต่อดวงชะตาให้กับตนเอง และผีฟ้าที่ประจำตนอยู่นั้นจะได้รับผลบุญด้วย ยิ่งรักษามากเท่าใด บุญบารมีก็มากขึ้นเท่านั้น

สรุปได้ว่า ความมีอยู่ของผีฟ้าในเชิงปรัชญาของชาวชุมชนบ้านนาเสียว ตำบลนาเสียว อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ ผีฟ้ากับแนวคิดเรื่องกรรมและการเวียนว่ายตายเกิดในพุทธปรัชญา จากการศึกษาที่ผ่านมาทั้งหมดเกี่ยวกับความจริงเรื่องผีฟ้า ทั้งจากกรอบความคิดอันเป็นบริบททางศาสนาและปรัชญา และกรอบความคิดของพุทธปรัชญาเถรวาทเราจะพบว่าผีฟ้า ในทัศนะของพุทธปรัชญานั้น เห็นว่าผีฟ้าสภาวะความมีอยู่เหมือนกับพระอินทร์ เมื่อว่าโดยภาวะพื้นฐาน ผีฟ้าล้วนเป็นเพื่อนร่วมทุกข์เกิดแก่เจ็บตาย เวียนว่ายอยู่ในสังสารวัฏ เช่นเดียวกับมนุษย์ทั้งหลาย และส่วนใหญ่ก็เป็นปุถุชน ยังมีกิเลสคล้ายมนุษย์ แม้ว่าผีฟ้าจะเป็นผู้มีคุณธรรมสูงกว่า แต่ก็อยู่ในระดับใกล้เคียงกัน จนพูดรวมๆ ไปได้ว่า เป็นระดับสุดขีดด้วยกัน มีคุณธรรมพื้นฐาน ประณีตลดหลั่นกันไปตามลำดับ ชั้นเดียวกันก็มีคุณธรรมใกล้เคียงกัน ซึ่งยังต้องอาศัยหลักของกรรม คือการกระทำดีและชั่วเป็นตัวกำหนด โดยร่างทรงผีฟ้าจะมีความเชื่อมั่นอย่างยิ่งว่า การทำบุญเป็นสิ่งที่ต้องสะสม เพื่อเป็นการเติมพลังชีวิตให้กับตนเอง และผู้ที่ทำ จะทำให้การดำเนินชีวิตมีแต่ความเจริญงอกงาม สมบูรณ์ยิ่งขึ้น ผู้ที่ไม่มีบุญจะทำอะไรก็จะติดขัด ตลอดไม่ว่าชาตินี้ หรือ ชาติหน้า ฉะนั้นบรรดาร่างทรงผีฟ้าจึงมีการรวมกลุ่มกันจัดตั้งการบำเพ็ญในเรื่องทานบารมีเกิดขึ้น เช่น ทอดกฐิน ผ้าป่า ตักบาตรพระสงฆ์ต่าง ๆ หรือร่วมสร้างสาธารณะประโยชน์แก่สังคม วัด เช่น หอฉัน หอสังฆมณฑล พระพุทธรูป หรือการถวายสังฆทานในวันไหว้ครูประจำปี เพื่อเป็นการเสริมสิริมงคลให้กับตนเองโดยมี ความเชื่อว่าจะทำให้ชีวิตดีขึ้นได้และผลบุญยังส่งไปยังผีฟ้าเพื่อให้ไปอยู่ในภพภูมิที่ดีกว่า

๔.๒.๒ ผีฟ้ากับแนวคิดพระอินทร์ในพุทธปรัชญา

ชาวชุมชนบ้านนาเสียวมีความเชื่อว่าผีฟ้าเป็นเทวดามากกว่าเป็นผี ผีฟ้าจึงเป็นผีที่อยู่ระดับสูงกว่าผีชนิดอื่นๆ ส่วนแกนนั้น มีความเชื่อว่าเป็นพระอินทร์ ผีฟ้าหรือผีแกนนั้นแต่ละพื้นที่มีการเรียกที่แตกต่างกันไป และมีความเชื่อว่าผีฟ้านั้นสามารถที่จะ ดับยุคเข็ญหรือทำลายล้างอุปสรรคทั้งปวงได้ และสามารถที่จะช่วยเหลือมนุษย์ที่เดือดร้อนได้ การที่มนุษย์เกิดการเจ็บป่วยนั้นเนื่องจากไปละเมิดต่อผี การละเมิดต่อบรรพบุรุษ การรักษาต้องมีการเชิญผีฟ้ามาสิงสถิตอยู่ในร่างของคนทรง นั้นมีองค์ประกอบ ทั้งหมด ๔ ส่วนคือ หมอลำ ผีฟ้า หมอแคน ผู้ป่วย และเครื่องคาย ความเชื่อของชาวอีสานเชื่อว่าผีฟ้าสามารถที่จะกำหนดการเกิดการตายของมนุษย์ได้ การที่มนุษย์ตายไปขวัญจะออกจากร่างเพื่อไปพบบรรพชน แต่ขวัญจะไม่แตกดับเหมือนร่าง เป็นเพียงการจากไปของร่างแต่วิญญาณยังคงอยู่กับผู้มีชีวิต สาเหตุที่มีการพ้องรำนั่นนั้น ก็เพื่อเป็นการทำให้คนไข้มีพลังจิตในการต่อสู้กับการเจ็บป่วย มีอารมณ์ผ่อนคลาย ความตึงเครียด จิตใจปลอดโปร่ง ไร้วิตกกังวล และสร้างจิตสำนึกด้านความกตัญญู เป็นคตินิยมของวัฒนธรรมไทย ซึ่งได้สืบทอดต่อกันมาจนกลายเป็นประเพณี จะเห็นว่าผี

ฟ้านั้นเป็นสิ่งที่ยึดเหนี่ยวจิตใจมนุษย์ ตามคติพุทธศาสนาก็มีเรื่องพระอินทร์มาก ได้เด็ดขาด ตามคติพุทธถือว่าพระอินทร์ในทางพุทธศาสนาที่ว่าสรรพสิ่งทั้งหลายเกิดมาแล้วก็ต้องมีวันเสื่อมไปตามสภาพ เทวดาทั้งหลายสิ้นบุญแล้วก็ต้องจุติ คือเคลื่อนจากสภาพความเป็นอยู่เดิม คือตายปฏิสนธิยังภพใดก็ได้แล้วแต่ผลบุญที่ทำไว้ ใครที่สั่งสมบุญไว้ก็เป็นพระอินทร์ได้ พระอินทร์จึงมีการผลัดเปลี่ยนกันไป นอกจากเรื่องพระอินทร์ที่ปรากฏในฐานะของผู้อภิบาลพระพุทธศาสนาแล้ว ในอดีตชาติได้ประกอบแต่กุศลกรรม เมื่อสิ้นอายุขัยไปแล้วจึงไปเกิดเป็นพระอินทร์ ซึ่งทำให้เห็นถึงบุคลาธิษฐานของพระอินทร์ที่ถูกกำหนดไว้ในเรื่องของการประกอบกุศลกรรมและให้ทาน แม้แต่เป็นพระอินทร์แล้วยังคงประกอบกุศลกรรมอย่างต่อเนื่อง

ท่าที่ที่มนุษย์จะต้องอาศัยความเข้าใจเกี่ยวกับฐานะของผีฟ้าและเหตุผลเกี่ยวกับโทษของการสัมพันธ์กับผีฟ้าด้วยท่าที่ที่ผิดดังกล่าวนั้น พุทธปรัชญาจึงสอนให้ละเลิกวิธีการแบบหวังพึ่งขอผลเสียทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นการอ้อนวอนหรือการบีบบังคับก็ตาม แล้วชี้แนวทางใหม่ คือการวางท่าที่แห่งเมตตา มีเมตตาริจิตอยู่ร่วมกันฉันมิตร เคารพนับถือซึ่งกันและกัน ในฐานะที่เป็นเพื่อนร่วมทุกข์หรือเพื่อนร่วมสังสารวัฏ และในฐานะที่โดยเฉลี่ยเป็นผู้มีคุณธรรมในระดับสูง พร้อมทั้งให้มีท่าที่แห่งการไม่รุ่มรวยไม่ก้าวกายแทรกแซงกัน โดยต่างก็เพียรพยายามทำกิจของตนไปตามหน้าที่ ท่าที่แห่งการไม่รบกวนและไม่ชวนกันให้เสียเช่นนี้ ถ้าสังเกต ก็จะเป็นสิ่งที่ปรากฏชัดเจนในประเพณีความสัมพันธ์แบบชาวพุทธระหว่างมนุษย์กับผีฟ้า เพราะมีเรื่องราวเล่ากันมามากมายตามประเพณีนี้ ผีฟ้าที่ช่วยเหลือมนุษย์ก็มีลักษณะการช่วยเหลือและเหตุที่จะให้ช่วยเหลือต่างออกไปจากแบบก่อน คือผีฟ้าที่ช่วยเหลือมาช่วยเองด้วยคุณธรรมคือความดีของผีฟ้าเอง มิใช่เพราะการเรียกร้องอ้อนวอนของมนุษย์ และผีฟ้าก็มีได้เรียกร้องต้องการหรือรอการอ้อนวอนนั้น ทางฝ่ายมนุษย์ผู้ได้รับความช่วยเหลือก็ทำความดีไปตามปกติธรรมดาด้วยคุณธรรมและความสำนึกเหตุผลของเขาเอง มิได้คำนึงว่าจะมีใครมาช่วยเหลือหรือไม่ และมีได้เรียกร้องขอความช่วยเหลือใดๆ ส่วนตัวกลางคือเหตุให้มีการช่วยเหลือเกิดขึ้นก็คือความดีหรือการทำความดีของมนุษย์ มิใช่การเรียกร้องอ้อนวอนหรืออามิสสินวนใดๆ

เทพหรือเทวดาที่คอยช่วยเหลือมนุษย์ที่มีลักษณะตามแนวคิดของพุทธปรัชญานี้ได้แก่ท้าวสักกะที่เรียกกันว่า พระอินทร์ คติการช่วยเหลือของพระอินทร์อย่างนี้ นับว่าเป็นวิวัฒนาการช่วงต่อที่เชื่อมจากคติแห่งเทวานุภาพของลัทธิศาสนาแบบเดิม เข้าสู่คติแห่งกรรมของพุทธปรัชญา แม้จะยังมีใช้เป็นตัวแท่นบริสุทธ์ตามหลักการของพุทธปรัชญา แต่ก็เป็นคติที่วิวัฒน์เข้าสู่ความเป็นพุทธ ถึงขั้นที่ยอมรับเป็นพุทธได้ สารสำคัญของคตินี้ก็คือ มนุษย์ที่ดียอมทำความดีไปตามเหตุผลสามัญของมนุษย์เอง และทำอย่างมั่นคงแน่วแน่เต็มสติปัญญาจนสุดความสามารถของตน ไม่คำนึงถึง ไม่รีรอ ไม่เรียกร้องความช่วยเหลือจากเทพใดๆ เลย พระอินทร์ย่อมใส่ใจคอยดูแลช่วยเหลือมนุษย์ที่ดีด้วยคุณธรรมของเทพเอง เมื่อมนุษย์ผู้ทำดีได้รับความเดือดร้อน ยังมีความดีอยู่บ้าง พระอินทร์ก็จะทนดูไม่ไหวต้องลงมาช่วยเองพูดง่ายๆ ว่า มนุษย์ก็ทำดีโดยไม่คำนึงถึงการช่วยเหลือของพระอินทร์ พระอินทร์

ก็ช่วยโดยไม่คำนึงถึงการอ่อนนวลของมนุษย์ ถ้าใครยังหวังยังหวังเยื่อใยในทางเทวานุภาพอยู่ ถ้ามนุษย์ไม่เพียรทำดี มัวแต่อ่อนนวล และถ้าไม่ใส่ใจช่วยคนทำดี มัวแต่รอการอ่อนนวลหรือคอยช่วยคนที่อ่อนนวล ก็คือเป็นผู้ทำผิดต่อหน้าที่ เมื่อมนุษย์และเทพต่างขาดคุณธรรม ปฏิบัติผิดหน้าที่ ก็จะประสบความหายนะไปด้วยกันตามกฎธรรมดาคือควบคุมทั้งมนุษย์และสวรรค์อยู่อีกชั้นหนึ่ง

ถ้าจะกล่าวถึงผีฟ้าในฐานะที่เป็นบุคลาธิษฐานตามหลักการของพุทธปรัชญา ผีก็เหมือนกับผู้คนมากมายซึ่งกำลังก้าวเดินอยู่ ณ ตำแหน่งแห่งที่ต่างๆ บนหนทางสายใหญ่สายเดียวกัน ซึ่งทำไปสู่จุดหมายปลายทางเดียวกัน และคนเหล่านั้นก้าวออกมาจากจุดเริ่มต้นที่ต่างๆ กัน พูดอีกอย่างหนึ่งว่าสัตว์ทั้งหลายเจริญอยู่ในขั้นตอนต่างๆ แห่งพัฒนาการในอริยธรรม เมื่อมองดูการเดินทางหรือพัฒนาการนั้นในแง่ที่เกี่ยวกับเรื่องผีฟ้า ก็จะมีลำดับขั้นแห่งพัฒนาการ เป็น ๓ ขั้น คือ ขั้นอ่อนนวล หวังพึ่งผีฟ้า ขึ้นอยู่ร่วมกันด้วยไมตรีกับผีฟ้า และขั้นได้รับความเคารพบูชาจากผีฟ้า ขั้นที่ ๑ จัดว่าเป็นขั้นก่อนพัฒนา ขั้นที่ ๒ คือจุดเริ่มต้นของชุมชนแบบพุทธหรือชุมชนอารยะ ขั้นที่ ๓ เป็นระดับพัฒนาการของผู้เข้าถึงจุดหมายของพุทธปรัชญา ข้อควรย้าก็คือ คนผู้ใดหนึ่งจะได้ชื่อว่าเป็นชาวพุทธก็ต่อเมื่อเขาก้าวพ้นจากขั้นอ่อนนวลหวังพึ่งผีฟ้า เข้าสู่ขั้นอยู่ร่วมกันด้วยไมตรี ซึ่งเขาจะดำเนินชีวิตด้วยความเพียร พยายามกระทำการตามเหตุผล เลิกมองเทพในฐานะผู้มีอำนาจที่จะต้องวิงวอนประจบเอาใจ เปลี่ยนมุมมองในฐานะเป็นญาติมิตรดั่งงามที่ควรเคารพนับถือมีเมตตาต่อกัน ไม่ควรมัวสุมคลุกคลีกัน ไม่ควรรบรวนก้าวกำยกัน และไม่ควรสมคบกันทำสิ่งเสียหายไม่ชอบด้วยเหตุผล เมื่อมองพัฒนาการนั้นในแง่ที่เกี่ยวกับอิทธิปาฏิหาริย์ (รวมถึงอำนาจศักดิ์สิทธิ์เร้นลับอื่น ๆ) ก็จะมีลำดับ ๓ ขั้นเหมือนกัน คือ ขั้นหวังพึ่ง ขั้นเสริมกำลัง และขั้นเป็นอิสระสิ้นเชิง

ขั้นที่ ๑ เป็นขั้นรอคอยอำนาจภายนอกดลบันดาล ทำให้หมกมุ่นฝึกฝน ปลอ่ยทิ้งเวลา ความเพียรและการคิดเหตุผลของตน จัดเป็นขั้นก่อนพัฒนาหรือนอกชุมชนอารยะ ขั้นที่ ๒ คือขั้นที่ทำอิทธิปาฏิหาริย์ได้เองแล้ว และใช้อิทธิปาฏิหาริย์นั้นเพื่อเสริมกำลังในการทำคามดีอย่างอื่น เช่นในการช่วยเหลือผู้อื่นจากภัยอันตราย และเป็นเครื่องประกอบของอนุศาสน์ปาฏิหาริย์ ถ้าเป็นสิ่งมงคล ศักดิ์สิทธิ์อย่างอื่น

ขั้นที่ ๒ นี้ก็อนุโลมไปถึงการมีสิ่งเหล่านั้นในฐานะเป็นเครื่องเสริมกำลังใจ หรือเป็นเพื่อนใจให้เกิดความอุ่นใจ ทำให้เพียรพยายามทำความดีงามได้แข็งแรงยิ่งขึ้น มีความมั่นใจในตนเองมากยิ่งขึ้น หรือเป็นเครื่องเตือนสติและเร่งเร้าให้ประพฤติสิ่งที่ดีงาม ขั้นนี้พอจะยอมรับได้ว่าเป็นการเริ่มต้นเข้าสู่ระบบชีวิตแบบชาวพุทธ แต่ท่านไม่พยายามสนับสนุน เพราะยังอาจปะปนกับขั้นที่ ๑ ได้ง่าย ควรรีบก้าวต่อให้ผ่านพ้นไปเสีย

ขั้นที่ ๓ คือการมีชีวิตจิตใจเป็นอิสระ ดำเนินชีวิตที่โปร่งเบาแท้โดยไม่ต้องอาศัยอิทธิปาฏิหาริย์ หรือสิ่งอื่นภายนอกมาเสริมกำลังใจของตนเลย เพราะมีจิตใจเข้มแข็งเพียงพอ สามารถ

บังคับควบคุมจิตใจของตนได้เอง ปราศจากความหวาดหวั่นกลัวภัย อย่างน้อยก็มีความมั่นใจในพระรัตนตรัยอย่างบริบูรณ์เป็นหลักประกัน ขั้นที่ ๓ นี้ จัดเป็นขั้นเข้าถึงพุทธปรัชญาในการนำคนให้พัฒนาผ่านขั้นต่าง ๆ เหล่านี้ งานสำคัญก็คือ การสั่งสอนแนะนำ และผู้ที่ถือกันว่าเป็นหลักในการทำหน้าที่นี้ก็คือพระภิกษุสงฆ์ การพัฒนาหรือก้าวหน้าในทาง จะไปได้ช้าหรือเร็ว มากหรือน้อยย่อมขึ้นต่อปัจจัยทั้งฝ่ายผู้แนะนำสั่งสอนและคนที่รับคำสอน ผู้สอนย่อมมีความสามารถมากน้อยต่างกัน คนที่ฟังก็เป็นผู้ก้าวเดินออกจากจุดเริ่มต้นต่างๆ กัน มีความพร้อมหรือความแก่กล้าแห่งอินทรีย์ไม่เหมือนกัน จริงอยู่จุดหมายของการสอนและการก้าวเดินย่อมอยู่ ณ ขั้นที่สาม ถ้าผู้สอนมีความสามารถชำนาญในอนุศาสนี และคนรับคำสอนพร้อมอยู่แล้ว ก็อาจใช้แต่เพียงอนุศาสนีอย่างเดียว พวกก้าวครั้งเดียวจากขั้นที่ ๑ เข้าสู่ขั้นที่ ๓ ทันที ยิ่งเชี่ยวชาญในอนุศาสนีมาก ก็ยังสามารถช่วยให้คนรับคำสอนเป็นผู้พร้อมขึ้นด้วยและก้าวเร็วได้ด้วย แต่พระทุรุปมิใช่จะเก่งอนุศาสนีเหมือนกันหมด การผ่อนปรนจึงเกิดขึ้นตามปกติ ในการนำคนก้าวออกมาและเดินหน้าไปสู่ขั้นต่างๆ นั้น ผู้สอนจะต้องเข้าไปหาให้ถึงตัวเขา ณ จุดที่เขายืนอยู่ หรือไม่ต้องหาอะไรหยาบย่นโยนไปให้เพื่อเชื่อมตัวให้ถึงกัน แล้วจึงดึงเขาออกมาได้ เมื่อผู้สอนไม่มีความสามารถ ปราศจากเครื่องมือสื่อโยงชนิดพิเศษ ก็ต้องเข้าไปให้ถึงตัวเขา แล้วพาเขาเดินออกมาด้วยกันกับตน โดยเริ่มจากจุดที่เขาอยู่นั่นเอง คงจะเป็นด้วยเหตุเช่นนี้ จึงมีการผ่อนปรนในรูปต่าง ๆ ซอยละเอียดออกไปอันจัดรวมเข้าในขั้นที่สองของการพัฒนา หลักการของการผ่อนปรนนี้ก็คือการใช้สิ่งที่เขายึดถืออยู่เดิมนั่นเองเป็นจุดเริ่มต้น วิธีเริ่มอาจทำโดยแกะสิ่งที่เขายึดหรือเกาะติดอยู่นั้นออกจากฐานเดิม แล้วหันเหปลายหน้ามาสู่ทิศทางที่ถูกต้อง พร้อมทั้งใช้สิ่งที่เขายึดเกาะอยู่นั้นเป็นเครื่องจูงเขาออกมาจนพ้นจากที่นั่น ความประสงค์ของชาวบ้านเกี่ยวกับพิธีกรรมและสิ่งที่เรียกว่าวัตถุมงคลต่างๆ ขยายกว้างออกไป เปิดรับเครื่องรางของขลังและสิ่งศักดิ์สิทธิ์อื่นๆ เข้ามามากมาย จนบางสมัยรู้สึกกันว่าเกินขอบเขตอันสมควรอย่างไรก็ตาม ถ้าเข้าใจหลักการที่กล่าวมาข้างต้นดีแล้ว และปฏิบัติตามหลักการนั้นด้วย ปฏิบัติให้ตรงตามพุทธบัญญัติในแง่ที่ว่าทำต่อเมื่อเขาขอร้องด้วย ความผิดพลาดเสียหายและความเพ้อเผ้อเลยเถิดก็คงจะไม่เกิดขึ้น

พุทธปรัชญามีแนวคิดที่เห็นว่าวิธีปฏิบัติต่อผีฟ้า และอิทธิปาฏิหาริย์ตลอดจนมงคลฤทธิ์ต่าง ๆ เป็นเรื่องไม่ยุ่งยากอย่างใด ถ้าเราประพฤติดูกต้องตามธรรมอยู่แล้ว ก็ดำเนินชีวิตไปตามปกติเมื่อเราอยู่ในสังคมนี้ ก็ย่อมได้ยินได้ฟังเกี่ยวกับผีฟ้า บ้าง สิ่งศักดิ์สิทธิ์ อิทธิฤทธิ์บ้าง บางครั้งเราก็ระแวงว่า สิ่งเหล่านั้นมีจริงหรือไม่มีจริง ถ้ามีจะอย่างไรเป็นต้น พึงมั่นใจตนและเลิกกังวลฟุ้งซ่านอย่างนั้นเสีย แล้วดำเนินวิธีปฏิบัติที่ไม่ผิดทุกกรณี ซึ่งเป็นวิธีปฏิบัติสำเร็จได้ที่ในใจนี้เอง คือสำหรับผีฟ้าเราพึงมีท่าทีแห่งเมตตาทำใจให้อ่อนโยนต่อสรรพสัตว์ ตั้งจิตปรารถนาดี หวังให้สัตว์ทั้งหลายรวมทั้งผีฟ้า ด้วยที่เป็นเพื่อนร่วมโลกทั้งปวงต่างอยู่เป็นสุข เคารพความดีของกันและกัน และในสังคมนี้ เราคงต้องพบกับคนทั้งสองประเภทคือ ผู้ที่ฝักใฝ่หมกมุ่นหวังพึ่งผีฟ้า และผู้ที่ไม่เชื่อถือมีจิตกระด้างขี้เคียดเหยียดหยามทั้งต่อผีฟ้า และผู้นับถือเทพ ต่างวิวาทขัดแย้งกัน เรามีโอกาสก็พึงชักจูงคนทั้งสอง

พวกนั้นให้มาอยู่ ณ จุดกลางที่พอดี คือความมีจิตเมตตาอ่อนโยนต่อเทพและต่อกันและกัน พร้อมนั้นในด้านกิจหน้าที่ของตน เราพึงกระทำด้วยความเพียรพยายามเต็มความสามารถไปตามเหตุผล ถ้ายังห่วงการช่วยเหลือของผีฟ้า ก็พึงวางจิตว่า ถ้าความดีของเราเพียงพอ และผีฟ้า ที่ตั้งงามมีน้ำใจสุจริตมีอยู่ ก็ปล่อยให้เป็นเรื่องของผีฟ้า เหล่านั้นท่านจะพิจารณาตัดสินใจเอง ส่วนตัวเรานั้นจะตั้งจิตมั่นเพียรพยายามทำกิจของตนไปจนสุดกำลังสติปัญญาความสามารถ และจะฝึกฝนตนให้เจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้นไปทั้งในทางปัญญาและคุณธรรมจนข้ามพ้นเข้าสู่พัฒนาการขั้นที่สาม ซึ่งเป็นอิสระและสมควรเป็นที่เคารพบูชาของผีฟ้าได้ มิใช่หมายความว่าให้ตั้งใจประพฤติดีเพื่อให้ผีฟ้าเคารพบูชา หรือให้กระด้างกระเดื่องต่อผีฟ้าซึ่งจะกลายเป็นมานะอหังการไป แต่หมายความว่า เราทำความดีของเราไปตามเหตุผลของเรา เป็นเรื่องของผีฟ้าเขาเคารพเอง เพราะผีฟ้า นั้นมีความดีที่จะเคารพความดีของคนดี ส่วนเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์และสิ่งมงคลศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย ก็พึงปฏิบัติอย่างเดียวกัน เปลี่ยนแต่เพียงท่าที่แห่งเมตตามาเป็นท่าที่แห่งความมีพลังจิต สร้างฤทธิ์และมงคลให้เกิดมีเป็นของตนเอง ฤทธิ์ที่ควรสร้างได้ตั้งแต่เบื้องต้นก็คือความเพียรพยายามบากบั่นเข้มแข็งพร้อมทั้งความหนักแน่นในเหตุผลซึ่งเป็นแรงบันดาลใจแห่งความสำเร็จแห่งกิจหน้าที่ มงคลก็คือคุณธรรมและความสามารถต่างๆ ที่ได้ปลูกฝังสร้างขึ้นอันเสริมส่งและค้ำนำชีวิตไปสู่ความสุขความเจริญ

สรุปได้ว่า ในประเด็นเรื่องความมีอยู่ของผีฟ้า นั้นสามารถที่จะพิจารณาข้อพิสูจน์ความมีอยู่จริงของของผีฟ้าได้จากกรอบแนวคิดในเชิงปรัชญา โดยเฉพาะในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการพิสูจน์ความมีอยู่ของผีฟ้าเนื่องจากของผีฟ้าไม่สามารถพิสูจน์ได้ด้วยตาเปล่าและเป็นเสมือนเทพเจ้า ดังนั้นการจะพิสูจน์ความมีอยู่จริงของผีฟ้าก็ต้องอิงอาศัยกรอบแนวคิดเชิงปรัชญาเรื่องการพิสูจน์ความมีอยู่จริงพระเจ้า พบว่าฝ่ายเทวนิยมพยายามที่จะเสนอว่าพระเจ้าหรือเทพพระเจ้า เทวดาต่างๆ นั้นมีอยู่ และโดยเฉพาะการมุ่งไปที่การให้คำอธิบายเกี่ยวกับพระเจ้าในฐานะที่เป็นความจริงสูงสุดของศาสนา หรือความเชื่อของตน ซึ่งกรอบการพิสูจน์ความมีอยู่ของพระเจ้าตามทัศนะของนักปรัชญาศาสนาหรือนักเทววิทยาดังได้กล่าวมาแล้วนั้นเราสามารถที่จะนำมาเป็นกรอบในการพิจารณาถึงความมีอยู่ของผีฟ้าในพุทธปรัชญาได้ ๓ ประการคือ ประสบการณ์ทางศาสนาในยุคดึกดำบรรพ์ แบบเทวนิยม และแบบอเทวนิยม โดยการจะมีประสบการณ์ดังกล่าวจะต้องมีจุดมุ่งหมายสำคัญก็คือ การปฏิบัติเพื่อให้รู้เห็นความจริงที่ไม่อาจจะเห็นได้ด้วยการบรรยายหรือตาเปล่าได้ แต่ต้องอาศัยทั้งจิต พิธีกรรม เพื่อให้เข้าถึงประสบการณ์นั้นๆ และเมื่อพิจารณาจากหลักฐานของพุทธปรัชญาเถรวาทก็จะพบว่าพระพุทธองค์นั้นทรงยืนยันเรื่องความมีอยู่ของเทพผ่านประสบการณ์ทางศาสนาคือการยืนยันว่า พระองค์ทรงเห็นเทวดาได้ด้วยอำนาจของญาณสมาธิในระดับสูง ซึ่งถือว่าเป็นประสบการณ์ทางศาสนาโดยตรง ดังนั้นจากกรณีดังกล่าวเราจึงสามารถที่จะยืนยันได้ว่าผีฟ้ามีอยู่จริง ซึ่งเมื่อเทียบโดยคุณธรรมและความสามารถทั่วไปแล้ว ทั้งมนุษย์และผีฟ้าต่างก็มีได้เท่าเทียมหรือใกล้เคียงกัน เป็นระดับเดียวกัน แต่มนุษย์มีวิสัยแห่งการสร้างเสริมปรับปรุงมากกว่า ข้อแตกต่างสำคัญจึงอยู่ที่โอกาส กล่าวคือมนุษย์มี

โอกาสมากกว่าในการที่จะพัฒนาคุณธรรมและความสามารถของตน ถ้ามองในแง่แข่งขัน (ทางธรรมไม่สนับสนุนให้มอง) ก็ว่า ตามปกติธรรมดาถ้าอยู่กันเฉยๆ ฝีเท้าทั่วไปสูงกว่า ดีกว่า เก่งกว่ามนุษย์ แต่ถ้ามนุษย์ปรับปรุงตัวเมื่อไร ก็จะขึ้นไปเทียมเท่าหรือแม้แต่สูงกว่า ดีกว่า เก่งกว่าฝีเท้า

ดังนั้น เมื่อเปรียบเทียบฝีเท้าและพระอินทร์ อธิบายถึงการมีอยู่ทางความเชื่อผ่านร่างทรงฝีเท้าที่เกิดขึ้น ซึ่งถ้าเราประพฤติดุกต้องตามธรรมอยู่แล้ว ก็ดำเนินชีวิตไปตามปกติ เมื่อเราอยู่ในสังคมนี้ ก็ย่อมได้ยินได้ฟังเกี่ยวกับฝีเท้า บ้าง สิ่งศักดิ์สิทธิ์ อิทธิฤทธิ์บ้าง บางครั้งเราก็ระแวงว่า สิ่งเหล่านั้นมีจริงหรือไม่มีจริง ถ้ามีจะทำอะไรเป็นต้น พึงมันใจตนและเลิกกังวลฟุ้งซ่านอย่างนั้นเสีย แล้วดำเนินวิธีปฏิบัติที่ไม่ผิดทุกกรณี ซึ่งเป็นวิธีปฏิบัติสำเร็จได้ในใจนี้เอง คือสำหรับฝีเท้าเราพึงมีท่าที่แห่งเมตตาทำให้ให้อ่อนโยนต่อสรรพสัตว์ ตั้งจิตปรารถนาดี หวังให้สัตว์ทั้งหลายรวมทั้งฝีเท้า ด้วยที่เป็นเพื่อนร่วมโลกทั้งปวงต่างอยู่เป็นสุข เคารพความดีของกันและกัน และในสังคมนี้ เราจะต้องพบกับคนทั้งสองประเภทคือ ผู้ที่ฝึกฝนหมั่นหวังพึ่งฝีเท้า และผู้ที่ไม่เชื่อถือมีจิตกระด้างซึ่งเคียดแค้นพยายามทั้งต่อฝีเท้า และผู้นับถือเทพ ต่างวิวาทขัดแย้งกัน เรามีโอกาสก็พึงชักจูงคนทั้งสองพวกนั้นให้มาอยู่ ณ จุดกลางที่พอดี คือความมีจิตเมตตาอ่อนโยนต่อเทพและต่อกันและกัน พร้อมนั้นในด้านกิจหน้าที่ของตนเราพึงกระทำด้วยความเพียรพยายามเต็มความสามารถไปตามเหตุผล ถ้ายังหวังการช่วยเหลือของฝีเท้า ก็พึงวางจิตว่า ถ้าความดีของเราเพียงพอ และฝีเท้า ที่ดีงามมีน้ำใจสุจริตมีอยู่ ก็ปล่อยให้เป็นเรื่องของฝีเท้า เหล่านั้นท่านจะพิจารณาตัดสินใจเอง ส่วนตัวเรานั้นจะตั้งจิตมั่นเพียรพยายามทำกิจของตนไปจนสุดกำลังสติปัญญาความสามารถ และจะฝึกฝนตนให้เจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้นไปทั้งในทางปัญญาและคุณธรรมจนข้ามพ้นเข้าสู่พัฒนาการขั้นที่สาม ซึ่งเป็นอิสระและสมควรเป็นที่เคารพบูชาของฝีเท้าได้ มิใช่หมายความว่าให้ตั้งใจประพฤติดีเพื่อให้ฝีเท้าเคารพบูชา หรือให้กระด้างกระเดื่องต่อฝีเท้าซึ่งจะกลายเป็นมานะอหังการไป แต่หมายความว่า เราทำความดีของเราไปตามเหตุผลของเรา เป็นเรื่องของฝีเท้าเขาเคารพเอง เพราะฝีเท้าที่มีความดีที่จะเคารพความดีของคนดีส่วนเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์และสิ่งมงคลศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย ก็พึงปฏิบัติอย่างเดียวกัน เปลี่ยนแต่เพียงท่าที่แห่งเมตตามาเป็นท่าที่แห่งความมีพลังจิต สร้างฤทธิ์และมงคลให้เกิดมีเป็นของตนเอง ฤทธิ์ที่ควรสร้างได้ตั้งแต่เบื้องต้นก็คือความเพียรพยายามบากบั่นเข้มแข็งพร้อมทั้งความหนักแน่นในเหตุผลซึ่งเป็นแรงบันดาลใจแห่งกิจหน้าที่ มงคลก็คือคุณธรรมและความสามารถต่างๆ ที่ได้ปลูกฝังสร้างขึ้นอันเสริมส่งและค้ำนำชีวิตไปสู่ความสุขความเจริญ

๔.๒.๓ ฝีเท้ากับแนวคิดวิญญูณนิยม

ฝีเท้าตามความเชื่อเรื่องวิญญูณ หมายถึงวิญญูณที่มีอยู่ลักษณะนี้มีรูปแบบแตกต่างกันไปตามลักษณะที่อยู่อาศัย เช่นวิญญูณมีอยู่ตามต้นไม้ ลำธาร ก้อนหิน หรือ ไฟ วิญญูณจะคอยทำหน้าที่ป้องกันรักษาบุคคลหรือบ้านเรือน หรือสิ่งอยู่ในร่างของสัตว์ต่างๆ ซึ่งแนวคิดเหล่านี้จะมีความ

เกี่ยวข้องกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์และพลังอำนาจเหนือธรรมชาติ เช่น ผีसाทเวตาวินญาณที่สิงสถิตย์อยู่ในวัตถุและธรรมชาติ

สำหรับการสื่อสารกับวิญญาณต้องสื่อสารผ่านร่างทรง หรือสิ่งเทียบวิญญาณ การทรงเจ้าเข้าผีเป็นปรากฏการณ์ทางศาสนาที่มีมานานแล้วในบ้านเราและดินแดนอุษาคเนย์ เนื่องด้วยเรานับถือศาสนาผีกันมานานก่อนที่ศาสนาจากอินเดีย คือพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์อินดูจะเข้ามา การทรงเจ้าเข้าผีเป็นส่วนหนึ่งของพิธีกรรม ผีในพิธีกรรมทรงเจ้าเข้าผีนี้มักหมายถึงผีที่เป็นบรรพบุรุษซึ่งมีทั้งบรรพบุรุษจริงๆ ตามสายเลือดและบรรพบุรุษที่เป็นบุคคลในตำนานหรือไม่ก็เป็นเทพเจ้าในท้องถิ่น โดยการพิสูจน์จากประสบการณ์ทางศาสนา นอกจากนั้นเราก็คงพบว่าการพิสูจน์ความมีอยู่จริงของผีฟ้า สามารถพิสูจน์ได้จากประสบการณ์ทางศาสนา โดยคำว่า ประสบการณ์ทางศาสนา ตรงกับภาษาอังกฤษว่า Religions Experience^{๒๑} หมายถึง จิตสำนึก (Consciousness) หรือสภาพจิต (Mental State) พิเศษที่ผิดแผกไปจากจิตสำนึกธรรมดาในชีวิตประจำวันของคนทั่วไป^{๒๒}

โดยประสบการณ์ทางศาสนาเป็นประสบการณ์ทางจิตที่สื่อสารระหว่างมนุษย์กับพระเจ้าหรือเทพเจ้าผ่านกระบวนการ ๒ อย่าง คือ ประสบการณ์ที่เกิดทางจิตกับประสบการณ์ที่เกิดโดยผ่านพิธีกรรมสำคัญ และเหตุการณ์ที่เรียกว่าเป็นประสบการณ์ในเชิงประวัติศาสตร์^{๒๓} โดยประสบการณ์ทางศาสนานั้นสามารถแบ่งได้เป็น ๓ ประเภทคือ ๑) ประสบการณ์ทางศาสนาดีกดำบรรพ์ ๒) ประสบการณ์ทางศาสนาแบบเทวนิยม และ ๓) ประสบการณ์ทางศาสนาแบบอเทวนิยม^{๒๔} โดยข้อแรกเป็นประสบการณ์ของคนในยุคดีกดำบรรพ์ที่เชื่อว่า โลกและจักรวาลนี้มีวิญญาณครองจะใช้วิธีการติดต่อสื่อสารกับเทพเจ้าผ่านการทรงเจ้า การใช้อุปกรณ์ เช่น เหล้า เลือดเนื้อของสัตว์ และผ่านพิธีกรรม และดนตรี การเต้นรำ เป็นหลัก ส่วนข้อที่สองจะมีรูปแบบของประสบการณ์อยู่ ๔ แบบคือ

๑) แบบได้ประสบกับผีฟ้า โดยตรง เช่น การเห็นแสงสีพุ่งไปมาหรือที่เทพเจ้ามาปรากฏกายให้เห็นกับตา แต่เป็นการเฉพาะตนเอง หรือการได้ยินเสียงเทพเจ้ามากระซิบแบบศรัติ หรือวิวรณ์ เช่น ในศาสนาพราหมณ์

๒) แบบได้สัมผัสกับผีฟ้า เป็นการสัมผัสกับผีฟ้าทางจิตวิญญาณ โดยเชื่อว่า ผีฟ้า เป็นจิตวิญญาณ ดังนั้น มนุษย์จึงสามารถสัมผัสกับผีฟ้า ได้ ซึ่งการสัมผัสจะมี สัมผัสผ่านจิตวิญญาณคือการ

^{๒๑} พินิจ รัตนกุล, “ปัญหาเกี่ยวกับประสบการณ์ศาสนา”, ใน **รวมบทความทางศาสนา** (กรุงเทพมหานคร: ธรรมศาสตร์, ๒๕๑๖), หน้า ๒๙๓.

^{๒๒} แสง จันทรงาม, **ศาสนศาสตร์**, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๑), หน้า ๔๔.

^{๒๓} บุญมี แท่นแก้ว, **ปรัชญาศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๘), หน้า ๖๖.

^{๒๔} อ้างแล้ว, แสง จันทรงาม, **ศาสนศาสตร์**, หน้า ๔๕.

รับรู้อารมณ์ความรู้สึกถึงผีฟ้า สัมผัสผ่านทางธรรมชาติ เป็นการสัมผัสโดยการเห็นผีฟ้า กับตนเป็นสิ่งเดียวกัน และการสัมผัสผ่านทิพยญาณ คือการที่จิตวิญญาณมนุษย์ได้รวมเป็นหนึ่งกับผีฟ้า

๓) แบบเทพเจ้าเข้าสิง หรือการเข้าทรง เป็นการสัมผัสกับผีฟ้า ผ่านร่างกาย

๔) แบบเร้าอารมณ์จนเปลี่ยนใจ เป็นการใช้เสียงสวดสาธยายมนต์หรือการบรรยายกระตุ้นเร้าให้ผู้ฟังเกิดอารมณ์ร่วมคล้อยตามจนสามารถเข้าถึงหรือมีส่วนร่วมกับการอารมณ์ของการเคารพศรัทธาในผีฟ้าได้ ซึ่งพิธีกรรมการรำผีฟ้าก็มีนัยแบบนี้ ส่วนข้อสุดท้ายเป็นประสบการณ์แบบอเทวนิยม จะเป็นประสบการณ์ที่ไม่เกี่ยวกับผีฟ้า หากแต่เป็นการสัมผัสหรือเข้าถึงด้วยการถือปฏิบัติหรือลงมือกระทำด้วยตัวเอง

ผีฟ้ากับแนวคิดวิญญาณนิยม ประสบการณ์ทางศาสนาสรุปได้เป็น ๓ ประการคือ ประสบการณ์ทางศาสนาในยุคดึกดำบรรพ์ แบบเทวนิยม และแบบอเทวนิยม โดยการจะมีประสบการณ์ดังกล่าวจะต้องมีจุดมุ่งหมายสำคัญก็คืออาศัยทั้งจิต พิธีกรรม เพื่อให้เข้าถึงประสบการณ์นั้น ๆ ซึ่งถือว่าเป็นประสบการณ์ทางศาสนาโดยตรง ดังนั้นจากกรณีดังกล่าวเราจึงสามารถที่จะยืนยันได้ว่าผีฟ้ามีอยู่จริง

๔.๓ แนวคิดผีฟ้าในเชิงปรัชญาของชุมชนบ้านนาเลี้ยว ตำบลนาเลี้ยว อำเภอเมืองชัยภูมิ จังหวัดชัยภูมิ

คิดผีฟ้าเป็นสิ่งที่เป็นามธรรม ซึ่งตามความเชื่อชาวชุมชนบ้านนาเลี้ยว ของชาวพุทธและทั้งกลุ่มที่เบ้ยมพราหมณ์ ทั้งสามกลุ่มมีความเชื่อว่าผีฟ้าเป็นผีที่มีอยู่จริงแต่ผีมีความเป็นอยู่อีกมิติหนึ่งหรือมีอยู่อีกภพภูมิหนึ่ง ซึ่งมนุษย์ไม่สามารถสัมผัสได้ด้วยประสาทสัมผัสทั้งห้า มนุษย์จะรู้ได้ พิสูจน์ได้ด้วยเหตุผล ด้วยวิธีการปฏิบัติตามความเชื่อของแต่ละความเชื่อ เมื่อเป็นเช่นนี้การศึกษาผีฟ้าจึงเป็นการศึกษาในด้านอภิปรัชญา เพราะอภิปรัชญา (Metaphysic) คือสาขาที่ศึกษาความจริงที่เป็นสิ่งที่อยู่เหนือประสาทสัมผัส ดังนั้น การศึกษาผีฟ้าของชุมชนบ้านนาเลี้ยว ตำบลนาเลี้ยว อำเภอเมืองชัยภูมิ จังหวัดชัยภูมิผู้วิจัยได้ศึกษาผ่านมุมมอง ในสามทัศนะ คือ พุทธ ผี พราหมณ์ ดังนี้

๔.๓.๑ ผีฟ้าในมิติทางพุทธปรัชญา

พุทธปรัชญามีแนวคิดต่อความเชื่อเรื่องผี จากการศึกษาค้นคว้า ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ท้าที่พระพุทธศาสนาที่มีต่อความเชื่อเรื่องผีก็ได้ปฏิเสธแต่อย่างไร ชาวเมืองไพศาลิอุกกัย ๓ ประการ คือ พุทธิขภัย อมนุสสภัยและโรคภัยเบียดเบียน พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตรัสว่า ภูตทั้งหลายประชาชนชาวมุขุณฺณนี้ได้อุภุคูปะทวะทั้ง ๓ ขัดขวางแล้ว ขอท่านทั้งหลายจงเข้าไปตั้งเมตตา ความเป็นมิตร ความมีอัธยาศัยเอื้อประโยชน์แก่ประชาชนคนมุขุณฺณนั้นเถิด พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสว่า รัตนะที่เสมอด้วยตถาคตไม่มีเลย ความสวัสดีก็เกิดแก่ราชสกุล ภัยก็จะจับไปพวกอมุขุณฺณในแสนโกฏิจักรวาล

ก็พากันยอมรับพุทธอาญา (อานาจป้องกัน) หรือพระภิกษุไป จำพรรษาในป่าเกิดเหวดาที่แก่งหลอก ให้เกิดหวาดกลัว พระพุทธองค์ก็ทรงแนะนำวิธีการโดยให้เรียนเมตตสูตร ว่าด้วยการแผ่เมตตา พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุทั้งหลายผู้อยู่ป่า ด้วยอาณิสสของเมตตามี ๑๑ ประการ ย่อมเป็นรักของมนุษย์และเทวดา ใน ข้อ ๕. เป็นที่รักของมนุษย์ (ผี) และข้อ ๖. เทวดาทั้งหลาย^{๒๕}

การที่พระพุทธศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้องกับชีวิตและความเป็นอยู่ของคนไทยมาตั้งแต่อดีตได้เป็นแบบแห่งความประพฤติ เป็นดุจประทีปที่ให้แสงสว่าง สร้างความหวังให้แก่ชีวิตเป็นที่พึ่งแก่จิตใจยามทุกข์ ซึ่งจะเห็นได้จากการแสดงออกของคนไทยส่วนใหญ่มีเรื่องที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาแทรกอยู่เสมอ และบางเรื่องได้ถือเป็นประเพณีสืบทอดกันมาเช่น การต่ออายุ การสืบชะตา เช่นเรื่อง อายุวัฒนกุมาร พระอรรคภพจารย์ได้เล่าเรื่องทารกแรกเกิดคนหนึ่งซึ่งชะตาขาดจะต้องตายภายใน ๗ วัน ตามคำพยากรณ์ของผู้รู้หลักโหราศาสตร์ แต่สุดท้าย พระพุทธเจ้าทรงบอกกุศโลบายแก้ไขให้ เด็กจึงรอดตาย และยังคงเป็นผู้มีอายุยืนยาวได้รับการตั้งชื่อให้ว่า อายุวัฒนกุมาร แปลว่า เด็กผู้มีอายุยืนในอัมมปัทมฐกถาเรื่องอายุวัฒนกุมาร ได้กล่าวถึงขั้นตอนการจัดทำพิธีต่ออายุไว้อย่างเรียบง่าย แต่มีพลานุภาพ กล่าวคือ พระพุทธเจ้าทรงแสดงอุบายเพื่อป้องกันความตายอันยังไม่สมควรแก่อายุของบุตรพราหมณ์ พิธีกรรมในพระพุทธศาสนา สามารถกล่าวได้ว่ามีความสำคัญเป็นเบื้องต้นของพิธีกรรมทั้งหลาย และพิธีกรรมจะมีความศักดิ์สิทธิ์และมีอานุภาพได้นั้น ลำดับแรกจะต้องมีการชำระตนให้บริสุทธิ์เสียก่อน ความบริสุทธิ์ภายในได้แก่ จิตใจ จัดว่ามีความสำคัญ เพราะผู้มีจิตใจไม่มั่นคง ไม่รู้แจ้งสัจธรรม มีความเสื่อมใสเลื่อนลอย ย่อมมีปัญญาไม่สมบูรณ์ ส่วนผู้มีจิตใจไม่ได้ชุ่มด้วยราคะ ไม่ชุ่มด้วยโทสะ ละบุญและบาปได้แล้ว มีสติตั้งอยู่ ย่อมไม่มีภัย^{๒๖}

การเวียนว่ายตายเกิด มนุษย์ที่มีการเวียนว่ายตามเกิดไปตามกรรมของตนเองที่ทำเอาไว้ คนเราเกิดมาเพราะกรรม ใครทำความดีจะได้รับผลดี คือเมื่อตายไปจะไปเกิดในภพภูมิที่ดี อันได้แก่ มนุษย์ และสวรรค์ ส่วนคนที่ทำความชั่วจะได้รับผลของความชั่ว เมื่อตามไปแล้วจะไปเกิดในอบายภูมิ หรือที่เราเรียกว่านรก ดังนั้น ตามหลักพุทธปรัชญาได้แบ่งโลกออกเป็น ๓ โลก คือ โลกของมนุษย์ โลกของสวรรค์ และโลกของนรก เมื่อใดที่มนุษย์ยังมีกรรมอยู่ก็จะเวียนว่ายตามเกิดอยู่ในสามโลกนี้ไปจนกว่าจะบรรลुพระนิพพานจึงจะหลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิด สำหรับผีฟ้าตามความเชื่อของชาวบ้านนาเสียวจะมีความสัมพันธ์กับการเวียนว่ายตายเกิดตามคำสอนของพระศาสนา ผีฟ้าเป็นผีชั้นสูงหรือเป็นวิญญาณที่ไปเกิดอยู่ในสวรรค์

^{๒๕} พ.อ. (ไทย) ๔๗/๒/๒๗, ๒๑, ๓๙, ๔๐.

^{๒๖} พ.อ. (ไทย) ๒๕/๓๘-๓๙/๓๗.

๔.๓.๒ ผีฟ้าในมิติความเชื่อกลุ่มนับถือผี

ชาวบ้านนาเสียวมีความผูกพันอยู่กับความเชื่อเรื่องผีซึ่งเป็นความเชื่อที่ได้สืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ และชาวชุมชนบ้านนาเสียวเชื่อว่าผีมีจริงและผีฟ้าสามารถลบนดาลให้มนุษย์เป็นไปตามที่ตนเองต้องการได้ เมื่อเป็นเช่นนี้ จึงได้มีพิธีกรรมตามต่างเกี่ยวกับผีซึ่งพิธีกรรมๆ เกี่ยวกับผีนั้นจะมีหลากหลายตามาความเชื่อของผีแต่ละประเภท สำหรับผีฟ้าของชาวชุมชนบ้านนั้นเมื่อผีฟ้าเข้าใครหรือมาสิ่งสถิตย์อยู่กับใครก็จะทำให้คนนั้นป่วย ซึ่งเป็นการป่วยที่เกิดจากการกระทำของผีฟ้าจะไม่สามารถรักษาได้ด้วยแพทย์แผนปัจจุบัน ต้องรักษาด้วยวิธีการทางผีจึงจะรักษาได้

สำหรับการรักษาผู้ที่ป่วยที่เกิดจากผีฟ้านั้นก็จะมีวิธีการรักษาด้วยการล่ำผีฟ้า เป็นพิธีกรรมอย่างหนึ่งของชุมชนบ้านนาเสียว เป็นประเพณีที่ปฏิบัติสืบทอดกันมา ยาวนาน เพื่อใช้ในการรักษาโรคภัยไข้เจ็บทางจิตบางชนิด เป็นความเชื่อของชุมชนกลุ่มหนึ่ง ที่เชื่อว่าจะสามารถช่วยให้ โรคทุเลาเบาบางลงไปจนถึงหายได้ ชาวชนบทในอดีตที่ยังไม่มีการแพทย์ที่พัฒนาแบบยุคปัจจุบัน เวลาเกิดเจ็บป่วยขึ้นมาก็จะไปหาหมอกกลางบ้าน ให้ช่วยดูแลรักษาให้ พร้อมๆ กันอาจจะหาทางออกด้วยวิธีการต่างๆ มาเสริมขึ้น เป็นการช่วยทางด้านจิตใจ เพื่อให้มีกำลังใจและสบายใจขึ้น เพราะเชื่อว่าการป่วยทางกายและจิตนั้นมืออยู่ร่วมกันเสมอ ทางออกให้จิตใจสบายขึ้น ยังมีให้เห็นอยู่หลายรูปแบบมาจนถึงปัจจุบัน เช่น การปล่อยนกปล่อยปลา การย้ายศาลพระภูมิ การตักบาตรทำบุญ บายศรีสู่ขวัญ การดูหมอ การทำสมาธิ-โยคะ ทั้งหมดนี้ล้วนช่วยเสริมให้จิตใจมีพลัง มีความหวังว่าโรคจะหายและให้ร่างกายมีสุขภาพดีทั้งสิ้น

ล่ำผีฟ้า ก็เป็นวิธีการอันหนึ่ง โดยพิธีกรจะร้ายรำและร้องเพลงพร้อมแคนอันไพเราะ สะกดจิตให้กับคนป่วยฟัง ซึ่งเชื่อว่าที่เจ็บป่วยอยู่นั้น เพราะมีภูตผีปีศาจสิงอยู่ในร่างกาย พิธีกรก่อนจะเริ่มรำก็ต้องเข้าทรงให้เจ้าพ่อเจ้าแม่มาอยู่ในร่างตัวเองเสียก่อน แล้วเจ้าพ่อเจ้าแม่จะพูดกับผีในภาษาเดียวกันที่รู้เรื่องให้ออกมาจากร่างกายคนไข้ โรคภัยก็จะออกตามมา แล้วอาการก็จะทุเลาลง หรือหายเป็นปกติดี อาการของโรคเป็นอย่างไร คนไข้เหล่านี้จะมีอาการวิตกกังวล หงุดหงิด ปากขม กินอะไรไม่ค่อยได้ เหม่อซึม จิตเลือนลอย ปวดเมื่อยตามตัว หลงๆ ลืมๆ ครั่นเนื้อครั่นตัว ร้อนตามตัว วูบวาบ เหงื่อออก นอนไม่หลับ หลับก็ฝันร้ายสะดุ้งตื่นบ่อย รู้สึกไม่สบายใจตลอดมา ฯลฯ ไปหาหมอที่โรงพยาบาลมาหลายครั้งแล้วก็ไม่หาย แต่รำผีฟ้าช่วยได้ ถือเป็นภูมิปัญญาไทยชนิดหนึ่งในการช่วยบำบัดทุกข์ของคนในอดีตกาล ล่ำผีฟ้าเป็นพิธีกรรมเวทมนต์คาถาชนิดหนึ่งที่นิยมทางอีสาน โดยคนกลุ่มหนึ่งในอดีตกาลนำมาใช้บำบัดรักษาผู้ที่มีอาการทางจิต ซึ่งเชื่อกันว่าโรคทางกายกับจิตนั้นมืออยู่ร่วมกันเสมอ เป็นภูมิปัญญาไทยที่ได้อนุรักษ์กันมา ใครจะคิดอย่างไรก็ตาม อาจเห็นด้วยหรือคัดค้านแต่คนกลุ่มหนึ่งก็ยังคงมีความเชื่อและต้องการอยู่

การล่ำผีฟ้าจึงเป็นลักษณะของการบำบัดฟื้นฟูทางจิตวิทยาเป็นบริการทางเทคนิคหรือการจัดการ เพื่อให้ผู้ป่วยมีอาการดีขึ้น ทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สังคมและเป็นกระบวนการที่ต้องทำอย่าง

ต่อเนื่อง จึงจะทำให้ผู้ป่วยพัฒนาความสามารถ หรือบุคลิกภาพของตนเองให้สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างเป็นสุขเป็นการช่วยให้บุคคลนั้นจากการที่ไม่มีความสามารถ หรือความสามารถบกพร่อง ให้มีความสามารถอยู่ร่วมกับคนอื่นในสังคม จนกระทั่งอยู่ร่วมกับคนอื่นในชุมชน มีทักษะทางสังคม สามารถพึ่งตนเองและเป็นคนทำประโยชน์ให้แก่ชุมชนได้ ให้สอดคล้องกับชีวิตประจำวันที่ดำเนินอยู่ ให้เหมือนคนปกติมากที่สุด ถือเป็นการฟื้นฟูสมรรถภาพทางจิต และสามารถพึ่งตนเองได้มากที่สุด ให้บุคคลที่ป่วยเป็นโรคทางจิตเวชได้ใช้ศักยภาพที่มีอยู่อย่างเต็มที่

๔.๓.๓ ผีฟ้าในมิติพราหมณ์

บรรพบุรุษของชาวอีสานจะมีวิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมทางศาสนาพราหมณ์ ซึ่งไม่สามารถที่จะแยกออกจากกันได้ แม้แต่พระพุทธศาสนาเองก็ไม่สามารถที่จะแยกจากศาสนาพราหมณ์ได้ เพราะพระพุทธศาสนาก็ต้องอาศัยพิธีกรรมของศาสนาในการดำเนินพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา พราหมณ์ก็มีความเชื่อในเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดสำหรับผีฟ้าแล้วพราหมณ์เชื่อว่ามนุษย์ตามไปแล้วไปเกิดอีกมิตินึงหรืออีกภพภูมิหนึ่งที่มีสภาพเป็นจิตซึ่งเรียกว่าผี เมื่อเป็นเช่นนี้พราหมณ์จึงมีพิธีกรรมหลังความตายที่สะท้อนให้เห็นถึงความกตัญญูรู้คุณต่อบรรพบุรุษ และเป็นสิ่งที่คนอีสานยึดถือปฏิบัติสืบทอดกันมา ความเชื่อผีฟ้ามีความสำคัญในการนำไปใช้ในการควบคุมทางสังคม และเป็นกลไกของการถ่ายทอดความเชื่อ โดยใช้มิติทางวัฒนธรรมเป็นเครื่องมือที่สำคัญของการสะท้อนชีวิตความเป็นอยู่ ที่ผูกพันกับความเชื่อเรื่องผี ในการทำความเข้าใจและศึกษาความเชื่อเรื่องผี และกระบวนการสร้างพื้นที่ทางสังคมของผี ที่สามารถดำรงอยู่ได้มาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน จึงสามารถทำได้ผ่านการวิเคราะห์ ตีความด้วยมิติทางสังคมและวัฒนธรรมของสังคมภูมิภาคอีสาน แต่ถึงอย่างไรก็ตามในวิถีชีวิตของชุมชนชาวนี้นั้นมีลักษณะของความเชื่อที่เป็นการผสมผสานระหว่าง พุทธศาสนาแบบชาวบ้านและความเชื่อเรื่องผี ซึ่งแสดงออกในรูปของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ สัญลักษณ์ และตัวบุคคล โดยพิธีกรรมและประเพณีที่เกี่ยวกับผีจะแสดงออกในลักษณะของการเซ่นสรวง ไม่ว่าจะเป็นผีแบบดีหรือผีแบบร้าย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้เกิดความสุขสงบในการอยู่ร่วมกันของคนในชุมชน อีกทั้งยังเป็นการบำบัดรักษาโรค แต่พิธีกรรมและประเพณีที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา จะแสดงออกในรูปของสัญลักษณ์แห่งความดีงาม เป็นที่พึ่งทางจิตใจ เป็นหนทางแห่งการหลุดพ้น อันเป็นส่วนสำคัญที่คนในชุมชนยึดถือและปฏิบัติอาทิการทำบุญตามหลักพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา และการฟังธรรมแต่ในอีกมุมหนึ่งของพิธีกรรมและประเพณีจะเป็นการผสมผสานของความเชื่อระหว่างผี พราหมณ์ พุทธ โดยมักเป็นความเชื่อในอำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ อาทิ ความเชื่อในพระพุทธรูป พระธรรม โดยมีพระสงฆ์เป็นสื่อกลางในการส่งผ่านความเชื่อนี้สู่คนในชุมชน ความเชื่อผสมผสานในลักษณะนี้แสดงออกในรูปการสืบทอดประเพณีการเซ่นสรวง สวดมนต์คาถา

การจัดระเบียบทางสังคมเป็นการชี้ไปถึงการกระทำร่วมกันอย่างสงบในหมู่ชนที่แตกต่างกันในสังคมในบริบทสังคมอีสานคนส่วนมากทำงานโดยมีจุดมุ่งหมายที่เป็นอุปสรรคและการยอมรับ

ตามบทบาทและตำแหน่งอันมีอยู่ เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยทางสังคม นั่นคือหากสังคมปล่อยให้แต่ละคนทำอะไรตามอำเภอใจโดยปราศจากการควบคุมแล้ว สังคมก็ย่อมจะเกิดความปั่นป่วนยุ่งเหยิงและขาดระเบียบแบบแผน ดังนั้น จึงจำเป็นต้องมีการจัดระเบียบทางสังคม เพื่อสังคมจะเกิดสันติสุข โดยสิ่งสำคัญที่นำมาใช้ในการจัดระเบียบทางสังคม อาทิบรรทัดฐานทางสังคม และการควบคุมทางสังคมในสังคมอีสานมีการจัดระเบียบ กฎเกณฑ์ แบบแผนพฤติกรรม หรือคตินิยมที่สังคมวางได้เพื่อกำหนดแนวทางสำหรับในคนในสังคมได้ยึดถือปฏิบัติในสถานการณ์ต่างๆ และแต่ละคนต่างปฏิบัติตามบรรทัดฐานที่ทุกคนมีความเข้าใจร่วมกัน ทำให้เกิดความแน่นอนและความเป็นระเบียบในชีวิตรวมทั้งเป็นการควบคุมสัมพันธ์ภาพของคนในสังคมด้วยเช่นกัน ในความเชื่อที่สืบทอดผ่านบรรพบุรุษมาจนถึงปัจจุบันของสังคมชาวอีสานมองว่า ผีเป็นสัญลักษณ์แทนอำนาจเหนือธรรมชาติที่ชาวอีสานให้ความสำคัญมาก เพราะผีผูกพันอยู่กับการดำเนินชีวิต ตั้งแต่พอแรกเกิดชีวิตของชาวอีสานได้เชื่อมโยงกับผี อาทิ พิธีกรรมการสู่ขวัญเด็กแรกเกิด โดยมีความเชื่อว่าเป็นการปกป้องไม่ให้ผีร้ายมาทำลายชีวิตของทารกที่จะเติบโตต่อไปในวันข้างหน้า และยังเป็นการเชื่อเชิญให้ผีที่ตีมาคุ้มครองปกป้องรักษาให้ทารกเป็นคนดี มีปัญญา หลังจากนั้นเมื่อทารกเติบโตขึ้น ต้องมีการดำเนินชีวิตตามครรลอง ที่คนอีสาน เรียกกันติดปากว่า “ตามฮีตตามคอง” ซึ่งเป็นหลักสำคัญของการปฏิบัติในการดำเนินชีวิตของชาวอีสานแต่อดีต

๔.๔ องค์ความรู้จากการวิจัย

ความเป็นมาของแนวคิดเรื่องผีฟ้า พระอินทร์ พระพรหม และอะไรก็เป็นผี พระเจ้าหรือพระเป็นเจ้าก็เป็นผี ด้วยเหตุนี้ เข้าใจกันว่าอยู่บนฟ้า คนไทยแต่เดิมจึงเรียกท่านเป็นคำรวมว่า ผีฟ้า ภายหลังเมื่อไทยนับถือพระพุทธศาสนาแล้วก็เปลี่ยนเป็นเรียกว่า เทวดาและเรียกที่อยู่ของท่านว่าสวรรค์ และมีคำเดิมคือชั้นฟ้า เอาไปซ้อนเข้ากับสวรรค์ชั้นฟ้า เพื่อให้ทราบว่าเป็นสวรรค์หมายความว่าชั้นฟ้า นอกจากจำพวกผีแบ่งออกเป็น ผีฟ้า เจ้าผี และผีร้าย อาจแบ่งจำพวกผีตามที่ใช้แบ่งกันอยู่ในวิชามานุษยวิทยา ตามคติที่ว่าด้วยลักษณะการเช่นสังเวชบุชา คือ ๑. คติบูชาผีบรรพบุรุษ ๒. คติบูชาผีวีรบุรุษ และ ๓. คติบูชาผีร้าย สามารถช่วยจัดทุกขร้อนไม่ให้สังคมเกิดยุคเข็ญ ทั้งส่วนรวมและส่วนบุคคล โดยเฉพาะความเชื่ออำนาจศักดิ์สิทธิ์ของผีปู่ตามีส่วนให้ชาวบ้านวางใจต่อภพภยันที่จะบังเกิดแก่ส่วนรวมและส่วนบุคคล ไม่เพียงแต่เท่านั้นการที่ชาวบ้านได้ร่วมกระทำพิธีกรรมจะได้ร่วมมือแรงกันเป็นการเสริมสร้างสามัคคีธรรมระหว่างบุคคลในหมู่บ้าน ผีปู่ตา ทำหน้าที่ควบคุมความประพฤติของชาวบ้านไม่ให้ผู้หนึ่งผู้ใดประพฤตินอกวิสัยประเพณีของสังคม โดยอาศัยอำนาจศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติซึ่งเป็นผลให้สังคมอยู่กันอย่างถ้อยที่ยออาศัยกัน และไม่ประพฤติดีตบ้านดงเมือง (จารีตประเพณี) อันจะนำมาซึ่งความสงบสุขของสังคมอย่างแท้จริง ถึงแม้ว่าสังคมชาวอีสาน จะนับถือศาสนาพุทธโดยทั่วไป แต่ก็เป็นการผสมผสานเรื่องความเชื่อผีสงเข้ากับพระพุทธศาสนาแยกกันไม่

ออก เพราะเหตุว่าพระพุทธศาสนาให้ความมั่นคงทางจิตใจแก่ชาวบ้านไม่ได้ โดยเฉพาะอำนาจที่อยู่เหนือธรรมชาติ ชาวบ้านหรือชาวพุทธหาได้ปฏิเสธไม่เช่น น้ำท่วม ฝนแล้ง โรคระบาด ชาวบ้านเชื่อว่าเป็นการทำของสิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติ ฉะนั้น จึงหันเข้า ยึดมั่นในอำนาจของผีปู้ตา และความคุ้มครองจากผีปู้ตา รวมทั้งพระสงฆ์ที่เป็นชาวอีสานเองก็ไม่ได้ปฏิเสธความเชื่อเรื่องภูติผีวิญญาณ

ความเชื่อเรื่องผีฟ้าของชาวมุขชนบ้านนาเสียว ตำบลนาเสียว อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ เป็นสิ่งที่สืบเนื่องมาจากความเชื่อเรื่องผีฟ้าที่ฝังรากลึกอยู่ในจิตใจมาช้านาน ผีสำหรับชาวอีสานนั้นจะดำรงอยู่ในทุกสภาวะของการมีชีวิต บางครั้งก็กระตุ้นให้เกิดความสนใจในฐานะผู้พิทักษ์ หรือผู้ช่วยเหลือ บางครั้งก็มุ่งร้ายหมายขวัญ ชาวอีสานเชื่อว่าผีฟ้าเป็นสิ่งที่มีความอำนาจ มีฤทธิ์สามารถบันดาลทั้งความทุกข์ความสุข ความสมหวังและความสิ้นหวังให้แก่มนุษย์ได้ การบวงสรวงและการประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อจึงเป็นรูปแบบของการสร้างสรรค์โดยผ่านกระบวนการปลูกฝัง การบอกต่อการขัดเกลาทางสังคมและผ่านการเรียนรู้ด้วยตนเอง ผมนวกเข้ากับความเชื่อดั้งเดิมที่ติดแน่นอยู่กับวิถีชีวิตของชาวอีสาน พิธีกรรมเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องผีฟ้าจึงได้รับการถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งสู่อีกคนหนึ่งด้วยความสำนึกกว่าเป็นสิ่งสำคัญที่ต้องส่งต่อแก่บุตรหลาน เพื่อจะได้ใช้เป็นแนวปฏิบัติที่ถูกต้องตามประเพณีและความเชื่อที่มีมาแต่อดีต แนวคิดผีฟ้าในเชิงปรัชญาของชาวมุขชนบ้านนาเสียว ตำบลนาเสียว อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิบทบาททางด้านการรักษาพยาบาลของหมอผีฟ้า เป็นหน้าที่ที่กระทำในสังคมอย่างเด่นชัดเพื่อที่จะที่จะตอบสนองความต้องการของชาวบ้านแง่ของการรักษาโรคภัยไข้เจ็บ หมอผีฟ้าจึงเป็นที่พึ่งพาของชาวบ้านในยามเจ็บป่วย ถือว่าเป็นการนำความผาสุกมาสู่สังคมเพื่อชุมชนดำเนินไปอย่างราบรื่น

ความมีอยู่ของผีฟ้าในเชิงปรัชญาของมุขชนบ้านนาเสียว ตำบลนาเสียว อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิผีฟ้ากับแนวคิดเรื่องกรรมและการเวียนว่ายตายเกิดในพุทธปรัชญานั้น จากการศึกษามาทั้งหมดเกี่ยวกับความจริงเรื่องผีฟ้า ทั้งจากกรอบความคิดอันเป็นบริบททางศาสนาและปรัชญา และกรอบความคิดของพุทธปรัชญาเถรวาทเราจะพบว่าผีฟ้า ในทัศนะของพุทธปรัชญานั้นเห็นว่าผีฟ้าสภาวะความมีอยู่เหมือนกับพระอินทร์ เมื่อว่าโดยภาวะพื้นฐาน ผีฟ้าล้วนเป็นเพื่อนร่วมทุกข์เกิดแก่เจ็บตาย เวียนว่ายอยู่ในสังสารวัฏ เช่นเดียวกับมนุษย์ทั้งหลาย และส่วนใหญ่ก็เป็นปุถุชนยังมีกิเลส คล้ายมนุษย์ แม้ว่าจะมีผีฟ้าจะเป็นผู้มีคุณธรรมสูงมาก่อนตั้งแต่ครั้งยังเป็นมนุษย์ แม้ว่าเมื่อเปรียบเทียบโดยเฉลี่ยตามลำดับฐานะ ผีฟ้าจะเป็นผู้มีคุณธรรมสูงกว่า แต่ก็อยู่ในระดับใกล้เคียงกัน จนพูดรวมๆ ไปได้ว่า เป็นระดับสุดขีดด้วยกัน มีคุณธรรมพื้นฐาน ประณีตลดหลั่นกันไปตามลำดับ ชั้นเดียวกันก็มีคุณธรรมใกล้เคียงกัน ซึ่งยังต้องอาศัยหลักของกรรม คือการกระทำดีและชั่วเป็นตัวกำหนด โดยร่างทรงผีฟ้าจะมีความเชื่อมั่นอย่างยิ่งว่า การทำบุญเป็นสิ่งที่ต้องสะสม เพื่อเป็นการเติมพลังชีวิตให้กับตนเอง และผู้ที่ทำ จะทำให้การดำเนินชีวิตมีแต่ความเจริญงอกงาม สมบูรณ์ยิ่งขึ้น ผู้ที่ไม่มีบุญจะทำอะไรก็จะติดขัด ตลอดไม่ว่าชาตินี้ หรือ ชาติหน้า ฉะนั้นบรรดาร่างทรงผีฟ้าจึงมีการรวมกลุ่มกัน

จัดตั้งการบำเพ็ญในเรื่องทานบารมีเกิดขึ้น เช่น ทอดกฐิน ผ้าป่า ตักบาตรพระสงฆ์ต่างๆ หรือร่วมสร้างสาธารณประโยชน์แก่สังคม วัด เช่น ห้องน้ำ ห้องส้วม พระพุทธรูป หรือการถวายสังฆทานในวันไหว้ครูประจำปี เพื่อเป็นการเสริมสิริมงคลให้กับตนเองโดยมี ความเชื่อว่าจะทำให้ชีวิตดีขึ้นได้และผลบุญยังส่งไปยังผีฟ้าเพื่อให้ไปอยู่ในภพภูมิที่ดีกว่า

เมื่อเปรียบเทียบผีฟ้าและพระอินทร์ อธิบายถึงการมีอยู่ทางความเชื่อผ่านร่างทรง ผีฟ้าที่เกิดขึ้น ซึ่งถ้าเราประพฤติดุกต้องตามธรรมอยู่แล้ว ก็ดำเนินชีวิตไปตามปกติ เมื่อเราอยู่ในสังคมนี้ ก็ย่อมได้ยินได้ฟังเกี่ยวกับผีฟ้า บ้าง สิ่งศักดิ์สิทธิ์ อิทธิฤทธิ์บ้าง บางครั้งเราก็ระแวงว่า สิ่งเหล่านั้นมีจริงหรือว่าไม่มีจริง ถ้ามีจะทำอย่างไรเป็นต้น พึงมั่นใจตนและเลิกกังวลฟุ้งซ่านอย่างนั้นเสีย แล้วดำเนินวิถีปฏิบัติที่ไม่ผิดทุกกรณี ซึ่งเป็นวิธีปฏิบัติสำเร็จได้ที่ในใจนี้เอง คือสำหรับผีฟ้าเราพึงมีท่าทีแห่งเมตตาทำใจให้อ่อนโยนต่อสรรพสัตว์ ตั้งจิตปรารถนาดี หวังให้สัตว์ทั้งหลายรวมทั้งผีฟ้า ด้วยที่เป็นเพื่อนร่วมโลก ทั้งปวงต่างอยู่เป็นสุข เคารพความดีของกันและกัน และในสังคมนี้ เราจะต้องพบกับคนทั้งสองประเภทคือ ผู้ที่ฝึกฝนหมั่นหวังพึ่งผีฟ้า และผู้ที่ไม่เชื่อถือมีจิตกระด้างซึ่งเคียดแค้นเกลียดชังต่อผีฟ้า และผู้นับถือเทพ ต่างวิวาทขัดแย้งกัน เรามีโอกาสที่พึงชักจูงคนทั้งสองพวกนั้นให้มาอยู่ ณ จุดกลางที่พอดี คือความมีจิตเมตตาอ่อนโยนต่อเทพและต่อกันและกัน พร้อมนั้นในด้านกิจหน้าที่ของตนเราพึงกระทำด้วยความเพียรพยายามเต็มความสามารถไปตามเหตุผล ถ้ายังห่วงการช่วยเหลือของผีฟ้า ก็พึงวางจิตว่า ถ้าความดีของเราเพียงพอ และผีฟ้า ที่ตั้งงามมีน้ำใจสุจริตมีอยู่ ก็ปล่อยให้เป็นเรื่องของผีฟ้า เหล่านั้นท่านจะพิจารณาตัดสินใจเอง ส่วนตัวเรานั้นจะตั้งจิตมั่นเพียรพยายามทำกิจของตนไปจนสุดกำลังสติปัญญาความสามารถ และจะฝึกฝนตนให้เจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้นไปทั้งในทางปัญญาและคุณธรรมจนข้ามพ้นเข้าสู่พัฒนาการขั้นที่สาม ซึ่งเป็นอิสระและสมควรเป็นที่เคารพบูชาของผีฟ้าได้ มิใช่หมายความว่าให้ตั้งใจประพฤติดีเพื่อให้ผีฟ้าเคารพบูชา หรือให้กระด้างกระเดื่องต่อผีฟ้าซึ่งจะกลายเป็นมานะอหังการไป แต่หมายความว่า เราทำความดีของเราไปตามเหตุผลของเรา เป็นเรื่องของผีฟ้าเขาเคารพเอง เพราะผีฟ้าเหล่านั้นมีความดีที่จะเคารพความดีของคนดีส่วนเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์และสิ่งมงคลศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย ก็พึงปฏิบัติอย่างเดียวกัน เปลี่ยนแต่เพียงท่าทีแห่งเมตตามาเป็นท่าทีแห่งความมีพลังจิต สร้างฤทธิ์และมงคลให้เกิดมีเป็นของตนเอง ฤทธิ์ที่ควรสร้างได้ตั้งแต่เบื้องต้นก็คือความเพียรพยายามบากบั่นเข้มแข็งพร้อมทั้งความหนักแน่นในเหตุผลซึ่งเป็นแรงบันดาลใจแห่งความสำเร็จแห่งหน้าที่ มงคลก็คือคุณธรรมและความสามารถต่างๆ ที่ได้ปลูกฝังสร้างขึ้นอันเสริมส่งและค้ำนำชีวิตไปสู่ความสุขความเจริญ ผีฟ้ากับแนวคิดวิญญูญาณนิยม ประสบการณ์ทางศาสนาสรุปได้เป็น ๓ ประการคือ ประสบการณ์ทางศาสนาในยุคดึกดำบรรพ์ แบบเทวนิยม และแบบอเทวนิยม โดยการจะมีประสบการณ์ดังกล่าวจะต้องมีจุดมุ่งหมายสำคัญก็คืออาศัยทั้งจิต พิธีกรรม เพื่อให้เข้าถึงประสบการณ์นั้น ๆ ซึ่งถือว่าเป็นประสบการณ์ทางศาสนาโดยตรง ดังนั้นจากกรณีดังกล่าวเราจึงสามารถที่จะยืนยันได้ว่าผีฟ้ามีอยู่จริง

องค์ความรู้ที่ได้จากแนวคิดผีฟ้าในเชิงปรัชญาของชาวมุขชนบ้านนาเสียว ตำบลนาเสียว อำเภอมือง จังหวัดชัยภูมิ พบว่า

การลำผีฟ้าจึงเป็นลักษณะของการบำบัดฟื้นฟูทางจิตวิทยาเป็นบริการทางเทคนิคหรือการจัดการ เพื่อให้ผู้ป่วยมีอาการดีขึ้น ทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สังคมและเป็นกระบวนการที่ต้องทำอย่างต่อเนื่อง จึงจะทำให้ผู้ป่วยพัฒนาความสามารถ หรือบุคลิกภาพของตนเองให้สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างเป็นสุขเป็นการช่วยให้บุคคลนั้นจากการที่ไม่มีความสามารถ หรือความสามารถบกพร่อง ให้มีความสามารถอยู่ร่วมกับคนอื่นในสังคม จนกระทั่งอยู่ร่วมกับคนอื่นในชุมชน มีทักษะทางสังคม สามารถพึ่งตนเองและเป็นคนทำประโยชน์ให้แก่ชุมชนได้ ให้สอดคล้องกับชีวิตประจำวันที่ดำเนินอยู่ให้เหมือนคนปกติมากที่สุด ถือเป็นการฟื้นฟูสมรรถภาพทางจิต และสามารถพึ่งตนเองได้มากที่สุด ให้บุคคลที่ป่วยเป็นโรคทางจิตเวชได้ใช้ศักยภาพที่มีอยู่อย่างเต็มที่

องค์ความรู้ที่เกิดการปฏิบัติตามแนวคิด ความเชื่อ ที่ร่างทรงผีฟ้ามีต่อพระพุทธศาสนา ทั้งคำสอนและการปฏิบัติตามคำสอนของร่างทรงที่มีความสัมพันธ์และปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นร่วมกันระหว่างร่างทรงผีฟ้ากับ สังคม ชุมชน และความสัมพันธ์ของร่างทรง กับแนวคิดทางพุทธปรัชญา เป็นความสัมพันธ์แบบเดียว คือ ความยอมรับนับถือพระพุทธศาสนา ในสถานะของสิ่งที่นำมาแสดงให้คนอื่นเคารพ เพื่อสร้างความน่าเชื่อถือ ความศรัทธา และก่อให้เกิดอัตลักษณ์รูปแบบที่น่าเคารพเลื่อมใสด้วยความแนวคิดเรื่องผีฟ้าเป็นกระบวนการรักษาพื้นบ้านที่มีมานานของชาวมุขชนบ้านนาเสียว ตำบลนาเสียว อำเภอมือง จังหวัดชัยภูมิ ซึ่งทำหน้าที่สนองความต้องการของคนในชุมชนมาอย่างต่อเนื่องท่ามกลางความเจริญก้าวหน้าของเทคโนโลยี แต่แนวคิด และพิธีกรรมการลำผีฟ้าก็ยังสามารถดำรงอยู่ได้โดยอาศัยแนวคิดผีฟ้าเป็นบรรทัดฐานเครื่องชี้ว่า ดังนั้นแนวคิดเรื่องผีฟ้าจึงเป็นอีกวัฒนธรรมหนึ่งที่ยังมีบทบาทและหน้าที่ต่างๆ ในสังคม

บทบาทของผีฟ้าที่มีต่อด้านวัฒนธรรม อำนาจของความเชื่อเรื่องผีฟ้าเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของชาวอีสานตั้งแต่เกิดจนกระทั่งถึงตอนตายซึ่งชาวอีสานนั้นมีพิธีกรรมหลังความตายที่สะท้อนให้เห็นถึงความกตัญญูรู้คุณต่อบรรพบุรุษ และเป็นสิ่งที่คนอีสานยึดถือปฏิบัติสืบทอดกันมา ความเชื่อผีฟ้านี้มีความสำคัญในการนำไปใช้ในการควบคุมทางสังคม และเป็นกลไกของการถ่ายทอดความเชื่อโดยใช้มิติทางวัฒนธรรมเป็นเครื่องมือที่สำคัญของการสะท้อนชีวิตความเป็นอยู่ที่ผูกพันกับความเชื่อเรื่องผี ในการทำความเข้าใจและศึกษาความเชื่อเรื่องผี และกระบวนการสร้างพื้นที่ทางสังคมของผี ที่สามารถดำรงอยู่ได้มาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน จึงสามารถการทำได้ผ่านการวิเคราะห์ ตีความด้วยมิติทางสังคมและวัฒนธรรมของสังคมภูมิภาคอีสาน แต่ถึงอย่างไรก็ตามในวิถีชีวิตของชาวมุขชนบ้านนาเสียวมีลักษณะของความเชื่อที่เป็นการผสมผสานระหว่าง พุทธศาสนาแบบชาวบ้านและความเชื่อเรื่องผี ซึ่งแสดงออกในรูปของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ สัญลักษณ์ และตัวบุคคล โดยพิธีกรรมและประเพณีที่เกี่ยวกับผีจะ

แสดงออกในลักษณะของการเข่นสรวง ไม่ว่าจะเป็นผีแบบดีหรือผีแบบร้าย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้เกิดความสุข สงบในการอยู่ร่วมกันของคนในชุมชน อีกทั้งยังเป็นการบำบัดรักษาโรค แต่พิธีกรรมและประเพณีที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา จะแสดงออกในรูปของสัญลักษณ์แห่งความดีงาม เป็นที่พึ่งทางจิตใจ เป็นหนทางแห่งการหลุดพ้น อันเป็นส่วนสำคัญที่คนในชุมชนยึดถือและปฏิบัติอาทิการทำบุญตามหลักพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา และการฟังธรรมแต่ในอีกมุมหนึ่งของพิธีกรรมและประเพณีจะเป็นการผสมผสานของความเชื่อระหว่างผี พราหมณ์ พุทธ โดยมักเป็นความเชื่อในอำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ อาทิ ความเชื่อในพระพุทธรูป พระธรรม โดยมีพระสงฆ์เป็นสื่อกลางในการส่งผ่านความเชื่อนี้สู่คนในชุมชน ความเชื่อผสมผสานในลักษณะนี้แสดงออกในรูปการสืบทอดสละเคราะห์ สวดมนต์คาถา

การจัดระเบียบทางสังคมเป็นการเข้าไปถึงการกระทำร่วมกันอย่างสงบในชุมชนที่แตกต่างกันในสังคมในบริบทสังคมอีสานคนส่วนมากทำงานโดยมีจุดมุ่งหมายที่เป็นอุปสรรคและการยอมรับตามบทบาทและตำแหน่งอันมีอยู่ เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยทางสังคม นั่นคือหากสังคมปล่อยให้แต่ละคนทำอะไรตามอำเภอใจโดยปราศจากการควบคุมแล้ว สังคมก็ย่อมจะเกิดความปั่นป่วนยุ่งเหยิงและขาดระเบียบแบบแผน ดังนั้น จึงจำเป็นต้องมีการจัดระเบียบทางสังคม เพื่อสังคมจะเกิดสันติสุข โดยสิ่งสำคัญที่นำมาใช้ในการจัดระเบียบทางสังคม อาทิบรรทัดฐานทางสังคม และ การควบคุมทางสังคมในสังคมอีสานมีการจัดระเบียบ กฎเกณฑ์ แบบแผนพฤติกรรม หรือคตินิยมที่สังคมวางได้เพื่อกำหนดแนวทางสำหรับในคนในสังคมได้ยึดถือปฏิบัติในสถานการณ์ต่างๆ และแต่ละคนต่างปฏิบัติตามบรรทัดฐานที่ทุกคนมีความเข้าใจร่วมกัน ทำให้เกิดความแน่นอนและความเป็นระเบียบในชีวิต รวมทั้งเป็นการควบคุมสัมพันธภาพของคนในสังคมด้วยเช่นกัน ในความเชื่อที่สืบทอดผ่านบรรพบุรุษมาจนถึงปัจจุบันของสังคมชาวอีสานมองว่า ผีฟ้าเป็นสัญลักษณ์แทนอำนาจเหนือธรรมชาติที่ชาวอีสานให้ความสำคัญมาก เพราะผีผูกพันอยู่กับการดำเนินชีวิต ตั้งแต่พอแรกเกิดชีวิตของชาวอีสานได้เชื่อมโยงกับผี อาทิ พิธีกรรมการสู่ขวัญเด็กแรกเกิด โดยมีความเชื่อว่าเป็นการปกป้องไม่ให้ผีร้ายมาทำลายชีวิตของทารกที่จะเติบโตต่อไปในวันข้างหน้า และยังเป็นการเชื่อเชิญให้ผีที่ติमाคุ้มครองปกป้องรักษาให้ทารกเป็นคนดี มีปัญญา หลังจากนั้นเมื่อทารกเติบโตขึ้น ต้องมีการดำเนินชีวิตตามครรลองที่คนอีสาน เรียกกันติดปากว่า “ตามฮีตตามคอง” ซึ่งเป็นหลักสำคัญของการปฏิบัติในการดำเนินชีวิตของชาวอีสานแต่อดีต

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “แนวคิดเรื่องผีฟ้าในเชิงปรัชญาของชาวมุสลิมบ้านนาเสียว ตำบลนาเสียว อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ ” มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ ๑) ความเป็นมาของแนวคิดผีฟ้า ๒) เพื่อศึกษาแนวคิดผีฟ้าของชาวมุสลิมบ้านนาเสียว ตำบลนาเสียว อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ และ ๓) เพื่อศึกษาแนวคิดผีฟ้าในเชิงปรัชญาของชาวมุสลิมบ้านนาเสียว ตำบลนาเสียว อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เครื่องที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก แบบสนทนากลุ่ม และแบบสังเกต ผู้ให้ข้อมูลหลักจำนวน ๑๘ คน ได้แก่ วิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการพรรณนาวิเคราะห์ตามหลักอุปนัยวิธี

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๑.๑ ความเป็นมาแนวคิดเรื่องผีฟ้า

ความเป็นมาของแนวคิดเรื่องผีฟ้า มีพัฒนาการมาจากคนไทยแต่เดิมนับถือผี พระอินทร์ พระพรหม และอะไรก็เป็นผี พระเจ้าหรือพระเป็นเจ้าก็เป็นผี ด้วยเหตุนี้ เข้าใจกันว่าอยู่บนฟ้า คนไทยแต่เดิมจึงเรียกท่านเป็นคำรวมว่า ผีฟ้า ภายหลังเมื่อไทยนับถือพระพุทธศาสนาแล้วก็เปลี่ยนเป็นเรียกว่า เทวดาและเรียกที่อยู่ของท่านว่า สวรรค์ และมีคำเดิมคือชั้นฟ้า เอาไปซ้อนเข้าคู่เป็นสวรรค์ชั้นฟ้า เพื่อให้ทราบว่าเป็นสวรรค์หมายความว่า ชั้นฟ้า นอกจากจำพวกผีแบ่งออกเป็น ผีฟ้า เจ้าผี และผีร้าย อาจแบ่งจำพวกผีตามที่ใช้แบ่งกันอยู่ในวิซามานุษยวิทยา ตามคติที่ว่าด้วยลักษณะการเช่นสังเวชบุชา คือ ๑. คติบูชาผีบรรพบุรุษ ๒. คติบูชาผีวีรบุรุษ และ ๓. คติบูชาผีร้าย สามารถช่วยขจัดทุกข์ร้อนไม่ให้สังคมเกิดยุคภัย ทั้งส่วนรวมและส่วนบุคคล โดยเฉพาะความเชื่ออำนาจศักดิ์สิทธิ์ของผีปู่ตามีสวนให้ชาวบ้านวางใจต่อภพภัยที่จะบังเกิดแก่ส่วนรวมและส่วนบุคคล ไม่เพียงแต่เท่านั้นการที่ชาวบ้านได้ร่วมกระทำพิธีกรรมจะได้ร่วมมือแรงกันเป็นการเสริมสร้างสามัคคีธรรมระหว่างบุคคลในหมู่บ้าน ผีปู่ตา ทำหน้าที่ควบคุมความประพฤติของชาวบ้านไม่ให้ผู้หนึ่งผู้ใดประพฤติผิดประเพณีของสังคม โดยอาศัยอำนาจศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติ ซึ่งเป็นผลให้สังคมอยู่กันอย่างถ้อยที่ยออาศัยกัน และไม่ประพฤติผิดฮิตบ้านคองเมือง (จาริตประเพณี) อันจะนำมาซึ่งความสุขของสังคมอย่างแท้จริง ถึงแม้ว่าสังคมชาวอีสาน จะนับถือศาสนาพุทธโดยทั่วไป แต่ก็เป็นการผสมผสานเรื่องความเชื่อผีฟ้าเข้ากับพระพุทธศาสนาแยกกันไม่ออก เพราะเหตุว่าพระพุทธศาสนาให้ความมั่นคงทางจิตใจแก่ชาวบ้านไม่ได้ โดยเฉพาะอำนาจที่อยู่เหนือธรรมชาติ ชาวบ้านหรือชาวพุทธหาได้ปฏิเสธไม่เช่น น้ำท่วม ฝนแล้ง โรคระบาด ชาวบ้านเชื่อว่าเป็นการทำของสิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติ ฉะนั้น จึงหันเข้า

ยึดมั่นในอำนาจของผีปู้ตา และความคุ้มครองจากผีปู้ตา รวมทั้งพระสงฆ์ที่เป็นชาวอีสานเองก็ไม่ได้ปฏิเสธความเชื่อเรื่องภูตผีวิญญาณ

๕.๑.๒ แนวคิดผีฟ้าของชาวมุขชนบ้านนาเสียว ตำบลนาเสียว อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ

ความเชื่อเรื่องผีฟ้าของชาวมุขชนบ้านนาเสียว ตำบลนาเสียว อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ เป็นสิ่งที่สืบเนื่องมาจากความเชื่อเรื่องผีฟ้าที่ฝังรากลึกอยู่ในจิตใจมาช้านาน ผีสำหรับชาวอีสานนั้นจะดำรงอยู่ในทุกสภาวะของการมีชีวิต บางครั้งก็กระตุ้นให้เกิดความสนใจในฐานะผู้พิทักษ์ หรือผู้ช่วยเหลือ บางครั้งก็มุ่งร้ายหมายขวัญ ชาวอีสานเชื่อว่าผีฟ้าเป็นสิ่งที่มีความอำนาจ มีฤทธิ์สามารถบันดาลทั้งความทุกข์ความสุข ความสมหวังและความสิ้นหวังให้แก่มนุษย์ได้ การบวงสรวงและการประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อจึงเป็นรูปแบบของการสร้างสรรค์โดยผ่านกระบวนการปลูกฝัง การบอกต่อการขัดเกลาทางสังคมและผ่านการเรียนรู้ด้วยตนเอง ผนวกเข้ากับความเชื่อดั้งเดิมที่ติดแน่นอยู่กับวิถีชีวิตของชาวอีสาน พิธีกรรมเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องผีฟ้าจึงได้รับการถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งสู่อีกคนหนึ่ง ด้วยความสำนึกกว่าเป็นสิ่งสำคัญที่ต้องส่งต่อแก่บุตรหลาน เพื่อจะได้ใช้เป็นแนวปฏิบัติที่ถูกต้องตามประเพณีและความเชื่อที่มีมาแต่อดีต แนวคิดผีฟ้าในเชิงปรัชญาของชาวมุขชนบ้านนาเสียว ตำบลนาเสียว อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิบทบาททางด้านการรักษาพยาบาลของหมอลำผีฟ้า เป็นหน้าที่ที่กระทำในสังคมอย่างเด่นชัดเพื่อที่จะที่จะตอบสนองความต้องการของชาวบ้านแห่งของการรักษาโรคภัยไข้เจ็บ หมอลำผีฟ้าจึงเป็นที่พึ่งพาของชาวบ้านในยามเจ็บป่วย ถือว่าเป็นการนำความผาสุกมาสู่สังคมเพื่อชุมชนดำเนินไปอย่างราบรื่น

๕.๑.๓ แนวคิดผีฟ้าในเชิงปรัชญาของชาวมุขชนบ้านนาเสียว ตำบลนาเสียว อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ

ความมีอยู่ของผีฟ้าในเชิงปรัชญาของชาวมุขชนบ้านนาเสียว ตำบลนาเสียว อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิผีฟ้ากับแนวคิดเรื่องกรรมและการเวียนว่ายตายเกิดในพุทธปรัชญานั้น จากการศึกษาหาทั้งหมดเกี่ยวกับความจริงเรื่องผีฟ้า ทั้งจากกรอบความคิดอันเป็นบริบททางศาสนาและปรัชญา และกรอบความคิดของพุทธปรัชญาเถรวาทเราจะพบว่าผีฟ้า ในทัศนะของพุทธปรัชญานั้นเห็นว่าผีฟ้าสภาวะความมีอยู่เหมือนกับพระอินทร์ เมื่อว่าโดยภาวะพื้นฐาน ผีฟ้าล้วนเป็นเพื่อนร่วมทุกข์เกิดแก่เจ็บตาย เวียนว่ายอยู่ในสังสารวัฏ เช่นเดียวกับมนุษย์ทั้งหลาย และส่วนใหญ่ก็เป็นปุถุชนยังมีกิเลสคล้ายมนุษย์ แม้ว่าผีฟ้าจะเป็นผู้มีคุณธรรมสูงกว่า แต่ก็อยู่ในระดับใกล้เคียงกัน จนพุทธรวมๆ ไปได้ว่าเป็นระดับสุดขีดด้วยกัน มีคุณธรรมพื้นฐาน ประณีตลดหลั่นกันไปตามลำดับ ชั้นเดียวกันก็มีคุณธรรมใกล้เคียงกัน ซึ่งยังต้องอาศัยหลักของกรรม คือการกระทำดีและชั่วเป็นตัวกำหนด โดยร่างทรงผีฟ้าจะมีความเชื่อมั่นอย่างยิ่งว่า การทำบุญเป็นสิ่งที่ต้องสะสม เพื่อเป็นการเติมพลังชีวิตให้กับตนเอง และผู้ที่

ทำ จะทำให้การดำเนินชีวิตมีแต่ความเจริญงอกงาม สมบูรณ์ยิ่งขึ้น ผู้ที่ไม่มีบุญจะทำอะไรก็จะติดขัดตลอดไม่ว่าชาตินี้ หรือ ชาติหน้า ฉะนั้นบรรดาร่างทรงผีฟ้าจึงมีการรวมกลุ่มกันจัดตั้งการบำเพ็ญในเรื่องทานบารมีเกิดขึ้น เช่น ทอดกฐิน ฝ่าป่า ตักบาตรพระสงฆ์ต่าง ๆ หรือร่วมสร้างสาธารณะประโยชน์แก่สังคม วัด เช่น หอฉัน หอสังฆมณฑล พระพุทธรูป หรือการถวายสังฆทานในวันไหว้ครูประจำปี เพื่อเป็นการเสริมสิริมงคลให้กับตนเองโดยมี ความเชื่อว่าจะทำให้ชีวิตดีขึ้นได้และผลบุญยังส่งไปยังผีฟ้าเพื่อให้ไปอยู่ในภพภูมิที่ดีกว่า

เมื่อเปรียบเทียบกับผีฟ้าและพระอินทร์ อธิบายถึงการมีอยู่ทางความเชื่อผ่านร่างทรง ผีฟ้าที่เกิดขึ้น ซึ่งถ้าเราประพฤติดุกต้องตามธรรมอยู่แล้ว ก็ดำเนินชีวิตไปตามปกติ เมื่อเราอยู่ในสังคมนี้ ก็ย่อมได้ยินได้ฟังเกี่ยวกับผีฟ้าบ้าง สิ่งศักดิ์สิทธิ์บ้าง บางครั้งเราก็ระแวงว่า สิ่งเหล่านั้นมีจริงหรือว่ามีจริง ถ้ามีจะทำอย่างไรเป็นต้น พึงมั่นใจตนและเลิกกังวลฟุ้งซ่านอย่างนั้นเสีย แล้วดำเนินวิถีปฏิบัติที่ไม่ผิดทุกกรณี ซึ่งเป็นวิถีปฏิบัติสำเร็จได้ที่ในใจนี้เอง คือสำหรับผีฟ้าเราพึงมีท่าทีแห่งเมตตาทำให้อ่อนโยนต่อสรรพสัตว์ ตั้งจิตปรารถนาดี หวังให้สัตว์ทั้งหลายรวมทั้งผีฟ้า ด้วยที่เป็นเพื่อนร่วมโลกทั้งปวงต่างอยู่เป็นสุข เคารพความดีของกันและกัน และในสังคมนี้ เราคงต้องพบกับคนทั้งสองประเภท คือ ผู้ที่ฝึกฝนหมั่นหวังพึ่งผีฟ้า และผู้ที่ไม่เชื่อถือมีจิตกระด้างซึ่งเคียดแค้นพยายามทั้งต่อผีฟ้า และผู้นับถือเทพ ต่างวิวาทขัดแย้งกัน เรามีโอกาสที่พึงชักจูงคนทั้งสองพวกนั้นให้มาอยู่ ณ จุดกลางที่พอดี คือความมีจิตเมตตาอ่อนโยนต่อเทพและต่อกันและกัน พร้อมนั้นในด้านกิจการหน้าที่ของตน เราพึงกระทำด้วยความเพียรพยายามเต็มความสามารถไปตามเหตุผล ถ้ายังห่วงการช่วยเหลือของผีฟ้า ก็พึงวางจิตว่า ถ้าความดีของเราเพียงพอ และผีฟ้า ที่ตั้งถามมีน้ำใจสุจริตมีอยู่ ก็ปล่อยให้เป็นเรื่องของผีฟ้าเหล่านั้นท่านจะพิจารณาตัดสินใจเอง ส่วนตัวเรานั้นจะตั้งจิตมั่นเพียรพยายามทำกิจของตนไปจนสุดกำลังสติปัญญาความสามารถ และจะฝึกฝนตนให้เจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้นไปทั้งในทางปัญญาและคุณธรรมจนข้ามพ้นเข้าสู่พัฒนาการขั้นที่สาม ซึ่งเป็นอิสระและสมควรเป็นที่เคารพบูชาของผีฟ้าได้ มิใช่หมายความว่าทำให้ตั้งใจประพฤติดีเพื่อให้ผีฟ้าเคารพบูชา หรือให้กระด้างกระเดื่องต่อผีฟ้าซึ่งจะกลายเป็นมานะอหังการไป แต่หมายความว่า เราทำความดีของเราไปตามเหตุผลของเรา เป็นเรื่องของผีฟ้าเขาเคารพเอง เพราะผีฟ้านั้นมีความดีที่จะเคารพความดีของคนดีส่วนเรื่องอธิปาฏิหาริย์และสิ่งมงคลศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย ก็พึงปฏิบัติอย่างเดียวกัน เปลี่ยนแต่เพียงท่าทีแห่งเมตตามาเป็นท่าทีแห่งความมีพลังจิต สร้างฤทธิ์และมงคลให้เกิดมีเป็นของตนเอง ฤทธิ์ที่ควรสร้างได้ตั้งแต่เบื้องต้นก็คือความเพียรพยายามบากบั่นเข้มแข็งพร้อมทั้งความหนักแน่นในเหตุผลซึ่งเป็นแรงบันดาลใจแห่งกิจการหน้าที่ มงคลก็คือคุณธรรมและความสามารถต่าง ๆ ที่ได้ปลูกฝังสร้างขึ้นอันเสริมส่งและค้ำชูชีวิตไปสู่ความสุขความเจริญ ผีฟ้ากับแนวคิดวิญญูญาณนิยม ประสบการณ์ทางศาสนาสรุปได้เป็น ๓ ประการคือ ประสบการณ์ทางศาสนาในยุคดึกดำบรรพ์ แบบเทวนิยม และแบบอเทวนิยม โดยการจะมีประสบการณ์ดังกล่าวจะต้องมีจุดมุ่งหมายสำคัญก็คืออาศัยทั้งจิต พิธีกรรม เพื่อให้เข้าถึงประสบการณ์

นั้น ๆ ซึ่งถือว่าเป็นประสบการณ์ทางศาสนาโดยตรง ดังนั้นจากกรณีดังกล่าวเราจึงสามารถที่จะยืนยันได้ว่าผีฟ้ามีอยู่จริง

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย พบว่า การล่ำผีฟ้าจึงเป็นลักษณะของการบำบัดฟื้นฟูทางจิตวิทยาเป็นบริการทางเทคนิคหรือการจัดการ เพื่อให้ผู้ป่วยมีอาการดีขึ้น ทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สังคมและเป็นกระบวนการที่ต้องทำอย่างต่อเนื่อง จึงจะทำให้ผู้ป่วยพัฒนาความสามารถ หรือบุคลิกภาพของตนเองให้สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างเป็นสุขเป็นการช่วยให้บุคคลนั้นจากการที่ไม่มีความสามารถ หรือความสามารถบกพร่อง ให้มีความสามารถอยู่ร่วมกับคนอื่นในสังคม จนกระทั่งอยู่ร่วมกับคนอื่นในชุมชน มีทักษะทางสังคม สามารถพึ่งตนเองและเป็นคนทำประโยชน์ให้แก่ชุมชนได้ ให้สอดคล้องกับชีวิตประจำวันที่ดำเนินอยู่ให้เหมือนคนปกติมากที่สุด ถือเป็นการฟื้นฟูสมรรถภาพทางจิตและสามารถพึ่งตนเองได้มากที่สุดให้บุคคลที่ป่วยเป็นโรคทางจิตเวชได้ใช้ศักยภาพที่มีอยู่อย่างเต็มที่

บทบาทของผีฟ้าที่มีต่อด้านวัฒนธรรม อำนาจของความเชื่อเรื่องผีฟ้าเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของชาวอีสานตั้งแต่เกิดจนกระทั่งถึงตอนตายซึ่งชาวอีสานนั้นมีพิธีกรรมหลังความตายที่สะท้อนให้เห็นถึงความกตัญญูรู้คุณต่อบรรพบุรุษ และเป็นสิ่งที่คนอีสานยึดถือปฏิบัติสืบทอดกันมา ความเชื่อผีฟ้านี้มีความสำคัญในการนำไปใช้ในการควบคุมทางสังคม และเป็นกลไกของการถ่ายทอดความเชื่อโดยใช้มิติทางวัฒนธรรมเป็นเครื่องมือที่สำคัญของการสะท้อนชีวิตความเป็นอยู่ที่ถูกพันกับความเชื่อเรื่องผี ในการทำความเข้าใจและศึกษาความเชื่อเรื่องผี และกระบวนการสร้างพื้นที่ทางสังคมของผี ที่สามารถดำรงอยู่ได้มาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน จึงสามารถการทำได้ผ่านการวิเคราะห์ ตีความด้วยมิติทางสังคมและวัฒนธรรมของสังคมภูมิภาคอีสาน แต่ถึงอย่างไรก็ตามในวิถีชีวิตของชุมชนชาวอีสานนั้นมีลักษณะของความเชื่อที่เป็นการผสมผสานระหว่าง พุทธศาสนาแบบชาวบ้านและความเชื่อเรื่องผี ซึ่งแสดงออกในรูปของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ สัญลักษณ์ และตัวบุคคล โดยพิธีกรรมและประเพณีที่เกี่ยวกับผีจะแสดงออกในลักษณะของการเซ่นสรวง ไม่ว่าจะเป็นผีแบบดีหรือผีแบบร้าย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้เกิดความสุข สงบในการอยู่ร่วมกันของคนในชุมชน อีกทั้งยังเป็นการบำบัดรักษาโรค แต่พิธีกรรมและประเพณีที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา จะแสดงออกในรูปของสัญลักษณ์แห่งความดีงาม เป็นที่พึ่งทางจิตใจ เป็นหนทางแห่งการหลุดพ้น อันเป็นส่วนสำคัญที่คนในชุมชนยึดถือและปฏิบัติอาทิตการทำบุญตามหลักพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา และการพึ่งธรรมแต่ในอีกมุมหนึ่งของพิธีกรรมและประเพณีจะเป็นการผสมผสานของความเชื่อระหว่างผี พราหมณ์ พุทธ โดยมักเป็นความเชื่อในอำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ อาทิต ความเชื่อในพระพุทธรูป พระธรรม โดยมีพระสงฆ์เป็นสื่อกลางในการส่งผ่านความเชื่อนี้สู่คนในชุมชน ความเชื่อผสมผสานในลักษณะนี้แสดงออกในรูปการสืบทอดสวดเคราะห์ สวดมนต์คาถา

การจัดระเบียบทางสังคมเป็นการชี้ไปถึงการกระทำร่วมกันอย่างสงบในหมู่ชนที่แตกต่างกันในสังคมในบริบทสังคมอีสานคนส่วนมากทำงานโดยมีจุดมุ่งหมายที่เป็นอุปสรรคและการยอมรับตามบทบาทและตำแหน่งอันมีอยู่ เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยทางสังคม นั่นคือหากสังคมปล่อยให้แต่ละคนทำอะไรตามอำเภอใจโดยปราศจากการควบคุมแล้ว สังคมก็ย่อมจะเกิดความปั่นป่วนยุ่งเหยิงและขาดระเบียบแบบแผน ดังนั้น จึงจำเป็นต้องมีการจัดระเบียบทางสังคม เพื่อสังคมจะเกิดสันติสุข โดยสิ่งสำคัญที่นำมาใช้ในการจัดระเบียบทางสังคม อาทิบรรทัดฐานทางสังคม และการควบคุมทางสังคมในสังคมอีสานมีการจัดระเบียบ กฎเกณฑ์ แบบแผนพฤติกรรม หรือคตินิยมที่สังคมวางได้เพื่อกำหนดแนวทางสำหรับในคนในสังคมได้ยึดถือปฏิบัติในสถานการณ์ต่างๆ และแต่ละคนต่างปฏิบัติตามบรรทัดฐานที่ทุกคนมีความเข้าใจร่วมกัน ทำให้เกิดความแน่นอนและความเป็นระเบียบในชีวิตรวมทั้งเป็นการควบคุมสัมพันธ์ภาพของคนในสังคมด้วยเช่นกัน ในความเชื่อที่สืบทอดผ่านบรรพบุรุษมาจนถึงปัจจุบันของสังคมชาวอีสานมองว่า ผีเป็นสัญลักษณ์แทนอำนาจเหนือธรรมชาติที่ชาวอีสานให้ความสำคัญมาก เพราะผีผูกพันอยู่กับการดำเนินชีวิต ตั้งแต่พอแรกเกิดชีวิตของชาวอีสานได้เชื่อมโยงกับผี อาทิ พิธีกรรมการสู่ขวัญเด็กแรกเกิด โดยมีความเชื่อว่าเป็นการปกป้องไม่ให้ผีร้ายมาทำลายชีวิตของทารกที่จะเติบโตต่อไปในวันข้างหน้า และยังเป็นการเชื่อเชิญให้ผีที่ดีมาคุ้มครองปกป้องรักษาให้ทารกเป็นคนดี มีปัญญา หลังจากนั้นเมื่อทารกเติบโตขึ้น ต้องมีการดำเนินชีวิตตามครรลอง ที่คนอีสาน เรียกกันติดปากว่า “ตามฮีตตามคอง” ซึ่งเป็นหลักสำคัญของการปฏิบัติในการดำเนินชีวิตของชาวอีสานแต่อดีต

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะทั่วไป

๑) จากการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้มุ่งเน้นในเรื่องแนวคิดเรื่องผีฟ้าของชาวอีสาน พบว่ามีบางประเด็นที่ผู้ศึกษาหรือผู้สนใจทั่วไปสามารถที่จะนำองค์ความรู้เรื่องผีฟ้าของชาวอีสาน ไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์กับชุมชนและสังคมได้ดังนี้

(๑) ควรนำองค์ความรู้ในเรื่องผีฟ้าของชาวอีสาน ในพุทธปรัชญาเถรวาทนี้ไปบรรจุไว้ในบทเรียนเพื่อให้คนรุ่นต่อไปได้ศึกษากันอย่างทั่วถึง

(๒) ควรทำการวิจัยเรื่องผีฟ้าของชาวอีสาน ในทุกระดับของการจัดการศึกษาเพื่อสร้างความเข้าใจในเรื่องผีฟ้าของชาวอีสานกับท่าทีของคนสังคมให้มากขึ้น

๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

ในประเด็นเกี่ยวกับการวิจัยในอนาคตผู้วิจัยเห็นว่ายังมีบางประเด็นที่เกี่ยวข้องกับผีฟ้าต้องศึกษาต่อไป ซึ่งประเด็นที่ผู้วิจัยเห็นสมควรว่าจะต้องมีการศึกษากันต่อไปมีดังต่อไปนี้

(๑) ควรนำประเด็นเรื่องเทพในพุทธปรัชญาไปศึกษาในรายละเอียดเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องผีฟ้าของชุมชนต่าง ๆ ในสังคมอีสานเพื่อมุ่งที่ค้นหาประเด็นในเรื่องความเชื่อของท้องถิ่นกับพุทธปรัชญาว่าจะเหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไร

(๒) ควรนำประเด็นเรื่องผีฟ้าไปศึกษาในจริยศาสตร์เกี่ยวกับการดำเนินชีวิตความรู้เรื่องผีฟ้าว่าบทบาทของผีฟ้านั้นเป็นบ่อเกิดของในจริยศาสตร์ได้อย่างไร เป็นต้น

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ:

กรมศิลปากร. ประชุมพงศาวดารฉบับหอสมุดแห่งชาติเล่ม ๑. กรุงเทพมหานคร: ก้าวหน้า, ๒๕๐๖.
..... . พื้นที่อีสาน. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๑.

กิ่งแก้ว อรรถาการ. ลักษณะพิธีกรรมทางสังคมไทยในเอกสารการสอนชุดวิชาไทยคดีศึกษาหน่วยที่
๖-๑๑. นนทบุรี: สำนักพิมพ์อมรินทร์, ๒๕๓๓.

จารุวรรณ ธรรมวัตร. คติชาวบ้านอีสาน. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: อักษรวัฒนา, ๒๕๒๓.
จิตร ภูมิศักดิ์. โองการแข่งน้ำและข้อคิดใหม่ในประวัติศาสตร์ลุ่มน้ำเจ้าพระยา. กรุงเทพมหานคร:
โรงพิมพ์เจริญวิทยา, ๒๕๒๔.

จรี จุลละเกศ. มนุษย์วิทยาเบื้องต้น. กรุงเทพมหานคร: แพร่วิทยา, ๑๕๑๖.
ฐานันท์ เรียบเรียง. พิธีกรรมและความเชื่อท้องถิ่น. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แสงดาว, ๒๕๔๙.
ดนัย ไชโยธยา. ลัทธิศาสนาและระบบความเชื่อกับประเพณีนิยมในท้องถิ่น. กรุงเทพมหานคร:
สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๐.

เต็ม วิพากษ์พจนกิจ. ประวัติศาสตร์ลาว. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์
และมนุษยศาสตร์, ๒๕๓๐.

ทัศนีย์ ทานตวนิช. คติชาวบ้าน. ชลบุรี: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒบางแสน, ๒๕๒๓.
ทองสีก คุ้มมาร์ก (ปรีวรรต). ตามพงศาวดารลาว. กรุงเทพมหานคร: องค์การค้าคุรุสภา, ๒๕๒๘.
ทวีศักดิ์ ญาณประทีป และคณะ. พจนานุกรมฉบับเฉลิมพระเกียรติ พ.ศ. ๒๕๓๐. กรุงเทพมหานคร:
สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๐.

ธวัช ปุณณทก. “วัฒนธรรมพื้นบ้านคติความเชื่อ” ใน วัฒนธรรมพื้นบ้าน:คติความเชื่อ, กรุงเทพมหานคร:
โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๘.

นที ลานโพธิ์ และ เทพนภา ศิวบุตร. **ตำนานผีปอบ พระจุลหมา ซี่อัมแมวดำ**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ Animate Group, ๒๕๔๖.

บรรจบ บรรณรุจิ. **ปฏิจลสมุปบท**. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๓๕.

_____. **จิต มโน วิญญาน**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๒๗.

บุญมี แทนแก้ว. **ปรัชญาศาสนา**. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๘.

_____. **ความจริงของชีวิต (Meaning of life)**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๖.

บุญวัช บุญเจือ. **สัญลักษณ์สัมพันธ์**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: ธุรกิจการพิมพ์, ๒๕๔๔.

บุญยงค์ เกศเทศ. **บูชาพญาแถน**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๓๗.

เบญจวรรณ นาราสัจ. **ประวัติศาสตร์ภูมิปัญญาอีสานขอนแก่น**. ศูนย์วิจัยพหุลักษณะ สังคมลุ่มน้ำโขง: มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๓.

ประชิด สกุนะพัฒน์. **วัฒนธรรมพื้นบ้านและประเพณีไทย**. กรุงเทพมหานคร: ภูมิปัญญา, ๒๕๔๖.

ประเสริฐ ไย้มกลิ่นฟุ้ง และคนอื่นๆ. **สังคมและวัฒนธรรม**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธรรมจิตโต). **พุทธศาสนากับปรัชญา**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์อมรินทร์พรินต์ติ้ง จำกัด, ๒๕๓๓.

พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

_____. **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๕. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จันทร์เพ็ญ, ๒๕๕๐.

_____. **พิธีกรรมไครว่าไม่สำคัญ**. กรุงเทพมหานคร: เคล็ดไทย, ๒๕๓๗.

พระธรรมวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณโณ). **อนุพุทธิกถาที่ปนี ภาค ๓ พรรณนาสวรรค์**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์กรีนปัญญาญาณ, ๒๕๕๑.

พระอริยานุวัตรเขมาจารย์เถระ. **คติความเชื่อของชาวอีสาน**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๖.

พระอริยานุวัตรเขมาจารย์เถระ. **ประเพณีและวรรณคดีเก่าของอีสาน**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ศักดิ์โสภณดิชน, ๒๕๒๖.

พระยาอนุนามราชธน. **ชีวิตชาวไทยสมัยก่อนและการศึกษาเรื่องประเพณีไทย**. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๓๒.

_____. **เมืองสวรรค์และผีสาแหรด**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์บรรณาคาร, ๒๕๑๕.

_____ . ประเพณีเบ็ดเตล็ด. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, ๒๕๐๘

พินิจ รัตนกุล. “ปัญหาเกี่ยวกับประสบการณ์ศาสนา”. ใน **รวมบทความทางศาสนา**. กรุงเทพมหานคร: ธรรมศาสตร์, ๒๕๑๖.

พิน ดอกบัว. **แนวความคิดเกี่ยวกับสังสารวัฏ: การเวียนว่ายตายเกิดในพระพุทธศาสนา**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: ศิลปาบรรณาคาร, ๒๕๔๓.

มหาคำ จำปาแก้วมณี และคณะ. **ประวัติศาสตร์ลาว**. แปลโดย สุวิทย์ ธีรศาสน์. ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๓๙.

มณี พะยอมยงค์. **วัฒนธรรมล้านนาไทย**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๙.

มณี พันทวี. **หมอลำหมู่หนังสือที่ระลึกงานส่งเสริมศิลปะและวัฒนธรรมไทย ครั้งที่ ๑๗**. มหาสารคาม: อภิชาดิการพิมพ์, ๒๕๓๗.

มหาคำจำปา แก้วมณี และคณะ. **ประวัติศาสตร์ลาว**. แปลโดย สุวิทย์ ธีรศาสน์. ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๓๙.

ยศ สันตสมบัติ. **มนุษย์กับวัฒนธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๔ แก้ไขเพิ่มเติม. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๖.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒**. กรุงเทพมหานคร: บริษัทนานมีบุ๊คพับลิเคชั่นส์จำกัด, ๒๕๔๖.

วศิน อินทสระ. **หลักกรรมและการเวียนว่ายตายเกิด**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

วิทย์ พินคินเงิน. **ความเป็นมาของมนุษยชาติ**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์รุ่งโรจน์การพิมพ์, ๒๕๑๕.

เสฐียรพงษ์ วรรณปก. **เพื่อความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับกรรม**. กรุงเทพมหานคร: หจก.หอรัตนชัยการพิมพ์, ๒๕๔๔.

สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (พิมพ์ ธรรมมหาเถระ). **สากลศาสนา**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

สนธิ ศรีสำแดง. **ปรัชญาเถรวาท**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔.

สุเทพ สุนทรเกสัช. **ทฤษฎีสังคมร่วมสมัย: พื้นฐานแนวความคิดทางสังคมและวัฒนธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๑. เชียงใหม่: โกมลบอลวิชั่น, ๒๕๔๐.

สุเมธ เมธาวิทยกุล. **สังกัปปิทธิกรรม**. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๒.

เสฐียร พันธรังสี. **ศาสนาโบราณ**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

_____ . **ศาสนาเปรียบเทียบ**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด สื่อการค้า, ๒๕๑๓

สวิง บุญเจิม. **ตำรามรดกอีสาน**. อุบลราชธานี: สำนักพิมพ์มรดกอีสาน, ๒๕๕๔.

สำเร็จ คำโหมง. **แคน**. ร้อยเอ็ด: ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดร้อยเอ็ด, ๒๕๓๙.

สำลี รักสุทธี. **ฮีตสิบสองคองสิบสี่**. ฉบับอุบลราชธานี ๒๐๐ ปี. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ พ.ศ. พัฒนา จำกัด, ๒๕๔๙ข

แสง จันทร์งาม. **ศาสนศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๑.

อภิธัมมัตถสังคหบาลีและอภิธัมมัตถวินิฎฎกฉบับแปล. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๙.

(๒) วิทยานิพนธ์/รายงานการวิจัย:

เกวลิณ ภูมิภาค. “ความเชื่อทางศาสนาและลัทธิที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนของชาวอีสาน”.

วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๓.

ชัยยนต์ เพาพาน. “การลำผีฟ้าในเขตอำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม”. **วิทยานิพนธ์**

ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๓๓.

ชาติชัย ฉายมงคล. “การปรับเปลี่ยนพิธีกรรมการพ่อนผีหมอของชาวโล้อำเภอดงหลวง จังหวัด

มุกดาหาร”. **รายงานการศึกษาค้นคว้าอิสระศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๓.

จันทร์ชนันท์ สิงห์หัต, “การศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องจิตในพระพุทธศาสนาเถรวาทและมหายาน

อินเดีย:ศึกษากรณีพระสูตร พระอริยธรรม และลัทธิวาทสารสูตร”. **วิทยานิพนธ์หลักสูตร**

ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๓๙.

เฉลียว ดอนกวนเจ้า. “การปรับเปลี่ยนพิธีกรรมเลี้ยงผีของชาวไทยญ้อ จังหวัด นครพนม. **ปริญญา**

นิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต”. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ: มหาสารคาม. ๒๕๔๓.

ทิพย์สุดา พรรณสหพานิชย์. “บทบาทสตรีชาวไทยในพิธีกรรมเหยา ตำบลป่าไร่ อำเภอดอนตาล

จังหวัดมุกดาหาร”. **รายงานการศึกษาค้นคว้าอิสระ**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๕.

ธีรวรรณ ธีรพงษ์. “ดนตรีบำบัดสำหรับเด็กพิการ: การศึกษาเฉพาะกรณีในสถานสงเคราะห์เด็กพิการ

และทุพพลภาพปากเกร็ด”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา**

จิตวิทยาคลินิก. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๓๖.

ปิยฉัตร สินธุระอาด. “สังคมล้านช้างตั้งแต่ปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๑ ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๓”.

วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๐.

พระมหารังสรรค์ ธรรมโส (แสงสีลม). “ความสัมพันธ์ของกรรมและการเกิดใหม่ที่มีอิทธิพลต่อการระลึกชาติ”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

พระสมุทร ถาวรธมโม. “การศึกษาเปรียบเทียบปัญหาจริยธรรมเรื่องการทำแท้ง: ทศนะพุทธปรัชญาเถรวาทกับกฎหมายการทำแท้ง”. **วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

พระครูวินัยธรสุเทพ อภิโน (ทับทิมเทศ). “ศึกษาวิเคราะห์บทบาทของพระอินทร์ในศาสนาพราหมณ์-ฮินดูกับพุทธศาสนาเถรวาท”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘.

พระอาคม อาภุโร (หอมชะเอม). “การศึกษาเปรียบเทียบคุณธรรมของเทพในทัศนะของพระพุทธศาสนาเถรวาทกับศาสนาพราหมณ์-ฮินดู”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.

พระมหาประยงค์ จันทรแดง. “ศึกษาเปรียบเทียบสถานภาพของเทวดาในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎกกับคัมภีร์พระเวทและความเชื่อต่อเทวดาในสังคมไทยปัจจุบัน”. **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๓๘.

พระครูวินัยธรสุเทพ อภิโน (ทับทิมเทศ). “ศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องเทวดาในพระพุทธศาสนาเถรวาท”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. สาขาวิชาปรัชญา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

พระมหาสุพรรณ เผือกพันธ์. “การศึกษาความเชื่อผีปอบในบริบทสังคมไทยพุทธ ศึกษาเฉพาะกรณีหมู่บ้านหนองทามน้อย จังหวัดศรีสะเกษ”. **วิทยานิพนธ์ศาสนาศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๕๓.

พระประเสริฐ ชุตินโร (สุนทรวัฒน์). “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่อง ไสยศาสตร์กับพุทธศาสตร์ตามทรรศนะของพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต)”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

พิมพ์เพ็ญแข วรรณปาน. “การศึกษาความเชื่อเรื่องพิธีกรรมการราหูผีของชาวมอญ: กรณีศึกษาชุมชนมอญบางกระดี่”. **ปริญญาานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๙.

ยุทธภณธ์ เตชะแก้ว. “พิธีกรรมและระบบความเชื่อการล่ำผีในภาคอีสาน”. **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๐.

ภรณ์ย โขติกันตะ. “นิยายปรัมปราเรื่องแก่น: วิเคราะห์ความเชื่อตามพงศาวดารล้านช้าง”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๑.

ยุวรี อภิรักษ์ภูสิทธิ. “การศึกษาเชิงวิเคราะห์วรรณกรรมเรื่องขุนบรม”. **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหา**

บัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๗.

มัลลิกา จันทรา. “ความเชื่อและพิธีกรรมผีฟ้าของบ้านสว่างดอนตู ตำบลบ้านเม็ง อำเภอนองเรือ

จังหวัดขอนแก่น”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาไทยศึกษาเพื่อ**

การพัฒนา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย, ๒๕๔๙.

รตพร ปัทมเจริญ. “กระบวนการเข้าสู่การเป็นร่างทรง: กรณีศึกษาร่างทรงในเขต อ.เมือง จ.นครปฐม”. **วิทยานิพนธ์**

สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

วัชรนีย เสนาะล้ำ. “คติความเชื่อเรื่องพระอินทร์ในศิลปกรรมแบบเขมรในประเทศไทย”. **สารนิพนธ์**

ศิลปศาสตรบัณฑิต. ภาควิชาโบราณคดี: มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๓๐.

วิเชียร พลหาญ. “หมอธรรม: ศึกษาเฉพาะกรณีอำเภอมะนัง จังหวัดมหาสารคาม”. **วิทยานิพนธ์**

ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. ไทยคดีศึกษา: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม,

๒๕๓๔.

โสภณ ศรีกฤษดาพร. “การศึกษาวิเคราะห์ความคิดเรื่องกายและจิตในพุทธปรัชญา”. **วิทยานิพนธ์**

หลักสูตรอักษรศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๗.

สุริยา สมุทคุปต์ และคณะ. “ทรงเจ้าเข้าผี: วัฏกรรมของลัทธิผีและวิกฤติการณ์ของความทันสมัยใน

สังคมไทย”. **รายงานการวิจัย**. สำนักวิชาเทคโนโลยีสังคม: มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี

, ๒๕๓๙.

อนุลักษณ์ อาสาสุ. “ดนตรีในพิธีกรรมรำผีฟ้า : กรณีศึกษาคณะหมอลำผีฟ้าบ้านหนองคอนไทย

ตำบลกุดตุ้ม อำเภอมะนัง จังหวัดชัยภูมิ”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**.

บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๓.

๒. ภาษาอังกฤษ

Aquinas, T. **Summa Theologiae**. (London: Eyre & Spottiswoode, and New York: Mcgraw-Hill. 1964.

Cahn, Steven M. **Ten Essential Texts in the Philosophy of Religion**. New York & Oxford: Oxford University Press. 2005

Corey M. A. **God and the New Cosmology**. Lanham: Roman & Littlefield, 1993.

See Malcom, Norman. 1960. Anslem’s Ontological Arguments. **Philosophical Review** 69 (1), January:

Mackie, J. L. 1982. **The Miracle of Theism**. Oxford: Oxford University Press

- Martin, M. **Atheism: A Philosophical Justification**. Philadelphia, PA: Temple University Press 1990
- Plantinga, A. 1981. Is Belief in God Properly Basic? *Nous* 15 (1)
- Quinn, P. 1985. On Finding the Foundations of Theism. *Faith and Philosophy* 2 (4):
- Gale, R. **On the Nature and Existence of God**. Cambridge: Cambridge University Press. 1991.
- Swinburne, R. **The Existence of God**. Oxford: Oxford University Press. 1979
- Edwards, Paul. 2006. Atheism. In Donald M. Bochert (ed.). *The Encyclopedia of Philosophy*. Second Edition. New York: Macmillan, Vol. 1: 356-377.
- Gale, R. **On the Nature and Existence of God**.(Cambridge: Cambridge University Press. 1991.
- Martin, M. **Atheism: A Philosophical Justification**. Philadelphia, PA: Temple University Press. 1990.
- James, George Alfred. 1987. **Atheism**. In **Mircea Eliade** (ed.). *The Encyclopedia of Religion*. New York: Macmillan, Vol. 1: 479-490.
- Rowe, William L. 1998. **Atheism**. In **Edward Craig** (ed.). *Routledge Encyclopedia of Philosophy*. [CD-Rom Version 1.0].
- James, George Alfred. 1987. **Atheism**. In **Mircea Eliade** (ed.). *The Encyclopedia of Religion*. New York: Macmillan, Vol. 1:
- Hume, D. **Dialogues Concerning Natural Religion**. Edited with introduction by N. Kemp Smith. (Indianapolis, IN: Bobbs-Merrill. 1981
- Quinn, P. 1985. On Finding the Foundations of Theism. *Faith and Philosophy* 2 (4):
- Leibniz, G.. **Monadology** (1714). In P. P. Wiener (ed.). **Leibniz Selections**. (New York: Charles Scribner's Sons 1951.
- Plantinga, A. 1981. Is Belief in God Properly Basic? *Nous* 15 (1):
- Thrower, J. **A Short History of Western Atheism**. London: Pemberton Publishing Co.
- James, George Alfred. 1987. Atheism. In Mircea Eliade (ed.). *The Encyclopedia of Religion*. New York: Macmillan, Vol. 1:
- Kant, I. **Critique of Pure Reason**. Translated by N. Kemp Smith. (Second edition, 1933). (London: Macmillan 1787.

(๓) สัมภาษณ์:

สัมภาษณ์ คุณแม่ยุวดี เวทยเวทิน ร่างทรง. ชาวบ้านนาเสียว ตำบลนาเสียว อำเภอเมือง จังหวัด.

ชัยภูมิ, ๑๔ มิถุนายน ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นายธานินทร์ ลี้มพิบูลย์ชัย. ร่างทรงผีฟ้า. ชาวบ้านนาเสียว ตำบลนาเสียว อำเภอเมือง

จังหวัดชัยภูมิ, ๑๓ มิถุนายน ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นายสิวกร สิงห์แผ่น หมอแคน. ชาวบ้านนาเสียว ตำบลนาเสียว อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ,

๑๓ มิถุนายน ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นางสาวสุณีย์ ชานนทเมือง. ผู้ป่วยที่เคยเข้ารับการรักษ. ชาวบ้านนาเสียว ตำบลนาเสียว

อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ, ๑๔ มิถุนายน ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นางสาวสุนันท์ พลเดชา. ผู้ป่วยที่เคยเข้ารับการรักษ. ชาวบ้านนาเสียว ตำบลนาเสียว

อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ, ๑๔ มิถุนายน ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นายสมดี ปานจำนง. ผู้ป่วยที่เคยเข้ารับการรักษ. ชาวบ้านนาเสียว ตำบลนาเสียว อำเภอ

เมือง จังหวัดชัยภูมิ, ๑๔ มิถุนายน ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นางสาวชาดา จันเกิด. ผู้ป่วยที่เคยเข้ารับการรักษ. ชาวบ้านนาเสียว ตำบลนาเสียว อำเภอ

เมือง จังหวัดชัยภูมิ, ๑๔ มิถุนายน ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นางสมพร ปัสติ. ผู้ป่วยที่เคยเข้ารับการรักษ. ชาวบ้านนาเสียว ตำบลนาเสียว อำเภอเมือง

จังหวัดชัยภูมิ, ๑๔ มิถุนายน ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นางกุหลาบ หรมภักดี. ผู้ป่วยที่เคยเข้ารับการรักษ. ชาวบ้านนาเสียว ตำบลนาเสียว

อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ, ๑๔ มิถุนายน ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นางสาวภาวิณี จันเอียด. ผู้ป่วยที่เคยเข้ารับการรักษ. ชาวบ้านนาเสียว ตำบลนาเสียว

อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ, ๑๔ มิถุนายน ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นางบุญโฮง ก่อกุล. ผู้ป่วยที่เคยเข้ารับการรักษ. ชาวบ้านนาเสียว ตำบลนาเสียว อำเภอ

เมือง จังหวัดชัยภูมิ, ๑๔ มิถุนายน ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นางนภาพร ภูมิหนองเป็ด. ผู้ป่วยที่เคยเข้ารับการรักษ. ชาวบ้านนาเสียว ตำบลนาเสียว

อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ, ๑๔ มิถุนายน ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นางพร้อมเพียง ยศรุ่งเรือง. ผู้ป่วยที่เคยเข้ารับการรักษ. ชาวบ้านนาเสียว ตำบลนาเสียว

อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ, ๑๔ มิถุนายน ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นางนวลละออง บุตรสีภูมิ. ผู้ป่วยที่เคยเข้ารับการรักษ. ชาวบ้านนาเสียว ตำบลนาเสียว

อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ, ๑๔ มิถุนายน ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นางกาญจนา พลธิ. ผู้ป่วยที่เคยเข้ารับการรักษา. ชาวบ้านนาเสียว ตำบลนาเสียว อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ, ๑๔ มิถุนายน ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นายสุลักษณ์ ภูมิหนองเป็ด. ผู้ป่วยที่เคยเข้ารับการรักษา. ชาวบ้านนาเสียว ตำบลนาเสียว อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ, ๑๔ มิถุนายน ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นางอำพร ผลช่วย. ผู้ป่วยที่เคยเข้ารับการรักษา. ชาวบ้านนาเสียว ตำบลนาเสียว อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ, ๑๔ มิถุนายน ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นางแววตา มวลชัยภูมิ. ผู้ป่วยที่เคยเข้ารับการรักษา. ชาวบ้านนาเสียว ตำบลนาเสียว อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ, ๑๔ มิถุนายน ๒๕๖๑.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
แบบสัมภาษณ์การวิจัย

แบบสัมภาษณ์

ดุชนิพนธ์ เรื่อง แนวคิดเรื่องผีฟ้าในเชิงปรัชญาของชาวชุมชนบ้านนาเสียว ตำบลนาเสียว

อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ

วันที่เดือน.....พ.ศ.....

คำชี้แจง

โปรดสังเกตและ/หรือสัมภาษณ์ แล้วบันทึกการสังเกต ถ้อยคำให้สัมภาษณ์ของผู้ให้สัมภาษณ์ในช่องว่าง หรือ เขียนเครื่องหมาย / ใน () ของแบบสัมภาษณ์แต่ละข้อให้สมบูรณ์

แบบสัมภาษณ์นี้เป็นแบบสัมภาษณ์ประชากรกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงเชิงคุณภาพ ชนิดปลายเปิดให้อิสระแก่ผู้ตอบ เกี่ยวกับข้อมูลความคิดเห็น หรือแนวคิดเกี่ยวกับเรื่องผีฟ้าเพื่อให้ประกอบในการศึกษาวิจัย เรื่อง “แนวคิดเรื่องผีฟ้าในเชิงปรัชญาของชาวชุมชนบ้านนาเสียว ตำบลนาเสียว อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ” ในระดับดุชนิพนธ์บัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วัตถุประสงค์การวิจัย

๑. เพื่อศึกษาความเป็นมาแนวคิดเรื่องผีฟ้า
๒. เพื่อศึกษาแนวคิดผีฟ้าของชาวชุมชนบ้านนาเสียว ตำบลนาเสียว อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ
๓. เพื่อวิเคราะห์แนวคิดเรื่องผีฟ้าในเชิงปรัชญาของชาวชุมชนบ้านนาเสียว ตำบลนาเสียว อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ

คณะกรรมการควบคุมดุชนิพนธ์ :

ผศ.ดร.สุวิน ทองปั้น	ประธานกรรมการ
รศ.อุดม บัวศรี	กรรมการ

นิสิตผู้ศึกษาวิจัย : นางจีราภรณ์ จันทร์โฉม

ส่วนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไป

๑. ชื่อ.....นามสกุล.....
๒. ที่อยู่..... บ้านเลขที่..... หมู่ที่.....
ตำบล..... อำเภอ..... จังหวัด.....
๓. สถานภาพ.....
๔. วันเดือนปีที่สัมภาษณ์.....

ส่วนที่ ๒ แนวคิดเรื่องผีฟ้าในเชิงปรัชญาของชาวชุมชนบ้านนาเลี้ยว ตำบลนาเลี้ยว อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ

๒.๑ ร่างทรงผีฟ้า

๑. ท่านได้เริ่มเป็นร่างทรงผีฟ้าเมื่อใด

.....

.....

๒. การมาเป็นร่างทรงผีฟ้ามีเหตุหรือสิ่งใดบอกท่านหรือไม่ อย่างไร

.....

.....

๓. การเป็นร่างทรงผีฟ้า มีข้อห้าม (คะลำ) อะไรบ้าง

.....

.....

๔. การเป็นร่างทรงผีฟ้าของท่านเวลาประกอบพิธีรำผีฟ้ามักเรียกใช้เพลง

.....

.....

๕. ถ้าไม่มีแคนบรรเลง ประกอบพิธีรำผีฟ้า ได้หรือไม่ อย่างไร

.....

.....

๖. พิธีกรรมรำผีฟ้ามีขั้นตอนอย่างไรบ้าง

.....

.....

๗. ปัญหาที่พบในการประกอบพิธีกรรมรำผีฟ้า

.....

.....

๘. ท่านมองแนวโน้มในการรักษาโรคด้วยผีฟ้าและประกอบพิธีกรรมรำผีฟ้าในอนาคตจะเป็นอย่างไร

.....

.....

๙. ข้อเสนอแนะอื่น ๆ

.....

.....

๒.๒ หมอแคน

๑. ท่านเป็นหมอแคน บรรเลงประกอบพิธีรำผีฟ้าเมื่อใด

.....

.....

๒. การมาเป็นหมอแคน มีเหตุหรือสิ่งใดบอกท่านหรือไม่ อย่างไร

.....

.....

๓. การเป็นหมอแคน มีข้อห้าม (กะล่ำ) อะไรบ้าง

.....

.....

๔. การเป็นหมอแคน ของท่านเวลาประกอบพิธีรำผีฟ้ามักเรียกใช้เพลง

.....

.....

๕. ถ้าไม่มีแคนบรรเลง ประกอบพิธีรำผีฟ้า ได้หรือไม่ อย่างไร

.....

.....

๖. พิธีกรรมรำผีฟ้ามีขั้นตอนอย่างไรบ้าง

.....

.....

๗. ท่านพบปัญหาหรืออุปสรรคใดบ้างในการเป่าแคนประกอบพิธีกรรมรำผีฟ้า

.....

.....

๘. ท่านมองแนวโน้มในการรักษาโรคด้วยผีฟ้าและประกอบพิธีกรรมรำผีฟ้าในอนาคตจะเป็นอย่างไร

.....

.....

๙. ข้อเสนอแนะอื่น ๆ

.....

.....

๒.๓ ผู้เคยรับการรักษา ด้วยพิธีรำผีฟ้า

๑. ท่านรู้จักพิธีกรรมรักษาโรคด้วยการรำผีฟ้าตั้งแต่เมื่อใด อย่างไร

.....

.....

๒. ท่านเคยไปพบแพทย์แผนปัจจุบันหรือไม่

.....

.....

๓. การเป็นหมอแคน มีข้อห้าม (กะล่ำ) อะไรบ้าง

.....

.....

๔. หมอบอกว่าท่านเป็นโรคอะไร

.....

.....

๕. ท่านคิดอย่างไรจึงไปหาหมอรำผีฟ้ามารักษา

.....

.....

๖. เพราะเหตุใดท่านจึงรักษาโรคด้วยวิธีนี้

.....

.....

๗. ตอนที่ร่างทรงผีฟ้าเริ่มทำพิธีท่านรู้สึกอย่างไร

๘. ผีฟ้าบอกว่าบอกว่าท่านไปทำอะไรมาถึงป่วยและเป็นเช่นนี้

๙. หลังจากทราบเรื่องแล้วท่านทำ หรือปฏิบัติอย่างไร

๑๐. หลังจากทราบเรื่องแล้วท่านทำ หรือปฏิบัติอย่างไร

๑๑. มีวิญญาณใครงมาร่วมพิธีรำผีฟ้าบ้าง (ผีบรรพบุรุษ/ผีไร่ /ผีน้า/ฯลฯ) ท่านเหล่านั้นได้บอกหรือให้เรากระทำหรือปฏิบัติตนอย่างไร

๑๒. ท่านได้ร่วมลุกขึ้นรำด้วยหรือไม่

๑๓. หลังจากประกอบพิธีกรรมเสร็จแล้วท่านเป็นอย่างไร

๑๔. ท่านคิดว่าพิธีกรรมรักษาโรคด้วยการรำผีฟ้าในอนาคตข้างหน้าจะคงอยู่ หรือเสื่อมคลาย หรือเป็นไปอย่างไร

๑๕. ข้อเสนอแนะอื่น ๆ

ภาคผนวก ข

ภาพการสนทนากลุ่ม (Focus group discussion)

ภาพการสนทนากลุ่ม (Focus group discussion)

ภาพการสนทนากลุ่ม (Focus group discussion)

ภาพการสนทนากลุ่ม (Focus group discussion)

ภาพการสนทนากลุ่ม (Focus group discussion)

ภาพการสนทนากลุ่ม (Focus group discussion)

ภาคผนวก ค
ภาพการสัมมนาประชาวิจารณ์

การสัมมนาประชาวิจารณ์

การสัมมนาประชาวิจารณ์

การสัมมนาประชาวิจารณ์

การสัมมนาประชาวิจารณ์

การสัมมนาประชาวิจารณ์

การสัมมนาประชาวิจารณ์

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ-นามสกุล	: นางจิราภรณ์ จันทร์โถม
ว/ด/ป เกิด	: ๒๖ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๐๘
การศึกษา	: ชั้นประถม โรงเรียนหนองนาแซงวิทยา อำเภอเมืองชัยภูมิ : มัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนสตรีชัยภูมิ อำเภอเมืองชัยภูมิ : ประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.) สาขาเกษตรกรรมทั่วไป จากวิทยาลัยเกษตรกรรมชัยภูมิ : ประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.) จากวิทยาลัยเกษตรกรรมชัยภูมิ : ระดับปริญญาตรี จากสถาบันราชภัฏชัยภูมิ สาขาบริหารการศึกษา : ป.โท สาขาบริการการศึกษา จาก มหาวิทยาลัยรามคำแหง
ตำแหน่ง	: ครูชำนาญการ กศน.อำเภอหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ
ปีที่เข้าศึกษา	: ๒๕๕๙
ปีที่สำเร็จการศึกษา	: ๒๕๖๒
ที่อยู่ปัจจุบัน	: ๙๒ หมู่ ๗ บ้านไร่ ตำบลบ้านยาง อำเภอเกษตรสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิ ๓๖๑๒๐